

Děti, rodiče a domácí násilí

výzkum klientely Acorusu, z.ú.

Jana Barvíková
Jana Paloncyová

VÚPSV, v.v.i., Praha
2016

Projekt podpořila Nadace Open Society Fund Praha z programu Dejme (že)nám šanci, který je financován z Norských fondů. Prostřednictvím Norských fondů přispívá Norsko ke snižování sociálních a ekonomických rozdílů a posílení vzájemné spolupráce v Evropě. Podporuje především ochranu životního prostředí, výzkum a stipendia, rozvoj občanské společnosti, péči o zdraví, děti, rovnost žen a mužů či zkvalitnění justice. Program Dejme (že)nám šanci podporuje rovné příležitosti žen a mužů v pracovním i osobním životě a prevenci a pomoc obětem domácího násilí v České republice. Spravuje ho Nadace Open Society Fund Praha, která od roku 1992 rozvíjí hodnoty otevřené společnosti a demokracie v České republice.

Aktivita tohoto projektu podpořilo i Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR z dotačního programu Rodina a ochrana práv dětí v oblasti inovací a Nadace Terezy Maxové dětem.

Publikace byla schválena ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (FSV UK Praha)
doc. Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)
Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)
Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)
Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)
doc. Ing. Olga Poláková, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Praha 9, Kolbenova 882/5a
Vyšlo v roce 2016, 1. vydání, počet stran 217
Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze: PhDr. Branislava Marvánová Vargová
Mgr. Bc. Ivana Matoušková

ISBN 978-80-7416-245-9

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Předkládaná monografie shrnuje poznatky z výzkumu, který probíhal v rámci projektu Tři pilíře bezpečí, jehož nositelem byla organizace pomáhající osobám ohroženým domácím násilím Acorus, z.ú. Cílem výzkumu, za který byl jako partner projektu zodpovědný Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., bylo systematicky zmapovat klientelu pobytových služeb Acorusu, z.ú. a pomocí kvalitativních metod poskytnout podklady pro komplexní posouzení vlivu domácího násilí na psychosociální vývoj dítěte. Monografie se tak skládá ze dvou hlavních částí. První z nich prezentuje výsledky kvantitativní analýzy údajů o klientkách, které byly získány z jejich spisové dokumentace v Acorusu, z.ú. Druhá část se velmi podrobně věnuje dopadům domácího násilí na děti a jejich další život. Její závěry se opírají o hloubkové rozhovory a diskusní skupiny s pracovníky Acorusu, z.ú., hlavním zdrojem informací však byly hloubkové rozhovory s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí. Jejich cílem bylo zjistit, jak vypadá domácí násilí z pohledu dětí, co děti v takové situaci nejvíce potřebují od odborníků a svého okolí a jaké dopady má domácí násilí na jejich život. V určité paralele byly provedeny i rozhovory terapeutů s aktuálními dětskými klienty centra Locika, kteří byli nebo stále ještě jsou svědky domácího násilí.

Klíčová slova: domácí násilí; oběti domácího násilí; dopady domácího násilí na děti; pomoc obětem domácího násilí; azylový dům; děti ohrožené domácím násilím; svědci domácího násilí

Abstract

The presented monograph summarizes the findings from research conducted as part of the “Three pillars of safety” project implemented by Acorus, z.ú., an organisation helping victims of domestic violence. The goal of the research carried out by the Research Institute for Labour and Social Affairs, v.v.i. as the project partner was to systematically map the clientele of the residential services of Acorus, z.ú., and to use qualitative methods to generate data for a complex evaluation of the influence of domestic violence on the psychosocial development of a child. The monograph consists of two parts. The first presents the results of a quantitative analysis of data on clients extracted from the organisation’s client database. The second part is a very detailed analysis of the impact of domestic violence on children and their further life. Its conclusions draw on in-depth interviews and focus groups conducted with the workers of Acorus, z.ú., but in most part are based on in-depth interviews with young people who witnessed domestic violence as children, which served as the main source of information. Their goal was to find out what domestic violence looks like from the perspective of children, what kind of support children in such a situation most need from professionals and their surroundings and what impact domestic violence has on their lives. This data was complemented with therapists’ interviews with the current child clients of Acorus’s Locika centre, who had witnessed or still do witness domestic violence, which provided context for the key findings.

Keywords: domestic violence; victims of domestic violence; impacts of domestic violence on children; help to victims of domestic violence; shelter; children vulnerable to domestic violence; witnesses of domestic violence

Obsah

Vysvětlivky	7
Úvod	9
Klientky Acorusu: kvantitativní analýza dat ze spisové dokumentace	15
1. Úvod - metodika	17
2. Sociodemografické charakteristiky klientek	19
3. Domácí násilí dle spisové dokumentace	28
3.1 Násilná osoba	28
3.2 Typ násilí	32
3.3 Projevy domácího násilí	36
3.4 Řešení domácího násilí	40
4. Služby v Acorusu dle spisové dokumentace	45
4.1 Čerpání jednotlivých služeb	45
4.2 Prvotní zakázka klientek	47
4.3 Doba poskytování služeb	47
4.4 Další aktivity pro klientky v Acorusu	51
5. Děti v azylovém domě dle spisové dokumentace	53
5.1 Základní informace	53
5.2 Dítě a domácí násilí	54
5.3 Služby a aktivity pro děti	57
5.4 Styk dítěte s násilnou osobou	59
Děti a domácí násilí: kvalitativní analýza dat z realizovaných šetření	61
1. Úvod – metodika	63
2. Domácí násilí očima dětí	66
2.1 Jak to bylo	66
2.1.1 Jak se o domácím násilí doma ne/mluví	66
2.1.2 Jak o tom, co se dělo ne/mluvím s druhými dnes	67
2.1.3 Strategie přežití	69
2.1.4 Zdroje opory	72
2.1.5 Kdo o tom věděl	74
2.1.6 Přání a touhy	75
2.1.7 Dětský domov – očekávání a realita	76
2.1.8 Dopady domácího násilí na životy dětí?	78
2.2 Pomoc	84
2.2.1 Acorus - první kontakt, vzpomínky, hodnocení	84
2.2.2 Jak může (ne)pomoci okolí?	91
2.2.3 Jak získat důvěru dítěte?	92

2.2.4 Rady profesionálům	92
2.2.5 Pomoc jiných služeb	95
2.2.6 Mohlo nebo mělo být něco jinak?	96
2.2.7 Rada sobě tehdy.....	98
2.2.8 Rada dětem v podobné situaci.....	98
2.3 Rodina a vztahy	100
2.3.1 Přezdívka	100
2.3.2 Transgenerační přenos.....	101
2.3.4 Co mám po rodičích	104
2.3.5 Vztah s matkou.....	104
2.3.6 Vztah s otcem.....	107
2.3.7 Vztahy mezi sourozenci.....	119
2.4 Současnost a budoucnost	122
2.4.1 Moje zdroje a překážky	122
2.4.2 Zisky ze ztrát.....	127
2.4.3 O ženách, mužích a partnerství.....	131
2.4.4 Rodina, děti?	138
2.4.5 Tři přání dnes	140
2.4.6 Představy o budoucnosti a životní plány	142
3. Děti jako oběti domácího násilí z pohledu pracovníků Acorusu.....	146
3.1 Dětské klienty služeb Acorusu jako svědci nebo oběti domácího násilí.....	146
3.2 Prožívání okamžiků násilí mezi rodiči.....	146
3.3 Reakce dětí na násilí mezi rodiči	147
3.4 Dopady domácího násilí na děti v dětském věku.....	150
3.5 Dopady domácího násilí na děti v dospívání a dospělosti	155
3.6 Zdroje opory a povědomí o tom, co se děje, v širším okolí	157
3.7 Vztahy mezi dětmi a rodiči.....	158
4. Odborná pomoc dětem ve službách Acorusu	167
4.1 Proměny práce s dětským klientem v Acorusu	167
4.2 Potřeby dětského klienta	169
5. Rozhovory terapeutů s dětmi a kazuistiky	175
Shrnutí.....	179
Zdroje	185
Přílohy	187
Příloha č. 1 Dotazníky pro dítě a matku pro spisovou dokumentaci.....	189
Příloha č. 2 Záznamový formulář pro kazuistiku a rozhovor terapeuta s dítětem	206
Příloha č. 3 Vybrané výsledky z rozhovorů terapeutů s dětmi.....	211
Výtahy z oponentských posudků	217

VYSVĚTLIVKY

Acorus – místo Acorus, o.s. či Acorus, z.ú., pro zjednodušení a lepší čitelnost textu většinou užíváme pouze název organizace bez označení její právní formy.

Dětszí klienti ve službách Acorusu – hovoříme-li v textu o dětských klientech služeb Acorusu, míváme azylový dům a centrum Locika.

Locika / centrum Locika – místo „centrum Locika“ v textu pro zjednodušení a lepší čitelnost textu zpravidla užíváme pouze jeho zkrácený název Locika.

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sandtray therapy – terapie hrou v písku využívaná při práci s dětmi i dospělými.

Scénostest - terapeutická a diagnostická technika obsahující validizovanou sadu projektivních figur a dalších prvků, ze kterých děti staví volné či tematicky zaměřené scény.

Služby Acorusu – zmiňujeme-li v textu souhrnně služby Acorusu, není-li uvedeno jinak (viz **Dětszí klienti ve službách Acorusu**), máme na mysli tyto služby: krizová pomoc, azylový dům, poradna, centrum Locika.

ÚVOD

Téma domácího násilí se zejména díky osvětovým kampaním neziskových organizací, které pomáhají jeho obětem, dostalo v poslední době více do povědomí veřejnosti. Jednou z organizací, která se osobám ohroženým domácím násilím a jejich dětem věnuje, je Acorus, z.ú. (www.acorus.cz). Tato organizace vznikla v Praze v roce 1997. Jejím cílem je poskytovat osobám ohroženým domácím násilím komplexní odbornou pomoc směřující k překonání nepříznivé sociální situace a k začlenění do běžného života bez přítomnosti násilí. Do roku 2015 poskytoval Acorus tři registrované sociální služby, a to odborné sociální poradenství (§ 37 zákona o sociálních službách), krizovou pomoc (§ 60 zákona o sociálních službách) a azylový dům (§ 22 zákona o sociálních službách). Praxe však ukázala, že ženy jako klientky přicházejí často s nezletilými dětmi, pro které v Acorusu ani v celé České republice neexistují dobře dostupné specializované služby ani způsoby práce, které by jim pomohly vyrovnat se s důsledky domácího násilí. Přitom jsou děti až v 90 % případů domácího násilí jeho svědky, což významným způsobem negativně ovlivňuje jejich další vývoj. Dítě, které se stalo svědkem násilí mezi rodiči, je nutné považovat za oběť domácího násilí, protože „pouhá“ přítomnost u domácího násilí má silný negativní dopad na utváření osobnosti dítěte.¹ Z tohoto důvodu vzniklo v roce 2015 v rámci projektu Tři pilíře bezpečí² specializované pracoviště Locika – centrum pomoci dětem, které zažívají domácí násilí, ať v pozici přímých obětí nebo svědků (www.centrumlocika.cz). Cílem celého projektu je vybudovat inovativní systém práce s celou rodinou ohroženou domácím násilím, který bude chránit zájem dítěte, poskytovat ohroženým dětem a jejich rodinám komplexní a citlivou pomoc a přispěje tak ke snížení výskytu domácího násilí.

Součástí projektu je i výzkum, jehož výsledky obsahuje právě tato monografie. Výzkumem byl pověřen Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. (www.vupsv.cz)³, partner projektu. Samotný výzkum se skládal ze čtyř hlavních výzkumných aktivit: 1. statistické analýzy dat ze spisové dokumentace klientů služeb Acorusu, 2. hloubkových rozhovorů s mladými lidmi, kteří jako děti zažili domácí násilí, 3. diskusních skupin a hloubkových rozhovorů s pracovníky Acorusu a 4. rozhovorů s aktuálními dětskými klienty centra Locika, kteří byli nebo stále ještě jsou svědky domácího násilí. Tato monografie shrnující výsledky uvedených výzkumných aktivit je rozdělena na dvě části. První se věnuje rozboru dat ze spisové dokumentace pomocí kvantitativních metod (aktivita 1), druhá prezentuje výsledky analýz kvalitativních šetření (aktivity 2 až 4).

Domácí násilí

Dříve než přejdeme k prezentaci vlastních výsledků z výzkumu, je třeba se pozastavit nad tím, co je domácí násilí. Z psychologického ani právního hlediska zatím neexistuje jednotná definice tohoto pojmu. Domácí násilí obecně zahrnuje všechny druhy fyzického, sexuálního, psychického a ekonomického násilí. Pro domácí násilí je typický opakující se charakter, dlouhodobost a zvyšování intenzity, oběti i pachatelem se může stát kterýkoli člen rodiny. V této souvislosti se rozlišuje partnerské a mezigenerační násilí.⁴ V mezinárodním kontextu, např. dle The National Academy of Sciences, „zahrnuje násilí v rodině násilí vůči dětem a násilí mezi dospělými, které

¹ Marvánová-Vargová B., Pokorná D., Toufarová, M., 2008. Partnerské násilí, LINDE nakladatelství, s.r.o.

² Projekt podpořila Nadace Open Society Fund Praha z programu „Dejme (že)nám šanci“, který je financovaný z Norských fondů. Dále jej podpořila Nadace Terezy Maxové dětem a Nadace Naše dítě a MPSV z dotačního programu Rodina a ochrana práv dětí.

³ Mgr. Jana Barvíková, Ph.D. jana.barvikova@vupsv.cz; Mgr. Jana Paloncycová, Ph.D. jana.paloncycova@vupsv.cz

⁴ Marvánová-Vargová B., Pokorná D., Toufarová, M., 2008. Partnerské násilí, LINDE nakladatelství, s.r.o.

vzniká mezi členy rodiny nebo dospělými osobami žijícími v intimním svazku... V případě dospělých takové násilí zahrnuje akty fyzického či psychického ublížení nebo ty, jež vyhrožují způsobením fyzického ublížení. Násilí mezi partnery může zahrnovat sexuální násilí či útoky, fyzické ublížení, vyhrožování ublížením či zabitím, zabraňování vykonávání běžných činností svobodného člověka a odepírání finančních prostředků.“⁵

Problematika domácího násilí jako negativního sociálního jevu se dotýká téměř všech ministerských resortů. V Metodickém doporučení ministerstva práce a sociálních věcí č. 3/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí⁶ je domácí násilí definováno „jako fyzické, psychické anebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně ve společně obývaném bytě nebo domě, a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti, a které se zpravidla vyznačuje stupňováním intenzity násilných incidentů. Domácí násilí může zahrnovat násilí mezi manžely nebo partnery, ale rovněž násilí páchané na dětech, seniorech nebo dalších osobách žijících ve společně obývaném bytě nebo domě. Jedná se o fyzické i slovní útoky, tělesné týrání, omezování osobní svobody, vydírání, sexuální zneužívání, výhrůžky apod. Toto chování vyvolává trvalý strach oběti ze svého trýznitele, což umožňuje násilníkovi udržovat nad obětí neomezené mocenské postavení a donutit ji, aby se podřídila jeho vůli. Kontrolu veškerého života oběti uplatňuje násilník jako svůj samozřejmý nárok. Souhrnně lze za násilí v rodině považovat jakékoliv jednání či opomenutí, které negativně ovlivňuje nebo poškozují oběť, narušuje její psychickou stabilitu a integritu, poškozují rozvoj její osobnosti nebo omezuje svobodu.“ Dítě v roli přímé či nepřímé oběti domácího násilí je třeba vždy považovat za dítě ohrožené, kterému je zaručeno poskytnutí sociálně-právní ochrany.

V Metodickém pokynu ministerstva zdravotnictví pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím (Věstník MZ ČR 2008/6⁷) je za domácí násilí považováno fyzické, psychické nebo sexuální násilí mezi intimními partnery, tj. manžely, druhy apod., ke kterému dochází ve společně obývaném bytě nebo domě, tedy v soukromí, mimo kontrolu veřejnosti, a to opakovaně. Intenzita násilných incidentů se zpravidla stupňuje. Širší pojem „domácího násilí“ zahrnuje rovněž násilí páchané na dětech a násilí páchané na seniorech žijících ve společně obývaném bytě nebo domě. Domácí násilí je vždy akt jednostranný, násilná osoba a ohrožená osoba si nikdy nemění role. Domácí násilí ve vztahu k dětem má 3 formy: 1. syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (sy CAN), 2. děti v roli svědků násilí mezi partnery / rodiči, jež je vzhledem k jejich zkušenosti třeba považovat za týrané, zneužívané a zanedbávané, 3. agresivní chování dětí vůči členům rodiny.

Jak z uvedených definic vyplývá, domácí násilí je spojené s porušováním práv na ochranu osobnosti, jak jsou definována např. v § 81 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník:

- (1) Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.
- (2) Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.

⁵ National Research Council. 1998. Violence in Families: Assessing Prevention and Treatment Programs. Washington: National Academy Press. In Pikálková, S., Podaná, Z., Buriánek, J., 2015. Ženy jako oběti partnerského násilí. Sociologická perspektiva. SLON. ISBN 978-80-7419-189-3.

⁶ MPSV: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9466/metodika_3.pdf

⁷ MZ: http://www.mzcr.cz/Legislativa/dokumenty/vestnik_3613_1774_11.html

V české legislativě s problematikou domácího násilí přímo souvisí pojem „týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“ vymezený v trestním zákoníku poprvé v roce 2004 (§ 215a trestního zákona č. 140/1961 Sb.)⁸:

- (1) Kdo týrá osobu blízkou⁹ nebo jinou osobu žijící s ním ve společně obývaném bytě nebo domě, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým způsobem nebo na více osobách, nebo
 - b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu.

Nový trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) podstatu trestného činu ještě více upřesnil (§ 199):

- (1) Kdo týrá osobu blízkou¹⁰ nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem,
 - b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,
 - c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo
 - d) páchá-li takový čin po delší dobu.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1
 - a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo
 - b) smrt.

Do českého právního řádu byl v roce 2007 zaveden i institut vykázání (zákonem č. 135/2006 Sb., o ochraně před domácím násilím). Tato právní úprava si vyžádala současně změny, úpravy a doplnění dalších zákonů a zřízení nových institucí, aby mohla být tato právní opatření uvedena do praxe. V návaznosti na vydání tohoto zákona došlo zejména k úpravě zákona č. 283/1991 Sb., o policii ČR. S účinností od 1. 1. 2009 tento institut v lehce pozměněné podobě upravuje nový zákon č. 273/2008 Sb., o policii ČR v § 44 až § 47. Tento zákon uvádí, že „lze-li na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě nebo zvlášť závažného útoku proti lidské důstojnosti, je policista oprávněn vykázat tuto osobu z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou, jakož i z bezprostředního okolí společného

⁸ Novela č. 91/2004 Sb.

⁹ Osobou blízkou se dle § 125 tehdejšího občanského zákoníku (zákon č.40/1964 Sb.) rozuměl příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

¹⁰ Osobou blízkou se dle § 22, odst. 1 občanského zákoníku (zákon č.89/2012 Sb.) rozumí příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

obydlí. Policista je oprávněn tuto osobu vykázat dokonce i v její nepřítomnosti." Na základě § 44, odst. 2 je policie oprávněna nařídit násilně osobě opustit na dobu 10 dnů bydlení a jeho bezprostřední okolí a nevstupovat do něj. Tuto dobu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Vykázání má povahu faktického úkonu, na jehož základě násilná osoba musí okamžitě opustit společné bydlení, případně také vymezený územní a osobní prostor. Porušení povinností ze strany vykázané osoby zakládá za zákonem uvedených podmínek odpovědnost za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání (§ 337 tr. zák.). V době vykázání mají ohrožené osoby možnost podat návrh na předběžné opatření k civilnímu soudu. Tímto opatřením může soud rozhodnout o prodloužení vykázání o dalších 30 dní. Po této lhůtě lze podat návrh na prodloužení na dobu 5 měsíců, ale musí být doprovázeno návrhem ve věci samé (např. návrhem na rozvod, na úpravu styku s dětmi, žalobou na vyklizení či žalobou na ochranu osobnosti). Ochrana formou předběžného opatření mohou požívat i děti, které v rodině zažívají domácí násilí, a to zákazem kontaktu s násilnou osobou. Osoba, která se cítí ohrožena násilím ze strany druhé osoby, může podat návrh na předběžné opatření i bez předchozího vykázání Policií ČR. V období 2007 až 2015 bylo v hl. m. Praze vykázáno 1 058 osob.¹¹ V prvních dvou měsících roku 2016 bylo v hlavním městě vykázáno 28 násilníků, což je téměř stejný počet jako ve stejném období dvou předcházejících let.¹²

Ochranou proti domácímu násilí se zabývá rovněž zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konkrétně kapitola Zvláštní ustanovení proti domácímu násilí v § 751 - § 753 a v § 3021:

§ 751

(1) Stane-li se další společné bydlení manželů v domě nebo bytě, v němž se nachází rodinná domácnost manželů, pro jednoho z nich nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči manželovi nebo jinému, kdo v rodinné domácnosti manželů žije, může soud na návrh dotčeného manžela omezit, popřípadě i vyloučit na určenou dobu právo druhého manžela v domě nebo bytě bydlet.

(2) Stejně jako v odstavci 1 lze postupovat v případě, že se jedná o manžele rozvedené, jakož i v případě, kdy manželé nebo rozvedení manželé bydlí společně jinde než v rodinné domácnosti.

§ 752

Omezení, popřípadě vyloučení práva manžela v domě nebo bytě bydlet, určí soud nejdéle na dobu šesti měsíců. Soud na návrh rozhodne znovu, jsou-li pro to zvláště závažné důvody.

§ 753

Právo domáhat se ochrany proti domácímu násilí má také každá jiná osoba, která žije spolu s manžely nebo rozvedenými manžely v rodinné domácnosti.

§ 3021

Ustanovení § 751 až 753 proti domácímu násilí se použijí také v případě společného bydlení jiných osob, než jsou manželé.

¹¹ Policie ČR. <http://www.policie.cz/clanek/zverejnene-informace-2016-domaci-nasili.aspx>, Intervenční centrum. <http://www.intervencnicentrum.cz/System%20ochrany%20web.pdf>

¹² Centrum sociálních služeb Praha. <http://www.csspraha.cz/25801n-domaci-nasili-aktualne>.

Acorus vymezuje domácí násilí takto:

„Domácím násilím se zpravidla označuje týrání a násilné jednání, odehrávající se mezi osobami blízkými žijícími spolu ve společném bytě nebo domě, kdy jedna násilná osoba získává a udržuje nad druhou moc a kontrolu. Jedná se o fyzické i slovní útoky, tělesné týrání, omezování osobní svobody, vydírání, sexuální zneužívání, výhrůžky apod. Toto chování vyvolává trvalý strach oběti ze svého trýznitele, což umožňuje násilníkovi udržovat nad obětí neomezené mocenské postavení a donutit ji, aby se podřídila jeho vůli. Kontrolu veškerého života oběti uplatňuje násilník jako svůj samozřejmý nárok. V širším slova smyslu lze za domácí násilí považovat veškeré násilí v rodině a domácnosti. V tomto smyslu je pak za násilí v rodině považováno jakékoli jednání či opomenutí, které negativně ovlivňuje nebo poškozuje oběť, narušuje její psychickou stabilitu a integritu, poškozuje rozvoj její osobnosti nebo omezuje svobodu.“ (www.acorus.cz).

Definice domácího násilí, respektive co je a co už není domácí násilí, je však i v Acorusu stále živé téma diskusí. V jejich pozadí není snaha o teoretické vymezení pojmu, ale o vymezení klientely služeb – kdo je klientem a kdo už ne, tedy koho je možné do služeb přijmout a kdo by měl hledat pomoc jinde. Pohledy pracovníků jsou různé. Pokud jde o tradiční služby Acorusu, tedy krizovou pomoc, poradnu a azylový dům, spojuje je důraz na nerovnováhu v blízkém vztahu – jeden z dvojice uplatňuje převahu, moc a kontrolu nad druhým fyzicky, psychicky nebo ekonomicky¹³. Tomu odpovídá i rozdělení rolí – agresor a oběť. Na hlavních aktérech domácího násilí se shodnou všichni pracovníci – partnerský pár, zpravidla muž a žena (domácí násilí se dle zkušeností pracovníků Acorusu vyskytuje i v partnerství dvou lidí stejného pohlaví). Nicméně předmětem diskusí např. je, zda se jedná o domácí násilí, pokud spolu partneři trvale nežijí ve společné domácnosti – může tedy být do azylového domu přijata žena, jíž ohrožuje partner, který s ní nebydlí, „jen“ k ní dochází? Ačkoliv je v klientele krizové pomoci, poradny a azylového domu naprostá převaha obětí partnerského domácího násilí, tyto služby jako domácí násilí vnímají i mezigenerační násilí a jsou jeho obětí otevřeny (jde zpravidla o ženy týrané svými dospělými potomky).

Jiné hledisko, pokud jde o aspekt převahy, zastává centrum Locika, které se snaží vycházet z pohledu dítěte a jeho vnímání rodinné situace. Necítí potřebu na základě dynamiky vztahu partnerů rozlišovat „domácí násilí“ a „italskou domácnost“. Pro Lociku a indikaci jejich služeb je podstatné, že dítě je přítomno násilným situacím v rodině, kterým by být vystaveno nemělo („násilí doma“), byť by se jednalo „jen“ o psychické násilí a ne o fyzické. Na rozdíl od poradny, krizové pomoci a azylu tedy nemusí dešifrovat vyhocené rozvodové kauzy, kde se děti stávají nástroji pomsty a prostředky boje rodičů, ve smyslu agresor-oběť, příčina-následek, vina-nevina apod. Východiskem pro intervenci v rodině je, že je zde dítě, které je v konfliktu mezi rodiči využíváno nebo zneužíváno k pokoření druhého a posílení vlastního postavení, moci a kontroly nad druhým, vyrůstá v atmosféře a je svědkem situací, které ohrožují jeho zdravý vývoj. Terapeutická práce s rodiči dítěte se v Locice soustředí na zájem dítěte, na jeho osobní a vývojové potřeby a na rodičovskou rovinu jejich vztahu, přitom pomíjí partnerskou a osobní rovinu jejich problémů – ta má být řešena v rámci jiných odborných pracovišť.

Rozdíly ve vnímání domácího násilí však nejsou jen mezi službami navzájem, ale i mezi jednotlivci v rámci jedné služby. Někdo např. vnímá pojem domácí násilí z genderového hlediska, spíše jako násilí mužů na ženách, jež je dané historicky nerovnováhou postavení a moci, byť uznává, že k násilí žen na mužích dochází také. Někdo jej vnímá více z trestněprávního hlediska, tzn., naplňuje-li jednání agresora znaky trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (viz trestní zákoník) – odtud tedy výše zmíněný důraz na společné bydlení násilné osoby a oběti.

¹³ Jako vodítko k detekci domácího násilí v Acorusu slouží kritéria Ludmily Čírtkové.

Pohledy na domácí násilí a indikaci služeb se v týmu Acorusu vyvíjejí i v čase. Jelikož v počátcích existence organizace převažovala klientela vystavená fyzickému násilí, pozornost se soustředila na jeho projevy a za domácí násilí byl považován dotek, k němuž nebyl dán souhlas. Později se v týmové diskusi připustilo, že jednorázový fyzický atak může být výrazem afektu, který může být způsoben čímkoliv. Nicméně pokud se opakuje, může to být chápáno jako rozvíjející se domácí násilí. Ke zpřesnění pojmu domácí násilí v rámci týmu Acorusu, jak zaznělo v diskusi, došlo později patrně v souvislosti s jeho vymezením v české legislativě.

Dodejme, že od dob vzniku Acorusu se ve všech jeho službách odborně pracovalo především se zakázkou klientky. S dětmi se na půdě azylového domu individuálně pracovalo pouze v rámci arteterapie, přičemž arteterapeutka docházela s podněty a výstupy z práce s dítětem na případové klientské porady. Na podporu rodičovských kompetencí a interakce matky s dětmi byl určen videotrénink interakcí (VTI). V určitých případech s dětmi pracovala psycholožka poradny Acorusu, šlo však zpravidla o práci na zakázku matky, nebo byly doporučovány externí poradenské služby. Vedle toho byly dětem nabízeny skupinové volnočasové programy. Postupem času, ale i s proměnami odborného personálu, se začalo pracovat s dětmi cíleně a intenzivněji – v individuální práci s nimi začaly být používány projektivní techniky (Scénotest, Sandtray therapy). S tím narůstal i důraz na perspektivu dítěte při řešení případu a na pomoc dítěti vycházející z mapování jeho potřeb. Objevila se potřeba využívání diagnostických metod. Vyústěním toho byl vznik nové služby, centra Locika, zaměřené na pomoc dětem ohroženým domácím násilím.

KLIENTKY ACORUSU:

kvantitativní analýza dat ze spisové dokumentace

1. Úvod - metodika

Kvantitativní analýza zaměřená na klientelu Acorusu vychází z údajů zaznamenaných ve spisové dokumentaci jednotlivých klientek. Závěry tohoto výzkumu nelze tedy zobecňovat na celou problematiku domácího násilí, klientky Acorusu jsou do jisté míry výjimečné již tím, že pocházejí zejména z Prahy a přilehlých regionů. Tyto dílčí závěry jsou v relevantních případech zasazeny do širšího kontextu a konfrontovány s výsledky nedávné studie Ženy jako oběti partnerského násilí, jejímiž autory jsou Simona Pikálková, Zuzana Podaná a Jiří Buriánek.¹⁴

Na základě informací o tom, jaké údaje jsou o klientkách Acorusu standardně zjišťovány a archivovány (např. na základě vstupního a výstupního dotazníku pro klientky), byl pro tento výzkum sestaven vlastní dotazník. Pověřený pracovník Acorusu jej vyplňoval dle informací ve spisové dokumentaci každé z klientek, která čerpala **alespoň jednu pobytovou službu v období 2002 až 2014**. Těmito službami je krizová pomoc a azylový pobyt¹⁵.

Krizová pomoc umožňuje ženám a matkám s dětmi, které se ocitly v akutní krizové situaci vzniklé v důsledku domácího násilí, získat bezplatné ubytování na 5 pracovních dní. Poskytovaná pomoc vede k překonání krize, psychické stabilizaci a zvýšení informovanosti o možnostech řešení domácího násilí. Tuto službu mohou využít dospělé ženy nebo ženy s maximálně 3 dětmi do 18 let věku. Služba není poskytována osobám nesoběstačným v základní sebeobsluze, těm, kterým byl v posledních 6 měsících ukončen pobyt z důvodu porušení smlouvy o pobytu nebo těm, které mají v Acorusu dluh, dále osobám pod zjevným vlivem alkoholu či jiných návykových látek, které zabraňují poskytnutí služby, a osobám, jejichž zdravotní stav vylučuje pobyt na krizovém lůžku. Kontraindikací k přijetí je také závažné onemocnění vyžadující pobyt ve zdravotnickém zařízení, či akutní závažné infekční onemocnění, nebo duševní porucha, která by závažným způsobem narušovala kolektivní soužití (www.acorus.cz).

Cílem služby je zajistit klientce bezpečí před násilnou osobou, překonat akutní krizový stav, stabilizovat její psychický stav, posílit její schopnosti řešit situaci vlastními silami a zvýšit její informovanost o možnostech řešení domácího násilí. V zařízení je v rámci této služby k dispozici jeden pokoj pro matku s maximálně třemi dětmi. Služba je poskytována nepřetržitě po celý rok 24 hodin denně. Během pobytu jsou poskytovány sociálně terapeutické činnosti, jako je krizová intervence nebo krátkodobá podpůrná terapie s psychologkou nebo terapeutkou směřující k překonání krizového stavu a dosažení psychické stabilizace. Klientce je také poskytnuto základní sociální poradenství, jsou jí tedy poskytnuty informace o způsobech řešení, zvládnání nebo kompenzace obtížné sociální situace, o právech, povinnostech a nárocích vyplývajících ze systému sociálního zabezpečení, o právních aspektech krizové situace a odborných službách. Součástí služeb je pomoc při prosazování práv a oprávněných zájmů, tj. doprovod na jednání (např. k soudu, na úřady apod.), sociálněprávní pomoc (vypracování žádosti o rozvod, předběžného opatření na vykázní agresivní osoby, svěřením dítěte do péče apod.), pomoc s vyřizováním běžných záležitostí (např. s úředními listinami, korespondencí, při shánění bydlení, zaměstnání, umístění dětí do školy apod.; www.acorus.cz).

Druhou pobytovou službou je pobyt **v azylovém domě**. Azylový dům poskytuje ženám s maximálně třemi dětmi mladšími 18 let aktuálně ohroženým domácím násilím přechodné bydlení

¹⁴ Pikálková, S., Podaná, Z., Buriánek, J., 2015. Ženy jako oběti partnerského násilí. Sociologická perspektiva. SLON. ISBN 978-80-7419-189-3.

¹⁵ Klientky odborného poradenství nebyly cílovou populací výzkumu, zejména kvůli obtížnému a časově náročnému sběru (výpisu) dat ze spisové dokumentace.

a odbornou pomoc směřující k životu bez násilí. Kontraindikace pro poskytnutí služby jsou stejné jako v případě krizové pomoci (viz výše). Cíle služby jsou rovněž podobné, tj. zajistit bezpečí klientky před násilnou osobou, posílit její schopnosti řešit situaci vlastními silami, stabilizovat psychický stav klientky i dětí, stabilizovat sociální a právní situaci a motivovat k životu bez násilí.

Pobyt v azylovém domě je možný po dobu maximálně 1 roku. Pobyt je zpočátku většinou plánován na šest měsíců, měsíc před jeho ukončením je vyhodnocen individuální plán klientky, čeho bylo dosaženo, jaké jsou další cíle klientky a zda může delší pobyt v azylovém domě pomoci se k nim přiblížit. Pokud je nalezena shoda mezi zakázkou klientky a posláním služeb v azylovém domě, je pobyt prodloužen. Součástí služeb je podobně jako v případě krizové pomoci základní sociální poradenství, pomoc při prosazování práv a oprávněných zájmů (viz výše).

Pobyt v azylovém domě je rozdělen do tří fází, jednotlivé fáze se od sebe liší obsahem i formou zaměření. Přestup z jedné fáze do druhé se uskutečňuje na komunitním setkání. První fáze trvá minimálně čtyři týdny a uživatelka služby je do ní přijímána na první komunitě, tj. pravidelném setkání všech uživatelek služby a pracovníků a pracovník azylového domu. Cílem první fáze je aklimatizace uživatelky v novém prostředí, zmapování aktuálních problémů, zklidnění a získání odstupů od traumatických zážitků, regenerace sil, ujasnění si současné situace a rozmyšlení individuálních cílů, kterých chce uživatelka v průběhu pobytu dosáhnout.

Cílem druhé fáze je intenzivní práce na vyřešení sociální situace uživatelky služby. Při přechodu z první fáze do druhé vypracovává uživatelka služby za pomoci pracovníků azylového domu (klíčové sociální pracovníce, terapeutky, sociální pracovníce ve službě) individuální plán, který obsahuje jednotlivé kroky vedoucí ke stanovenému cíli. Plán uživatelka průběžně vyhodnocuje s klíčovou sociální pracovnící. Ve druhé fázi se uživatelky po 14 dnech střídají ve funkci „Paní domu“. Paní domu se podílí na chodu azylového domu, stává se mluvčí obyvatelky azylového domu, navrhuje možné změny, dává podněty (navrhuje změny, pomáhá při zajištění akcí, vede část komunitního setkání apod.), koordinuje úklidy v azylovém domě a areálu (zahradu) a je patronkou nově přichozících uživatelek (pomáhá jim v začlenění do komunity uživatelek a chodu azylového domu).

Do třetí fáze vstupuje uživatelka služeb nejdříve měsíc před koncem pobytu v azylovém domě. Cílem třetí fáze je příprava na odchod z azylového domu a odpoutání se od komunity uživatelek služby. V této fázi se doporučuje uživatelce služeb zkušebně přespat v místě svého budoucího pobytu, seznámit se s budoucím prostředím apod. (www.acorus.cz).

Velikost výzkumného souboru a úplnost dat, o která se tato část výzkumu opírá, závisí jednak na samotné kapacitě ubytovacích služeb, jednak na dostupnosti požadovaných údajů v jednotlivých spisech. Z tohoto důvodu jsou u dílčích výstupů vždy uvedeny absolutní počty klientek, za něž byly konkrétní údaje k dispozici. Výpisem informací ze spisové dokumentace klientek Acorusu byly získány údaje o 365 klientkách. Všechny tyto ženy čerpaly služby Acorusu v období 2002 až 2014. Vzhledem k tomu, že ženy přicházejí často i s nezletilými dětmi, byl i pro tyto dětské klienty sestaven dotazník. Podobnou metodou sběru dat, tj. výpisem ze spisové dokumentace pracovníkem Acorusu, byl získán datový soubor s údaji o 431 dětech. Vzhledem k tomu, že primárním klientem Acorusu je žena, jsou informace o dětech méně často dostupné v takové míře, v jaké byly požadovány. Situace se samozřejmě mění spolu se založením centra Locika, které je zaměřeno právě na děti. V době výzkumu však toto centrum teprve vznikalo. Dotazníky pro ženy i děti jsou uvedeny v příloze.

2. Sociodemografické charakteristiky klientek

Klientkami alespoň jedné pobytové služby Acorusu byly ve sledovaném období ženy pocházející ve více než jedné polovině z Prahy (56 %) či Středočeského kraje (15 %), každá čtvrtá pocházela z jiného regionu. Klientky se o službách Acorusu dověděly nejčastěji od jiných pracovníků v sociálních službách, jako jsou sociální pracovníci, pracovníci krizových center či linek, jiných azylových domů apod., relativně významně byli zastoupeni i policisté (tabulka č. 1). Naopak, za méně významné zdroje lze označit sdělovací prostředky, lékaře a internet.¹⁶

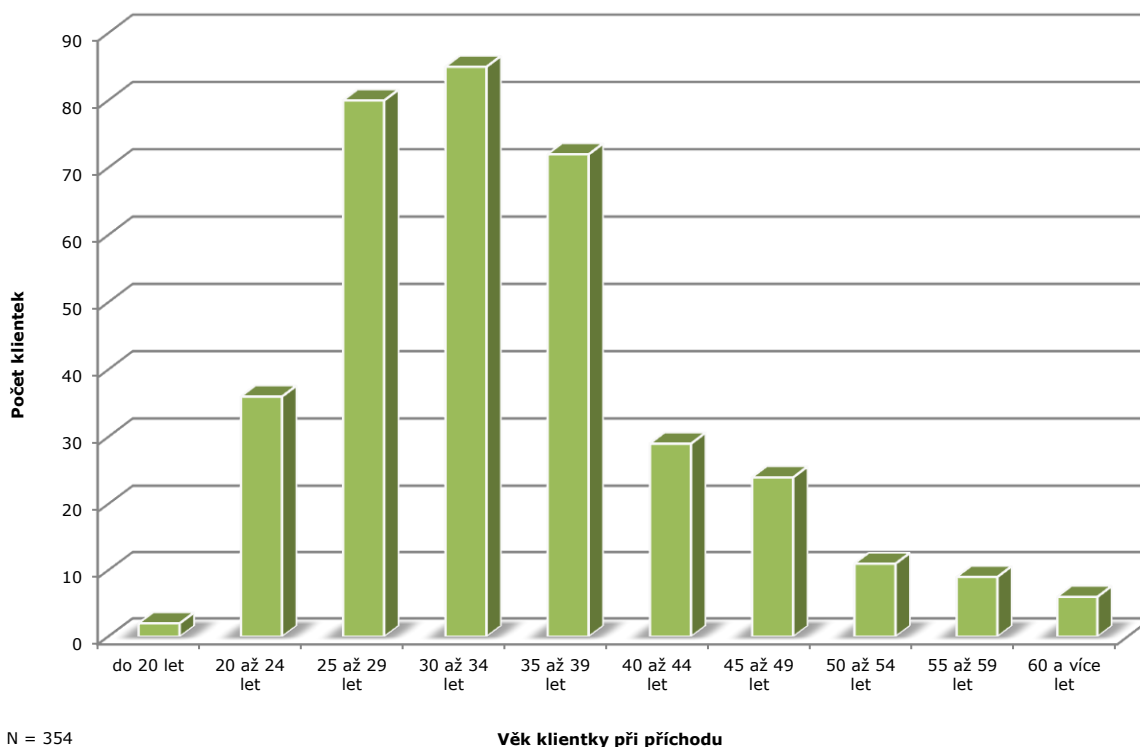
Tabulka č. 1 Jak se klientka dověděla o službách Acorusu

	absolutní počty	relativní počty
od sociálního pracovníka	77	21,1
od jiného azylového domu	65	17,8
od jiného krizového centra, linky	54	14,8
od policie	26	7,1
od známých, příbuzných	25	6,8
od pracovníka některé sociální služby	25	6,8
od pracovníků intervenčního centra	23	6,3
z internetu	20	5,5
jiné	13	3,6
od jiného specialisty	9	2,5
od lékaře	7	1,9
ze sdělovacích prostředků	3	0,8
není známo	18	4,9
celkem	365	100,0

Klientky v uvedeném souboru byly při prvním kontaktu s Acorusem nejčastěji **ve věku 25 až 39 let** (graf č. 1), průměrný věk činil přibližně 35 let. Dle Pikáلكové a kol. (2015) se riziko násilného útoku ze strany partnera snižuje přibližně od 35 let věku ženy. Nejvyšší relativní riziko útoku je ve věku 35 až 39 let, a to u všech typů sledovaného násilí (vyhrožování, fyzické a sexuální násilí). Jak však Pikáلكová a kol. upozorňují, starší generace mohou být o těchto zkušenostech méně sdílné, roli může hrát i fakt, že častěji než generace mladší, které jsou více ovlivněny genderovým diskursem, považují násilí do jisté míry za součást partnerských vztahů.

¹⁶ Z hlediska vývoje v čase se spádovost ani zdroje informací o službách Acorusu statisticky významně neměnily.

Graf č. 1 Věk klientek ve výzkumném souboru

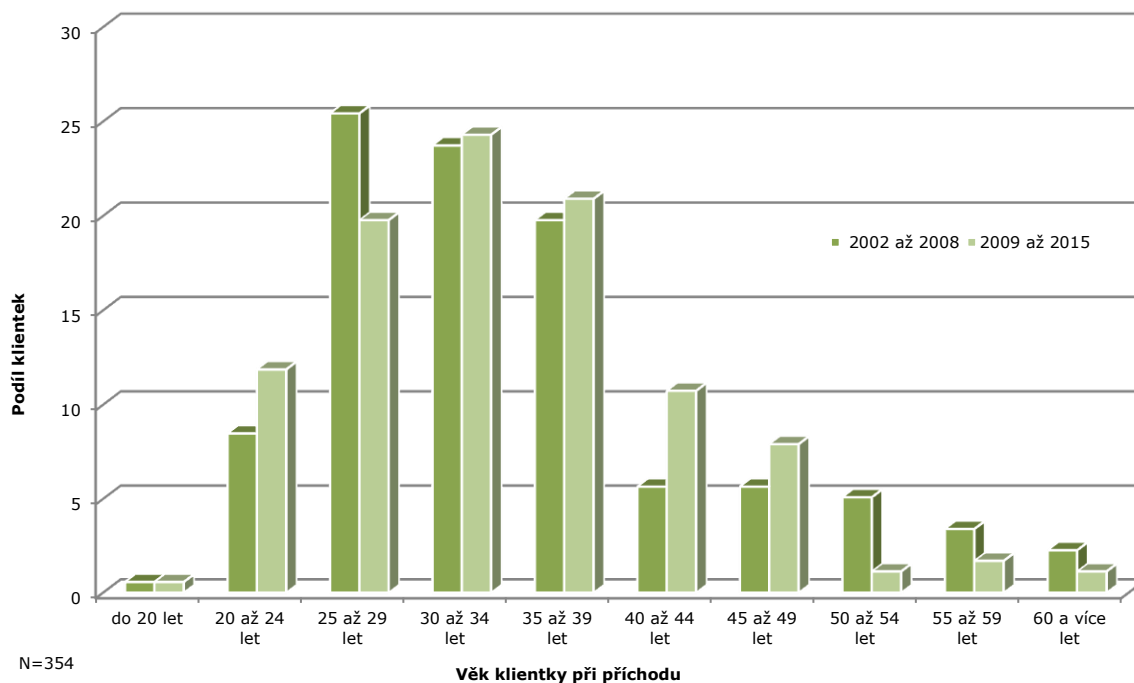

Přesto, že většina klientek v azylovém domě či na krizové pomoci je spíše mladšího nebo středního věku, dle pracovníků Acorusu se v poslední době častěji objevují i klientky starší, které zažívají násilí ze strany dospělých dětí. Podobnou zkušenost má i nezisková organizace ROSA, podle které roste podíl skupiny žen starších 60 let, které přichází řešit násilí od partnera či syna, vnuka, dcery. Podle odhadů mohl zažít některou z forem násilí každý pátý senior, v každém druhém případě týrání jsou agresory vlastní potomci. Až čtvrtina osob vykázaných ze společného bydliště se dopouštěla mezigeneračního násilí na starém člověku. Mnoho obětí v seniorském věku se ze studu či ze strachu z pomsty bojí vyhledat odbornou pomoc. Senioři nevědí, jak se bránit, mají strach o násilí hovořit, násilí berou jako samozřejmost nebo dokonce své selhání (např. ve výchově dětí).¹⁷ Práce s těmito staršími klientkami je obtížná, mimo jiné i proto, že musí označit své děti za agresory, případně na ně podat dokonce trestní oznámení.

Dle spisové dokumentace klientek čerpajících pobytové služby Acorusu nedošlo k dramatickému nárůstu podílu těch v seniorském věku (graf č. 2). Zajímavá by byla analogická analýza klientek kontaktujících pouze služby odborného sociálního poradenství. Na druhé straně data naznačují, že se zvyšuje podíl pobytových klientek ve středním věku (30–49 let).

¹⁷ <http://rosa-os.cz/tretina-seniorek-mela-v-zivote-zkusenost-s-nasilim/>

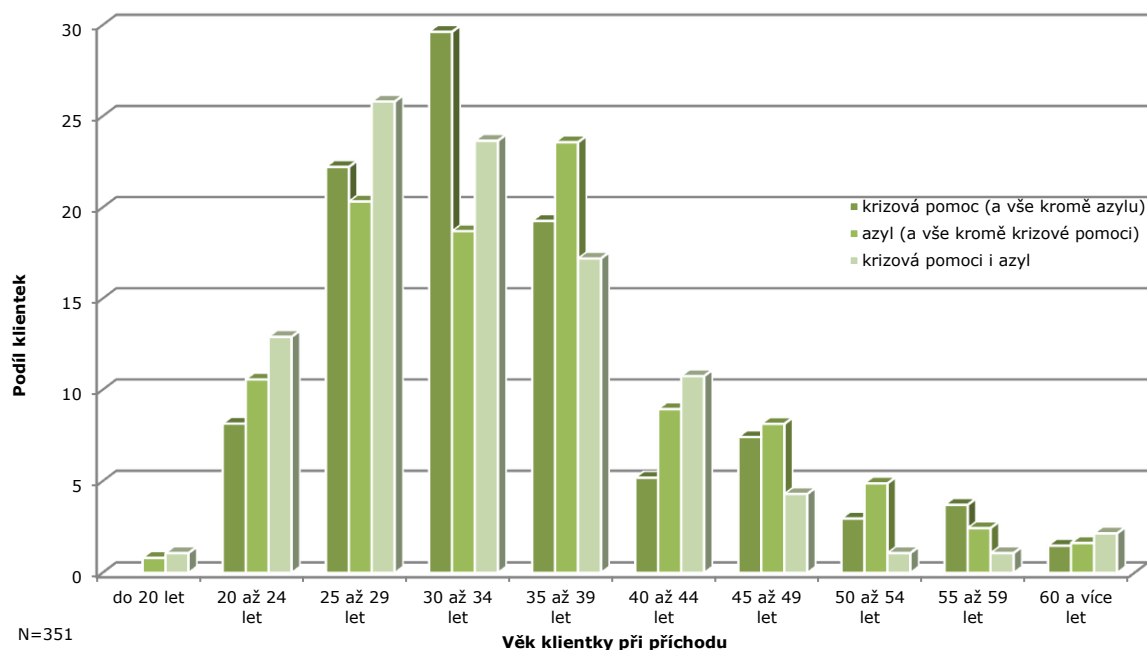
Graf č. 2 Věk klientek dle období

Dle Mackové,¹⁸ která analyzovala údaje o klientkách Acorusu z let 1999 až 2004, byl krizový pobyt poskytnut nejčastěji ženám ve věku 30 až 34 let (32 %), na pobytovém programu převažovaly klientky ve věku 25 až 29 let (29 %), ambulantní poradenství využily nejčastěji ženy ve věku 35 až 39 let (24 %). V našem výzkumném souboru klientky, které prošly krizovou pomocí jako jedinou pobytovou službou, byly nejčastěji ve věku 30 až 34 let. Mezi azylovými klientkami, které nebyly přijaty na krizovou pomoc, mírně převažovaly ty ve věku 35 až 39 let. Klientky, které prošly oběma pobytovými službami, byly nejčastěji ve věku 25 až 29 let (graf č. 3).

¹⁸ Macková, K., 2006. Občanské sdružení Acorus (monografická studie domácího násilí). Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra sociální práce a sociální politiky.

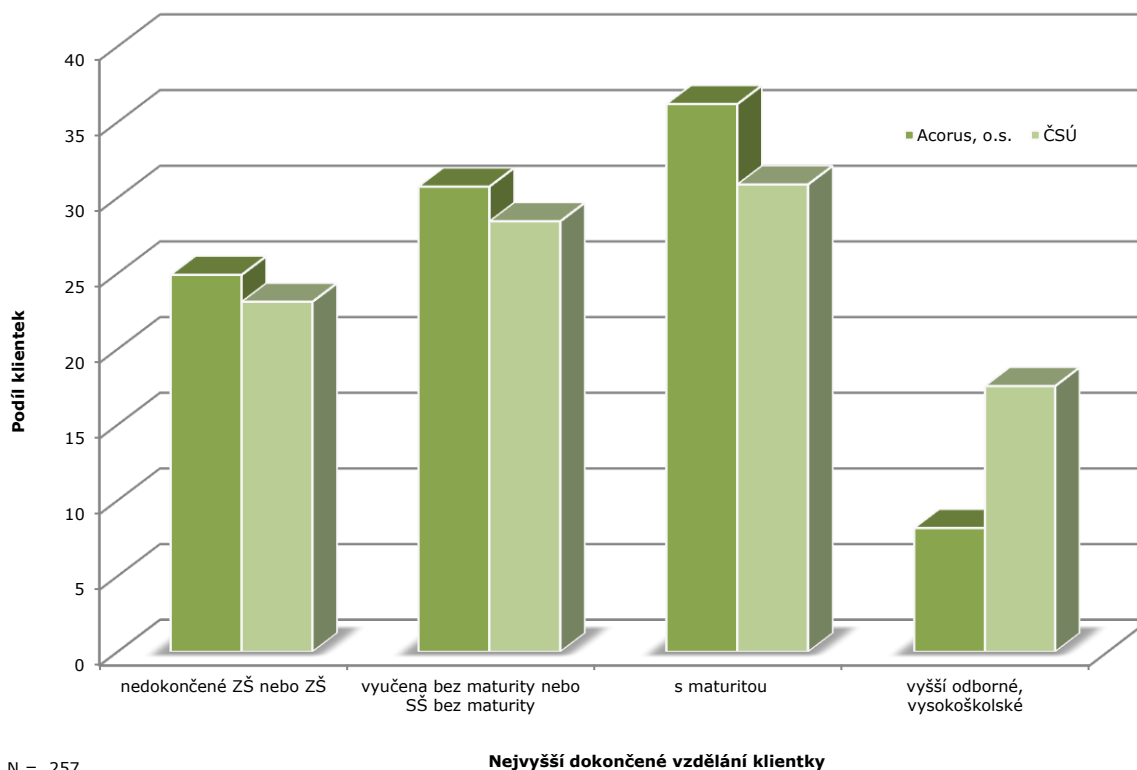
Graf č. 3 Věk klientek dle čerpaných služeb

Významným faktorem ovlivňujícím na jedné straně míru incidence domácího násilí vůbec, ale i frekvenci vyhledávání služeb a jejich typu, může být nejvyšší dokončené **vzdělání**. Dle Pikálkové a kol. (2015) nehraje výše dokončeného vzdělání v míře incidence domácího násilí významnou roli. U žen s nejvýše základním vzděláním však bylo identifikováno zvýšené riziko stát se obětí fyzického napadení, u vysokoškolaček byl naopak zaznamenán nižší podíl sexuálního napadení. V našem souboru klientek Acorusu byly nejvíce zastoupeny ženy se středním vzděláním s maturitou nebo bez ní, dále pak ženy s maximálně základním vzděláním (graf č. 4). Podíl vysokoškolaček, které v referenčním období využily pobytových služeb Acorusu, byl vůbec nejnižší. Rozdíl s rozložením populace všech českých žen dle vzdělání (sčítání lidu, domů a bytů 2011) je v tomto směru více než zřejmý (graf č. 4). Nízký podíl vysokoškolaček mezi klientkami má pravděpodobně spojitost se zkušenostmi, které reflektovali pracovníci Acorusu: ženy vysokoškolačky mají často větší sociální i ekonomický kapitál, a využívají proto spíše ambulantní služby než služby pobytové. Pobyt v azylovém zařízení znamená pro řadu takto vzdělaných žen významný sociální propad. Analýza však neprokázala, že by vzdělanější ženy využívaly významně častěji pouze krizovou pomoc, tedy krátkodobější pobyt, než pobyt azylový.¹⁹

¹⁹ Z hlediska vývoje v čase nelze úroveň dosaženého vzdělání klientek čerpajících pobytové služby věrohodně analyzovat, vzhledem k velikosti souboru nejsou rozdíly statisticky významné.

Graf č. 4 Nejvyšší dokončené vzdělání klientek ve výzkumném souboru

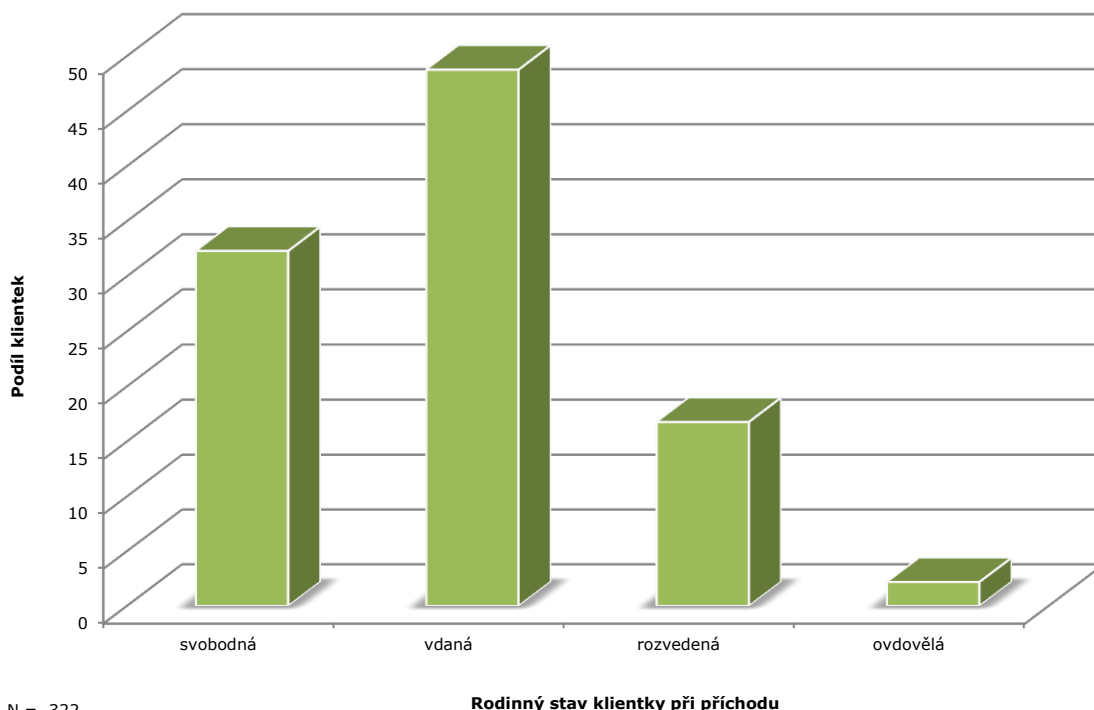

Dle výpovědí pracovníků se od roku 1998, kdy byl Acorus založen, klientela změnila. V počátcích jeho působení byla klientela v azylovém domě více heterogenní, tj. potkávaly se tam různé sociální skupiny. Po změně zákona o sociálních službách v roce 2007 a zavedení standardů kvality se změnila klientela směrem k vyššímu podílu sociálně slabých skupin, v poslední době nepřichází klientky pouze se zkušeností s domácím násilím, ale potýkají se často s více problémy najednou, na které jsou často samy. Na rozdíl od klientek ambulantních služeb řeší i bytovou situaci, mají finanční problémy, nemívají podporu širší rodiny či přátel.

Téměř polovina klientek byla při příchodu do pobytové služby Acorusu **vdaná**, druhou nejčetnější skupinou byly ženy **svobodné** (graf č. 5). Vdané ženy měly častěji než ostatní alespoň maturitu (56 % z nich versus 65 % svobodných a rozvedených). Během období poskytování služeb v Acorusu se rozvedlo přibližně 10 % žen.²⁰ Oproti výsledkům Mackové (2006) se mezi klientkami zvýšil podíl svobodných žen, což je pravděpodobně nejvíce způsobeno rostoucí tolerancí i faktického výskytu nesezdaného soužití v celé české populaci. Krizového pobytu využívaly ve výzkumu Mackové i v našem výzkumu o něco častěji svobodné nebo rozvedené klientky (přibližně každá třetí čerpala pouze krizovou pomoc, u vdaných každá pátá). Pro vdané ženy je mnohdy situace složitější v tom, že musí být manželství právně ukončeno a musí být právně vypořádán majetek a společné bydlení manželů. To leckdy trvá déle než rozchod nesezdaných partnerů, a proto vdané ženy častěji volí dlouhodobější pobyt.

²⁰ U kterých byl znám rodinný stav při příchodu i při odchodu ze služeb Acorusu

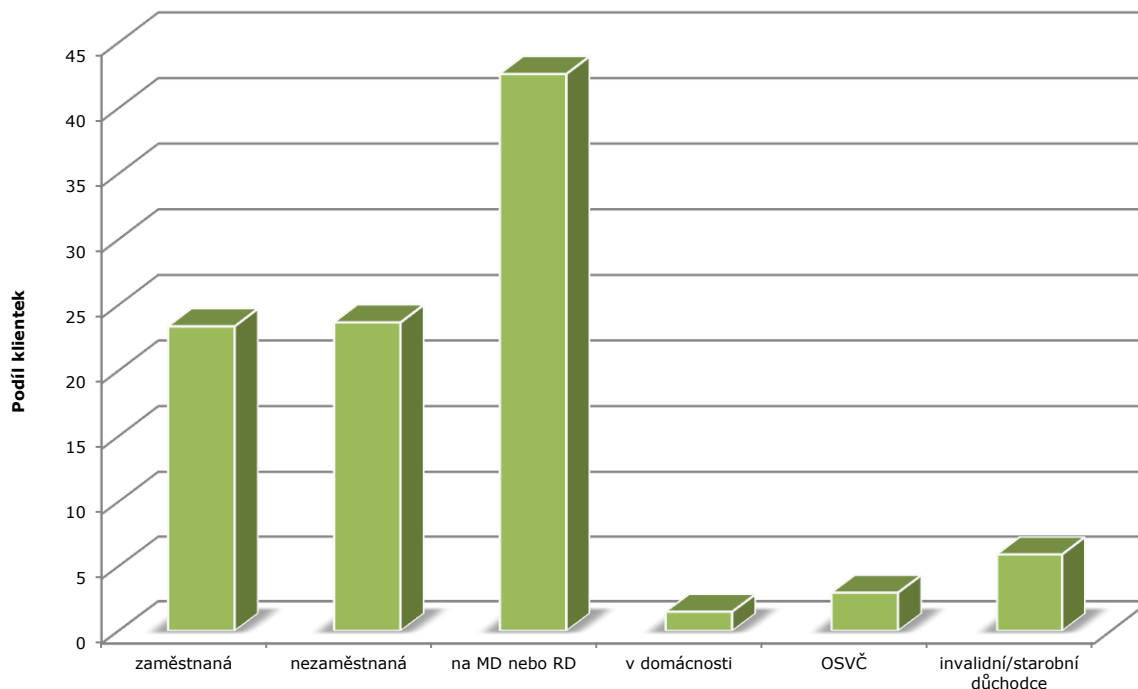
Graf č. 5 Rodinný stav klientek ve výzkumném souboru

Důležitým faktorem v míře incidence domácího násilí se dle Pikáلكové a kol. (2015) jeví **socioekonomický status** ženy i partnera. Ten do značné míry koreluje s výší příjmu a subjektivním hodnocením ekonomické situace rodiny. Ženy, které jsou nezaměstnané nebo pocházejí z nízkopříjmové domácnosti, mají zkušenost s domácím násilím častější.

Ve výzkumném souboru Acorusu byla nejvíce zastoupena skupina žen na mateřské nebo rodičovské dovolené (graf č. 6). Tyto ženy se poměrně snadno mohou ocitnout v sociální izolaci, ztrácí kontakt s přáteli a kolegy, jsou bez pracovního příjmu a v případě nutnosti se tak často musí obracet právě na pobytová zařízení. Zaměstnanou nebo osobou samostatně výdělečně činnou, tj. mající nějaký pracovní příjem, byla pouze přibližně každá čtvrtá klientka. V posledních letech se mírně zvyšuje podíl nezaměstnaných na úkor klientek s pracovním příjmem (v letech 2009 až 2015 byla nezaměstnanou každá třetí klientka). Z tohoto důvodu jsou ženy, které využily ve sledovaném období alespoň jednu pobytovou službu, relativně často závislé na sociálních dávkách, zvláště to platí právě pro ženy na mateřské nebo rodičovské dovolené. Nějakou dávku státní sociální podpory pobíraly dle dostupných údajů tři čtvrtiny klientek, přibližně každé desáté z nich pak byla vyplácena i jiná dávka (dávka hmotné nouze, invalidní či starobní důchod). Absence vlastních finančních prostředků je zřejmě tím hlavním důvodem, proč využívají pobytové služby. Během čerpání služeb v Acorusu se podíly klientek, kterým byla vyplácena nějaká sociální dávka, příliš nezměnily.

Graf č. 6 Ekonomická aktivita klientek ve výzkumném souboru

N = 338

Ekonomická aktivita klientky při příchodu

Projekt Tři pilíře bezpečí, v rámci něhož probíhal tento výzkum, byl zaměřen zejména na **děti** jako svědky či přímo oběti domácího násilí. Z tohoto důvodu byl i výzkum zaměřen částečně na děti klientek v pobytových službách. V naprosté většině měly klientky alespoň jedno nezletilé dítě (80 %). Polovina z nich měla jedno dítě, přibližně třetina měla dvě děti, ostatní měly tři a více dětí. Ze srovnání s výsledky z posledního Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 vyplývá, že klientky měly méně dětí než ženy v celé populaci, častěji tedy přicházely pouze s jedním než se dvěma dětmi (tabulka č. 2). To je dáno na jedné straně tím, že část z nich ještě neukončila reprodukční období, na druhé straně tu hraje roli samozřejmě rodinná situace, kvůli níž služby Acorusu vyhledaly.

Tabulka č. 2 Počet dětí

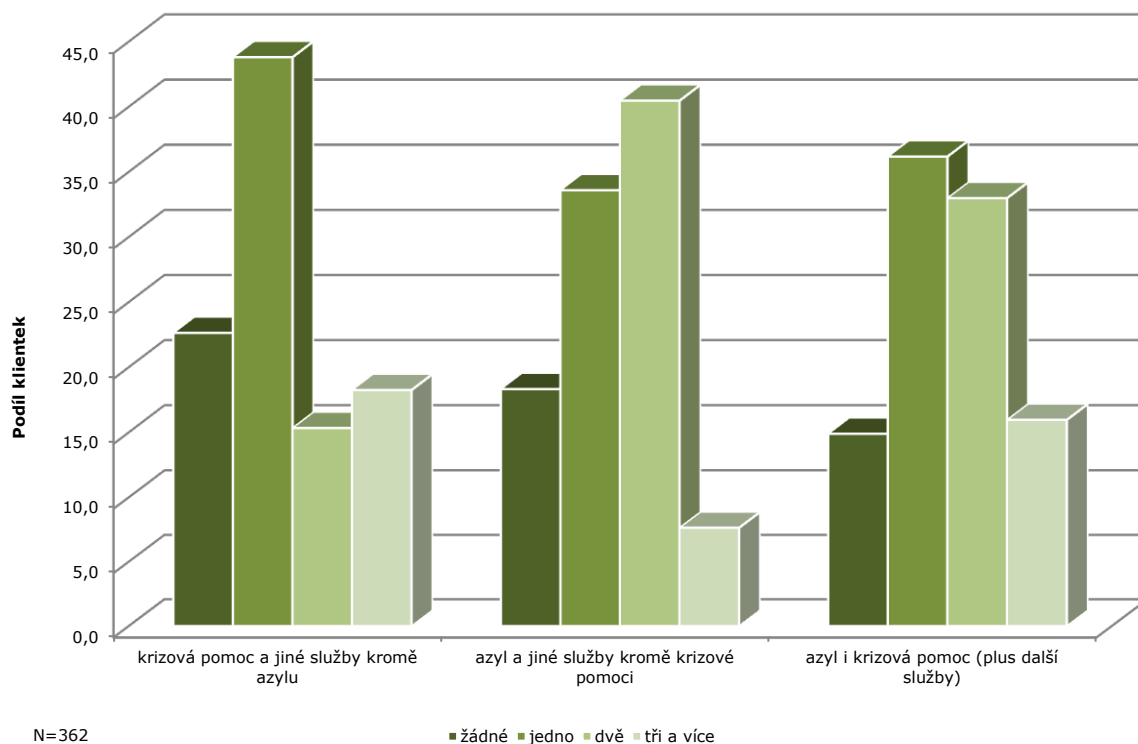
počet dětí	Acorus	ČSÚ – SLDB 2011*
žádné	19,4	22,6
jedno	39,4	18,8
dvě	29,9	42,5
tři a více	11,3	16,1
celkem	100,0	100,0

* podíl žen se zjištěným počtem dětí podle počtu živě narozených dětí

Ženy, které využily krizovou pomoc, neměly často žádné děti, nejčastěji však měly jedno dítě (graf č. 7). Ženy, které byly v azylovém domě a zároveň neprošly přes institut krizové pomoci,

měly naopak nejčastěji dvě, případně jedno dítě. S nejvíce dětmi přicházely ženy, které čerpaly jak krizovou, tak služby azylového domu. Je možné říci, že v případě, kdy žena využila pouze službu krizové pomoci, měla pravděpodobně možnost řešit svoji bytovou situaci jinak, částečně možná i proto, že měla častěji jen jedno dítě. Azyl vyhledávají spíše ženy se dvěma a více dětmi, pro které je hledání dalšího ubytování pravděpodobně obtížnější. Dalším možným vysvětlením, proč krizovou pomoc vyhledávají ženy s menším počtem dětí, je i to, že tyto klientky čelily prvnímú závažnějšímu útoku ze strany partnera a v reakci na něj hledaly bezpečný úkryt. Často se však stává, že podlehnou partnerovým slibům, že se nic takového nebude opakovat, a po několika dnech se vrátí domů. Roli může hrát i to, že dítě není na odchod z domova dostatečně připraveno²¹. Klientky, které mají více dětí, čelily útokům častěji již delší dobu, proto volily rovnou pobyt v azylovém domě. Dle údajů z výzkumného souboru zažily ženy čerpající krizovou pomoc, nikoli azylový pobyt, psychické násilí v průměru po dobu 4,3 let, fyzické pak 3,6 let, klientky, které byly pouze na pobytu v azylovém domě, zažily psychické násilí v průměru po dobu 7,7 let, fyzické 6,8 let. Dětem jako svědkům a obětem domácího násilí je dále věnována samostatná kapitola.

Graf č. 7 Počet dětí dle typu čerpaných služeb

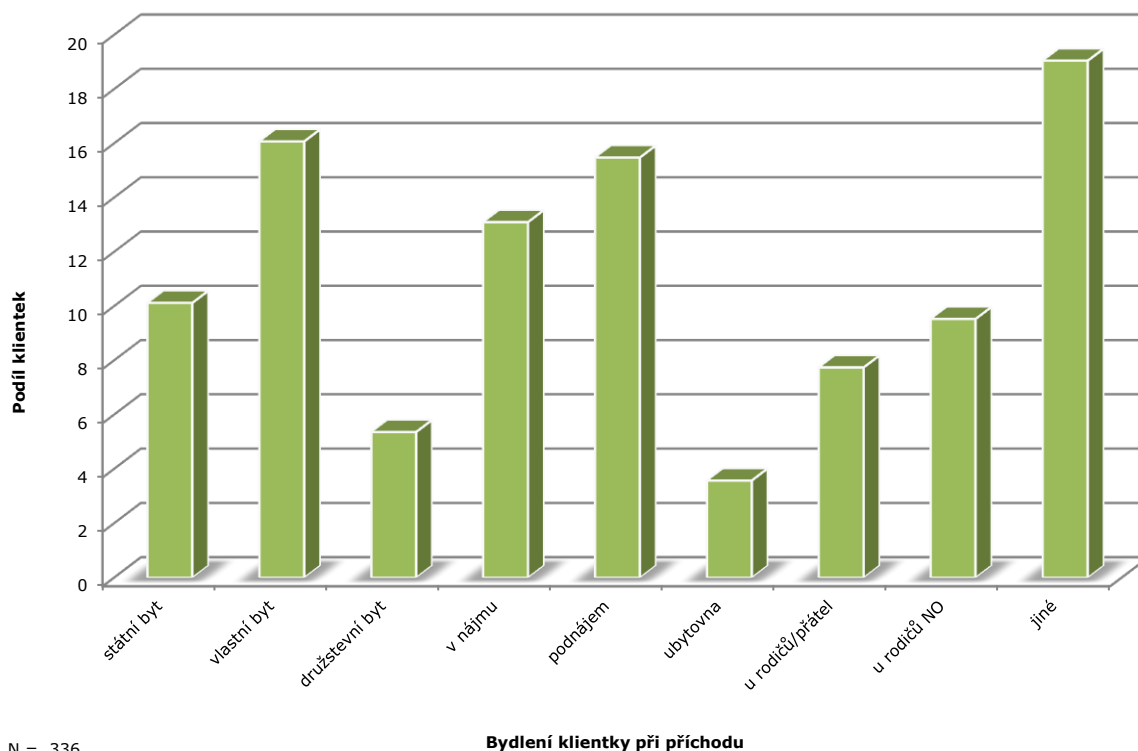
Klientky, kterým byla poskytnuta krizová pomoc, nebo strávily určitý čas v azylovém domě, měly z velké části svoji **bytovou situaci** poměrně složitou (graf č. 8). Ve státním, družstevním či vlastním bytě žila dle svých vyjádření jedna třetina z nich, přibližně stejný podíl klientek bydlel v nájmu nebo podnájmu. Podmínky bydlení zbývajících třetiny lze hodnotit jako nejprekérnější – jednalo se o bydlení u rodičů či přátel, ale i na ubytovně a v jiných typech zařízení. Sem patří

²¹ Macková, K. 2006. Občanské sdružení Acorus (monografická studie domácího násilí). Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra sociální práce a sociální politiky.

zejména ženy, které přišly do Acorusu z jiného azylového domu (téměř třetina z nich se o službách Acorusu dozvěděla od jiného azylového zařízení).

Problematicčnost bytové situace dokresluje i právní vztah klientky k bytu. Téměř polovina z nich neměla k bytu / bydlení žádný právní vztah, výhradní majitelkou bytu bylo pouze 5 % klientek. V době příchodu do Acorusu však žilo ve společné domácnosti s násilnou osobou 80 % klientek. To je jeden z hlavních důvodů, proč využívaly právě nabízené pobytové služby.

Graf č. 8 Typ bydlení klientky v době příchodu do Acorusu

3. Domácí násilí dle spisové dokumentace

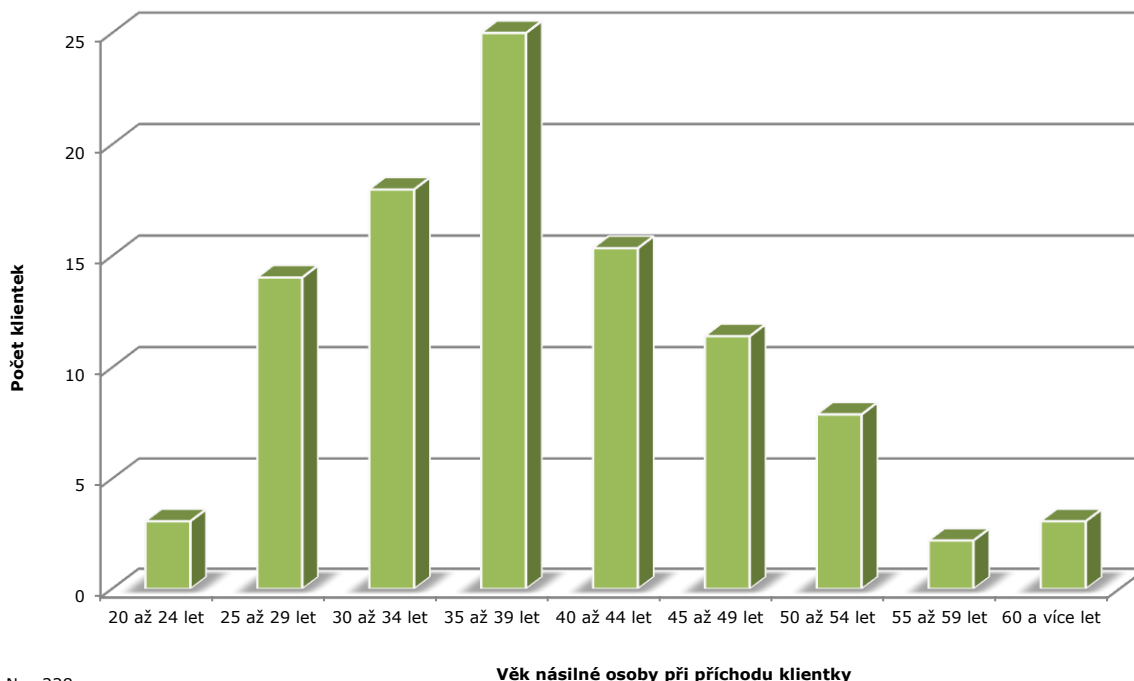
3.1 Násilná osoba

Zahraniční i české výzkumy domácího násilí poukazují na některé rizikové znaky v partnerském vztahu, které mohou v domácí násilí vyústit, nebo k němu přispět či ho posílit. Dle Pikáلكové a kol. (2015) patří mezi taková rizika např. zkušenosti z orientační rodiny jak násilné osoby, tak osoby ohrožené (neúplná rodina s jedním chybějícím rodičovským vzorem, zcela chybějící rodina, násilné chování apod.). Toto riziko spadá do teoretického konceptu sociálního učení, který je založen na přenosu naučených vzorců chování v dětství. Nejde jen o přenos agresivního chování, ale i o nedostatek kontroly sebe sama a zacházení s emocemi. Mezi další rizikové faktory patří sociálně-ekonomické charakteristiky, jako je např. nezaměstnanost, nízký příjem, závislost na sociálních dávkách. Významnou roli může hrát i závislost na alkoholu a jiných omamných látkách. V širším kontextu hraje roli i celkové společenské a kulturní klima, tj. konkrétně jak je vnímána pozice a role muže a ženy ve společnosti a rodině a do jaké míry je násilí společensky legitimizováno (Pikáلكová a kol., 2015, str. 41).

V našem výzkumném souboru Acorusu byl za **násilnou osobu** v polovině případů označen manžel, ve druhé polovině druh, jiné osoby byly naprosto výjimečné. To odpovídá již výše zmíněnému rodinnému stavu klientek. Nejčastěji bylo násilnému partnerovi v době příchodu klientky do Acorusu 35 až 39 let (graf č. 9), průměrný věk činil 38 let. To koresponduje s věkovou strukturou žen, kdy přibližně jedna čtvrtina měla mladšího partnera, jedna třetina měla partnera staršího o maximálně 5 let, ostatní měly partnera staršího.²²

Zajímavé je zjištění, že násilí, jak psychické, tak fyzické, trvalo před vyhledáním pomoci v Acorusu déle, pokud byli agresor a ohrožená osoba manželé (v průměru 7,9 let a 7,0 let). Pokud žili nesezdaně, žena vyhledala pomoc v průměru po 3,7 letech, resp. 3,3 letech. Je pravděpodobné, že vdané ženy přikládají uzavření sňatku poměrně velký význam a častěji váhají s tím, manželství odchodem ohrozit či dokonce ukončit.

²² Dle Pikáلكové a kol. (2015) měly dotázané ženy, jejichž partner byl o více než 5 let starší, zvýšené riziko stát se obětí fyzického napadení.

Graf č. 9 Věk násilné osoby v době příchodu klientky do Acorusu²³

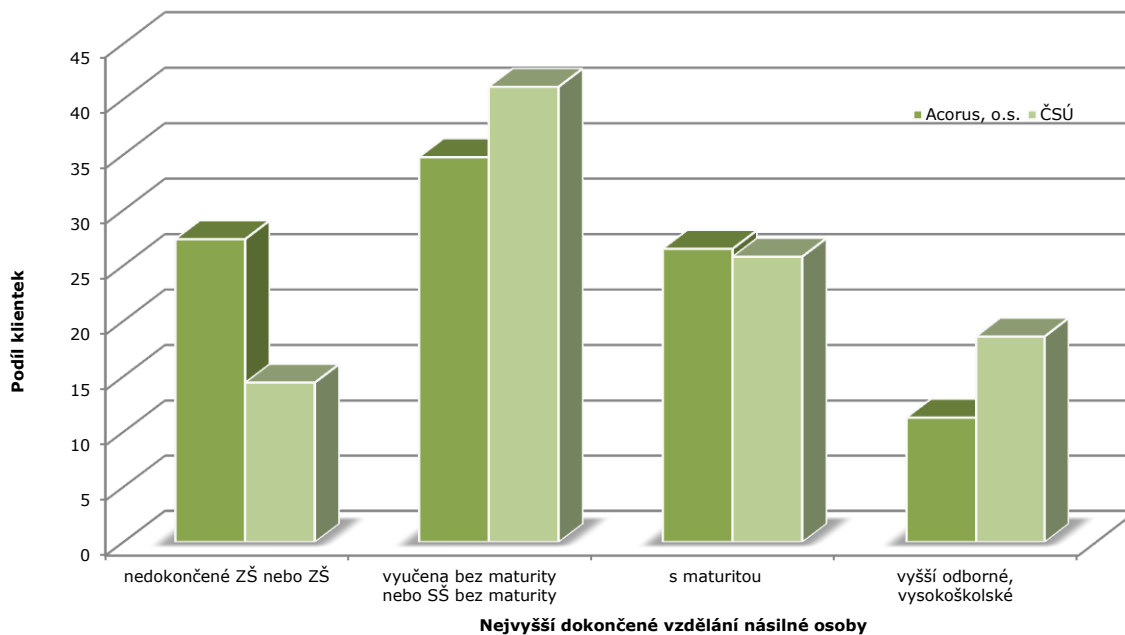
Podobně jako v případě klientek měla násilná osoba v porovnání s celou populací České republiky nižší dokončené vzdělání (graf č. 10). Pouze přibližně jedna třetina násilných osob měla alespoň maturitní vzdělání, naopak, každá čtvrtá měla pouze základní vzdělání. V populaci obecně funguje „sňatková homogamie“, to znamená, že partneři mají často stejnou výši vzdělání (přibližně polovina sňatků), mírně se zvyšuje podíl sňatků, kde má žena vyšší vzdělání než muž (necelá třetina sňatků).²⁴ Toto platí do značné míry i ve výzkumném souboru. Pokud měla žena základní vzdělání, v polovině případů ho měl i muž. Podobně tomu bylo i v případě klientek se středním vzděláním bez maturity, třetina jejich partnerů však měla pouze základní vzdělání. Ženy s maturitou měly v jedné třetině partnera se stejným vzděláním, stejný podíl měl partnera se středním vzděláním bez maturity, partner každé páté měl naopak vysokoškolské vzdělání. Vysokoškolačky měly za partnera nejčastěji vysokoškoláka nebo středoškoláka s maturitou.

Násilná osoba nejčastěji pracovala, ať již jako zaměstnanec nebo OSVČ, třetina však byla nezaměstnaná (graf č. 11). Platí, že čím nižší vzdělání, tím byla násilná osoba nezaměstnaná častěji – z těch, které měly pouze základní vzdělání, nepracovala polovina, vysokoškoláci byli častěji zaměstnaní nebo osobou samostatně výdělečně činnou.

²³ Rozložení se v čase statisticky významně nemění.

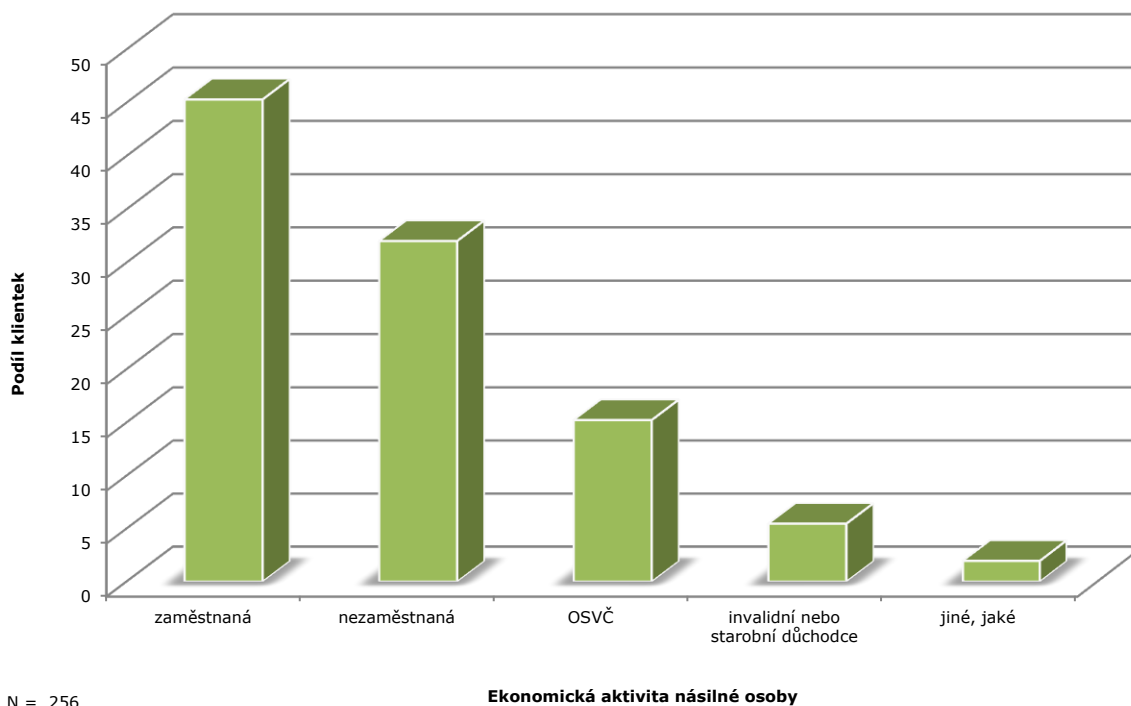
²⁴ ČSÚ <https://www.czso.cz/documents/10180/20541951/32018014a01.pdf/895ef3fe-cfc3-40ec-bc09-7f7d45e90c07?version=1.0>

Graf č. 10 Výše dokončeného vzdělání násilné osoby

N = 230

Graf č. 11 Ekonomická aktivita násilné osoby²⁵

N = 256

²⁵ Vzdělání ani ekonomická aktivita násilné osoby se v čase statisticky významně neměnily.

Odborníci se shodují, že násilí v rodině, i když není směřováno přímo na dítě, ovlivňuje jeho další vývoj.²⁶ Jedním z rizik je **přenos vzorců agresivního chování z původní rodiny** do své vlastní v dospělosti. V tomto smyslu nemusí jít o přímou kauzalitu, ale vlastní agresivní chování může být podmíněno celkovým životním stylem rodiny, osobnostními rysy, vlivy vnějšího okolí (školy, vrstevníků, širší rodiny), délkou a intenzitou domácího násilí apod. Výzkumy na tuto otázku neznají jednoznačnou odpověď.

Některé studie uvádějí, že lidé, kteří jako děti zažili domácí násilí, mohou na jedné straně inklinovat k reprodukci násilných vzorců, berou tedy násilí jako celkem běžný prostředek jednání mezi lidmi, na druhé straně existují ti, kteří se vlivem své vlastní špatné zkušenosti staví k násilí naopak méně tolerantně, než je ve společnosti běžné.²⁷ Dle pracovníků Acorusu se vzorec násilného chování u některých mužů objeví v okamžiku, kdy jsou vystaveni určité zátěži, kdy cítí nejistotu, což často souvisí s jejich sníženým sebevědomím.

V českém prostředí se přenosu agresivního chování mezi generacemi věnoval ve větším měřítku i Mezinárodní výzkum násilí na ženách (Pikálková, 2004). Korelaci mezi vlastní zkušeností z orientační rodiny a pozdějším partnerským násilím však není možné chápat jako přímo kauzální, domácí násilí je podmíněno celou řadou faktorů, jako je např. celková atmosféra v rodině.

V uvedeném výzkumu i ve výzkumu uskutečněném v roce 2013 (Pikálková, 2004, Pikálková a kol., 2015) byla prokázána vyšší míra incidence partnerského násilí u těch respondentek, které měly samy, nebo jejichž partner měl zkušenost s domácím násilím v dětství. Ženy, které uvedly, že jejich otec byl někdy fyzicky agresivní nebo použil fyzického násilí vůči matce, měly až dvakrát vyšší pravděpodobnost zažít násilí ze strany partnera než ty, které tuto zkušenost neměly. Přibližně stejně zvýšené riziko stát se obětí násilí ze strany partnera však mají i ty ženy, které vyrůstaly v neúplné rodině. Násilí rodičů vůči respondentce představovalo jen o něco málo méně významný faktor (srv. Pikálková, 2004: 91-97). Podobné výsledky byly zjištěny i v novějším šetření z roku 2013. Ženy, které uvedly, že zažily alespoň někdy násilí ve vztahu rodičů, měly téměř čtyřnásobnou pravděpodobnost zažít násilí partnera než ty, jejichž rodiče vůči sobě násilní nebyli. Podobně ženy, které byly samy obětí fyzického násilí ze strany rodičů, měly vyšší pravděpodobnost být obětí i v partnerském vztahu.

Z pohledu násilné osoby, nejčastěji partnera, jsou výsledky obou výzkumů Pikálkové podobné jako v případě ženy-oběti. Násilné zkušenosti z dětství se ukázaly být velmi významné - muži, kteří byli podle odpovědí respondentek v dětství svědky násilného chování svého otce vůči matce, byli v dospělosti více než třiapůlkrát častěji (2004; dle výzkumu z roku 2013 dokonce sedmkrát) agresivní vůči své manželce / partnerce než ti, kteří svědky násilí nebyli. Dle výzkumu z roku 2004 zažilo partnerské násilí 48 % žen (2013: 30 %), jejichž partner byl obětí agresivního chování svého otce, oproti 15 % žen, jejichž partner fyzické násilí ze strany otce nikdy nezažil. Výrazně zvýšená incidence násilí je zřejmá rovněž u mužů, jejichž otec nežil s rodinou (Pikálková, 2004, Pikálková a kol., 2015).

Výzkumný soubor Acorusu, o který se opírá tato monografie, byl svojí povahou specifický, jak již bylo několikrát zmíněno. Podobně jako výše uvedené výzkumy byla i zde snaha postihnout mezigenerační přenos násilného chování. Bohužel v tomto smyslu je spisová dokumentace poměrně chudá, zvláště o tom, zda byla ohrožená či násilná osoba v dětství sama obětí násilí ze

²⁶ Např. Les enfants exposés aux violences au sein du couple, quelles recommandations pour les pouvoirs publics?; UNICEF Behind closed doors (<http://www.doc88.com/p-854247136279.html>); Marvánová-Vargová B., Pokorná D., Toufarová, M., 2008. Partnerské násilí, LINDE nakladatelství, s.r.o.

²⁷ Richards, K. 2011. Children's exposure to domestic violence in Australia. Trends and issues in crime and criminal justice No.419. (<http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/401-420/tandi419.html>)

strany rodičů. Lepší je situace u údajů týkajících se násilí mezi rodiči v orientační rodině. Třetina klientek, kde byla informace známá, zažila ve svém dětství násilí mezi rodiči, násilná osoba měla tuto zkušenost ve dvou třetinách případů. V případech, kde byla informace známá u obou partnerů, bylo u každé čtvrté klientky přítomno domácí násilí jak v jejím vlastním dětství, tak v dětství partnera. V necelé polovině případů zažíval násilí v orientační rodině pouze partner, v necelé desetině pouze klientka (v ostatních případech ani jeden).

Domácí násilí je často spojeno s **konzumací návykových látek**. Z obou výzkumů Pikáلكové se jeví souvislost s partnerovou nadměrnou konzumací alkoholu a pravděpodobností být obětí domácího násilí jako jednoznačná. Ženy, které uvedly, že jejich partner se opije jedenkrát až dvakrát do týdne nebo častěji, měly zkušenost s násilím z jeho strany v 65 % až 73 % případů, zatímco respondentky, jejichž partner (téměř) nepil či nepije alkohol nebo se neopije nikdy nebo jen výjimečně, pouze v cca 10 % případů (Pikáلكová, 2004: 101). Míra výskytu násilí se zvyšuje spolu s frekvencí partnerovy konzumace alkoholu. Podobná souvislost je i u užívání drog či nadužívání léků.

V našem výzkumném souboru Acorusu uvedla každá druhá žena, že násilná osoba užívá v nadměrné míře alkohol nebo drogy²⁸. V menší míře to platilo u vysokoškoláků, naopak zde byla zřejmá korelace s postavením mimo trh práce. Dle výpovědí pracovníků Acorusu došlo k vyšší míře výskytu drogové závislosti v posledních letech. Zkušenost s užíváním nelegitimních drog má buď sama klientka, v hodně případech ji má spíše partner.

Domácí násilí může být pouze dílčí projev obecně agresivního chování. Dle výzkumů Pikáلكové spolu poměrně úzce souvisí **agresivita na veřejných místech** a v rámci domova. Projevy agresivního chování na veřejnosti se dokonce ukázaly po nadměrné konzumaci alkoholu jako druhé nejvýznamnější koreláty s výskytem domácího násilí. Respondentky, jejichž partner byl někdy fyzicky agresivní na veřejnosti (restaurace, bary či na pracovišti), významně častěji zažívaly násilí z jeho strany také doma: v 67 % případů oproti 15 % žen, jejichž partner na veřejnosti nikdy agresivní nebyl (2004, 2015: 52 %, resp. 3 %). Zdá se, že pro řadu partnerů násilných v intimních vztazích je agresivita poměrně silným osobnostním rysem, ať vrozeným či získaným.

Otázka, zda násilná osoba napadá osoby i mimo domácí prostředí, byla také zařazena do výzkumu klientek Acorusu. Bohužel ve třech čtvrtinách spisů nebyl tento údaj uveden. Ve zbylých, tj. známých případech, byly agresivní i mimo domov dvě třetiny násilných osob, méně se to týkalo mužů s vysokoškolským vzděláním. Je však možné předpokládat, že v případech, kdy informace o dalších násilných činech ve spisech chyběly, k těmto incidentům pravděpodobně nedocházelo. Vezmeme-li tedy v úvahu celý soubor, pak o násilí mimo domov vypovídala přibližně třetina klientek.

3.2 Typ násilí

Domácí násilí je možné rozdělit na **jednotlivé typy**. Pod pojmem domácí násilí se v první řadě nejprve vybaví **násilí fyzické**, neboť je zpravidla nejvíce viditelné. Jedná se často o surové útoky, které s sebou nesou riziko poškození zdraví a v extrémních případech může tento druh násilí vyústit v přímé ohrožení života.

²⁸ Na návykových látkách může být závislá i osoba ohrožená. Otázkou je, zda je to spíše jeden z důsledků nebo jeden z rizikových faktorů domácího násilí. Tato otázka je pro běžný výzkum velmi citlivá, ani v našem specifickém výzkumu nebyla zahrnuta. Jak navíc vyplývá z definice cílové skupiny, závislé ženy by ani neměly být na pobytový program přijaty.

Druhým typem je **psychické násilí**. Často souvisí s násilím fyzickým nebo se může odehrávat samostatně. Zpravidla předchází psychické násilí fyzickému, v dalších fázích vývoje násilí jsou však často fyzické útoky doprovázeny nadávkami, ponižováním apod. Psychické násilí je poměrně těžko identifikovatelné, může být častěji považováno za běžnou součást partnerského života, na druhou stranu míra poškození oběti může být více subjektivní, závislá na míře psychické odolnosti, na vlastním sebevědomí a podpoře v jiných oblastech, např. v zaměstnání. Jako typ psychického násilí může být označeno násilí emocionální, které je zaměřeno na osoby, zvířata a věci, ke kterým má ohrožená osoba citový vztah.

Dalším typem je **násilí sociální**. Jedná se nejčastěji o izolování ohrožené osoby od ostatních lidí, kontrolu, s kým se stýká, zákaz vycházení z bytu, kontrolu telefonu apod. Tímto způsobem ohrožená osoba ztrácí možnost konfrontovat svoji zkušenost s vnějším světem a přijímá svoji situaci za normu.

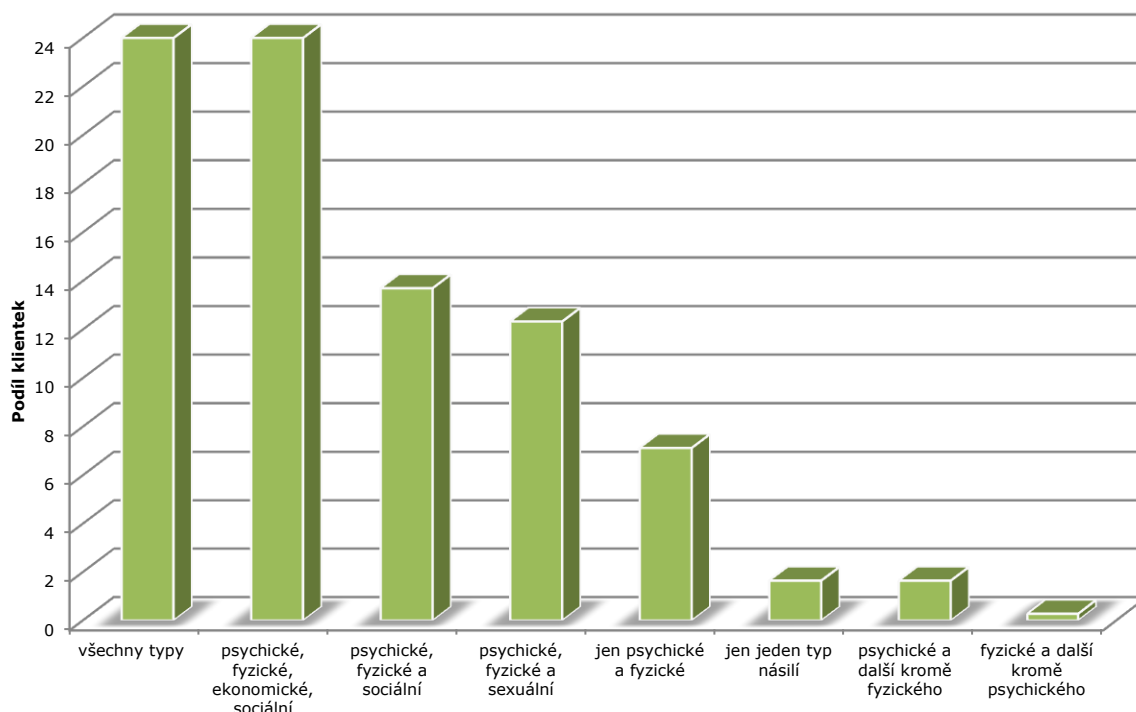
Základních potřeb se dotýká i **ekonomické násilí**, kdy má násilná osoba veškerou kontrolu nad finančními prostředky. Ohrožená osoba je tak na ní zcela závislá, o každou sebemenší částku ji musí žádat.

Hůře rozpoznatelné je **sexuální násilí**. Zahrnuje znásilnění, vynucování si sexuálního styku nebo sexuálních praktik proti vůli ohrožené osoby, sexuální napadání nebo napadání erotických částí těla, jednání s ohroženou osobou pouze jako se sexuálním objektem atd. (www.acorus.cz).

Výzkum založený na spisové dokumentaci klientek Acorusu se zaměřil podrobněji na fyzické a psychické násilí, zjišťována byla i přítomnost sociálního a ekonomického násilí, otázky se dotkly i násilí sexuálního.

Z grafu č. 12 je zřejmé, že daná skupina klientek byla ohrožena nejčastěji všemi zjišťovanými typy násilí, případně nebylo přítomno / uvedeno pouze sexuální násilí. Dalšími nejčastějšími případy jsou kombinace psychického, fyzického a nějakého dalšího typu násilí. Pouze jeden typ násilí byl uveden u přibližně 5 % klientek. Z toho vyplývá, že násilí má často velmi komplexní charakter. Výše dokončeného vzdělání a ani věk při příchodu do Acorusu neměly na výskyt jednotlivých typů domácího násilí signifikantní vliv.

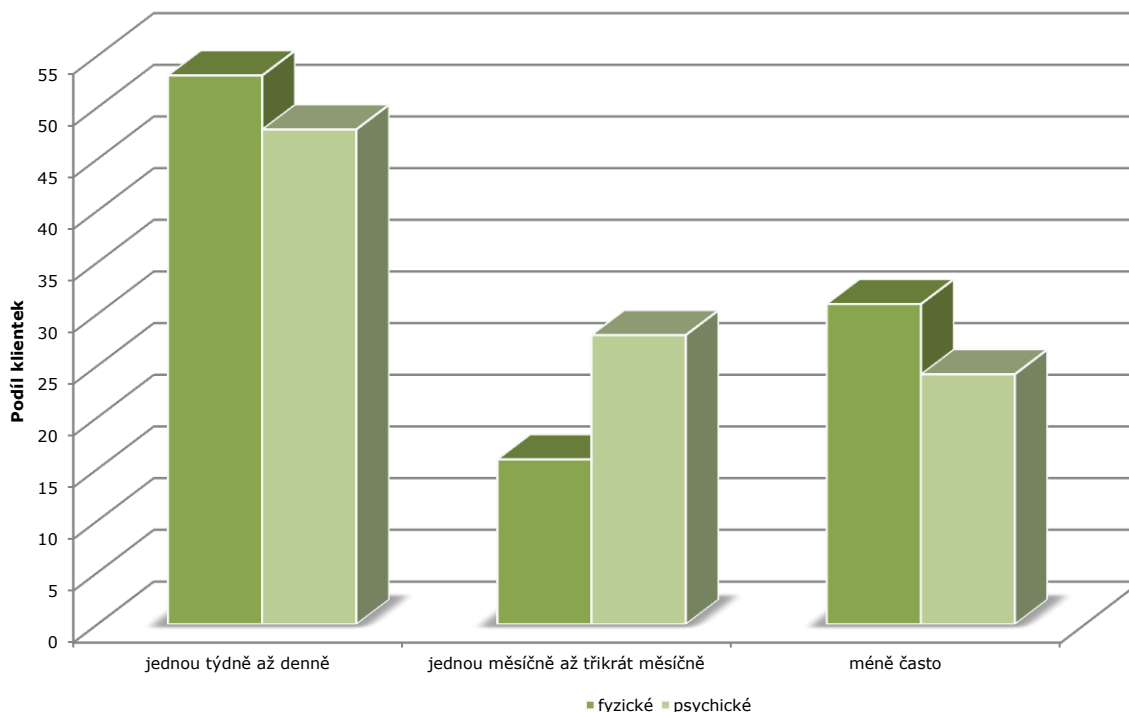
Graf č. 12 Typ domácího násilí

N = 360
 Pozn. další kombinace již v malých četnostech

Klientky, které využily nějakou pobytovou službu Acorusu, byly většinou přijaty ve fázi, kdy domácí násilí, zvláště psychické a/nebo fyzické, bylo již na téměř denním pořádku (graf č. 13). Porovnáme-li fyzické a psychické násilí, lze říci, že pokud k fyzickým útokům nedocházelo několikrát za týden, pak byly oproti formám psychického násilí méně časté. Dle dostupných informací se u téměř všech klientek projevy obou typů domácího násilí v posledních měsících před využíváním služeb Acorusu stupňovaly (94 % u psychického násilí, 90 % u fyzického). Klientky, které kontaktovaly Acorus v období 2002 až 2008, čelily jak psychickému, tak fyzickému násilí méně často než klientky, které čerpaly pobytové služby v posledních letech. Zdá se, že kromě konstatování pracovníků, že se zvyšuje brutalita napadení, roste i frekvence fyzických útoků či projevů psychického násilí (tabulka č. 3).

Graf č. 13 Frekvence domácího násilí za poslední půlrok dle typu

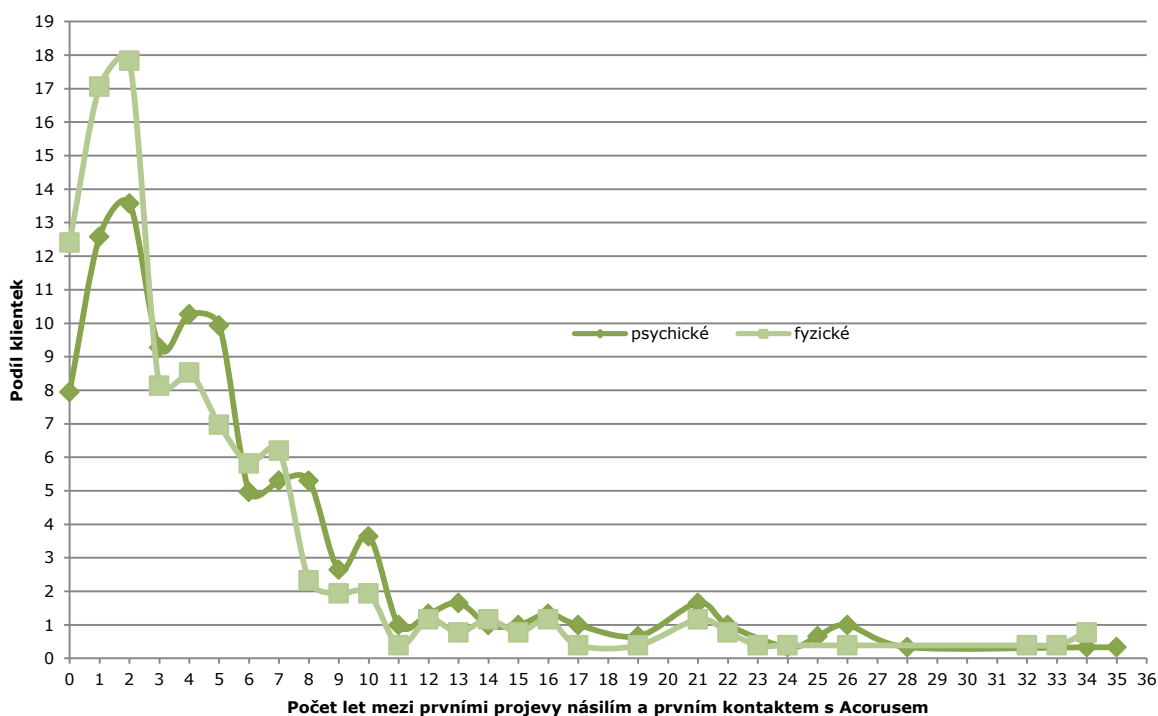
N = 226; 211

Tabulka č. 3 Frekvence domácího násilí dle období, kdy klientka přišla do Acorusu (%)

	psychické násilí			fyzické násilí		
	2002 až 2008	2009 až 2014	celkem	2002 až 2008	2009 až 2014	celkem
jednou týdně až denně	38,0	54,8	48,3	35,3	64,4	53,2
jednou měsíčně až třikrát měsíčně	39,2	19,8	27,3	21,2	11,9	15,5
méně často	22,8	25,4	24,4	43,5	23,7	31,4
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Podíváme-li se na to, jaká doba musela uplynout od prvních projevů psychického nebo fyzického násilí a vyhledání pomoci v Acorusu (graf č. 14), zdá se, že po fyzických útocích je pomoc vyhledávána dříve (v průměru po necelých 5 letech, v polovině případů do 3 let). To koresponduje s tím, že psychické násilí častěji fyzickým útokům předchází – v případě, že byly známy relevantní údaje za projevy obou typů násilí, předcházelo psychické násilí fyzickému ve 30 % případů, opačně tomu bylo v 5 % případů, u ostatních klientek propukly oba typy násilí více méně najednou (v jednom roce). Dalším důvodem, proč byly klientky vystaveny psychickému násilí po delší dobu, je i to, že mohou být jeho projevy bagatelizovány, klientka může sebe samu vnímat jako slabou, přecitlivělou, kdežto u násilí fyzického, kde jsou důsledky často na první pohled patrné, či může být útok dokonce život ohrožující, je tolerance k tomuto chování ze strany ohrožené osoby nižší.

Graf č. 14 Doba mezi prvními projevy násilí a kontaktem s Acorusem

N = 302; 258

Na základě grafu č. 14 se může zdát, že doba, po kterou ohrožená osoba čelí domácímu násilí, je u obou typů násilí poměrně dlouhá. Důvodů pro to je celá řada. Jedním z nich je např. to, že po útoku nastává často období klidu, kdy se násilná osoba chová korektně či se dokonce omlouvá apod.

Dle názorů pracovníků Acorusu však klientky přichází v posledních letech, pravděpodobně díky osvětě, v dřívějších fázích domácího násilí. Někdy vyhledávají pomoc již po prvním incidentu, na základě kterého je však někdy obtížné zcela jednoznačně určit, že se již jedná o domácí násilí.

Tuto domněnku data ze spisové dokumentace částečně potvrzují, zejména v případě, kdy klientka zažívala psychické násilí (i v kombinaci s jinými typy). Klientky, které přišly do pobytové služby před rokem 2009, čelily psychickému násilí po dobu kratší než 3 roky v 39 % případů, klientky, které přišly v posledních letech, ve 48 % případů. Co se týče fyzického násilí, pak byly příslušné podíly 53 % a 57 %. To, že klientky přicházejí dříve, reflektují i pracovníci služby odborného poradenství (ambulance). Navíc zde zaznívá názor, že sem přichází i více klientek, které nemají zkušenost s fyzickým násilím.

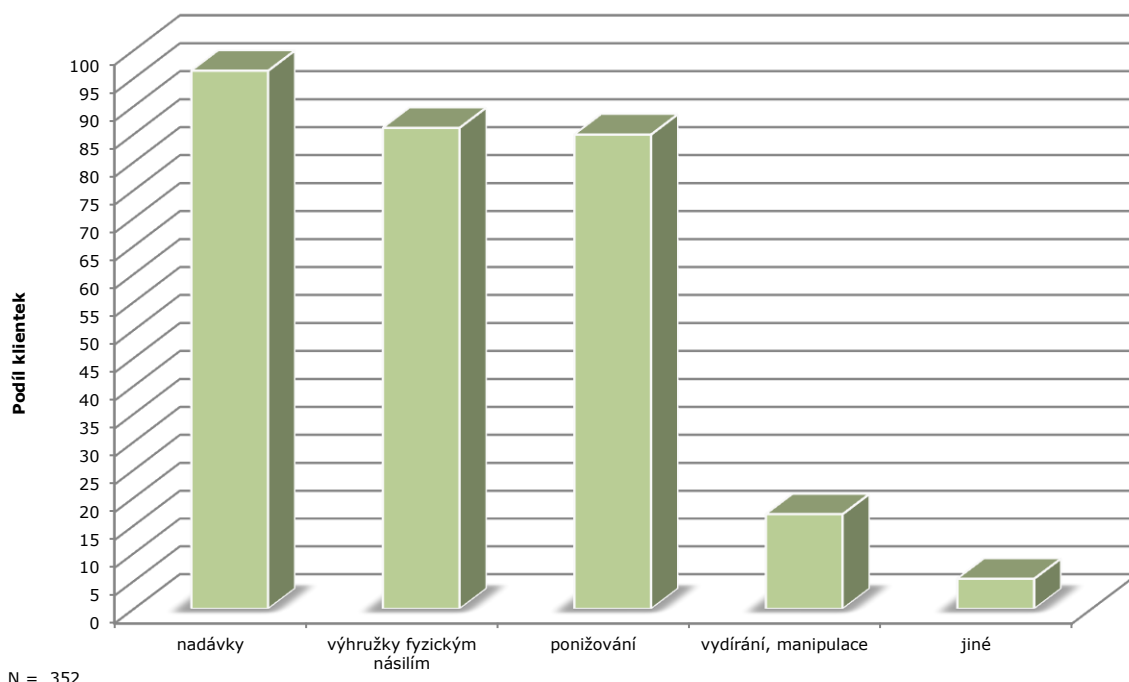
3.3 Projevy domácího násilí

Součástí spisové dokumentace je i popis, jakým konkrétním způsobem se domácí násilí odehrávalo, jaké byly jeho konkrétní projevy. Jak bylo zmíněno výše (graf č. 12), klientky byly nejčastěji vystaveny několika různým typům domácího násilí. Téměř vždy však bylo přítomno psychické a fyzické násilí.

Psychickému násilí je někdy připisována menší váha a jak bylo řečeno, vyskytuje se často v kombinaci s násilím fyzickým. Toto násilí však může mít i daleko vážnější důsledky než násilí fyzické. Ve výzkumu Pikáلكové a kol. (2015) se respondentky setkávaly nejčastěji se snahou partnera mít neustálou kontrolu, přehled o jejich aktivitách, sledování či žárlivostí (takové chování někdy zažila každá druhá respondentka). S projevy verbální agrese (urážky, zesměšňování apod.) se setkala každá třetí respondentka, s projevy ekonomické kontroly každá pátá. Nejméně časté byly různé formy zastrašování a hrozeb (každá osmá respondentka je někdy zažila). Je nutné však říci, že tyto projevy se objevují i v různých kombinacích. Uvedený výzkum se kloní k závěrům, že psychické násilí zažívají ženy podobnou měrou bez ohledu na jejich sociodemografické charakteristiky. Jinak je tomu v případě agresora - zde se jeví větší riziko psychického násilí u mužů s nižším vzděláním a obecně socioekonomickým statusem (nezaměstnanost apod.). Dále bylo identifikováno vyšší riziko výskytu psychického násilí v případě, že alespoň jeden z partnerů užívá v nadměrné míře alkohol či jiné drogy. V neposlední řadě toleranci k psychickému násilí v současném vztahu zvyšuje zkušenost s násilím v orientační rodině.

Ve výzkumném souboru Acorusu byla nějaká konkrétní forma psychického násilí uvedena u 96 % klientek. Zajímavé je, že v naprosté většině případů šlo o kombinaci několika různých projevů psychického násilí (v 95 %). Mezi nejčastější patřily nadávky, výhrůžky fyzickým násilím a ponižování (graf č. 15).

Graf č. 15 **Projevy psychického násilí**

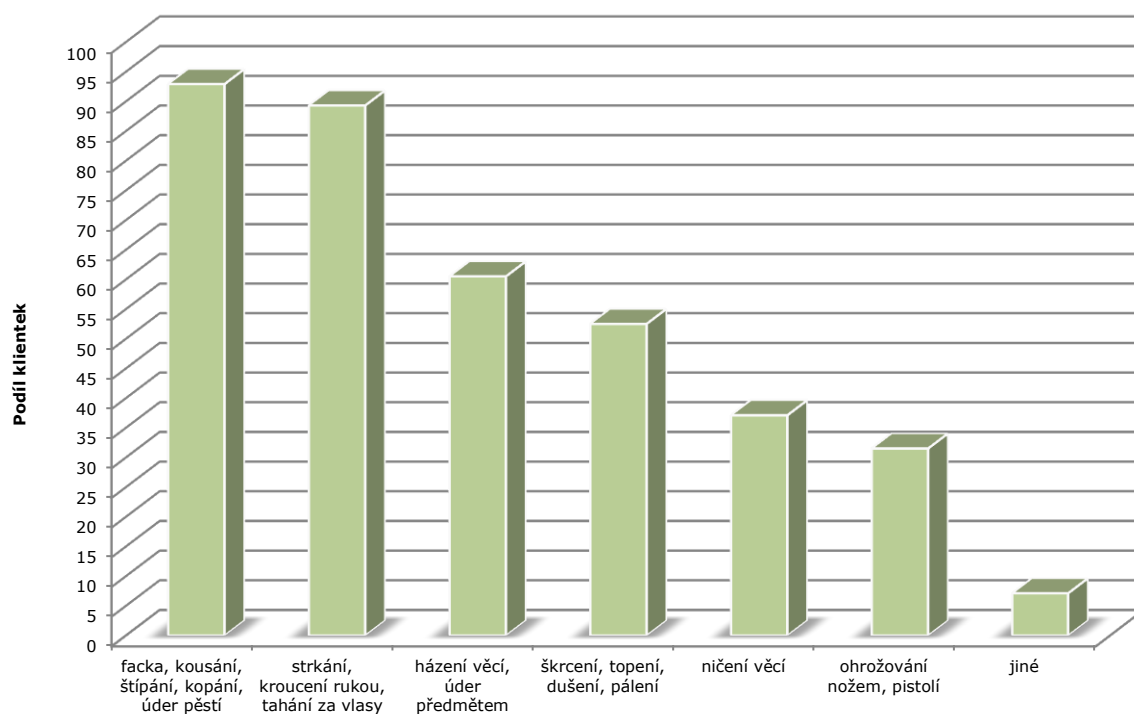

Dle výzkumu Pikáلكové a kol. (2015) se ve svém životě setkala s partnerským **fyzickým násilím** 17 % dotázaných žen. Pokud sledované období omezíme na posledních 5 let, pak partnerské fyzické násilí zažilo 7 % respondentek, mimo partnerský vztah pak 5 %. V tomto pohledu je zajímavé to, že je riziko zažít fyzické násilí ze strany partnera vyšší než ze strany cizího muže. Toto platí jak v případě lehčích forem násilí, tak v případě život ohrožujících napadení.

V našem výzkumném souboru Acorusu byly konkrétní projevy fyzického násilí zaznamenány u 92 % klientek. Nejčastěji čelily klientky úderům pěstí, fackám, kousání, štípání, kopání, tahání za vlasy, strkání a kroucení rukou (graf č. 16). Poměrně časté byly i údery předmětem či házení věcí. Polovina klientek však zažila i útoky, které lze označit za život bezprostředně ohrožující, jako je např. škrčení, topení, dušení, pálení či dokonce ohrožování nožem či pistolí – takový útok zažila přibližně každá třetí žena. Každá desátá klientka do spisu uvedla, že partner vlastní střelnou zbraň, ať již legálně nebo nelegálně.

Projevy sexuálního násilí na klientkách byly zaznamenány u téměř poloviny z nich (47 %). Nejčastěji se jednalo o vynucování sexuálního styku (85 %) či jeho vynucení (59 %). Výjimečné nebylo ani nucení k sexuálním praktikám, které nebyly pro klientku přijatelné (29 %). Přibližně každá desátá klientka byla nucena ke styku s jinou osobou, případně k prostituci. Podobně jako u předchozích forem násilí byly i v případě násilí sexuálního velmi časté kombinace několika uvedených projevů (55 %).

Graf č. 16 Projevy fyzického násilí

N = 337

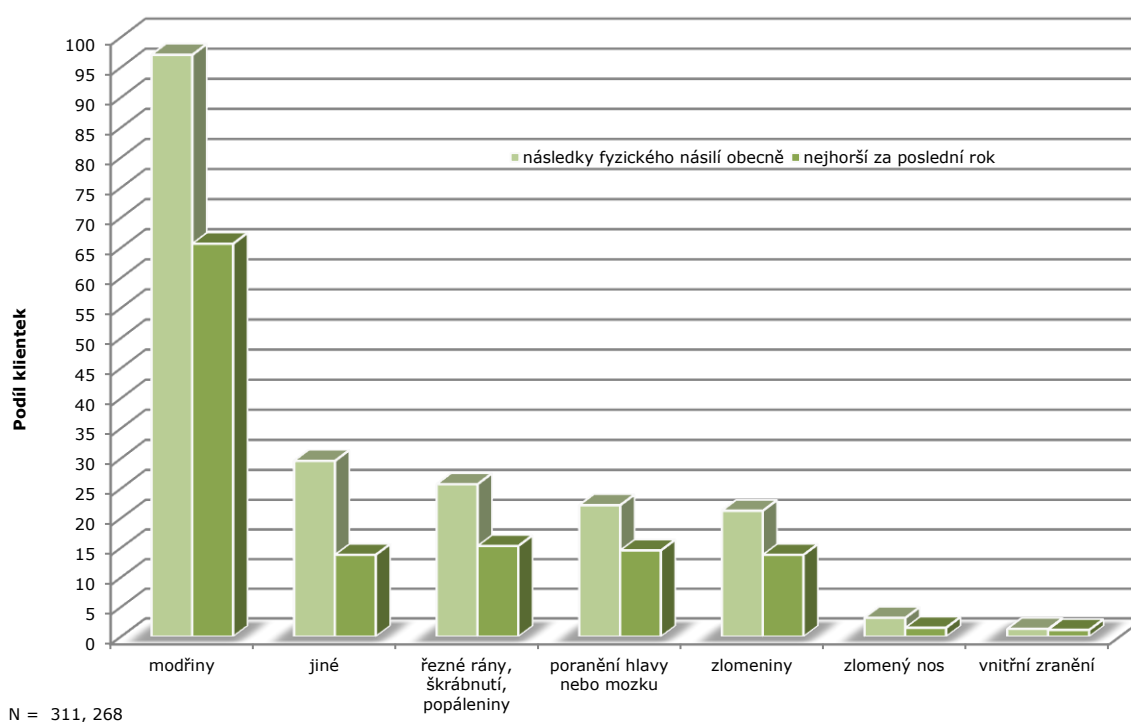
Fyzické násilí má na rozdíl od násilí psychického často zjevné, bezprostřední **následky**. Ve spisech nebyla zaznamenána žádná tělesná újma u necelých 15 % klientek, u 85 % klientek měly tedy násilné útoky nějaké přímé následky. Mezi nejčastěji zaznamenané patřily modřiny, řezné rány, škrábnutí, popáleniny, zlomeniny a poranění hlavy nebo mozku (graf č. 17). V kategorii „jiné“ dominovaly naraženiny a zhmožděniny (žebra, nos, prsty, ledviny), bolesti hlavy, zablokovaná páteř, rozseklé obočí a poranění oka, vyražené zuby.

Dotazník v této souvislosti zjišťoval, jaké nejtěžší zranění klientka v souvislosti s násilným napadením utrpěla za poslední rok. Dle spisové dokumentace mělo v tomto období domácí násilí

přímé fyzické dopady pro 73 % klientek. Opět byly za nejtěžší nejčastěji označeny modřiny, řezné rány, škrábnutí, popáleniny, zlomeniny a poranění hlavy nebo mozku (graf č. 17), dále zhmožděnin, naraženiny, stopy po škrčení, vyražené zuby (kategorie „jiné“).

Na rostoucí závažnost fyzických útoků upozornili i pracovníci Acorusu. V některých případech se jedná až o formu systematického mučení, což samozřejmě ovlivňuje nejen fyzický, ale i psychický stav klientek. Odborní pracovníci tak často pracují s posttraumatickými stresovými poruchami, některé klientky mají i závažné psychiatrické diagnózy.

Graf č. 17 Přímé následky fyzických útoků

V souvislosti s dopady zejména fyzického a sexuálního násilí na klientku se nabízí otázka, zda oběti vyhledávají **lékařskou pomoc**. Dle výzkumu Pikálkové a kol. (2015) uvedly dvě z pěti respondentek, které zažily domácí násilí, že zranění vyžadovalo lékařské ošetření (bez ohledu na to, zda je žena skutečně vyhledala). Dle dostupných informací ve spisech Acorusu navštívila v souvislosti s napadením lékaře přibližně každá druhá žena.²⁹ Většina klientek, které lékaře vyhledaly, si nechala vystavit lékařskou zprávu dokumentující zdravotní stav (85 %). U přibližně každé čtvrté klientky, která navštívila lékaře, si následky domácího násilí vynutily hospitalizaci (tj. u přibližně každé desáté klientky v celém souboru). Lze tedy usuzovat, že projevy domácího násilí byly u klientek, které využily v Acorusu alespoň jednu pobytovou službu, velmi závažné.

²⁹ Nebyly zjištěny žádné statisticky významné korelace (dle vzdělání, věku, přítomnosti dětí, typu první služby čerpané v Acorusu). Ani z hlediska vývoje v čase se podíly nemění.

3.4 Řešení domácího násilí

V problematice domácího násilí je poměrně časté, že oběti mají tendenci situaci zlehčovat, případně vinit z incidentu samy sebe s tím, že si to zasloužily, násilí vyprovokovaly apod. Dle Pikálkové a kol. (2015) se přibližně každá třetí respondentka, která zažila fyzické násilí, útoku aktivně bránila (opětovala útok, aktivně se snažila útok odrazit). Ostatní se snažily zmírnit následky útoku, nebo se nebránily vůbec. Bezprostřední reakcí na útok bývá v některých případech požití alkoholu (každá desátá žena po útoku), nebo léků (každá sedmnáctá). Dalším možným řešením je přivolání pomoci (policie, lékař, soused apod.) nebo obrácení se k odborníkům.

Posledním impulsem, který vede k tomu, že žena-oběť domácího násilí vyhledá služby Acorusu (krizová pomoc, azylový dům, poradna), bývá obzvlášť brutální útok, nebo podnět týkající se dětí. Klientka například vyhodnotí situaci už natolik nebezpečnou, že může ohrožovat i děti. Součástí domácího násilí bývají nezřídka i sexuální ataky, někdy mají ženy dojem, že muž začal atakovat už i dcery. Silným impulsem bývá, když děti začnou přebírat násilné vzorce agresora a jsou vůči matce agresivní nebo chování násilné osoby považují za normální. Často matky reagují i na to, když je děti samy podněcují k tomu, že chování partnera už je příliš. Označit chování násilné osoby za již nepřípustné dokáží děti školního věku, čili více méně od šesti let výše. Někdy se ovšem děti identifikují s agresorem a staví se na jeho stranu. Dost často se ženy snaží ve vztahu s partnerem vydržet a násilí a ponižení snášet, aby dětem zachovaly rodinu. K ukončení vztahu je přimějí až velké problémy dětí. Ty se projevují různě, může jít např. o noční buzení, častý pláč, projevy strachu a úzkosti, u starších dojde často ke zhoršení prospěchu ve škole, k agresivnímu chování v kolektivu apod. V posledních letech v tomto směru několikrát zafungovala škola, poté co děti navázaly kontakt se školním psychologem.

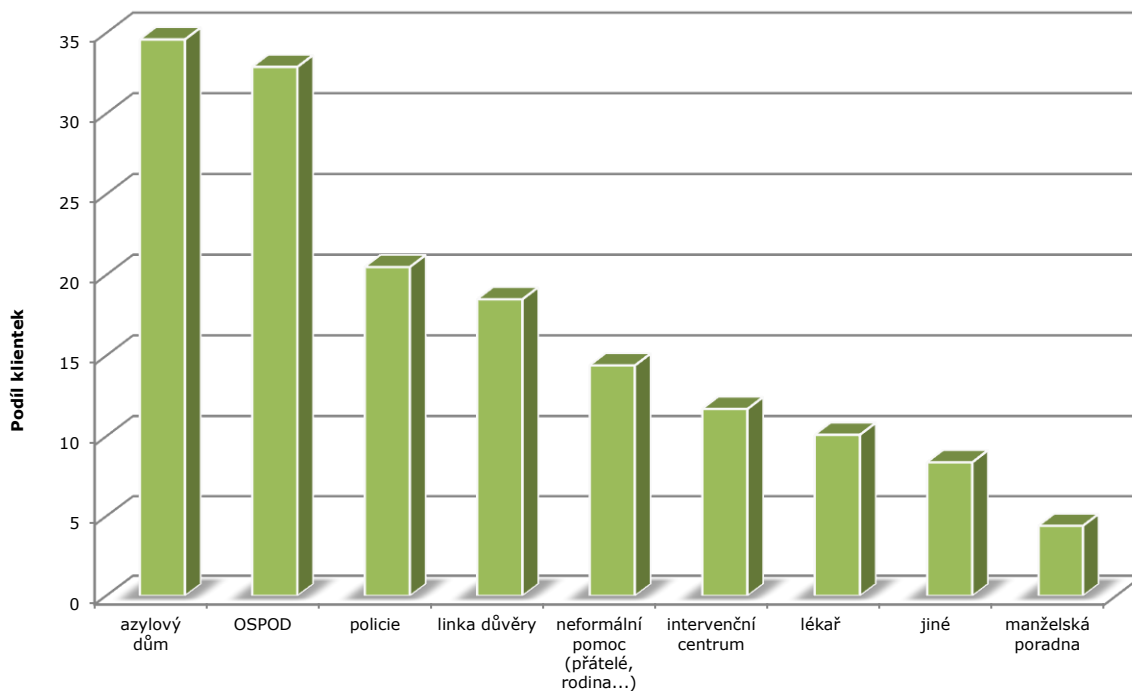
U multiproblémových rodin z nižších sociálních vrstev je někdy obtížné rozlišit, zda impulsem k vyhledání azylového domu bylo skutečně domácí násilí, nebo bytová nouze, byť je násilí v rodině také přítomno a mnohdy ve značné míře.

Hledání pomoci u institucí, jako je odborné poradenství či policie, je však podle Pikálkové a kol. (2015) stále málo časté. Pouze 16 % žen, které zažily domácí násilí ze strany v době výzkumu již bývalého partnera (svoji situaci tedy již vyřešily), volalo policii, odbornou pomoc pak vyhledalo 15 %. Častější je svěřením se se situací blízkým přátelům (70 %), rodině (49 %). Přibližně každá sedmá žena se však nesevěřila nikomu, šlo však spíše o ojedinělé incidenty. Zajímavé je, že ženy, které v době výzkumu zažívaly psychické a/nebo fyzické násilí ze strany partnera, vyjadřovaly k násilí vyšší toleranci a méně často viděly jako vhodné řešení situace vyhledání pomoci u policie či odborníků. Častěji se přikláněly k tvrzení, že je to pouze problém páru, který by si měl vyřešit sám.

Výzkumný soubor Acorusu byl tvořen ženami, které byly klientkami alespoň jedné pobytové služby. Při vstupním rozhovoru je pracovníky zjišťováno i to, zda klientka požádala o pomoc již někde jinde, případně kde. Přibližně každá pátá se zatím s prosbou o pomoc nikam neobrátila. Nejčastěji hledaly ženy pomoc v jiných azylových domech či v případě, že měly děti, u OSPOD (graf č. 18). Zajímavé je, že pomoc u svých blízkých hledalo relativně málo klientek (14 %). Může za tím stát na jedné straně stud klientky či sebeobviňování, že se do takové situace dostala, nebo i to, že se ve svém okolí nemá prostě komu svěřit. Případně zde roli mohou hrát i pochybnosti o tom, zda by jí byly blízké osoby schopny pomoci.

Graf č. 18 znázorňuje podíly klientek, které využily danou formu pomoci, a to bez ohledu na to, zda klientka zvolila pouze tuto jednu nebo více možností, tj. hledala pomoc u více institucí. Ty, které vyhledaly jiné azylové zařízení, mohly zároveň hledat pomoc na policii apod. Klientky se na více institucí či služeb obrátily ve 40 % případů. Jejich nejčtenější kombinace jsou uvedeny v grafu č. 19.

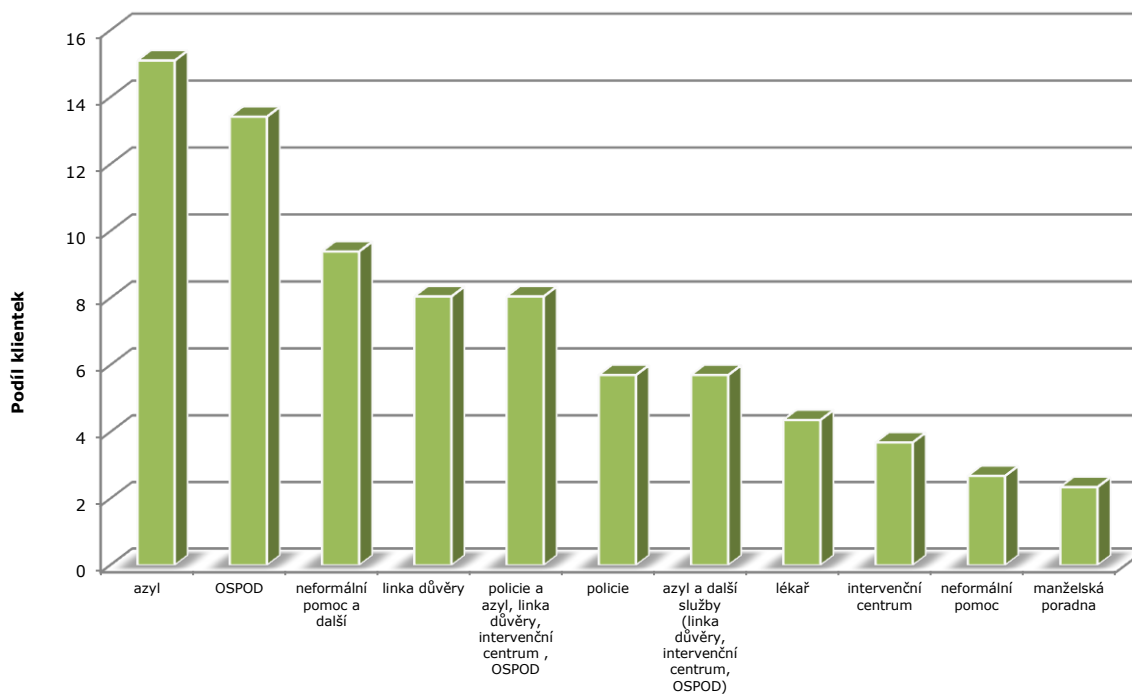
Graf č. 18 Hledání pomoci

N = 298

Hledání pomoci

Graf č. 19 Hledání pomoci – kombinace

N = 298

Hledání pomoci - kombinace

Vyhledání azylového domu zůstává pořád nejčastějším způsobem řešení. Je to zřejmě pochopitelné z toho důvodu, že žena, pokud se rozhodne aktivně situaci čelit, musí odejít ze společné domácnosti. Jak již bylo zmíněno, jedná se o ženy, které i v Acorusu využily pobytovou službu. Je pravděpodobné, že nejdříve vyhledaly azylové zařízení, o kterém měly nějaké informace (bylo v místě bydliště apod.), a následně jim byl doporučen Acorus jako specializovaná instituce. Dřívější pobyt v jiném azylovém domě je častější u žen s nižším vzděláním (bez maturity).

Druhá nejčastější cesta do pobytového zařízení Acorusu vede přes OSPOD. Neformální pomoc je volena spíše jako doplňková, ve většině případů se klientka obrátila i na jiné instituce a služby. Relativně časté je i zkontaktování linky důvěry, která pravděpodobně klientku informovala o možnostech využití služby specializovaného pracoviště. Častá je i kombinace služeb různých subjektů poskytujících sociální služby, jako jsou azylové domy, linky důvěry, intervenční centra.

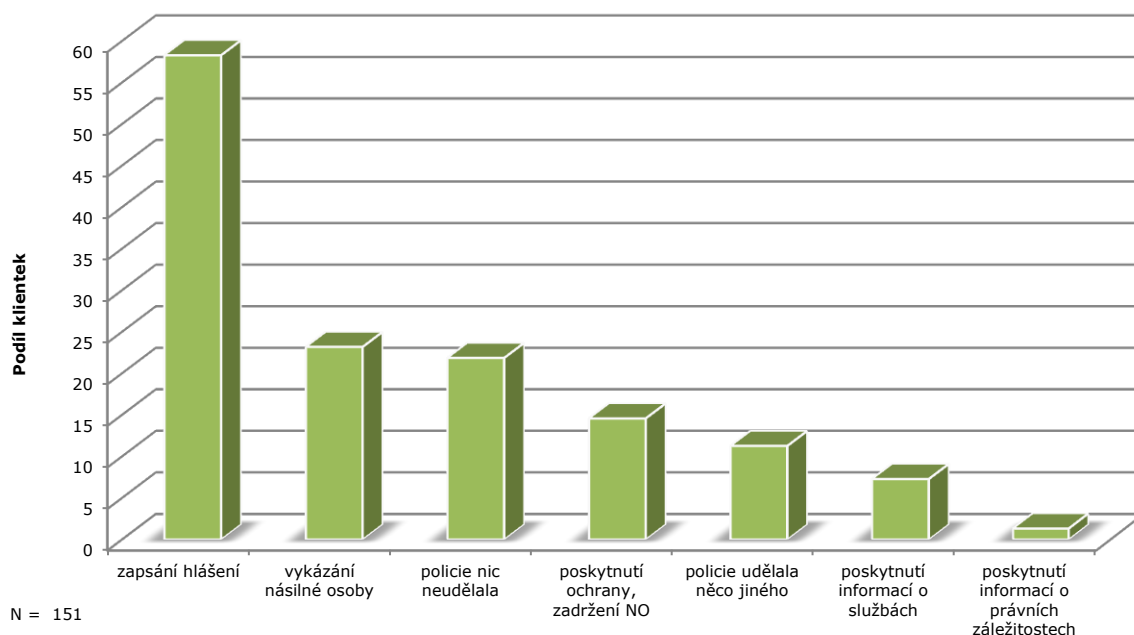
Dle výzkumu Pikálkové a kol. (2015) byla **policie** kontaktována při posledním incidentu přibližně v každém devátém případě. Ve většině případů policisté pouze sepsali hlášení, dle čtvrtiny respondentek neudělali ani to. Mezi hlavní důvody, proč se ženy na policii neobracejí, patří snaha situaci moc neřešit, zlehčovat ji, případně se svěřit pouze přátelům, dále obava ze ztráty soukromí, strach z partnera či přesvědčení, že by policie stejně nic neudělala.

Výzkumný soubor Acorusu je specifický tím, že klientky již nějakým způsobem aktivně svoji situaci řešily. Na policii se pro pomoc obrátila každá pátá klientka (graf č. 18). Ve většině případů to však nebyla jediná instituce, kterou o pomoc žádala (graf č. 19). Pokud se však zaměříme na bezprostřední okolnosti samotných násilných incidentů, měla zkušenost s přítomností policie každá druhá klientka, v posledních letech to bylo stále častější. Policie byla častěji přivolána u klientek, které byly v Acorusu přijaty na krizový pobyt (59 % oproti 50 % klientek, které nastoupily do azylu).

Převažujícím **řešením** policie bylo zapsání hlášení, v jedné třetině případů to bylo dokonce jediné, co udělala (graf č. 20).³⁰ Vykázání násilné osoby bylo ve výzkumném souboru poměrně časté (každý čtvrtý případ, kdy byla přivolána policie, a bylo uvedeno řešení). Na rezervy v práci policie lze však usuzovat z poměrně velkého podílu případů, kdy dle dostupných údajů policie nic neudělala, zlepšit je možné mimo jiné i poskytováním informací o právech či možnostech, kam se obrátit o pomoc (graf č. 20).

³⁰ U klientek, u nichž byly údaje o konkrétním řešení známy, tj. u tří čtvrtin těch, které měly zkušenost s přivoláním policie k incidentu (N=151).

Graf č. 20 Řešení policie při přivolání k incidentu

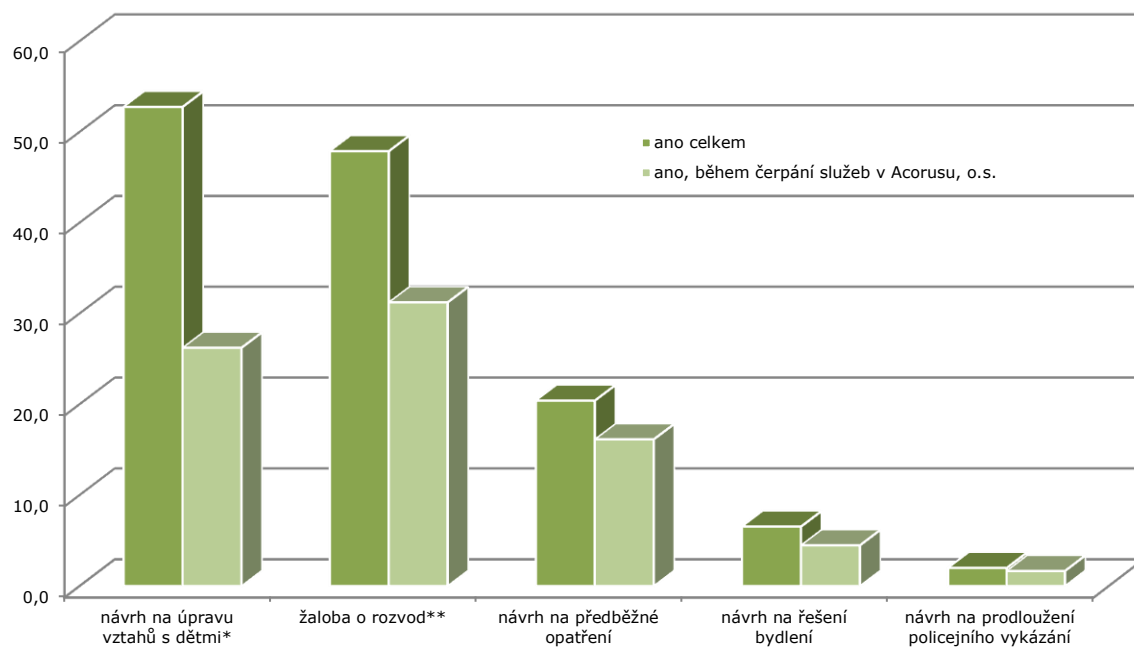

Klientky, respektive oběti násilných činů, by dle pracovníků Acorusu potřebovaly, aby policisté byli empatičtí, budili důvěru, nezpochybňovali nebo nezlehčovali situaci a byli připraveni poskytnout oběti podporu a relevantní informace. Pro oběti je policie nezřídka první instituce, které se se svojí situací svěřují. Pro ženy je to o to těžší, že většina policistů jsou muži. Někdy se stává, že se ženy za to, co se jim stalo, stydí, jsou na pochybách, zda to mají na policii ohlásit, případně to ohlásí a pak výpověď stáhnou. V těchto případech je u policistů velmi důležitá empatie a informovanost, aby mohli ohroženým osobám poradit, jaká jsou možná řešení jejich situace a kam se obrátit pro profesionální pomoc.

Přibližně každá pátá klientka uvedla, že byl partner odsouzen za nějaký **trestný čin**. Nejčastěji se jednalo o násilný nebo majetkový trestný čin. Toto odsouzení však nemuselo mít nutně spojitost s domácím násilím. Sama klientka podala na násilnou osobu trestní oznámení v jedné třetině případů. Každá desátá klientka uvedla ve spisu, že byla násilná osoba obviněna z přestupku. Obvinění a případné odsouzení bylo velmi ojedinělé, v řádu jednotlivců.

Klientky poměrně často podávají v rámci řešení své partnerské a rodinné situace **návrhy k soudu**. Nejčastěji se tyto návrhy týkaly úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi (graf č. 21). Takový návrh podala přibližně každá druhá klientka, v polovině případů k tomu došlo během doby, kdy byla klientkou Acorusu. Druhým nejčastějším podáním k soudu byla žaloba o rozvod manželství. Vztáhneme-li počet žalob o rozvod během čerpání služeb v Acorusu ku počtu klientek, které byly dle dostupných údajů vdané v době, kdy do Acorusu přišly, pak žalobu podala každá třetí z nich.

Graf č. 21 Návrhy k soudu

*návrhy podané během čerpání služeb Acorusu vztaženy pouze ke klientkám majícím v době příchodu nezletilé děti v domácnosti

**ano celkem: vztaženo pouze k ženám vdaným a rozvedeným

ano, během čerpání služeb v Acorusu - vztaženo pouze k vdaným ženám při příchodu do Acorusu

4. Služby v Acorusu dle spisové dokumentace

4.1 Čerpání jednotlivých služeb

Podmínkou pro zařazení klientky Acorusu do výběru bylo čerpání alespoň jedné pobytové služby, tj. krizové pomoci nebo pobytu v azylovém domě. Jak již bylo popsáno v kapitole 1, krizová pomoc umožňuje ženám a ženám s dětmi v akutní krizové situaci vzniklé v důsledku domácího násilí získat bezplatné ubytování na 5 pracovních dní. Poskytovaná pomoc vede k překonání krize, psychické stabilizaci a zvýšení informovanosti o možnostech řešení domácího násilí. Azylový dům poskytuje ženám a ženám s dětmi ženy (s maximálně 3 dětmi od 3 měsíců do 18 let věku) aktuálně ohroženým domácím násilím přechodné bydlení a odbornou pomoc směřující k životu bez násilí. Pobyt v azylovém domě je možný po dobu maximálně 1 roku.

Ve výzkumném souboru využila necelá třetina klientek (29 %) pouze krizovou pomoc, jedna pětina čerpala služby v azylovém domě (22 %), oběma pobytovými službami (a žádnou další) prošla další přibližně pětina (18 %, viz tabulka č. 4). Klientkám bylo dále nejčastěji poskytováno odborné sociální poradenství (poradna) v kombinaci s pobytem v azylovém domě a/nebo spolu s krizovou pomocí. Pokud klientka prošla oběma pobytovými službami, pak není příliš překvapivé, že krizová pomoc předcházela ve všech případech pobytu v azylovém domě. Pokud klientka využila služby krizové pomoci i sociálního poradenství, v naprosté většině případů (95 %) byla nejprve přijata ke krizovému pobytu a až poté byly čerpány poradenské služby. Azylový pobyt předcházel poradenským službám v 78 % relevantních případů. Z hlediska prvního kontaktu klientek se službami Acorusu lze shrnout, že jako první služba byla nejčastěji poskytnuta krizová pomoc (64 %) a přibližně jedna třetina klientek přišla rovnou do azylového zařízení.³¹

Klientky využily pobytovou službu v naprosté většině případů pouze jednou (azylový dům v 98 %, krizovou pomoc v 91 %). Služby odborného poradenství byly poskytnuty 27 % klientek. Průměrný počet konzultací činil 22, tento výsledek je však výrazně ovlivněn několika málo případy, kdy klientky byly v péči odborné poradny několik let. Lépe o poskytování odborných konzultací vypovídá hodnota mediánu, tj. polovina klientek navštívila poradnu nejvíce šestkrát, nejčastěji třikrát a čtyřikrát.

³¹ Analýza dat se zaměřila i na to, zda se nějak statisticky liší klientky, které prošly pouze krizovou pomocí. Kromě výše uvedených rozdílů v počtu dětí však nebyly nalezeny žádné statisticky významné rozdíly např. ve výši vzdělání, ekonomické aktivity, věku.

Tabulka č. 4 Poskytnuté služby

typ služby	abs. počty	rel. počty
krizová pomoc	105	28,8
azylový dům	79	21,6
krizová pomoc, azylový dům	67	18,4
azylový dům, poradna	38	10,4
krizová pomoc, poradna	29	7,9
krizová pomoc, azylový dům, poradna	25	6,8
azylový dům, právní poradna	11	3,0
azylový dům, poradna, právní poradna	3	0,8
krizová pomoc, poradna, právní poradna	3	0,8
všechny	3	0,8
krizová pomoc, azylový dům, právní poradna	2	0,5
celkem	365	100,0

Přijetí na pobytovou službu většinou předchází telefonický kontakt a/nebo schůzka v poradně, kde je sepsán vstupní dotazník, je zmapována situace a zakázka (potřeby, přání, očekávání apod.) klientky. Pokud je situace vyhodnocena tak, že je třeba a vzhledem k aktuální kapacitě pobytových služeb i možné klientku ubytovat, je seznámena s pravidly čerpání těchto služeb. Pokud jsou pro klientku přijatelná, je s ní při nástupu k pobytu sepsána smlouva. Před rokem 2007, kdy vstoupil v platnost zákon o sociálních službách, bylo možné zjišťovat podrobněji motivaci klientky ke změně a k terapeutické práci. V současné době není míra motivace a povinnost účastnit se terapií nutnou podmínkou pro nástup do pobytové služby.

Po nástupu do azylového domu se ženy musí vyrovnat s tím, že jsou na vše samy – přesto, že situace doma byla pro ně těžká, byl tam s nimi někdo, kdo (spolu)rozhodoval, byl společně s nimi, ne-li výhradně zodpovědný za chod domácnosti a rodiny. Převzít „balík zodpovědnosti“ za kroky, které činí, je pro ně tak velmi těžké. Navíc je ještě potřeba pracovat s dětmi, které mají za sebou různé traumatické zážitky. Určitý pocit osamocení posiluje i zákaz návštěv a povinnost nesdělřit nikomu adresu místa, kde pobývají.

Klientky mají k dispozici vlastní pokoje, ovšem bez příslušenství – kuchyně, sprchy a toalety jsou společné. Jednotlivé pokoje oddělují pouze tenké stěny, které neizolují hluk. Vedle fyzické ztráty soukromí se musí vyrovnat i s nedostatkem soukromí a omezením svobody v běžném fungování a spolunažívání. Režimová opatření, která je mají chránit, mohou být pro dospělou ženu současně nepříjemná a omezující. Mimo to na jednom místě zde žijí a jsou nuceny se společně domlouvat na určitých věcech (úklidy apod.) ženy, které by se pro svůj rozdílný věk a vzdělání v běžném životě pravděpodobně vůbec nepotkaly. Kromě rozdílných životních stylů a nároků (na hygienu, úklid) mají i rozdílné výchovné přístupy vůči svým dětem. Některé děti mají výchovu nastavenou pevné hranice chování, jiné naopak nemají žádné, což dává prostor ke konfliktům. Atmosféra v azylovém domě se jako v každé skupině mění podle aktuálního složení ubytovaných – jsou období, kdy spolu klientky vycházejí v podstatě výborně, někdy jsou naopak mezi sebou rozhádané, vytváří se koalice apod.

Co ovšem ženy podle pracovníků azylového domu hodnotí velmi pozitivně a jako velmi důležité, je zdejší společenství žen se stejnou zkušeností. Uvnitř tohoto společenství se nesetkávají s tím, s čím se dost často setkávají „venku“, že jim lidé nerozumí, že nerozumí tomu, proč od partnera neodešly dříve, proč si to vše nechaly líbit atd. Všechny mají stejnou zkušenost, když jedna mluví o svém příběhu, vidí se v něm i další. Pocit, že v tom nejsou samy, je pro klientky velmi

důležitý. Předávají si zkušenosti a navzdory stísněným podmínkám a nedostatku soukromí, pokud neprobíhá nějaký vyostřený konflikt, vnímají a oceňují podporující prostředí jak mezi nimi, tak ze strany personálu. Když odcházejí, mívají obavy, jak vše úplně samy zvládnou. V azylovém domě snáze zajistí hlídání dítěte, je-li to zapotřebí, hlídají si děti navzájem. Mnohé mívají problém po opuštění azylového domu si na samostatné bydlení zvyknout. Opět čelí sociální izolaci. Určitým obohacením rovněž může být, že v azylovém domě se přece jen mísí sociální vrstvy. Pro některé ženy, které by neměly jinak možnost setkat se s jinými názory, to může být posilující zkušenost. Když např. ženy ze sociálně slabších vrstev vidí, že žena s vysokoškolským vzděláním zažila to podobné, je to pro ně velmi důležité.

Některé klientky jsou s ostatními nadále v kontaktu i po opuštění azylového domu. Pomáhají jim v tom i sociální sítě, některé si telefonují, scházejí se. Acorus každého čtvrt roku pořádá setkání pro ty, které projeví zájem být zvané. Některé na tato setkání docházejí roky i se svými dětmi.

4.2 Prvotní zakázka klientek

V rámci výzkumu se pozornost obracela nejen k typu domácího násilí, které bylo důvodem, proč klientka vyhledala služby Acorusu, ale i k typu zakázky, tj. k očekávání, s jakým klientka přišla, co bylo jejím cílem. Vzhledem k metodologickým omezením byl zájem zaměřen pouze na prvotní zakázku v okamžiku příchodu. Zakázka se v průběhu pobytu často mění dle vývoje objektivních podmínek a potřeb klientky. Cíle, kterých chce klientka v průběhu pobytu dosáhnout, jsou obsaženy v individuálním plánu. Ten obsahuje jednotlivé kroky vedoucí ke stanovenému cíli. Plán uživatelka průběžně vyhodnocuje s klíčovou sociální pracovnící.

Prvotní cílem je pro všechny klientky bez výjimky získání pocitu bezpečí a bezpečného bydlení. Klientky se tak chtějí v první řadě ukrýt před násilnou osobou, získat čas a klid rozmyslet si další kroky. Přicházejí-li s dětmi, je často silným motivem pro vyhledání pomoci v Acorusu zajištění bezpečí zejména pro ně. V této souvislosti zaznívá často i přání získat děti do své péče, či upevnit vztah s nimi. Kromě toho klientky většinou chtějí využít komplexní služby odborného sociálního poradenství, terapeutické služby pro sebe i děti. Výjimkou není ani potřeba pomoci s právními úkony, jako jsou rozvod manželství, soudní návrhy o svěřením dítěte do péče, či pomoc se získáním sociálních dávek, hledáním zaměstnání a bydlení.

4.3 Doba poskytování služeb

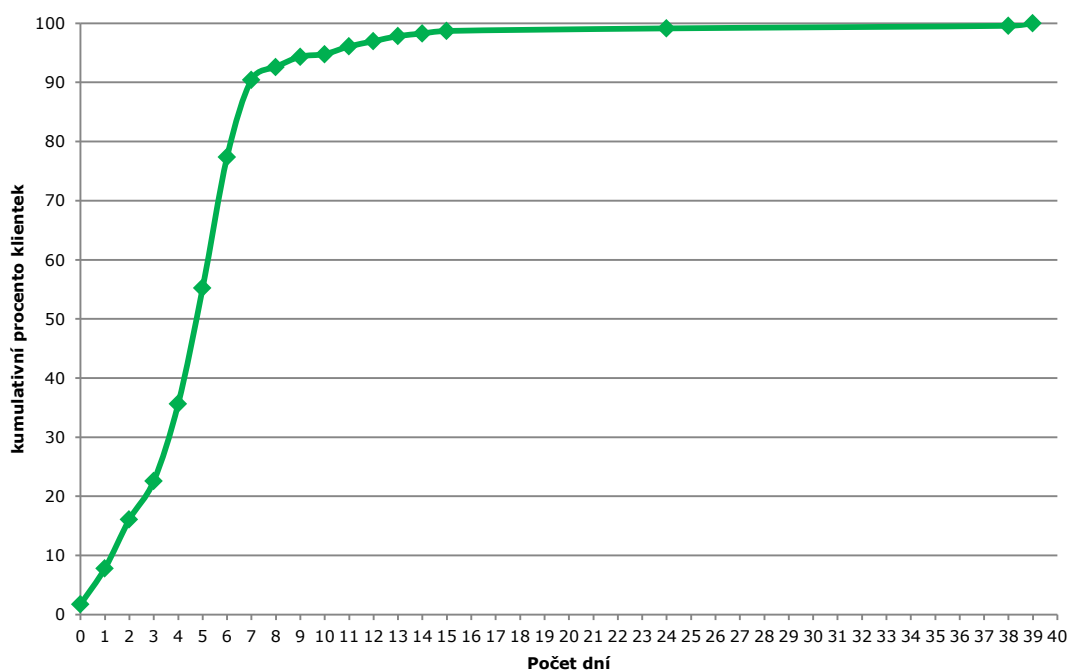
Délka období čerpání nabízených služeb Acorusu závisí samozřejmě na jejich specifickém charakteru. Krizová pomoc má za cíl poskytnout ženám a ženám s dětmi ohroženým domácím násilím získat bezplatné ubytování na 5 pracovních dní. Během této doby má klientka možnost překonat akutní krizi, vydechnout a poradit se a rozhodnout se o možnostech dalšího postupu. Z výstupů výzkumu vyplývá, že klientky pobytem v rámci krizové pomoci strávily v naprosté většině (90 %) 7 kalendářních dnů (graf č. 22).

Služby azylového domu jsou poskytovány po dobu maximálně jednoho roku. Dle dostupných údajů strávily klientky v azylovém domě v průměru 127 dní. Jedna čtvrtina z nich odešla po přibližně jednom měsíci, polovina do čtvrt roku (graf č. 23). Ženy, které neměly ani maturitu, pobýly v porovnání s těmi ostatními v azylovém domě v průměru delší dobu (141 dní

versus 108 dní). Roli v délce pobytu hraje do jisté míry i přítomnost dětí, kdy bezdětné klientky opustily azyl v průměru o 40 dní dříve než matky s dětmi (84 dnů versus 124).³²

Služby odborného poradenství nejsou časově omezeny, z tohoto důvodu mohou být poskytovány i několik let (graf č. 24), ne však nutně kontinuálně, to znamená, že klientka mohla na nějakou dobu kontakt s poradnou přerušit a v případě potřeby ho zase obnovit. Více vypovídající je počet návštěv v odborné poradně. V průměru ji klientky navštívily 22krát, polovina z nich však méně než 6krát.

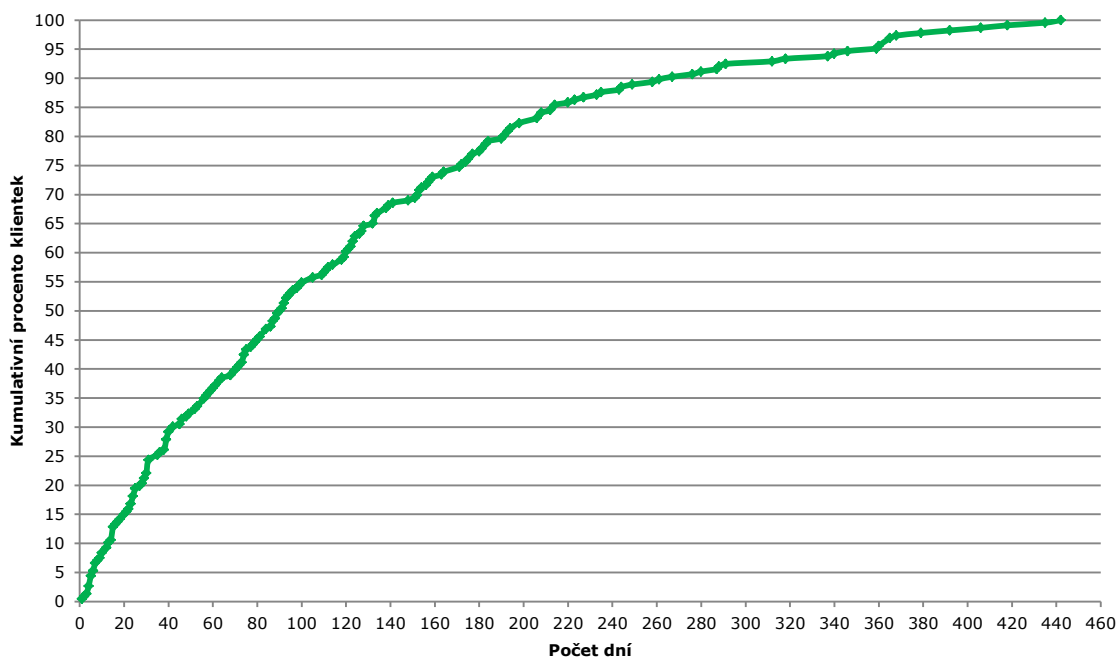
Graf č. 22 Počet dní poskytování krizové pomoci

N=230

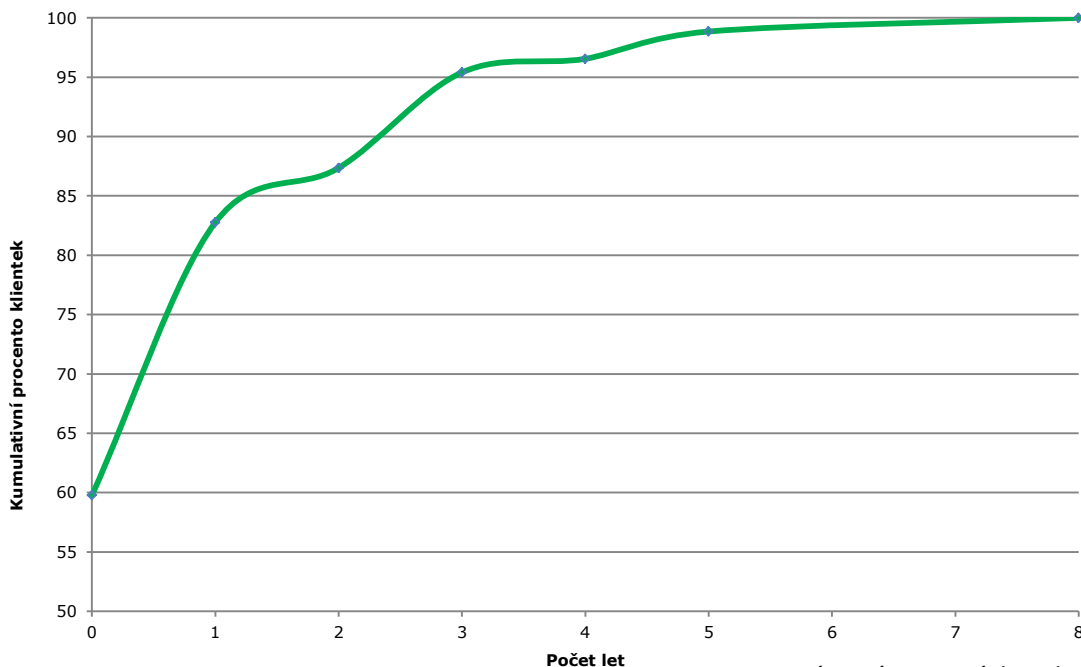
³² Z metodologického hlediska se zde nabízí lineární regrese, vzhledem k velikosti souboru nebyla však vypovídající.

Graf č. 23 Počet dní strávených v azylovém domě

N=226

Graf č. 24 Počet let poskytování odborného sociálního poradenství

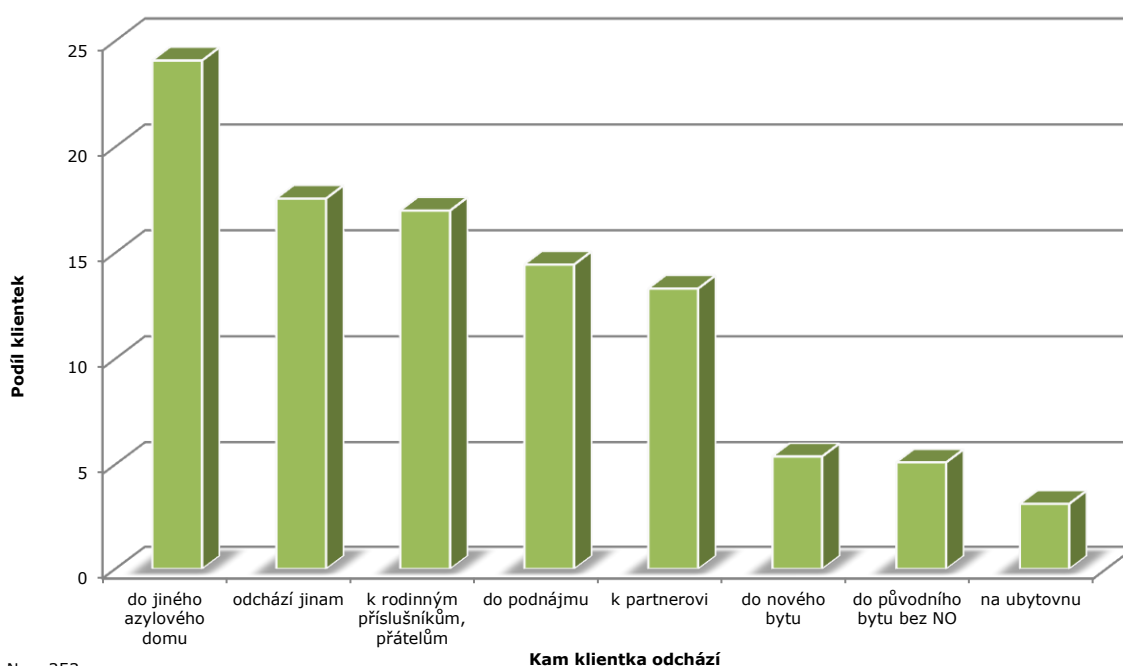
N=87

Pozn.: Uvedeno v letech, neboť v souboru nebyly často uvedeny přesné měsíce

Zajímavá je otázka, kam po ukončení pobytu v Acorusu klientka odchází. Je pravděpodobné, že během pobytu se nepodaří všechny otázky a zejména tu bytovou, která je logicky složitá vzhledem k tomu, že klientka vyhledala bytovou službu, vyřešit. Nejčastěji klientky ze sledovaného souboru odešly do jiného azylového zařízení (každá čtvrtá, graf

č. 25). Více to platí u žen, které neměly maturitu – z nich do dalšího azylového domu přešla každá třetí, naopak ženy s vyšším vzděláním odešly častěji k rodině či přátelům, do podnájmu apod. (do azylu odešlo pouze 8 % z nich). Zpět k násilnému partnerovi se dle dostupných údajů vrátilo asi 13 % klientek. Klientky často hledají pomoc u širší rodiny či přátel, běžné jsou i podnájemy, pronájemy (14 %). Do nového bytu se stěhovalo pouze 5 % klientek, podobný podíl se vrátil i do původního bytu, kde však již násilná osoba nebydlela. V kategorii „odchází jinam“ většinou nebylo ve spisové dokumentaci uvedeno kam, přibližně třetina těchto klientek však přešla do sociálního bytu Acorusu

Graf č. 25 Kam klientka odchází

Pracovníci Acorusu se shodují, že v systému sociálních služeb je nedostatek chráněného či jinak podporovaného bydlení, kam by klientky z podobných služeb mohly odcházet. Tato skutečnost zvyšuje pravděpodobnost, že se ohroženým skupinám nepodaří svoji situaci dlouhodobě vyřešit, v případě domácího násilí se zvyšuje riziko toho, že se klientka vrátí zpět k násilnému partnerovi a vše se opakuje.

Během diskusních skupin byla zmíněna i občasná praxe, kdy se více klientek, které se seznámily během pobytu v Acorusu, domluví, že po odchodu budou bydlet společně. Důvodem je to, že mají takové životní zkušenosti, které mohly sdílet s někým, kdo něco podobného sám zažil. Roli hraje i obava z toho, že budou samy, snaha podělit se o finanční náklady samostatného bydlení po odchodu z azylového domu, vypomáhat si vzájemně s péčí o děti apod. Z praxe se však spíše ukazuje, že toto společné bydlení není dlouhodobé. Důvodem je např. to, že během pobytu v azylovém domě klientky řeší a vzájemně sdílí v první řadě aktuální důsledky domácího násilí, mají tedy společné téma, zároveň se musí podřídit pravidlům pobytové služby. Naproti tomu po odchodu z azylového domu klientky často zjistí, že mají každá jiný životní styl, očekávání, názory na péči o děti a domácnost apod.

4.4 Další aktivity pro klientky v Acorusu

Při pobytu v azylovém domě nebo na krizové pomoci je klientkám a jejich dětem nabízena celá řada doprovodných programů a aktivit. Jejich účelem je na jedné straně pomoci dosáhnout cílů, které si klientka vytyčila v individuálním plánu, posílit její sebevědomí, rodičovské kompetence apod., poskytnout informace v oblasti sociálně-právní apod., na druhé straně jsou to i aktivity, které mohou klientku naučit novým dovednostem či rozvinout ty stávající, či prostě jí jen pomoci strávit příjemně čas, zrelaxovat a nabrat síly.

Mezi programy pro ženy patří sociálně terapeutická skupina, která probíhá jednou týdně po dobu 90 minut. Jejím cílem je především posílení sebevědomí a schopností odolávat nátlaku, trénink chování a potřebných sociálně psychologických dovedností. Další službou, kterou klientky mohou využít, je individuální konzultace s terapeutkou. Jejich obsah se řídí zakázkou a potřebami uživatelky služby (může se jednat např. o práci s citlivými osobními tématy, které uživatelka služby nechce ventilovat před skupinou). Klientka má rovněž možnost využít konzultací v oblasti právní. Mezi více relaxační aktivity patří cvičení pro ženy, výuka na počítači a anglického jazyka, rukodělné činnosti, pedagogické poradenství, kurzy keramiky.

Pro děti je nabídka aktivit také velmi široká. Jedná se o pohybové hry, během kterých se mohou děti kromě zvýšení kondice naučit aktivně odpočívat a relaxovat. Podobný cíl má i dětský klub, kde mohou děti aktivně trávit volný čas, zlepšit svoji fyzickou zdatnost a spolupracovat s vrstevníky. Součástí může být i doučování. Pracovníci využívají při práci také arteterapii (keramika, malování), jež je zaměřena na rozvoj vlastní tvořivosti, odreagování vnitřního napětí. Pro matku s dítětem je určen videotrénink interakcí, který má pomoci při hledání nových cest ve výchově a zlepšení komunikace matky s dítětem. Podobně jsou na společné prožívání matky s dítětem zaměřeny hry pro matku s dítětem, jež jsou určeny zejména pro děti do 4 let věku.

Kromě uvedených programů a aktivit se klientky účastní také komunity, jež je společným setkáním pracovníků a uživatelek služby. Koná se každý sudý čtvrtek po dobu 90 minut. Účast na komunitě je povinná. Na jejím programu je přijímání nových uživatelek služby, prezentace a podepisování individuálních plánů, informování o přestupu do fází, zhodnocení činnosti dosavadní Paní domu,³³ uvedení nové Paní domu do funkce, různé organizačně – provozní záležitosti týkající se chodu azylového domu, loučení s klientkami, které ukončují pobyt v azylovém domě. Kromě relativně pravidelných programů jsou také pořádány různé jednorázové akce, jako jsou divadelní představení, dětský den apod.

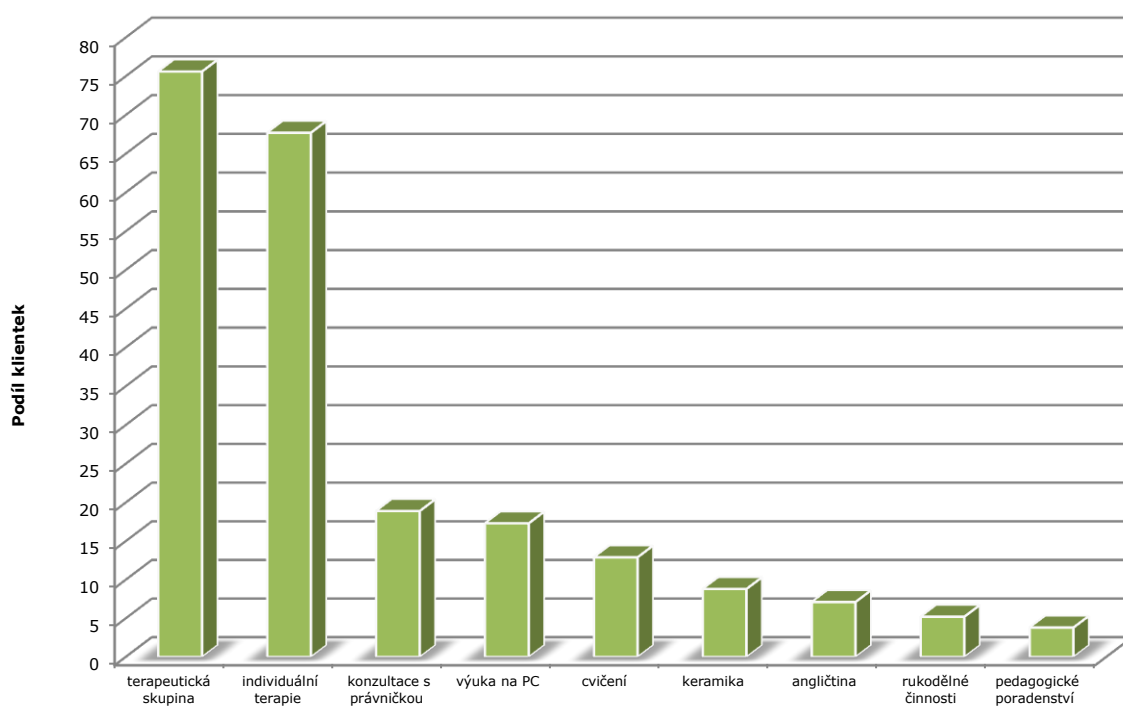
Z dostupných informací ve spisech využívaly klientky zejména terapeutické služby (graf č. 26). Po zavedení standardů kvality v souvislosti se zákonem o sociálních službách není podmínkou pro přijetí klientky k pobytu její motivace ke změně, ani účast na terapeutických programech. Přesto tyto služby využila většina klientek. Volnočasové aktivity byly relativně méně navštěvované, otázkou však je, do jaké míry tato informace nebyla ve spisech uvedena.

Míra využití volnočasových aktivit je závislá jednak na nabídce, jednak na poptávce. Je nutné si uvědomit, že kapacita azylového domu je omezená, aktivity jsou tak nabízeny pouze 8 až 10 klientkám. Roli hraje i zájem klientek, jejich čas apod. Často je důležité i to, jak si klientky spolu rozumí, jaké jsou mezi nimi vztahy, zda spolu chtějí trávit volný čas nebo dávají přednost být samy. Sžívání se kolektivu je také ztíženo i tím, že klientky z azylového domu průběžně odcházejí a naopak do něj přicházejí nové. V neposlední řadě se stává to, že se v azylu potkají ženy z různých sociálních vrstev, s různým životním stylem a názory, které by se za normálních okolností

³³ viz kap. Úvod - metodika

nepotkaly. Dle výpovědí pracovníků se někdy stane, že klientka ocení služby a aktivity až později, i po odchodu z azylového domu. Volnočasové a podobné aktivity jsou i pracovníky vnímány jako potřebné, na druhou stranu je obtížné je financovat. Často je pracovníci vedou dobrovolně, v rámci svého úvazku. V praxi se však často stává, že jsou přehlčeni svými standardními úkoly, že na tyto další aktivity nezbývá čas ani energie. Mezi aktivitami, které byly zmiňovány jako pro klientky potřebné, se objevily např. i kurzy vaření, péče o děti a domácnost, kurzy finanční gramotnosti.

Graf č. 26 Další služby, které klientka využila

5. Děti v azylovém domě dle spisové dokumentace

5.1 Základní informace

Projekt Tři pilíře bezpečí, v rámci něhož probíhal tento výzkum, byl zaměřen zejména na děti jako svědky či přímo oběti domácího násilí. Z tohoto důvodu byla i kvantitativní část výzkumu zaměřena částečně na děti klientek. Celkem byly získány informace o 431 dětech. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2., alespoň jedno nezletilé dítě měla většina klientek (80 %). Polovina z nich měla jedno dítě, přibližně třetina měla dvě děti, ostatní měly tři a více dětí. Ze srovnání s výsledky z posledního Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 vyplývá, že klientky měly méně dětí než ženy v celé populaci, častěji tedy přicházely pouze s jedním než se dvěma dětmi (tabulka č. 5). To je dáno na jedné straně tím, že část z nich ještě neukončila reprodukční období, na druhé straně tu hraje roli samozřejmě rodinná situace, kvůli níž služby Acorusu vyhledaly. Všechny děti byly vlastními dětmi klientek, nebyly tedy v jiném příbuzenském vztahu (např. vnouče), ani nežily s klientkou v režimu náhradní rodinné péče.

Tabulka č. 5 Počet dětí

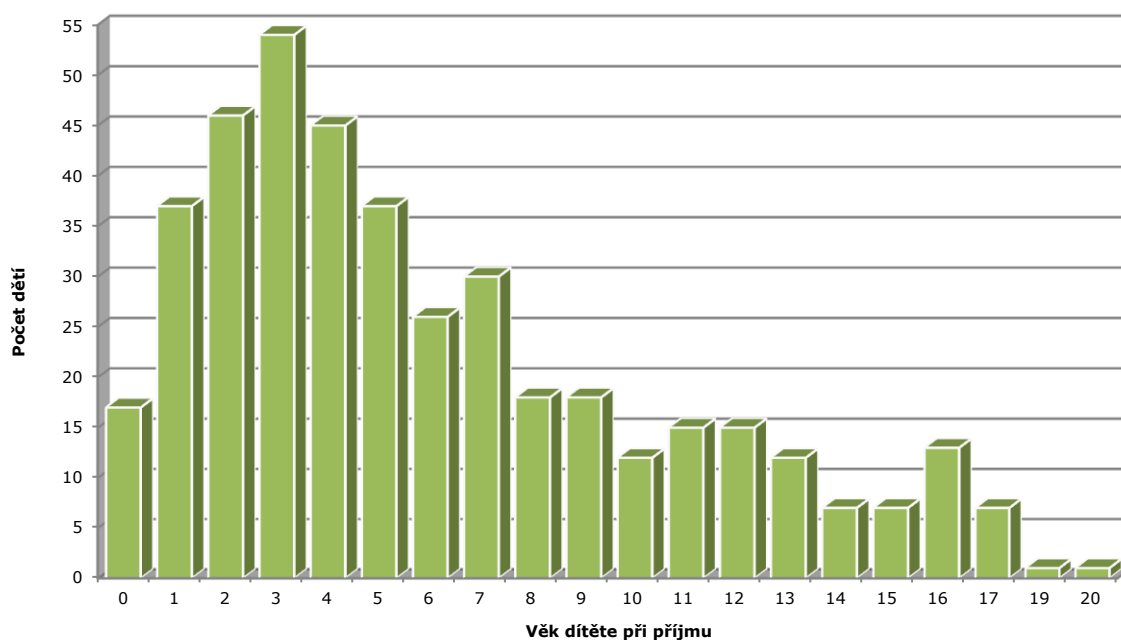
počet dětí	Acorus	ČSÚ – SLDB 2011*
žádné	19,4	22,6
jedno	39,4	18,8
dvě	29,9	42,5
tři a více	11,3	16,1
celkem	100,0	100,0

* podíl žen se zjištěným počtem dětí podle počtu živě narozených dětí

Z grafu č. 27 je zřejmé, že dětmi byly v době příchodu do Acorusu nejčastěji 3 roky.³⁴ Polovina dětí však byla starší 5 let, čtvrtina pak 9 let. Průměrný věk dítěte byl 6 let. Pokud klientka přišla pouze s jedním dítětem, pak mu v průměru bylo 4,5 roku, dvě třetiny jedináčků byly mladší 4 let. V případě dvou sourozenců byly nejpočetnější případy, kdy byly obě děti předškolního věku (40 %), nebo byl mladší sourozenec předškolák a starší již chodil do školy (38 %).

³⁴ Jedná se zde o tzv. dosažený věk, tj. rozdíl mezi rokem příchodu klientky s dítětem do Acorusu a rokem narození dítěte. Analýza nepotvrdila statisticky významné rozdíly ve věku dětí z hlediska vývoje v čase (2002-2008, 2009-2014).

Graf č. 27 Věk dětí

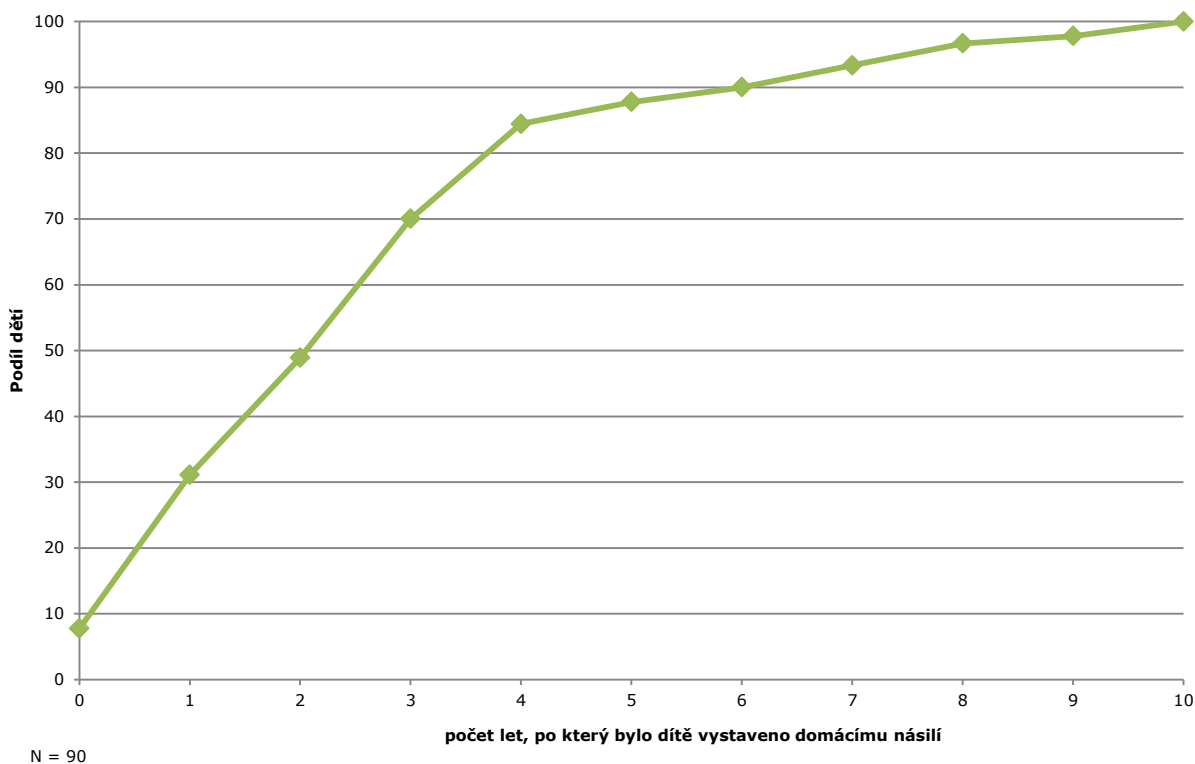

5.2 Dítě a domácí násilí

Domácí násilí má bezesporu negativní vliv na život a vývoj dítěte, ať je dítě „pouhým“ svědkem nebo samo obětí. Ačkoli mají rodiče často pocit, že děti o ničem nevědí, dítě atmosféru v rodině velmi dobře vnímá (viz kapitola Domácí násilí očima dětí). Do jaké míry domácí násilí dítě ovlivňuje, záleží nejen na typu domácího násilí a jeho intenzitě, ale i jeho délce a věku dítěte, ve kterém propuklo. Někdy se v případě např. sourozenců objevují případy, kdy starší sourozenec zažívá násilí jen od určitého věku, zatímco mladší se s ním setkává již od narození a bere ho proto na rozdíl od staršího za normální součást rodinného soužití, je k němu více tolerantní apod. Pro děti je také často čitelnější fyzické násilí než násilí psychické, kterému nemusí rozumět a vnímat ho jako něco negativního. Někdy je proto pro odborníka snazší pracovat s dětmi, které zažily fyzické násilí, než s těmi, které zažily násilí psychické.

Dle spisové dokumentace byly v naprosté většině (89 %) děti přímými svědky domácího násilí, tj. slyšely nadávky, viděly fyzické napadení apod. Údaj o tom, jak dlouho bylo dítě domácímu násilí vystaveno, neboli v jakém věku bylo jeho svědkem poprvé, byl známý pouze u čtvrtiny případů. Nicméně u třetiny z nich bylo dítě přítomno domácímu násilí již od narození. Polovina dětí žila v domácím násilí méně než 2 roky, většina matek s dětmi vyhledala pomoc do 4 let (84 %, graf č. 28).

Graf č. 28 Počet let vystavení dítěte domácímu násilí

Děti na domácí násilí reagují různým způsobem, u některých se tato zkušenost projeví např. v regresi v kognitivním vývoji (např. přestane mluvit), v různých formách disociativního chování, nebo také naopak dojde k tomu, že vyspívají rychleji (sami čtou, píší apod.), starší děti např. ve škole velmi dobře prospívají, aby nezavdaly příčinu dalším konfliktům, což je často spojeno s úzkostí apod., nebo mají naopak poruchy učení, pozornosti či problémy s chováním v kolektivu.

Dle spisové dokumentace klientek Acorusu byl však nemalý podíl jejich dětí přímo obětí domácího násilí - násilnou osobou,³⁵ tj. otcem nebo partnerem matky bylo napadeno 42 % dětí. Dle odborníků má často útok podobu nepřiměřených trestů, za nimiž stojí snaha dítě vychovávat. Někdy se také dítě snaží intervenovat mezi rodiče, chránit matku a stane se tak samo obětí.

Vzhledem k výše uvedenému poměrně vysokému podílu byla data podrobena další analýze, bohužel vzhledem k relativně malému souboru nebylo nalezeno příliš mnoho statisticky významných souvislostí. Jednou z nich je souvislost s počtem dětí, které přišly s matkou do Acorusu. Pokud přišla žena s jedním dítětem, pak bylo toto dítě samo obětí domácího násilí v jedné třetině případů. Pokud klientka vyhledala pomoc se třemi a více dětmi, pak byly tyto děti samy obětí v 57 %.

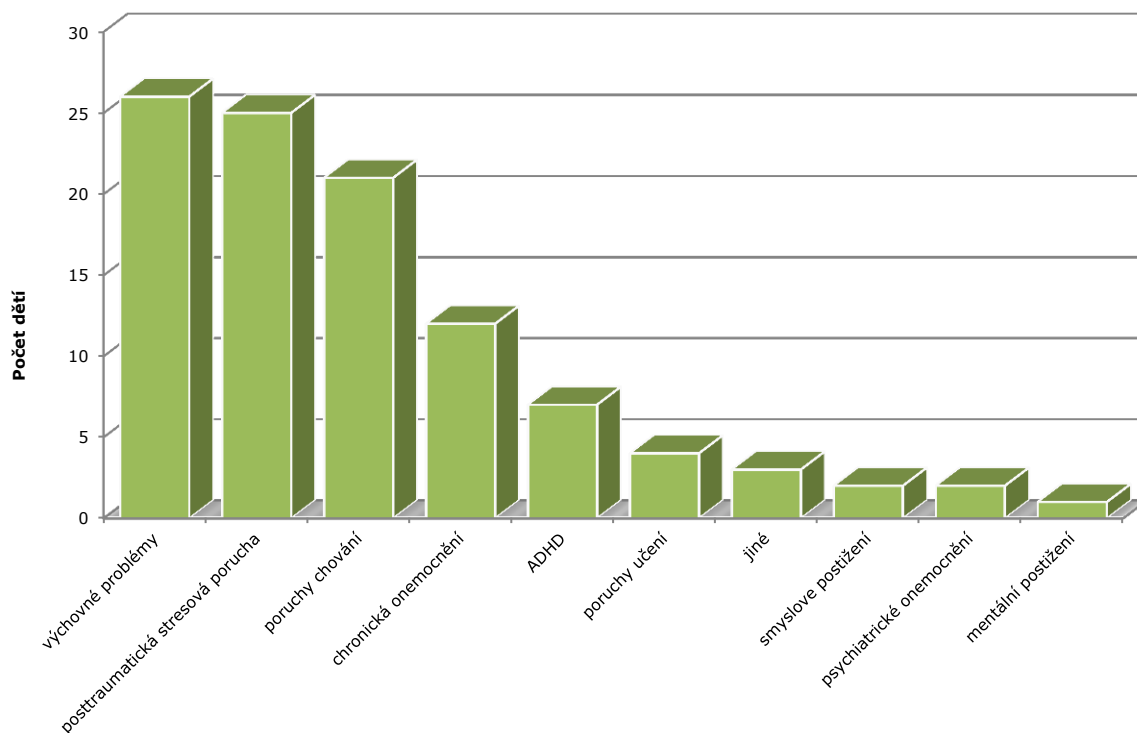
V případech, kdy byly známy přímé fyzické následky násilí na dítěti (123, tj. 73 % případů násilí), utrpělo dítě v polovině z nich modřiny, dalším častějším zraněním byly řezné rány, škrábnutí či popáleniny (každé desáté). Vážnější zranění byla výjimečná. Vzhledem k poměrně vysokému zastoupení dětí, které byly samy násilnou osobou napadány, byl ve výzkumu zjišťován i celkový

³⁵ Pouze u 7 % dětí nebyl údaj znám. Bohužel informace o tom, kolik dítěti bylo let, jsou sporadické.

zdravotní stav. Pokud vyřadíme děti, o kterých nebyly v tomto směru ve spisové dokumentaci žádné informace (47 %), pak byl zdravotní stav hodnocen většinou jako dobrý (84 %).

I přes dobrý zdravotní stav může mít dítě vyrůstající v rodině s domácím násilím speciální potřeby. Bohužel v tomto směru je vedení spisové dokumentace nedostatečné, u většiny dětí nebyla tato informace známá. Lze se domnívat, že pokud dítě nějakou speciální potřebu mělo, byl tento údaj pravděpodobně zaznamenán, nicméně je to jen hypotéza. Z tohoto důvodu jsou v grafu č. 29 uvedeny absolutní počty dětí, u kterých se záznam objevil. Nejčastěji mělo dítě výchovné problémy (lhaní, vzdorovitost, neposlušnost atd.), dále byly zaznamenávány poruchy chování ve smyslu agresivní komunikace, experimentování s drogami a alkoholem, sebepoškozování apod., častá byla i posttraumatická porucha (flashbacky, disociace, regresivní chování, poruchy spánku, potíže s koncentrací apod.).

Graf č. 29 Speciální potřeby dětí

Pro dítě, které je vystaveno domácímu násilí, je velmi důležité, má-li nějakou osobu, které se může svěřit se svými pocity, která je mu psychickou oporou či může pomoci s řešením situace. Dle záznamů ve spisové dokumentaci³⁶ mělo nějakou takovou blízkou osobu 57 dětí, většinou se jednalo o jiného příbuzného.

Dle zkušeností pracovníků Acorusu mohou fungovat i sourozenecké vazby, přičemž starší sourozenec většinou ochraňuje mladšího. Na druhou stranu se stává i to, že se každý ze sourozenců přikloní k jinému rodiči. Případy, kdy má dítě možnost svěřit se se situací doma nějaké další osobě, jsou spíše ojedinělé, pro domácí násilí je typická celková izolovanost rodiny od

³⁶ U 373 dětí nebyl údaj uveden.

vnějšího světa, rodiny často nemají známé, přátele, ani širší rodina často nefunguje. Navíc některé děti ani vnější pomoc nevyhledávají, důvodem může být to, že situaci doma vnímají jako normální, nebo se za ni stydí, nemají důvěru k lidem obecně, případně nevěří, že by jim někdo mohl pomoci.

5.3 Služby a aktivity pro děti

Příchod do azylového domu není pro klientky, tím více pro jejich děti, nic jednoduchého. V první řadě je zejména na matce, jak dítěti změnu pobytu vysvětlí. Nezřídka se stává, že chtějí děti uchránit reality a povědět jim, že budou muset odejít od táty, přiznat, že to, co se dělo, bylo špatné, je pro ně obtížné. U některých maminek je za tím, že dětem situaci nechtějí vysvětlit, i silná touha vše vytěsnit a pocít, že už vše bude v pořádku.

Matka si příchodem do azylového domu však často musí sama sobě přiznat, že rodina nefungovala, jak by měla, a nebyla schopna zajistit dětem klidné a bezpečné prostředí pro jejich život. To je samo o sobě těžké, ale děti potřebují, aby jim matka řekla pravdu, neboť důvod pobytu v azylovém domě není možné před nimi dlouhodobě utajit. Většina dětí, zvláště těch předškolních, však zvládá dle pracovníků pobyt v azylovém domě dobře, pro řadu z nich je to první bezpečné bydlení, mají možnost si zde hrát s ostatními dětmi a samozřejmě mají možnost svěřit se se svými starostmi, prožitky a pocity odborníkům. Starší děti, většinou přibližně od 12 let, zvládají pobyt v azylovém domě hůře. Některé z nich dokonce zůstávají nebo se vrací k násilné osobě. Důvodem je zejména ztráta soukromí, často se nemohou stýkat se svými kamarády, někdy musí změnit školu, nemají v azylu všechny své věci (počítač apod.). Na jejich postoj má také vliv, jakým způsobem probíhá puberta a jaký mají vztah s matkou i otcem. Často zažívají pocity vzteku vůči matce, že se situaci rozhodla řešit takto radikálně a jejich rodinu rozbila. Z hlediska pohlaví dětí je častější, že starší chlapci zůstávají u otce, mimo jiné i proto, že se staví na stranu silnějšího. Z hlediska života komunity v azylovém domě je třeba toto vnímat spíše pozitivně, neboť pobyt dospívajících chlapců by mohl ženský kolektiv narušit, vzhledem k jejich negativním zkušenostem s muži. U dospívajících dívek to bývá jednodušší, často matku chápou a v azylu si najdou mezi ostatními klientkami a jejich dětmi přátele.

Chování dětí se však příchodem do azylového domu někdy výrazně změní. Děti, které předtím poslouchaly, protože se bály, se v bezpečném prostředí azylu uvolní, někdy začnou více zlobit, odmítovat, vzdorovat apod. Často začnou mluvit i o tom, co se doma dělo, což je nutné chápat jako součást celého ozdravného procesu, některé maminky to ale velmi těžko přijímají. V této fázi je třeba intenzivně pracovat právě s matkou. Důležité je, aby neměla pocit, že je to vše pouze její vina, že selhala jako matka, případně dokonce nelitovala svého rozhodnutí odejít od násilného partnera. Při práci s matkou se proto pozornost pracovníků soustředí i na podporu rodičovských kompetencí.

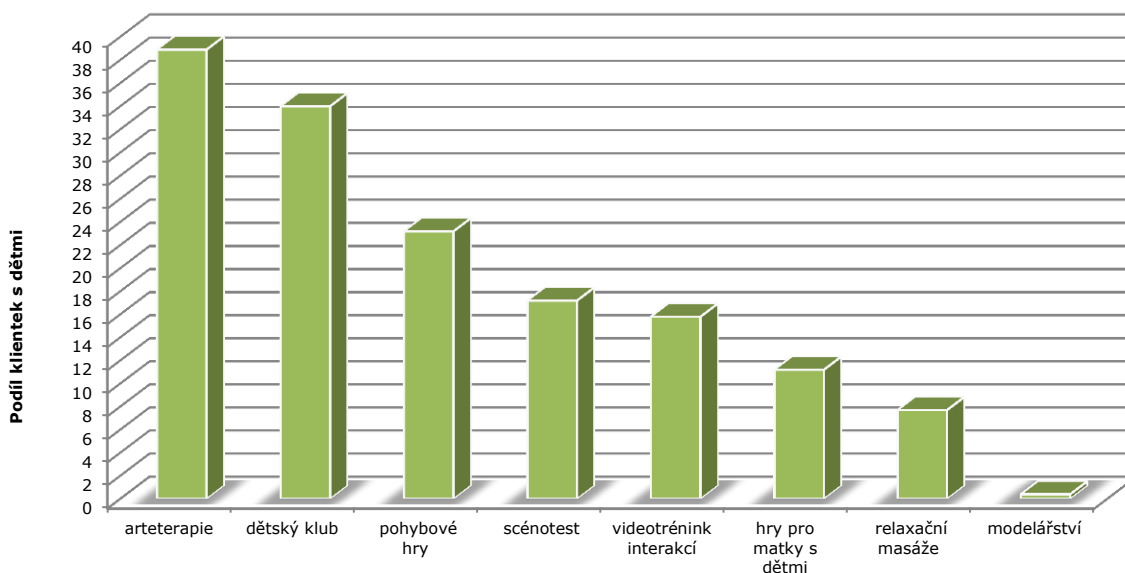
Vztahy matky a dítěte jsou v řadě případů komplikované či narušené. Není výjimkou, že matka dítě postaršuje, tj. řeší s ním nebo mluví o problémech, které mu vzhledem k jeho věku nepřísluší. Někdy jsou matky až přehnaně protektivní, bojí se nechat dítě chvíli samotné, některé své děti odmítají, zvláště podobají-li se chováním nebo i jen vzhledem agresorovi. Některé matky přisuzují dětem určitou kompenzační roli, jsou pro ně určitým emočním polštářem, ochranou před vnějším světem. Zároveň matka nemívá u dětí silnou autoritu, podobně jako ji neměla v partnerském vztahu. V poslední době nejsou výjimkou ani snížené obecné výchovné kompetence, chování matek k dětem je často poznamenáno negativními vlivy z jejich orientační i současné rodiny. Mnohé ženy se musí najednou naučit nejen rozhodovat samy za sebe, ale nově jsou to právě ony,

kdo musí nastavit výchovné hranice svým dětem. Pro některé matky je obtížné přijmout fakt, že ve výchově dětí dělají chyby, neboť je to často to jediné, v čem si připadají kompetentní.

Odborní pracovníci se snaží oddělit od sebe příběh či náhled matky a dítěte. Je třeba ukázat rodičům, že dítě může situaci vidět jinak, může mít např. i potřebu stýkat se s otcem. Není možné uspokojovat své potřeby skrz dítě, v každém případě musí být respektován jeho zájem.

Dětem v azylovém domě jsou nabízeny různé aktivity. Jejich cíl je na jedné straně terapeutický, na druhé straně jim tyto aktivity pomáhají vyplnit volný čas a rozvinout jejich schopnosti a dovednosti. Dle spisové dokumentace byla nejčastěji poskytována arteterapie, dále se děti účastnily aktivit v rámci dětského klubu a pohybových her (graf č. 30). K tomuto výsledku je však třeba přistupovat s opatrností, neboť informace týkající se poskytovaných služeb konkrétním klientkám včetně jejich zpětného hodnocení samotnými uživatelkami byly v naprosté většině případů nedostupné.³⁷ Nabídka aktivit pro děti má svá úskalí jako v případě aktivit pro klientky, zde hraje navíc roli i věk a pohlaví dětí, které ve stejné době bydlí v azylovém domě.

Graf č. 30 Aktivity pro děti v azylovém domě

Ke zlepšování rodičovských kompetencí má přispět mimo jiné i videotrénink interakcí mezi matkou a dítětem. Nejčastější zakázkou ze strany klientek je to, že chtějí zlepšit komunikaci s dítětem, že je dítě nerespektuje, neposlouchá, je vzdorovité. Často je třeba zlepšit vztah v situaci, kdy dítě matce příliš připomíná agresora a vztah je tak narušen. Cílem videotréninku interakcí je i naučit matku zvládat nepříjemné situace v klidu, bez křičení, trestů apod. Nejčastěji je videotrénink veden s dětmi předškolního věku a školního věku, mladší i starší se ho však také zúčastňují. Děti na nahrávání reagují většinou pozitivně, často i proto, že v danou chvíli mají možnost být intenzivně s matkou, která jim věnuje svoji pozornost. Pracovnice, která videotrénink vede, vyhodnocuje konkrétní situace, přičemž se zaměřuje na to, co udělala klientka správně a proč. V jedné rodině probíhají minimálně čtyři, někdy však dle potřeby i deset natáčení.

³⁷ Z tohoto důvodu je zde ani neuvádíme.

5.4 Styk dítěte s násilnou osobou

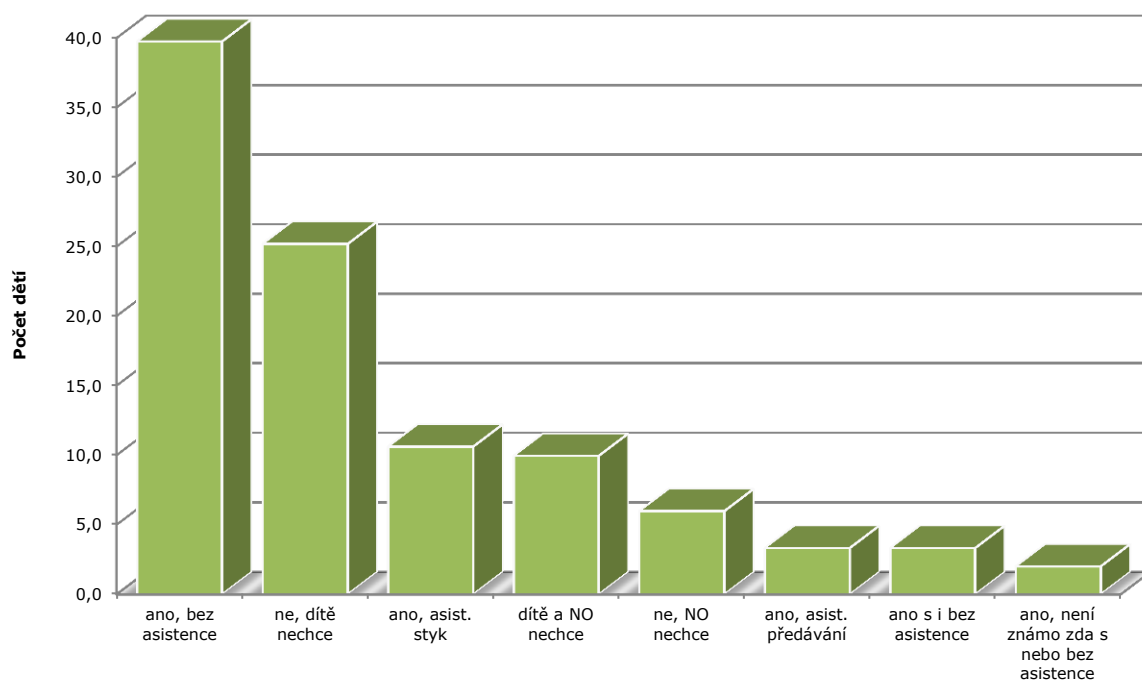
Ačkoli bylo důvodem, proč klientka s dětmi odešla do pobytové služby Acorusu, domácí násilí, neznamená to, že násilná osoba nemá dále právo se s dětmi stýkat, navíc dítě samo má právo na oba rodiče. Pro dítě může být kontakt s otcem dle pracovníků Acorusu i přínosný. Dítě by mělo mít, pokud je to možné, možnost udělat si ucelený názor na mužskou i ženskou roli. Navíc pokud jsou vazby s otcem v dětství zpřetrhány, v dospělém věku se již obtížně navazují. Někdy se stává, že děti se nechtějí zpočátku samy s otcem stýkat, po čase, když se alespoň částečně se špatnými zkušenostmi vyrovnají, však o setkání stojí.

Kontaktu s otcem někdy brání objektivní okolnosti, jako je např. jeho výkon trestu odnětí svobody, pobyt v zahraničí, drogová či jiná závislost. Někteří otcové se snaží získat dítě na svoji stranu, leckdy ne úplně čestnými prostředky, jako je např. uplácení dárky, výlety apod., nebo naopak se staví do role ublíženého, který potřebuje péči dítěte. Tyto prostředky manipulace však používají i některé matky.

Mezi matkami je možné identifikovat dvě hlavní skupiny: jedny chtějí kontaktu dětí s otcem zabránit, někdy i v případech, kdy to pro děti není ohrožující, druhé naopak vystavují děti kontaktem s násilnou osobou riziku, často proto, že mají špatné svědomí z toho, že rodinu rozbily, nebo mají samy zkušenost ze svého dětství, kdy nemohly být se svým otcem v kontaktu, i když chtěly.

Během pobytu v Acorusu se dle spisové dokumentace klientek s násilnou osobou stýkalo téměř 60 %³⁸ dětí (graf č. 31). Nejčastěji probíhal styk bez asistence (dvě třetiny případů), dále v rámci asistovaného styku nebo asistovaného předávání (každý čtvrtý případ). Nemalý však byl i počet dětí, které se s násilnou osobou nestýkaly, protože samy nechtěly.

Graf č. 31 Styk dítěte s násilnou osobou

³⁸ U 280 nebyl údaj uveden.

Důvodů, proč se dítě stýká s otcem v rámci asistovaného styku, je několik. Jedním z nich je úzkost, obavy či strach matky pouštět dítě samotné k otci. Dítěti to signalizuje, že i přes to, co se v rodině dělo nebo děje, se může s otcem setkat, že otec o něho stojí. Dítě také dostává informaci, že má právo se stýkat s oběma rodiči. Na druhé straně jsou případy, kdy otec prosazuje své právo se s dítětem stýkat, ale dle odborníků to může být pro dítě ne zcela bezpečné. Někdy bývá asistovaný styk volen v době, než rozhodnou soudy o péči o dítě nebo než se budou rodiče schopni dohodnout.

Asistovaný styk není většinou chápán jako prostředek pro změnu či nápravu násilné osoby. V každém případě by měl asistovaný styk respektovat zájem dítěte. Zároveň je důležité, aby byly respektovány zkušenosti, obavy, potřeby matky tak, aby měla důvěru, aby neměla pocit, že je straněno otci, aby měla pocit bezpečí jak pro své dítě, tak pro sebe. Na druhou stranu je nutné naslouchat i partnerovi.

Během pobytu v Acorusu se matky snaží právně vyřešit poměry rodičů k nezletilému dítěti. U každého pátého dítěte byl během poskytování služeb v Acorusu podán návrh na předběžné opatření s cílem získat dítě do péče, u 8 % byl návrh podán ještě před nástupem do Acorusu. U téměř dvou třetin případů bylo předběžnému opatření vyhověno, u ostatních nebyl výsledek většinou znám. Naopak, u téměř tří čtvrtin dětí nebyl návrh na předběžné opatření o úpravě styku podán vůbec. U více než dvou třetin dětí byl podán návrh k soudu na úpravu poměrů k nezletilému dítěti, z nich ve většině (96 %) známých případů bylo dítě svěřeno do výlučné péče matky. Styk dítěte s otcem byl soudně upraven pouze u 15 % známých případů (dle záznamů ve spisové dokumentaci).

DĚTI A DOMÁCÍ NÁSILÍ:

kvalitativní analýza dat z realizovaných šetření

1. Úvod – metodika

Tato část publikace shrnuje některé výsledky analýz kvalitativních šetření realizovaných v průběhu projektu – 1. rozhovory s pracovníky Acorusu, 2. diskusní skupiny s pracovníky Acorusu, 3. rozhovory s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí a 4. rozhovory s aktuálními dětskými klienty centra Locika, kteří byli nebo stále ještě jsou svědky domácího násilí.

Rozhovory s pracovníky Acorusu byly prováděny kontinuálně v průběhu prvního roku řešení projektu (jaro – podzim 2015). Jejich účelem bylo poskytnout výzkumnému týmu hlubší vhled do problematiky a do fungování jednotlivých služeb Acorusu, jakož i způsobů a specifik práce s jejich klientelou. Informace z těchto rozhovorů sloužily především jako podklad pro přípravu výzkumných nástrojů dalších šetření a k následné interpretaci pořízených dat. Celkem bylo pořízeno šest hloubkových rozhovorů.

Diskusní skupiny s pracovníky Acorusu (focus groups) byly realizovány na podzim 2015. První dvě diskusní skupiny se konaly na pracovišti Centra Locika za účasti převážně terapeutických pracovníků všech služeb Acorusu pracujících s matkami nebo jejich dětmi. Třetí diskusní skupina byla uspořádána v azylovém domě Acorusu, účastnili se jí zástupci jednotlivých odborných profesí pracovních týmů služeb azylového domu a krizové pomoci. První diskusní skupina byla tematicky zaměřena na děti jako svědky a oběti domácího násilí, druhá byla orientována na služby Acorusu, jejich vzájemnou propojenost, fungování a hodnocení jednotlivých služeb apod. Třetí diskusní skupina byla syntetická a postihovala jak problematiku dětí, tak nastavení služeb Acorusu.

Rozhovory s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí, byly pořizovány v zimních měsících na přelomu let 2015-2016. Jejich cílem bylo zjistit, jak vypadá domácí násilí z pohledu dětí, co děti v takové situaci nejvíce potřebují od odborníků a svého okolí a jaké dopady má domácí násilí na jejich život. Respondenti byli rekrutováni pracovníky Acorusu. Ti kontaktovali své klientky, které někdy v minulosti využily služeb Acorusu a o nichž měli informaci, že mají děti ve věku vhodném pro účast ve výzkumu, s prosbou o zprostředkování informace o výzkumu jejich dětem a o získání jejich souhlasu k rozhovoru a kontaktních údajů. Kontakty na ty, kteří dali k rozhovoru svolení, pak byly pracovníky Acorusu předány výzkumnému týmu. Původně bylo plánováno minimálně deset hloubkových rozhovorů s respondenty staršími 18 let. Rekrutování respondentů se však pro pracovníky Acorusu ukázalo jako obtížnější a zdouhavější, než původně očekávali. Jelikož služby Acorusu vyhledávají především matky s menšími dětmi, neměli k dispozici dostatek aktuálních kontaktů na matky, jejichž děti již stačily dospět. Nakonec tedy bylo realizováno osm rozhovorů, nejmladšímu respondentovi bylo v době rozhovoru téměř 15 let a nejstaršímu bezmála 30 let. Původně bylo rovněž zamýšleno zahrnout do výzkumu pouze ty, kteří v dětství pobývali v azylovém domě společně s matkou, vzhledem k potížím se získáváním respondentů však bylo od této podmínky nakonec upuštěno.

Diskusní skupiny a rozhovory s pracovníky Acorusu, jakož i s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí, byly nahrávány na diktafon a posléze přepsány. Jejich následné kódování a analýzy byly provedeny za pomoci softwaru ATLAS.ti. Využito bylo otevřené kódování dle obsahu a kategorizace s následnou obsahovou analýzou. Ta byla realizována opakovaným studiem výpovědí vztahujících se k vybraným tématům a jejich porovnáváním. V textu obsažené doslovné citace z rozhovorů a diskusních skupin (během nichž se k jednotlivým otázkám mezi pracovníky Acorusu spontánně rozvíjely velmi živé diskuse) jsou v souladu se zvyklostmi v kvalitativním výzkumu ponechány v hovorové řeči.

Rozhovory s aktuálními dětskými klienty centra Locika, kteří byli nebo stále ještě jsou svědky domácího násilí, byly prováděny na jaře roku 2016. Jejich cílem bylo zmapovat dopady domácího násilí na děti. S ohledem na děti byly rozhovory vedeny jejich terapeuti podle připraveného scénáře a doplněny jimi zpracovávanou anonymizovanou kazuistickou částí (viz vzorový záznamový formulář v příloze). Z plánovaných 10–15 rozhovorů se jich pracovníkům centra Locika z důvodu náhlého oslabení terapeutického týmu (nemoci a rizikové těhotenství) podařilo realizovat sedm. U dalších tří dětí byly vypracovány pouze kazuistické části. Rozhovory terapeutů s dětmi nebyly nahrávány, jejich odpovědi terapeuti po setkání zaznamenávali do připravených záznamových formulářů (ve formátu dokumentu Word), které po vyplnění odesílali výzkumnému týmu. Vyplněné záznamové formuláře pak byly podrobeny obsahové analýze.

Při plánování a realizaci hloubkových rozhovorů s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí, a rozhovorů s dětmi v aktuální péči centra Locika, jakož i při zpracovávání jejich výstupů a psaní textu této publikace, byla hlavním vodítkem snaha nedopustit sekundární traumatizaci našich respondentů a zásada zachování anonymity a soukromí jejich i jejich blízkých. Rozhovory s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí, byly vedeny výzkumnou pracovnící VÚPSV, v.v.i., se vzděláním v oboru sociální práce a ukončeným psychoterapeutickým výcvikem. Vedení rozhovoru předcházela pečlivá příprava jeho scénáře a jeho připomenutí si těsně před rozhovorem – k rozhovoru již brán nebyl. Snahou bylo, aby samotný rozhovor měl pro respondenty co nejpřirozenější průběh a atmosféru (rozhovor „z očí do očí“) a byl pro ně co nejméně zatěžující. Témata obsažená ve scénáři respondenti často sami do hovoru spontánně vnášeli, většinou pak stačilo jen aktivně naslouchat, doptávat se a mít na zřeteli, aby zazněla všechna klíčová témata. Témata i formulace konkrétních otázek obsažených ve scénáři byly v rozhovoru přizpůsobovány věku respondenta a životní fázi, v níž se s násilím v rodině setkal. Životní příběhy našich respondentů mají mnoho společného, každý je však jedinečný. Stejně tak byl jedinečný i každý rozhovor – v každém se objevilo nějaké nosné téma, kterému byl dán větší prostor než ostatním, a ne všechna témata či otázky byly zařazeny úplně ve všech rozhovorech. Někteří respondenti byli hovornější, u některých bylo naopak zapotřebí aktivnější role tazatele.

Při oslovování potenciálních respondentů výzkumu měli pracovníci Acorusu k dispozici informační dopis, v němž byla obsažena pasáž vysvětlující účel výzkumu:

„... rádi bychom Vás požádali o spolupráci na výzkumu, který realizujeme ve spolupráci s Acorus, o.s. v rámci našeho společného projektu Tři pilíře bezpečí. (...) Acorus, o.s. v tomto roce otevírá nové centrum, které se bude zaměřovat na pomoc dětem a jejich rodinám, které se ocitají v podobné situaci, která do jeho služeb kdysi přivedla i Vás. Toto centrum se jmenuje Locika. Aby pomoc, kterou Locika svým klientům bude nabízet, byla co nejúčinnější, oslovujeme nyní bývalé dětské klienty Acorusu, o.s. s prosbou o rozhovor. Rádi bychom se od vás dozvěděli co nejvíce o tom, jaké to pro vás tehdy bylo, co vám jako dítěti ve Vaší situaci nejvíce pomáhalo a co naopak ne. Výsledky tohoto výzkumu poslouží pracovníkům Lociky a podobných zařízení, aby mohli nastavit své služby tak, aby jejich dětským klientům co nejvíce pomáhaly.“

Rozhovory probíhaly buď v terapeutické místnosti centra Locika, nebo v prostorách jiného terapeutického zařízení. Před zahájením rozhovoru byl respondentovi tazatelkou zopakován základní účel výzkumu. Předpokládali jsme, že rozhovor bude o tématech, o nichž nemusí být jednoduché hovořit a připomínat si je, respondenti byli proto ubezpečeni, že účelem výzkumu není zjišťovat osobní informace o něm a jeho blízkých, ale o to, pochopit a zprostředkovat, jak celou situaci prožívá dítě, co potřebuje, a naopak jaké reakce rodiny, okolí, pomáhajících pracovníků atd. mu jeho situaci ještě ztěžují nebo mu dokonce ubližují. Přitom se bohužel není možné vyhnout otázkám, které mohou být pociťovány jako příliš osobní. Každý z respondentů byl na úvod

rozhovoru informován, že pokud by nechtěl na některé otázky odpovídat či vůbec o některých tématech hovořit, bude to respektováno.

Všichni respondenti byli ve svých výpovědích velmi otevření, byť rozhovor pro ně byl velmi náročný – o některých tématech, o nichž se hovořilo, někteří ještě s nikým nemluvili, nebo ani nepřemýšleli. Důvodem, proč s rozhovorem souhlasili a podstoupili jej, přestože očekávali, že to pro ně nebude jednoduché, byla především motivace pomoci dětem, které jsou dnes v podobné situaci jako kdysi oni. A také dobré jméno, které Acorus v jejich rodinách má. Během hovoru se někdy objevovaly slzy, ale často i smích. V závěru někteří sdíleli, že se cítí být svým způsobem pročištěni, vyprázdněni a že je užitečné a úlevné o těchto těžkých věcech čas od času s někým mluvit a všechno to říci.

Velmi jsme zvažovali, jakým způsobem výstupy z rozhovorů uveřejnit. V zájmu zachování anonymity a soukromí našich respondentů v textu samozřejmě neuvádíme jejich skutečná jména. Všechny citované pasáže byly anonymizovány. S výjimkou několika dílčích ilustrativních příběhů sestavených z úryvků z rozhovorů, výstupy z rozhovorů publikujeme v částech věnovaných jednotlivým tématům ve snaze, aby osudy jednotlivých respondentů nebyly rozpoznatelné. Ze stejných důvodů se v textu objevuje mnohem více fiktivních jmen, než odpovídá skutečnému počtu respondentů. **Považujeme za důležité upozornit, že v této publikaci uvedené informace rozhodně nelze zobecňovat a vztahovat na všechny děti se zkušeností domácího násilí** – a to jednak už ze samotné podstaty kvalitního výzkumu (jeho účelem je získat hlubší informace o velmi malém, nereprezentativním počtu případů) a jednak s ohledem na náš výzkumný vzorek. Předpokládáme, že k rozhovoru na tak náročné téma svolili ti, kteří z tak těžkých životních zážitků vyšli nejvíce posílení.

Výstupy z rozhovorů s aktuálními dětskými klienty centra Locika, kteří byli nebo stále ještě jsou svědky domácího násilí, a jejich kazuistik zpracovaných terapeuty budou s ohledem na „živost případů“ uvedeny převážně v interní zprávě určené pracovníkům služeb Acorusu spolu se zde nepublikovanými výstupy z diskusních skupin. V této publikaci uveřejňujeme pouze některé dílčí výstupy z analýzy těchto rozhovorů a kazuistik.

2. Domácí násilí očima dětí

2.1 Jak to bylo

Jak již bylo zmíněno, s účastí v našem výzkumu souhlasilo osm respondentů. Polovina z nich byla svědkem domácího násilí pouze v útlém věku - když s nimi matka od otce odešla, bylo jim tři až pět let. Druhá polovina byla vystavena domácímu násilí do vyššího věku, tři respondenti do 11-15 let, jedna respondentka téměř až do dospělosti. Čtyři respondenti zažívali fyzické násilí ze strany otce spolu s matkou. V ostatních rodinách byla obětí fyzických útoků pouze matka. Ve dvou rodinách se násilné chování otce objevilo poté, co začal zneužívat nelegální drogy. Ve většině ostatních rodin bylo přítomno nadužívání alkoholu otcem, které jeho chování ovlivňovalo. Ve vícero rodinách fungoval model, kdy matka chodila do zaměstnání, živila rodinu a otec se na jejím finančním zabezpečení nepodílel. Měl problém najít či udržet si práci, byl nezaměstnaný, případně se staral o malé děti v rodině, přičemž matkou vydělané peníze utrácel za alkohol či drogy. Určité psychické následky rodinné situace si životem nesou všichni respondenti i jejich sourozenci. Čtyři respondenti mají zkušenost i s jinou formou násilí vůči sobě – ve dvou případech šlo o šikanu spolužáky, dvě dívky se setkali s násilím ze strany partnera. Tři dívky zmínily sebevražedné myšlenky či pokusy ve své minulosti. Dvě dívky zažily období experimentování s tvrdými drogami, jedna nadužívání psychofarmak.

2.1.1 Jak se o domácím násilí doma ne/mluví

Ti, kteří byli v době, kdy doma docházelo k násilí mezi rodiči, velmi malí, mají jen útržkovité vzpomínky - některé sami vytěsnili, protože je nechtěli. O tom, co se doma dělo, tedy mají jen informace, které jim zprostředkovala matka, a k tomu spoustu bílých míst (viz příběh Natálie – část *Jak to bylo a jak se o tom u nás (ne)mluvilo*). Na to, co nevědí, se neradi ptají i z ohledů k matce, mají za to, že je pro ni těžké o tom mluvit. U některých byla patrná jistá ambivalence – chtěli by znát skutečnost, ale současně také nechtějí. Jsou rádi, že některé věci si nepamatují.

R: *A prostě jenom... jsem možná i rád za to, že si nepamatuju přesně to dětství, že jsem byl takhle malej. Ale je mi líto, že si to jako pamatuje máma, a co mi o tom sem tam třeba řekla, když na to přišla řeč, tak u toho třeba sem tam taky jako nějak ukápla slza a já jsem teda řekl - v pohodě, já jsem se jenom zeptal, nemusíš mi to jako říkat.*

T: *Je to těžký se na to ptát mámy, nebo jak to je?*

R: *No, párkrát jsem se jí na to zeptal, ale potom, když jsem viděl třeba ty její reakce, tak jako jsem se třeba už radši nezeptal. Ale potom jako byly nějaký i vtipný části jako, co mi třeba řekla a u toho se i zasmála. Ale jako, že třeba, co se stalo jednou takhle s tátou a takhle, tak to se zasmála. Ale když jsem se třeba zeptal na něco jako, jak se cítila, když byla takhle jako u nějaký daný věci, co se stalo s tátou, nějaká hrozná věc nebo takhle, tak dělá jí to problém jako mi to říct.*

Ani ti, kteří byli dost velcí na to, aby si zážitky z násilných konfliktů a atmosféry doma uchovali, se na detaily, které neznají, spíše nedoptávají. Neradi si negativní události z tohoto období připomínají. Někteří cítí, že je s matkou jejich společné vzpomínky spojují – matka je ráda, že někdo ví, čím si prošli.

2.1.2 Jak o tom, co se dělo ne/mluvím s druhými dnes

O tom, co se doma dělo, za jakých podmínek vyrůstali a dospívali, naši respondenti ani dnes běžně nemluví. V jejich sociálních kruzích mimo rodinu a partnerů o tom zpravidla ví jen doslova pár nejbližších přátel, k nimž mají nejvyšší důvěru. Pokud ještě studují, před spolužáky tyto informace tají. Z jejich výpovědí vyplývá, že pokud o tom má povědomí někdo z učitelů, jde o jednoho či maximálně dva, s nimiž mají nějakým způsobem nadstandardní vztah. Mezi důvody patří stud, pocity trapnosti za to, co se doma dělo, a vlastní zranitelnost.

„Já o tom nejsem zvyklá moc mluvit, takže... teda radši o tom nemluví, protože si přidu, že tohle moc lidí nemusí vědět.“

„Málo lidí to ví, co vlastně máme za sebou. Nerada to říkám, jako že... hodně třeba lidí ze třídy teďka ani neví, že jako žiju bez otce, i když teďka se to začíná tak jako projevovat, protože to si prostě lidi všimnou, že jo, že o něm nemluví a tak. No.“

„Ty učitelky [vyučující na škole se sociálním zaměřením], to je úplně... to je přístup, to je... kolikrát ani do té hodiny nepřijde. Když už o něčem mluví, tak prostě neví, jak jakoby jsem se v tom pohybovala, a vím co, a vidím, jak prostě nic jakoby ty učitelky neumí, že prostě melou úplně nesmysly, tak je to takový... Já jsem tam... to moc lidí neví jakoby, co se dělo, tak jako nechci se moc projevovat ani před nima, že jakoby radši si držím od nich ten odstup. A teď prostě ta učitelka třeba říká nějaký blbosti a já vím, že to tak není, a nemůžu jí vpálit, že prostě to tak není.“

Náš výzkumný rozhovor tedy pro ně byl velmi náročný. O některých tématech, o nichž se hovořilo, někteří ještě nikdy s nikým nemluvili, nebo ani nepřemýšleli. Přirozeně tedy byl nejobtížnější pro ty, kteří se snaží ochránit tím, že se uzavírají do sebe nebo se od svých pocitů odpojují a brání se jejich prožívání. Během hovoru se objevovaly slzy, ale často i smích. V samotném závěru někteří sdíleli, že se cítí být svým způsobem pročištěni, vyprázdněni a že je užitečné a úlevné o těchto těžkých věcech čas od času s někým mluvit a všechno říci...

„Já o tom vůbec nemluví, ale je dobrý to jednou za čas všechno někomu říct - já pořád brečím, ale nebylo to pro mě nepříjemný.“

*

T: A jaký to pro vás bylo? Jak se vám bude odcházet?

R: *No na jednu stranu vždycky, když o takovýchhle věcech mluví, tak si říkám... ono se to tak jako čistí tím mluvením o tom. Takže na jednu stranu jako se vyrovnávám zase s nějakýma věcmi. Já jsem třeba nedokázala o takovejchle věcech mluvit někdy. Počkat, co to bylo zrovna? Jedna z těch věcí, co jsem řekla. Ježíš, já si teďka přeju, abych tady měla ten notebook, ve kterým jsem to všechno sepsala dohromady, protože tam je jedna věc, kterou jsem nikdy neřekla nahlas. A když jsem to tam napsala, tak to bylo první, kdy jsem to jakoby vůbec jako zaznamenala. Jedna z těch vzpomínek prostě, co mě hrozně jakoby trápily a... ach bože, tak teďka... no, já si na to teďka nevzpomenu. Tak... ach jo. Jo. Jo, už si vzpomínám. To byla hrozná vzpomínka, protože táta dělal doma hrozný dusno. A prostě... (...) [vypráví událost z dětství] ... Takže to bylo něco prostě, co já jsem nikdy nikomu neřekla, je to fakt taková divná jako historka, ale já jsem tohle to nikdy nikomu nedokázala říct, protože mně bylo prostě úplně trapně z tohodle toho příběhu, že se tohle to vůbec stalo a že jako prostě takovýhle věci byly normální u nás v rodině. No, tak to je to, co jsem k tomu chtěla dodat. (smích) Kapesníček, no. (pláč)*

*

R: Už to je všechno? (smích)

T: Všechno. (smích) Jaký to pro vás, Petře, bylo? Jak vám je teďko?

R: No... nevím. Na jednu stranu jsem takovej vyprázdněnej, ale jakmile vyjdu ven, tak... tak mi to bude zase jedno.

T: Vyprázdněnej a bude mi to jedno. Tomu nerozumím.

R: No, teď jsem si jako doslova vylil svoje srdce, když to tak řeknu.

T: To znamená, že jste ho...

R: Cítím se trošku zranitelněj možná. A rozhodně mi to nebylo příjemný jako.

T: Nebylo.

R: Ne. Ale říkám, jakmile vyjdu ven, tak to hodím do záložky Ignorovat a všechno bude v pohodě.

T: To znamená, že... vylil jste si srdce, že jste se jakoby dotkl sebe?

R: No, ano.

T: A jakmile vyjdete ven, tak to zrušíte.

R: Jo, rozhodně. Zapálím si, koupím si po cestě něco dobrýho a bude mi fajn.

T: Uděláte si dobře.

R: Udělám si dobře. Ano.

*

T: A moc vám děkuju za ten rozhovor, já vím, že to nebylo jednoduchý.

R: Bylo to takový divný o tom mluvit po dlouhý době, že jo. Kolikrát jsem to vlastně s nikým ještě ani neprobírala, takže jsem si říkala úplně, o čem to vlastně bude, vždyť já vlastně ani nevím, o čem budu vůbec mluvit.

T: A moc vám děkuju za vaši otevřenost a vstřícnost.

R: Jo, dobrý, dobrý. (smích) V pohodě.

T: A jak vám teďko je? Jak se cítíte a jaký to pro vás teda bylo a je?

R: Nevím, no. Jako vzpomněla jsem si na dávný doby, fajn. (smích) Já myslím, že odejdu a zejtra zas v pohodě.

T: Jo? Bude se vám odcházet dobře teďko?

R: No, nějak tak jako... asi normálně. Nic extrémního asi, nevím, no. (smích)

T: Karolíno, kdyby to mělo nějakou dohru... jako kdybyste se v tom necejtila nějak dobře, kdybyste pro sebe potřebovala nějakou podporu, tak najděte si kontakt na Lociku a zavolejte si sem.

R: Dobrý, dobrý. Já o tom stejně mluvit nebudu. (smích)

Důvodem, proč respondenti souhlasili s rozhovorem a podstoupili jej, přestože očekávali, že to pro ně nebude jednoduché, byla především motivace pomoci dětem, které jsou dnes ve stejné situaci. A také dobré jméno, které Acorus v jejich rodinách má. Někteří zmiňovali, že by vlastně i rádi věděli, jak jsou na tom v životě ti, kteří si prošli něčím podobným jako oni. Zajímalo by je, jak se jim daří, s čím se potýkají, a v čem to třeba mají podobné.

R: *Myslíte, že vám to pomohlo?*

T: *Hm, určitě, určitě.*

R: *To jsem ráda. Potřebujeme... no prostě, aby se nevzdávali. Musíme ty tradice v těch našich rodinách otočit na správný směr. (...) Moc vám držím palce, aby se vám to podařilo, aby jim [dětem] bylo líp ... (slzy v očích).*

*

„Jako mně se hrozně líbí jakoby tohleto, že jestli třeba to něčemu pomůže, jako to, že jsem tady řekla něco o tom jako, jaký na to mám vzpomínky, na tyhle ty věci, se mi staly, tak to mě jakoby tak hrozně těší. Líbí se mi, že prostě něco takovýdleho se dělá pro ty lidi, co tímhle tím prošli. A třeba by mě hrozně zajímalo, jak jsou na tom ostatní lidi, co tím taky prošli... (...)... že by mě jako docela i zajímalo, jak na tom byli ty ostatní lidi třeba, co v tom Acorusu taky byli...“

2.1.3 Strategie přežití

Respondenti, kteří vyrůstali v atmosféře násilí v rodině do školního a vyššího věku, hovořili o tom, že si dlouho neuvědomovali, že to, co se doma děje, není v pořádku. Uvědomění si nepatřičnosti podporuje přítomnost fyzického násilí vůči matce, sourozencům či respondentovi samotnému. Nicméně věk, v němž toto uvědomění přišlo, byl u respondentů rozdílný. U někoho nastalo okolo osmého roku, u někoho až v sedmnácti letech. Roli patrně hraje mj. to, do jaké míry má dítě kontakt s vrstevníky, a tudíž možnost srovnávat. Ve výpovědích respondentů lze rozeznat následující strategie, jak násilí v rodině přežít, přestat, přečkat:

- Využívat opory staršího sourozence – chrání, uklidňuje v okamžiku, kdy se násilí děje
- Svěřovat se – sourozenci, kamarádům, anebo naopak nesvěřovat se nikomu a spoléhat se výhradně sám na sebe
- Snažit se uniknout - vypnout – nevnímat – neposlouchat a nevidět, co se děje - tzn. odejít z bytu, pobývat vůbec co nejméně doma, a když to není možné, pustit si hudbu, sledovat filmy, unikat do svého vlastního světa a snění...
- Odpojit se od nepříjemných emocí a jejich prožívání, co nejméně cítit a rozrušovat se, co nejvíce ignorovat
- Prostě si zvyknout a přijmout dané podmínky jako fakt, smířit se s tím a žít s tím – nehrotit, neřešit, ignorovat
- Řídit se nastavenými pravidly
- Mít podporu dospělé osoby mimo rodinu – např. podpora učitele v třídním kolektivu

Příběh Lucie - Vypnout, nevnímat, neřešit...

T: *A když takhle byly ty hádky a lítalo tam něco po bytě, tak co vám to jakoby pomáhalo nějak přečkat nebo vydržet?*

R: *Ono ještě jako, když to bylo nejhorší, tak tam ještě byla jedna ségra starší, takže vždycky ta nás jakoby... s tou mladší ségrou nás jako uklidňovala. Brečely jsem obě dvě, když nám... do nějakých těch osmi, devíti... no. A pak jsme to trochu pochopili, jako že to nemá cenu to řešit, a vždycky jsme se věnovaly něčemu jinému a snažily jsme se jako to vypnout a neposlouchat je, jak se tam hádají...*

T: Je něco třeba, co byste teďko, když jste vlastně starší a podíváte se zpátky, je něco, co byste třeba doporučila ostatním dětem, co byste jim poradila, co jsou třeba v takové situaci dneska, jako jste tenkrát byla vy?

R: No, jako hlavně si toho nějak jako nevšímat. Já vím, že to je těžký, ale jako úplně vypnout a neřešit to, co tam dělají ty rodiče. Já jsem třeba jako, když už jsem byla starší, tak už jsem jako ani doma moc netrávila ten čas, tak jsem chodila ven.

T: To znamená, že...

R: Takže jsem na tou úplně zapoměla a neřešila jsem to. Ale pak jsem přišla domů a hned se to jako na mě... hned se to vrátilo.

T: Měla jste to i tak, že jste třeba radši byla venku, než abyste šla domů? Jo?

R: Jo, určitě.

T: A co vám pomáhalo k tomu, že jste to nevnímala, že se vám podařilo se od toho odpoutat, když se to doma dělo.

R: Tak když tam byla ta ségra, tak to jsme byly prostě s tou ségrou. Když jsem byla starší už, tak jsem se koukala na nějaký filmy nebo něco poslouchala. Anebo prostě odešla ven. A vlastně... a uklidňovala jsem pak tu mladší ségru.

T: A ta se taky naučila jakoby vypínat?

R: No. Ale taky později.

T: Dá se říct, kolik vám bylo, když jste se s tím nějak naučila zacházet?

R: Já už si to moc nepamatuju, ale kolem té třetí třídy. Hlavně to vím, že jednou se táta nějak naštvál... já jsem ho naštvála nějak a vzal mě tady takhle pod krkem a začal se mnou mlátit o zed', tak to mi jako došlo, že tam fakt je něco špatně. Máma měla všude modřiny, no tak... Já jsem jí jednou našla, byla v koupelně a brečela tam, tak jsem tam šla za ní a ptala jsem se jako, od čeho to má a tak jsem to taky nějak pochopila.

T: Řekla vám to tenkrát přímo? Vysvětlila vám to nebo...

R: To ani ne, ale stačilo říct jako – táta.

R: Protože i na tu nejstarší ségru šáhnul taky párkrát. A vím, že když už byla starší, tak se s ním nějak poprala nebo něco takovýho, já už si to... já vůbec o tom nevím, to je jenom z doslechu. A to si nějak jako potom uvědomil, že už to nemá cenu. Jako že už jí nechá na pokoji.

T: Co vám pomáhalo to zvládnout? To je jakoby hrozně těžký pro takovou malou holku...

R: Já vůbec nevím už skoro... Že jsem se svěřovala buď té nejstarší ségře, nebo těm kamarádkám. A snažila jsem se na to úplně jako zapomenout. Ale pak je to těžký, když přijdete do toho bytu a... no.

T: Možná je to i, že v sobě máte nějakou sílu, o který třeba úplně tak jako nevíte. Ale prostě jí máte.

R: To nevím. (smích) Tak v šestý třídě mi trochu pomáhaly dvě učitelky...

Příběh Marka - Asi mi to taky bude jedno, jako všechno, prostě bych si zvykl...

Marek vyrůstal v rodině, kde byla otcem nastolena a tvrdě vyžadována tuhá disciplína.

T: A můžete mi teda, Marku, říct, jaký to bylo pro vás vyrůstat ve vaší rodině?

R: Já jsem si na to velmi rychle zvyknul teda. Tam byly nastavený jistý, jak bych to nazval, pravidla, který byly samozřejmě nastavený otcem a bylo nutno je dodržovat. Pokud se tím člověk řídil, tak nevím, tak se s tím dalo žít, si myslím. Asi to nebylo úplně snový, ale zvykl jsem si na to prostě, takže mi to nepřišlo jako nic hrozného.

Po mnoha letech byly jednoho dne na základě jednání sourozence děti z rodiny odebrány a umístěny do ústavní péče...

T: Jaký tohle pro vás tenkrát bylo?

R: Očekával jsem to, takže...

T: Očekával?

R: Takže to pro mě nebylo překvapení. A tak jako vždycky jsem to přijal jako fakt a smířil jsem se s tím, že prostě je smůla, no. Nehrotil jsem to nijak. Pamatuju si na chvíli, kdy jsem ležel s bráchou, už v diagnostáku, a ten vlastně brečel celou noc a mně to bylo všechno jedno. Je to možná ošklivý, ale já už jsem takovej, že prostě to vezmu jako fakt a žiju s tím. A nemám zapotřebí se s tím nějak emočně vyprazdňovat.

Navzdory velkým věkovým rozdílům mezi sourozenci naštěstí všichni mohli zůstat pohromadě – vždy byli svěřováni do péče stejného zařízení...

R: Všichni, jak v tom diagnostáku, tak v tom děčáku. Já jsem tam byl teda dýl v tom diagnostáku, protože já jsem chodil jako do tý školy, jinak jako jsme byli fakt všude všichni. Což bylo fajn, že nás nerozdělovali nijak. A i kdyby jo, tak nevím, tak mi to asi taky bude jedno, jako všechno, prostě bych si na to zvykl.

Marek svému sourozenci, díky němuž vyšla situace v rodině najevo, dával za vinu, že právě kvůli němu došlo k rozpadu rodiny a odloučení od otce. Na několik let to zničilo jejich vztahy. Usmířili se poté, co Marek svůj postoj přehodnotil...

R: (...) chodíme spolu i ven, teďka před pár dnama jsme spolu byli někde na kafi, takže... teď máme dobrej vztah. Teď.

T: A jste rád?

R: Jo, já myslím, že jo. Hm, hm. To zní... jsem rád, ale kdyby to nebylo, tak zase... tak to přežiju. Jsem jako ve spoustě věcech takovejch ignorant asi. (smích) Ale tak mi to prostě vyhovuje. Takovej jsem.

Přijmout nastalé podmínky jako fakt nebo je ignorovat, odpojit se od nepříjemných emocí a jejich prožívání, nesvěřovat se a spoléhat se výhradně sám na sebe, to jsou strategie zvládání náročných situací, které se Marek ve své původní rodině naučil a odnesl si do života a které mu nyní dodávají sílu...

T: Co vám ještě pomáhá přežít ty nějaký těžký situace nebo...

R: Tím, že je ignoruju samozřejmě.

T: Jo.

R: Tím, že je přijmu nebo je prostě ignoruju, prostě na to nemyslím.

T: A ještě něco vám pomáhá?

R: Přežít ty těžký situace?

T: Hm. A jít v životě dál ... V čem se na sebe třeba můžete spolehnout?

R: Určitě si třeba nemyslím, že bych se nervově zhroutil. Myslím, že s tím vědomím toho, že jsem silnej v tomhle tom, tak... S tím vědomím prostě jsem si jistej, že překonám téměř cokoliv.

T: Takže si můžete věřit?

R: Určitě, sobě ano. Sobě a jedině sobě.

T: Jedině sobě.

2.1.4 Zdroje opory

V době, kdy probíhalo domácí násilí či po odchodu od násilného partnera, ve většině rodin našich respondentů matka neměla mezi příbuznými nikoho, o koho by se opřela. Ve dvou rodinách to bylo i proto, že matky byly cizinky a jejich nejbližší v Čechách nežili. V jedné z nich vypomáhala se zajišťováním jídla babička, matka otce, jenž se o to nestaral - „*To díky ní jsme hlavně vyžili, (...) jenom můžeme bejt rádi, že jsme něco měli k jídlu, že babička takhle sem tam přinesla v krabičce třeba pár knedlíků, sem tam nějaký maso a omáčku. A jako táta nás jako nějak nezajišťoval.*“ Časté byly konfliktní či odtažitě vztahy s členy širší rodiny. V některých případech si bližší vztahy nepřál otec, někdy mohl být příčinou vzájemného oddálení jejich nesouhlas s jeho způsoby, popřípadě se situací, v níž se matka s dětmi ocitla po odchodu do azylového domu. Někde měly konflikty delší historii nebo jiné příčiny, které s tím, co se tehdy dělo v rodině respondenta, nesouvisely:

„Já vím, že otec měl čtyři sestry. Mám dojem, že jsem je nikdy neviděl. A nepamatuju si na žádnou z nich. Jeho rodiče jsem viděl jednou. A na to si pamatuju. Ale fakt jsem je viděl jenom jednou. Nikdy víckrát. Víím, že si s nima psala máma, že jako vždycky, když jako přišlo na svět nový dítě, tak jim to jako dala jako vědět, protože táta by to asi neudělal. Táta se s nima moc jako nebavil, což byl asi jeden z důvodů, proč jsme se nevidali, protože táta nechtěl.“

*

„A ani k nim jsem nikdy moc vztah neměl teda. Ani nevím proč. Jestli jsem nějak jako převzal od táty, že... on je jako rád neměl. A nevím proč, jestli... jestli jim dával za vinu, že máma jedná hloupě, že... a proto... Nebo možná proto spíš, že ho kritizovali, jak to má nastavený, tak asi proto. No, asi proto. A já jsem to nějak asi převzal po něm. Nikdy mi nechyběli. Nevím.“

*

„No vlastně, což mamka taky hodně odsuzuje kvůli tomu, tak jako většina tý naší rodiny se prostě k nám otočila zády, že jako prostě - hej, oni jsou teďka v nějakým krizovým azylu, jako co to má znamenat, prostě jakoby... Ne, že by to bylo trapný, ale možná jako, že se za nás styděli, jako co se to stalo, tak se proti nám otočili, takže rodina prostě to asi... mamka doteď jako nesouhlasí se s nima stýkat jako. Ne, že by nesouhlasila, jako začíná to povolovat po těch pár letech, no. Ale jinak...“

V okamžicích nejprudších konfliktů a násilí mezi rodiči mladší sourozenci hledali oporu a bezpečí zpravidla u svých starších sourozenců. Byli-li naši respondenti v pozici starších, obvykle oni uklidňovali své mladší sourozence (v jedné rodině mladší sestra své starší sestře rozmlouvala její sebevražedné pokusy). Jedináčci se v takových chvílích o koho opřít neměli. Někteří respondenti se se svým trápením ohledně toho, co se doma děje, mohli svěřit nejbližším kamarádům. Ne všichni však tehdy kamarády mít směli a ne všichni tenkrát kamarády mít uměli.

V dětství a pubertě se dle výpovědí respondentů většina z nich potýkala se svou uzavřeností, stydlivostí, nedůvěřivostí, straněním se vrstevníků a s tím souvisejícími potížemi ve školním kolektivu. Někteří uváděli, že přesto tehdy měli blízkou osobu kamarádku/kamaráda, jíž se případně mohli svěřit i s tím, co se děje doma. Někteří nikoho takového neměli. Dva respondenti zmínili šikanu (posměšky) na základní škole. Přisuzují ji své tehdejší fyzické odlišnosti, co se týče vzhledu, popřípadě odlišnosti související s projevy dysgrafie a dyslexie a úlevami, které se kvůli nim respondentovi ve škole dostalo.

Příběh Mariky - Neměla jsem pocit, že jsem oblíbená, vítaná

T: Věděl tenkrát o tom někdo z vašeho okolí, jakoby jestli jste se měla třeba komu svěřit, nebo jestli jste na to byla sama?

R: Jestli jsem měla nějakou kamarádku, myslíte třeba?

T: Hm, hm.

R: Já jsem... no, já jsem bohužel neměla moc kamarádek, protože já jsem hodně zažívala šikanu ..., takže vlastně to nakonec dopadalo tak, že jsem se stranila dětem, protože to bylo bezpečnější. Takže to vlastně nebyla moc dobrá kombinace.

T: A to bylo na základní škole?

R: Jo. Na základní škole. Na střední to bylo lepší.

T: A na střední, když to bylo lepší, to znamená, měla jste tam už jakoby někoho bližšího?

R: Měla jsem... ono... měla jsem... měla jsem a neměla jsem. Já nevím, jak bych to řekla. Oni... tam byla jakoby kamarádka, s kterou jsem šla ze základní školy, ale ona asi taky měla nějaké problémy, protože se úplně vlastně stranila lidí. A já jsem jí jakoby, nevím, tak něco jakoby bránila? Nechtěla jsem, aby byla sama. A vlastně i já jsem se začla izolovat. Ale jako lepší to tam bylo. Teď jsem potkala vlastně po letech holku ze střední a hrozně skvěle jsme si popovídaly. Byl tam... byli tam dobří lidi, ale nebyla jsem asi schopná úplně jim jakoby důvěřovat, něco takového.

T: Hm. A po těch zkušenostech z té základní školy, jak jste se cejtila, když jste byla někde v nějakým jako kolektivu dětí tenkrát, co jste tenkrát prožívala jako dítě sama v sobě?

R: Neměla jsem vždycky... neměla jsem moc pocit, že jsem jakoby asi oblíbená, vítaná. Mám pocit, že jsem se pořád snažila někomu zavděčit.

T: A tenhle pocit jste získala na základě té šikany nebo ještě něčeho jiného? Jak tenkrát, když jste byla ta holčička, tak jak ta holčička jakoby vlastně na to přišla, že není vítaná? Dneska jste už dospělá žena, tak co si o tom myslíte teď...

R: Já si myslím, že to bylo spojené, to venkovní prostředí i to vnitřní prostředí, protože já... já si pamatuju, že to bylo někdy po střední škole. Já jsem... byla i doba, kdy já jsem skoro nemluvila, protože já jsem zjistila, že mě nikdo neposlouchá. (...) Takže jsem přestala skoro mluvit, což je úplně šílený. A vím, že to bylo i tak... , i právě že z domova, protože tam, když... tam pořád se

jakoby hádali a nebyl čas na odpověď pro mě... Krom toho táta, tak ten vůbec... když nechtěl, tak odešel prostě a neodpověděl. Tak to pak proč mluvit, když neodpoví. Jakoby nestojíte mu za odpověď. Tohle to je docela takový, co mě vždycky hodně trápilo. Víím, že i teď to mám v sobě. Ale už si dokážu vybrat jakoby ty lidi, u kterých si myslím, že těm za odpověď stojím.

2.1.5 Kdo o tom věděl

Kdo o tom, co se děje v domovech, kde naši respondenti vyrůstali, věděl? U dvou rodin bylo známo učitelci dítěte. Ve dvou případech situaci v rodině na základě oznámení školy šetřil OSPOD. V rodině Anety dokonce dvakrát, na situaci v rodině a život dětí to však nemělo žádný dopad. Ke změně došlo teprve když kamarádka upozornila učitelku, že Aneta utekla z domova a že zamýšlí spáchat sebevraždu - děti byly z rodiny odebrány a otec odsouzen.

Příběh Anety – Na útěku

T: Tenkrát to nikdo z okolí nevěděl?

R: Jako mysleli si to, tak jako lidi nějak to neřešili, no. Asi ve čtvrté třídě jsem to řekla jedny učitelce a ta jakoby, že jo, oznámila to na sociálku, tak přišli domů, táta byl takovej hrozně hodnej, v pohodě, takže ten jakoby nic neřešil. Pak znova, teď nevím, v osmičce, jako v první půlce osmičky, tak jsem to řekla kamarádce. A ta to řekla tý ředitelce na tý škole, nějak se to řešilo, ale zase se to potom jakoby utlo. A vlastně pak jsem jakoby utekla a už to bylo jakoby konečný.

T: A kam jste tenkrát utekla? Jak jste to provedla?

R: (smích) Já jsem vlastně... učitelka ve škole jakoby to tak nějak tušila a já jsem měla takovej hrozně jalovej nápad, že spáchám sebevraždu, úplně malá hloupá. A řekla jsem o tom kamarádce, že jsem se s ní rozloučila, a ta to řekla tý učitelce. Takže ona mi pak zavolala, ať se vrátím, že mi pomůže to nějak řešit, že jakoby hlavně, ať si nic nedělám. Tak jsem šla zpátky do školy a tam nějak jsme to řešili, několik hodin jsme tam seděli, já jsem se jim vylejvala, všechno možný. A pak teda mě odvezli do... na policii, tam jsem musela s nima sepsat výpověď, pak mě odvezli do Klokánku a druhý den ráno do diagnostickýho ústavu. A to pak nějak už to bylo v pohodě.

T: Jo. A když jste vlastně v těch čtrnácti odešla, měla jste tyhle touhy odejít z tý rodiny už dřív nebo...

R: Asi od svejch devíti let. (smích) Furt jsem to plánovala, jak uteču a prostě budu žít někde. Já jsem si vymyslela, že budu žít na dámskejch záchodech ve škole, tam byl jeden ten na klíček, takže si to tam takhle udělám, že to bude dobrý. No, to jsem byla malá, blbá... (smích)

Ne každý, kdo vyrůstá v rodině, kde dochází k násilí, po tom, aby někdo věděl o tom, co se děje, a po pomoci zvenčí touží. V pozadí mohou být i obavy z důsledků, které mohou nastat, když se informace provalí a situace dětí začne řešit (rozpad rodiny, umístění dětí do institucionální péče).

„Ne, já jsem nikdy jako neprosil o pomoc, protože... Já jsem pomoc nepotřeboval, jako si myslím tehdy. Já jsem byl schopnej se nějak sžít s tím režimem jeho, takže... Ne, já jsem pomoc nepotřeboval, a kdybych si o ní řekl někomu, tak bych asi stejně jako neměl komu, protože bych asi měl strach, že bychom tak jako tak šli do toho děcáku. Protože vyjít jako na světlo s někým

takovým, asi se dá jako velmi těžko očekávat, že by to bylo řešený jinak. Jedině vlastně, z koho měl můj tatík jako respekt, tak byla moje prababička, tedy matčina babička. A ta umřela potom, no. Takže jako ta byla ze hry.“

2.1.6 Přání a touhy

Pomocí „kouzelné otázky“ jsme se snažili dozvědět více o tom, po čem respondenti toužili, když jako děti zažívali domácí násilí. Ptali, jsme se jich, kdyby tenkrát měli možnost cokoliv změnit a měli, tak jak to bývá v pohádkách, třeba prsten Arabely nebo kouzelný zvoneček, který jim splní jakákoliv tři přání, co by si tenkrát jako ta malá holčička nebo ten kluk, kterými byli, přáli.

Odpovědi některých vycházely z touhy ukončit nesnesitelnou rodinnou situaci ukončením soužití s otcem, který byl vnímán jako její původce:

„No, abysme třeba s těma ségrama a s mámou úplně zmizely někam jinam a byly bysme tam bez toho táty.“

*

„Já bych měla jenom jedno. A to prostě odejít od toho táty a bejt prostě někde jinde. Kdekoliv jinde, ale úplně někde jinde.“

Další měly spojitost s touhou po fungující rodině a vřelých, opravdových vztazích mezi jejími členy:

R: *Je to takový jako vlastně paradox, ale vím, že já jsem vždycky chtěla... vždycky jsem si přála mít opravdovou rodinu. Přitom vlastně jsem to jako měla, že jo, ty osoby tam byly, ale... Ale necítila jsem to evidentně. Abychom se měli rádi, ale určitě bych musela i vymazat paměť, protože jinak by to tam bylo. Takové to, že říká - záleží mi na tobě. Ale vlastně vím, že nezáleží.*

T: *Jo, že se tomu nedá věřit, jako co je řečený. Hm. Anebo že to chování je takový, že není důvod proč těm řečem jako věřit, jo?*

R: *Tak.*

Jiné souvisely s kvalitou tehdy prožívaného života a možnostmi vlastní seberealizace:

R: *Určitě bych chtěl sportovat, určitě. Cokoliv. Ale jako nejbliž jsem měl asi jako k hokeji. Hm. Taky jsem chtěl mít kolo. To jsem sice měl, ale to nebylo nijak jako úžasný kolo. To byl kus šrotu. Tak bych chtěl pořádný kolo, abych na něm mohl jezdit. A chtěl bych umět plavat, protože jsem dlouhou dobu neuměl... já jsem se naučil plavat někdy v osmnácti až, takže tohle, no.*

T: *Všechno to souvisí s tím sportem.*

R: *Hm.*

T: *Co vám dává sport?*

R: *Mám rád ten pocit vítězství, ten mě naplňuje, když jsem první nebo když něco vyhraju. Ted' si to třeba jako kompenzuju do jistý míry v hrách vlastně počítačovejch. Tam jsem většinou první, takže kompenzace má svoje výsledky. Mám rád pocit vítězství. Proto sport. No.*

O své touze po tom, aby otec z rodiny zmizel, nebo od něj matka s dětmi odešla, aby vše skončilo, během rozhovoru hovořilo několik respondentů.

„Já jsem v tu dobu jako třeba i hodně byla pryč, protože nevím proč, nevím, že jsem jela třeba na celý prázdniny k tetě a pak jsem se vrátila a už to bylo špatný a nějakým způsobem jsem radši chtěla jet pryč. Jako třeba by mi to vyčítali doma, ale radši jsem odjela, než tam bejt. Bylo to... špatný to bylo.“

*

T: *A když bylo to období, kdy se vaši doma tak hodně hádali a lítaly tam ty věci a tak, tak co jste si tenkrát přála? Pamatujete si to?*

R: *No, aby to všechno skončilo.*

T: *Aby to všechno skončilo.*

R: *No. Já když jsem byla jako hodně malá, tak jsem si to jako ani moc neuvědomovala. Jako věděla jsem, že tam je něco špatně, ale...*

T: *Hm, jasně.*

R: *...ne, že bych to nějak jako hodně vnímala. Až postupem.*

T: *A kdy myslíte, že jste si to tak jako začala uvědomovat, že...*

R: *Tak ve druhý, třetí třídě asi.*

T: *A co byste si bejvala přála, aby tenkrát třeba máma udělala?*

R: *Aby od něj odešla, i když se asi bála, ale... Bylo by lepší, kdyby to udělala.*

T: *Co by bylo jinak, kdyby to udělala?*

R: *My bysme nežily potom, v čem jsme žily.*

Aneta nakonec ve čtrnácti letech po několika marných voláních o pomoc z domova utekla s úmyslem spáchat sebevraždu, zhruba od devíti let však o úniku z domova snila (viz Příběh Anety – Na útěku). Patricie z domova utekla v sedmnácti letech, nastěhovala se ke svému tehdejšímu příteli.

T: *... říkáte, že to, v čem jste vyrůstala, tak jste měla pocit, že je normální, protože jste nezažila nic jinýho. Kdy jste si tak jako pomyslela, že takhle by to asi bejt nemělo? Kolik vám tak asi mohlo bejt?*

R: *To přesně nevím. Jen vím, že v sedmnácti letech jsem víceméně utekla za partnerem, takže to asi muselo být už příliš. To jsem se jakoby odstěhovala.*

T: *A pak jste se domů ještě vrátila nebo jste už od té doby vždycky byla někde mimo?*

R: *Ještě asi... možná na rok, dva přerušovaně jsem se vrátila.*

2.1.7 Dětský domov – očekávání a realita

U dvou respondentů situace vyústila v odebrání dětí z rodiny a jejich umístění do ústavní péče. Přestože se jednalo o velkou sourozeneckou skupinu a nejmladšímu dítěti tehdy bylo pouze půl roku, všichni sourozenci procházeli zařízeními ústavní péče společně a žádné z dětí nebylo umístěno ve specializovaném zařízení pro děti mladší tří let. Z diagnostického ústavu sourozenci přešli do dětského domova, kde byli zařazeni do stejné výchovné skupiny. Aby do tohoto zařízení

mohli být společně umístěni, byly zde provedeny úpravy a navýšena kapacita z devíti na šestnáct dětí. S ohledem na potřeby nejmladších sourozenců zařízení zvýšilo i počet vychovatelů pro jejich skupinu z jednoho na dva vychovatele, ve směnách na dlouhý a krátký týden se tak ve dvojicích střídali čtyři vychovatelé. Vzhledem (nenápadný rodinný domek, nepůsobící jako ústavní zařízení), nízkým počtem dětí i „rodinnou“ atmosférou dětského domova, byly obě děti příjemně překvapeny, jejich původní očekávání byla silně negativní:

T: *A jak jste si představovala tenkrát dětskej domov, jako co vás na tom děsilo?*

R: *Mříže a prostě takový ty... takový to spíš vězení, než prostě něco, kde to může bejt fajn.*

T: *Jo, jo. A když teda jste tam přišla, tak jak jste se vlastně cejtila, když jste tam šla a když jste tam přišla?*

R: *Vlastně to je v [obec], jestli víte...*

T: *Ne, tam jsem nebyla. Tenhleten neznám.*

R: *A tak to je... nejvíc je tam čtrnáct dětí.*

T: *Jo, takže malej.*

R: *Fakt to je malinký, ale prostě je to obyčejnej rodinněj barák, a prostě takovej větší teda. Ale fakt prostě tam nikdo nepozná... tam nikdo nepozná, že je to dětskej domov, to je prostě tak velikánskej barák, takovej rodinněj. A i ten... uvnitř to právě přide takový fakt jako rodinný.*

*

T: *Jak jste si vlastně tenkrát, dokud jste tam nebyl, představoval, jak to tam vypadá... v takovým děcáku? Překvapilo vás něco, bylo něco jinak než...*

R: *Rozhodně. Překvapilo mě to, že nás je tam takhle málo. Fakt jsem to nečekal. Fakt jsem čekal něco ve stylu [název jiného dětského domova] třeba.*

T: *To je nějakej velkej dětskej domov?*

R: *Ano, ano, ano. Je to kousek od [město], si troufám říct, což je fakt velkej dětskej domov, já nevím, o nějakých třiceti, pětatřiceti lidech různýho věku, různýho chování, různěch charakterů. Byl jsem tam vlastně párkrát (...). A když jsem to tam jako viděl, jak to tam vypadá, tak asi bych tam nechtěl skončit. Ale měl jsem jako nějakou vlastně vizi, jak to vypadá. A ty [název jiného dětského domova] byly přesně tak, jak jsem si to představoval. A tam, kde jsem skončil já se svejma sourozencema, to bylo naopak jako příjemný překvapení, protože kapacita tam je šestnáct lidí nebo možná sedmnáct, nevím. A je to vesměs vlastně rodinněj baráček se zahradou uprostřed nějaký vsi, kterou nikdo nezná a bylo to blízko k lesu, což... bylo to jako doma, akorát jinde. (...) S tím, že jako tam byla ta možnost těm vychovatelkám říkat normálně jménem a asi i tykat. Já jsem jim jako netykal moc, já nevím, jak jsem měl jako disciplínu od toho tatíka, tak mi to přišlo silně nezdořilý, takže jsem jim všem vykal. Jediný, komu jsem tykal, byly právě ty dvě [vychovatelky], s kterejma jsem si povídal. Jinak nikdo, jinak jsem nikomu netykal. Ale vím, že tam byla ta možnost, že to bylo takový trošku příjemnější, že to nebylo takový to, že se jim říká nějak „teto“, nebo něco takovýho. (...) Jo, překvapilo mě to, že... příjemně, že vlastně tam to bylo dělený na nějaký skupiny, že vlastně byl ten barák rozdělenej na dvě půlky. [následuje popis zajištění péče o děti – střídání čtyř vychovatelů na skupině] Tak to mě jako překvapilo příjemně, že jako nás nemá na starosti jeden jako člověk, kterej by jako třeba nebyl ani schopnej všechny uhlídat, že jako je to hodně dobře zorganizovaný. My jsme se z těch skupin vlastně mohli vzájemně navštěvovat třeba na pokojích, a nebo jsme spolu chodili ven a tak. (...) Když bylo jídlo, tak měla vlastně každá skupina*

svoje jídlo. Každá skupina měla svojí pračku a svojí ledničku, svojí kuchyň, svůj vlastně jídelní stůl, svojí... prostě svýho všechno. Bylo to absolutně oddělený. (...) Takže jakoby tam byla kapacita ne šestnáct, ale sedm pro nás. A vlastně my jsme tam byli ještě s jednou rodinkou zprvu, takže nás tam bylo na tý samý skupině devět zpočátku. Což i tak je to pořád něco jinýho než třicet. Takže to bylo fajn. To bylo fakt příjemný, fakt jsem to čekal úplně jiný. A tohle mě velmi příjemně překvapilo. Ale byl jsem tak spokojenej.

2.1.8 Dopady domácího násilí na životy dětí?

Již bylo zmíněno, že v dětství a pubertě se většina respondentů potýkala s nedostatkem sebedůvěry, se svou uzavřeností, stydlivostí, nedůvěřivostí, straněním se vrstevníků a s tím souvisejícími potížemi ve školním kolektivu.

Veronika popsala své potíže se soustředěním ve škole:

T: *Když se tyhle věci děly a chodila jste do školy, jak se vám třeba soustředilo ve škole na učení nebo jak to...*

R: *To bylo fakt hrozný. Potom, jak už jsem začla bejt starší, tak máma, jak chodila do tý práce, tak se vracela tak v jedenáct večer, my jsme na ní jako ještě čekaly, protože jsme jí přes den vůbec neviděly. A pozdravily jsme se, ona nám řekla dobrou noc a pak se hned začla hádat s tátou, že jo, takže trvalo dlouho, než jsme usly. A pak ráno, když jsme... kolem tý půl osmý, když jsme odcházely do školy, tak se taky začaly hádat, takže to bylo takový to odcházení s tím pocitem, že ani nevím jako, co se tam stane ještě přes den. Já vím, že jsem nad tím jako dost často přemejšlela.*

Dagmar v dětství trpěla bolestmi břicha patrně na psychosomatickém podkladě: „*Mamka mě tam [za otcem do vězení] potom přestala brát, protože já jsem potom... mně z toho bylo špatně. A já jsem potom celý dětství říkala, že mě bolí břicho a takovýhle věci. Prostě nikdo nevěděl, co mi je.*“

Hedvika vzpomínala, jak se cítila být poznamenána otcem – často propukala v pláč, bála se mužů, nesnesla křik. Více respondentů křik nesnáší dodnes.

T: *A jak jste tenkrát vnímala sama sebe v té době?*

R: *(...) nějak si to jakoby ani nějak neumím uvědomit, že prostě fakt jsem byla taková... furt jsem brečela, furt prostě byl nějaký problém, ale jakoby ne s ostatníma, ale prostě sama jsem měla jakoby nějaký problém. Teď najednou prostě je to úplně všechno pryč, je to jiný. A jakoby já už si to neumím znova zpátky vybavit, už prostě jakoby nevím, jak to vlastně probíhalo.*

T: *Jo. A co myslíte, jak vás tenkrát vnímali ostatní jakoby lidi? Co si o vás tak jako mohli myslet?*

R: *No tak asi, že jsem hodně poznamenána tím otcem. A nevím, o tom jsem s nima jako asi nikdy nemluvila...*

T: *A co to znamená jako poznamenána tím otcem?*

R: *Já nevím, třeba jsem se hrozně bála chlapů s fousama, úplně jako celkově chlapy jsem hrozně odmítala. Nesměl na mě nikdo křičet, protože jsem se jakoby rozbřečela a prostě bylo to takový, já nevím... Přála jsem si, aby prostě na mě byli fakt hodný, aby na mě prostě byli takový, jako že mírnější.*

T: *A co naopak na vás třeba ty lidi okolo mohli oceňovat, co se jim na vás mohlo líbit? Za co vás třeba chválil někdo nebo...*

R: *Ježišmarjá, tak já nevím, uměla jsem se dost dobře... když jsem byla doma, tak jsem se musela starat o ty malý ségry, takže vlastně jsem hlídala vždycky je a ty holky mě úplně zbožňovaly, takže jakoby vždycky jsem jim pomáhala jakoby nějak s tím vedením těch sester, nevím. Uklidit umím, uvařit umím, všechno víceméně. (smích) Tak nějak to byla ta práce kolem toho domu a všichni z toho byli hrozně nadšený, že prostě je mi čtrnáct a tohleto všechno zvládnou.*

T: *Takže ty dovednosti, který jste získala. Jo.*

Tři respondentky v rozhovoru spontánně zmínily sebevražedné myšlenky či pokusy ve své minulosti. U dvou z nich to bylo přímo v období, kdy se v rodině odehrávalo domácí násilí – obě tehdy byly ve školním věku. Martina si vybavuje, že opakovaně chtěla skočit z okna, z balkonu. Neuvědomuje si však, zda s tím mělo nějakou přímou spojitost to, co se tehdy doma dělo.

R: *...když jsem byla tak v druhý třídě, tak jsem měla takový svoje záchvaty hrozný a to jsem třeba jako chtěla skočit z okna. Nevím, jestli to mělo jako nějaký dopad, jak se tam hádali a tak.*

T: *Že jste chtěla uniknout?*

R: *Já jsem si to nijak neuvědomovala. Nepamatuju si to. A vím, že to bylo několikrát.*

T: *Co vás tenkrát zabrzdilo? Vzpomenete si na to ještě?*

R: *Já si to jako moc nepamatuju, ale vím, že už jako někdy k tomu nebylo moc daleko. Ale když jsem si vzpomněla na ty všechny jako dobrý chvíle v tom životě a že je na to moc brzo jako to ukončit. Tak jsem si to rozmyslela. A teď už by mě to nenapadlo. (...)*

T: *Věděl tenkrát někdo o tom?*

R: *Jednou mě nějak sundavala ta starší ségra. A jinak ta mladší, no. Ta mi vždycky říkala, ať to nedělám. (smích) Ty byly tak čtyři v tý době. Vůbec nechápu, co mě to napadalo teda.*

Aneta v sebevraždě spatřovala východisko z rodinné situace. Se svým úmyslem se svěřila kamarádce, s níž se chtěla rozloučit. Ta vše řekla učitelce ze školy, která ji kontaktovala a přiměla k tomu, aby si neublížila s tím, že jí přislíbila pomoc. Následně byla umístěna do ústavní péče a její sourozenci též (viz Příběh Anety – Na útěku). Monika se o sebevraždu skutečně pokusila, bylo to v bouřlivém období dospívání, přibližně deset let poté, co matka odešla od otce. Vzápětí byla hospitalizována na psychiatrii. V rozhovoru dívky své tehdejší myšlenky či jednání směřující k sebevraždě komentovaly jako hloupý nápad, podobné myšlenky dnes již nemají.

Michal a Marika byli ve škole vystaveni šikaně. Mariku šikanovali spolužáci na základní škole. Stranila se dětí, protože jí to tak připadalo bezpečnější. Na střední škole už pro ni byla situace lepší. Michal se potýká s dyslexií a dysgrafií. Na základní škole se mu děti často smály, „že jsem prej retard nebo takhle, jako že jsem měl nějakou poruchu, tak co jsem to za debila nebo takhle. No a právě proto jsem to teďka na střední škole nechtěl nikomu říkat.“ Úlevy, které ve škole měl, mu u spolužáků ještě přitížily: „No, přitížilo, protože pak ostatní jako vidí - jako on má dvacet minut navíc jako v testu, tak to je ale hajzl prostě. (...) Ty seš prostě retard jenom, to je jasný, jenom díky tomu to máš, protože jsi nějaký blbeček nebo tak. A to jsem tam třeba i... jako pravý kamarádi, jako pravý prostě řekli, že jsem prostě blbej nebo takhle, že prostě je to vůči nim nespravedlivý. Pak se cítí prostě ublíženě.“ Číst před ostatními nahlas se po zkušenostech ze základní školy bojí dodnes.

Vendula byla naopak z těch dětí, na které si nikdo z vrstevníků netroufl a kterých se ostatní spíše báli.

T: *A setkala jste se někdy s něčím podobným, co jste zažila, s nějakou formou jakoby násilí vůči sobě i někde jinde než v rodině?*

R: *Ne. Já jsem totiž byla taková, jako že asi po tom tátovi, taková jakoby i agresivnější, že prostě jsem si nenechala nic líbit a že spíš se ty lidi mě báli, než aby mi nějak jakoby ubližovali.*

Dvě respondentky v rozhovoru zmínily, že zažily násilí od svých bývalých partnerů. Natálie (viz Příběh Natálie – část *On byl úplně stejnej jako můj otec*) svému tehdejšímu příteli začala jeho rány vracet, jejich vztah provázely rvačky. Štěpánky přítel na ni žárlil, dělal jí žárlivecké výstupy, hodně se hádali. Napadl ji po rozchodu, s nímž se nemohl smířit: „...a nějak jsme se furt jako hádali. A já jsem prostě řekla, ať se odstěhuje, že to třeba bude lepší, že se tím náš vztah jakoby zesilní a že už to bude takový, že se budeme na sebe jako furt těšit a takhle, že jo. No, on se odstěhoval, že jo. A pak jakoby... my jsme se furt vídali, jako takhle, ale já už jsem potom řekla, že už to nevládám, prostě jsme se jako rozešli, on mě furt prosil a takhle. On jako i brečel. A jednou... on mě fakt začal i pronásledovat dokonce, jako když jsem šla z práce, tak furt za mnou, a když jsem fakt už řekla, že já ho nemiluju, že ho nechci, tak mě i zbil za to. Rozbil mi telefon a jako odešel. No a od té doby... jako ještě mi někdy napíše, že mi pošle fotku, kde jsme spolu a jako že mu to chybí. Ale já jako už... neříkám, chybí mi někdy, je to strašně divný, protože už to byl zvyk, že jo, prostě když jako já jdu do pokoje, a teď kouknu do skříně a tam prázdný poličky, kde on měl věci, že jo, tak jako je to děsný. Nebo když si lehnu a vedle mě nikdo už není.“

Dvě z respondentek v rozhovoru zmínily experimentování s drogami. U obou bylo spojeno s jejich partnerskými vztahy a nakonec šlo o jeden z hlavních důvodů, proč se se svými partnery rozešly. Natálie prý chtěla prostřednictvím vlastních zkušeností s drogami přijít na to, proč pro jejího otce byly drogy důležitější než ona sama (viz příběh Natálie). Andreu k nim přitahují příjemné účinky, které cítí po jejich požití: sebevědomí, optimismus, energie a nechuť k jídlu, která vede k hubnutí. Odrazují ji nepříjemné zážitky, které přicházejí potom (dojezdy). Obě dívky věří, že v sobě mají záklopku, která je uchrání, aby od experimentování nepostoupily k závislosti. Natálie prý už s drogami nadobro skončila, Andrea už několik měsíců žádnou neužila - abstinovat jim nečiní obtíže. Ani jedna nepovažuje užívání drog za zcela bezpečné a všeobecně doporučení hodné – Natálie má za to, že ne každý je dokáže zvládnout a nepodlehnout, a Andreu by děsilo, kdyby jednou s drogovými experimenty také začalo její dítě, byť očekává, že se tak někdy nejspíše stane. Agáta zmínila nadužívání psychofarmak, k němuž se v určitém období svého života uchýlovala.

Příběh Andrey – Kdyby to dělalo moje dítě, tak ho zabiju

R:... *on bral i pervitin, takže já taky začla brát pervitin, takže jakoby já nevím, jestli jsem byla závislá. Ale jakoby my jsme třeba za měsíc za to utratili dejme tomu osm tisíc, což už je jako šílený, že jo, prostě. Takže jsem brala pervitin a jako jednou už mi jakoby potom bylo špatně jakoby, že to bylo jako, když máte ten pervitin, tak další den máte ty dojezdy, kdy už to všechno jako vychází a vám je strašně špatně. Takže jsem byla taková nervní, už jsem začala mlátit do skříně a takhle a jako jsem si říkala - dost, to už jako fakt nemůžu takhle jako s tím pokračovat. Takže už jsem si právě... už jsem řekla, že to už nikdy nebudeme brát. Tak jsme nějak přestali, no a po nějaký době on prostě přišel domů jako sjetej a já říkám - ty sis to dal. A on říkal, že ne. A on na tom spal i jedl, což mi přišlo divný, protože na tom se nespí a nejí. A já - tak asi se mi to zdálo. No ale potom další*

den zase a já - ty mi prostě lžeš. Jako já jsem normálně říkala - řekni mi to. A on, že jo. A já hned jako - vypadni prostě, já si nedám. Protože to jako není sranda, že jo, já nechci jako prostě do toho jít znova.

T: To je super, že jste to dokázala, to je skvělý.

R: No. (smích) Jako neříkám jako, někdy mě to láká, ale prostě když si vzpomenu, co to všechno obnáší, tak to je šílený.

T: V čem je to lákadlo toho pro vás teďko?

R: Já mám vůbec jakoby... mně strašně jakoby přijdou zajímavý drogy.

T: Jo?

R: Jako ono to jako zní špatně, jo? Ale prostě mně přijde zajímavý to, co to s váma dělá, jak vás to promění. A prostě jakoby, když si to dáte, tak ten pervitin třeba, tak vám se jakoby úplně otevrou úplně oči, jako že máte najednou sebevědomí hrozný. A že jako se vám nechce spát, jako nechcete jíst, zhubnete na tom hrozně moc a prostě jste strašně optimistický. Jako že já třeba začnu běhat a začnu tohle a nebo se víc učit a bude všechno dobrý a budu mít skvělej život. (smích) A ráno - ne, já na všechno kašlu. (smích) Takže v tomhle jako je to jiný.

T: A tohle teda bylo to lákavý, co vás vedlo k tomu, že jste to vyzkoušela poprvé, a pak jste pokračovala?

R: No jako, že všichni mi říkali, že to bude super, že prostě máte energii a chcete třeba běhat a takhle, ne? Jako že... to právě, co se mi na tom líbí, že nemáte ani halucinace, ale jako takhle... tak já jako - tak to zkusím. Tak jsem si to jednou dala a jako mně se to zalíbilo docela ten pocit, tak jsem to dělala už častěji. Ale nikdy jsem jako neměla to, že bych to třeba brala tři dni za sebou. Já jsem si třeba dala jednou nebo dvakrát měsíčně a prostě takhle. Nikdy jsem nebyla jako, že bych úplně škemrala a takhle. Vždycky jsem jako s tou mírou. Jako věděla jsem, že určitě neskončím někde na ulici a prosit lidi jakoby, aby mi dali nějaký peníze nebo že bych třeba se stala prostitutkou, to vůbec. Jako vždycky jsem s hlavou prostě...

T: Jo, že jste měla jako tu hranici, kam až to nechcete pustit.

R: Jo.

T: Jo. A co vás teda vedlo k tomu, že jste to dokázala utnout? Že jste se toho dokázala vzdát.

R: Právě ty dojezdy. To je jako šílená věc právě jako. My jsme jednou jakoby... jsme se sjeli a jeli jsme do [město], jako to máte právě hrozně moc energie, jako úplně chcete někam jet třeba. Tak to jsme jeli vlakem a prostě jsme si procházeli lesem a takhle, brali jsme to ještě v tom lese. A jako vlastně jsem to brala dva dny už... jako že jsem to brala třeba, dejme tomu, že si to dám dneska večer a skončila bych zítra večer, prostě takhle. No a jakoby už jsme jeli vlakem a jako mně začlo už jakoby ty dojezdy právě jako, že jsem měla strašnou žízeň. Já jsem třeba vzala vodu a tohle celý bych vypila, ale furt jsem měla úplně suchej jazyk. A úplně mi vypl mozek. Jakoby jsem byla úplně blbá. Ono to zní vtípně, ale mě to fakt jako bolelo, že jsem ani nemohla odpovědět. On se mnou mluvil a já - co... A prostě jsem sotva mluvila. A teď on ještě, že musíme zajet k jeho mámě. A já, že to nezvládnou, že úplně jsem vymletá, prostě já to nedám. A on jako, že budu prostě sedět. Jenže ona to asi stejně na mě poznala, protože ona se mnou mluvila a já jako - já jsem unavená, já nemůžu ani mluvit. A ona jako - vážně jako? A úplně se na mě jako... takovým tím podezíravým pohledem koukla.

A mně to bylo jedno, já prostě jsem šla domů a já jsem si nemohla ani sundat boty. Přítel mi musel sundat boty, umýt mě, prostě dát mě do postele. A dokonce i večer, že jsem furt jako sténala

bolestí. Mně se úplně zdálo, že mi tady něco vyžírá prostě plíce a prostě jsem se prej i dusila dekou, když jsem spala, jako že jsem si jí furt strkala do pusy a chtěla jsem se udusit. Takže tohle, to je prostě šílený. Ty dojezdy jsou strašný. A jako i ty peníze, že jo, hrozně to žere peněz. Takže kvůli tomuhle. (...)

R : (...) ... jakoby není špatný, když člověk bere drogy, když ví, do jaký míry, jakoby rozhodně není dobrý, když jako nějaký... i třináctiletá holka si píchá heroin, že jo a už chodí někde jako... a je prostitutka dobře, jo? Což je úplně děsný, ale podle mě, když třeba jednou za čas jde člověk třeba do klubu...

T: Takže experimentovat s drogama je jako pro vás...

R: Ono to zní hrozně, já vím, že to je příšerný, já vím, že to je špatně, ale... (smích) Já jakoby... já nevím, já prostě vím vždycky, že to je špatně, ale jako vím, že neskončím špatně, jako že já vždycky vím, že já prostě...

T: Vy prostě věříte nějaký tý svý klapce, jo?

R: Jo, že... a prostě to vím na sto procent, že já prostě vím, že už dost jako, tak si fakt řeknu dost. Ale to je špatně stejně, takže drogy prostě nikdy. (smích)

T: Máte někdy strach z toho?

R: Z drog?

T: Hm, jako že by se vám to mohlo vymknout nebo že by...

R: Já jsem právě ještě nikdy neměla takový ty halucinogenní, jako že bych viděla třeba, že je duha a poníci skáčou a takhle, jo? To jsem právě... já jsem právě vždycky měla takový ty, že spíš vás to nabudí jakoby fyzicky hodně jakoby a takhle. Ale jako že bych měla nějaký halucinace, to vůbec. Já jsem měla jakoby extázi ještě, ale tu extázi jsem měla, když jsem byla na pervitinu, takže mi to nic neudělalo. A trávu tak jakoby... já to mám tak, že když jakoby kouřím trávu doma, tak mi je špatně, protože já slyším různé zvuky a prostě se cítím strašně stísněně. Jako že já jsem ráda venku. A já když jsem jako... jsem ráda venku a vnímám jako to počasí třeba a takhle, jak kape déšť a ráda chodím a takhle. Ale jako, že bych jako... nebo ty houbičky, tak to jsem ještě nikdy neměla. Jako těchhle těch halucinací se docela bojím. Jako že by mohly být špatný. Takže jakoby s tím jako ještě nějak jako si říkám, že asi ještě nechci. No. Nevím, jestli si ještě někdy dám, ale zatím si říkám, že ne, že prostě trochu... Bojím se těch halucinací, že by můj mozek prostě pochopil, že to, co vidím jako, není reálný, takže by se mi z toho třeba udělalo špatně. Takže tohle se to... bojím, no, takže si říkám, že ne. Ale stejně už to je špatně, že vůbec jako něco беру. Brala. Teď už jsem dlouho neměla. No. (...) Kdyby moje dítě to dělalo, tak ho zabiju. (smích)

T: Měla byste o něj strach, nebo proč byste ho zabila?

R: Strach určitě, že jakoby to nezvládne, že jo. Jako jestli moje dítě, což asi tak bude, že určitě bude zkoušet, že jo, tak já vezmu svoje dítě a prostě ho zatáhnu do největšího feťáckýho a doupěte a řeknu - chceš takhle dopadnout? (smích)

T: Budete ho léčit šokem.

R: Jo. (smích)

Soňa má v důsledku prožitého stresu problémy s pamětí a hůře si vybavuje „...to velké množství stresu mi trochu asi zapříčinilo, aspoň paní doktorka říkala, že mám prostě problémy trochu s pamětí, takže je pravda, nemám... já vím, vyloženě vím, že jsem chtěla všechno

zapomenout, všechno zablokovat, takže dost možná jsem si to udělala sama. Takže... ale bohužel se to i doteď jakoby... neodoblovalo, ale i teďka mám kolikrát pocit, že třeba něco čtu a nepamatuju si to. Takže se mi jakoby hodně hůř vybavují věci.“

Davidu od dětství trápí jeho potíže s řečí, dodnes, když je ve stresu, zadržává. K žádnému odborníkovi, který by mu mohl pomoci, nikdy nechodil, se svým problémem bojuje sám. Věří, že by ho mohl úplně překonat, když se dokázal zbavit svého strachu.

Příběh Davida – Zbavit se strachu

R: ...mám pocit, že jako díky tátovi jsem začal vlastně koktat. A to mě drželo vlastně celou střední. Já jsem ty lidi tam moc rád neměl, takže jsem byl před nima dost jako ve stresu. A přečíst něco byl pro mě strašnej problém. Ne, že bych neuměl číst, prostě mi to nešlo vyslovit. A než abych to odkoktal, tak jsem byl radši zticha. Souvisle mluvit byl pro mě dřív hodně problém teda, což jsem nějakým způsobem jako dořešil rozšířenou slovní zásobou, hodně jsem si četl (...) Nabral jsem nějakou slovní zásobu trošku, trošku už jsem byl schopnej jako pak mluvit souvisle a bez koktání, protože bylo to snazší, no. [Slova, která se mu obtížně vyslovují, nahrazuje jinými významově podobnými, která se mu vyslovují lépe] A myslím si, že to mám díky němu. Kdyby nekřičel a kdyby to nebylo všechno... tak mluvím normálně. Mám rád třeba cizí jazyky. Ale jakmile jsem prostě pod tlakem, tak jako vyslovovat něco, co se nedá vyslovit nějak jinak, kde se jako nemám jak najít nějaký jinej vlastně... nějaký jiný slovo, je to problém, no. Takže jako asi nikdy nepudu dělat někde jako recepčního v hotelu, ale... to mi tolik nevádí, ale... Jazyky mi jdou, mám je rád a rád bych jako mluvil, ale díky tomu koktání moc jako se mi nechce. Než abych teda koktal, tak jsem radši zticha.

T: Hm, hm. Vidíte, já jsem si celou dobu nevšimla, že byste koktal.

R: Ted' ne, no. V češtině je to fajn, čeština je velmi flexibilní jazyk. Ale například jako když... to se mi tady stalo párkrát, že jsem jako nemohl něco vyslovit, tak jsem na chvílku ztichnul a pak jsem si našel nějaký výraz. Takže dá se to ošetřit tímhle tím způsobem. Pak taky hodně záleží na tom, jak se cejtím, jestli se cejtím pod tlakem, tak jako ze sebe nevydám ani hlásku. Ale já se ted' pod tlakem necejtím, takže... I když je fakt, že tady ten mi trošku dělá...(smích)

T: Ten diktafon?

R: No.

T: Jo.

R: Ale dá se to přežít.

T: Vy jste toho už spoustu za tu krátkou dobu zvládnul, tak třeba se vám podaří se s tím... ještě se poprat víc a třeba ani tohle nebude časem problém. Nebo tomu nevěříte?

R: Já bych se potřeboval zbavit strachu. A toho se zbavuje strašně těžko. To nevím, jak udělat. Až se zbavím strachu, tak to bude.

T: Z čeho nejčastěji cejtíte strach?

R: Mám strach z toho, že dopadnu jako moji rodiče, že budu utopenej v dluzích, že prostě to nevyjde, že jako moje děti skončí někde v dětském domově bez rodičů. Mám strach z toho, že mě opustí přítelkyně a mám strach... mám strach z toho, že třeba umře někdo z mejch sourozenců. Z toho mám asi největší strach. Mám strach o své poslední tři sestry, který jsou... on je to rozdíl. Já vlastně až do bratra Radka, takže my první čtyři, tak jsme měli nějakou výchovu otce, jako že nás vedl k disciplíně a k zodpovědnosti. Ale to ty holky nemají prostě. Nemají respekt, nejsou vůbec

zodpovědný, nekouknou se, jestli nějaký auto třeba náhodou teďka nejede, prostě jdou. A teď chodí samy do školy, až na tu nejmladší. A z toho mám strach, že prostě je někde srazí autobus a že se může stát téměř cokoliv, že je někdo unese, cokoliv. Stává se to pořád, je to čím dál tím vlastně... teď jako zrovna to nemůžu vyslovit. Častější. Že se ty děti ztrácej. Je nás dost právě, proto si myslím, že ta možnost toho, že se něco takového stane, je daleko vyšší, než kdybychom byli třeba dva.

T: Hm, že se zvyšuje pravděpodobnost tím, že je vás víc?

R: Ano, ano. Prostě mám strach, že o ně přídu.

T: Teď jste se tak nadechl...

R: Spíš jsem si oddechl. (smích) Že jsem řekl, z čeho všeho mám strach.

T: Jaký to je říct nahlas, z čeho máte strach?

R: Velmi svírající, že to znamená připomenout...

T: A co vám pomáhá ten strach přežít?

R: Tím, že na to nemyslím, tím, že to ignoruju. Já ho nemůžu vzít jako fakt. Já ho fakt můžu jenom ignorovat. Nebo se ho zbavit.

Ze zkušeností pracovníků Acorusu vyplývá, že zkušenost domácího násilí v rodině v dětství či dospělosti některé ženy nasměruje k některé z pomáhajících profesí. To se objevilo i v našich rozhovorech. Jedna z respondentek nyní studuje školu se sociálním zaměřením, považuje to však za chybný krok. Jednak není spokojená s kvalitou školy a jednak ji už přitahuje zcela odlišný obor. Jiná respondentka zase naopak po skončení současného studia plánuje další, které by ji přiblížilo k tomu, že by v sociální sféře našla své profesní uplatnění.

2.2 Pomoc

2.2.1 Acorus - první kontakt, vzpomínky, hodnocení

Pobyt matky v azylovém domě byl pro většinu rodin našich respondentů vstupní branou do služeb Acorusu. Pouze jedna rodina se dostala do kontaktu s Acorusem jinak - matka naší respondentky absolvovala krizový pobyt u jiného poskytovatele, kde dostala kontakt právě na Acorus a jeho ambulantní služby. Dvě naše respondentky v dospělosti samy využívaly konzultací u psycholožky, která v poradně Acorusu dříve pracovala s jejich matkami.

V azylovém domě Acorusu spolu s matkou pobývali čtyři z našich respondentů, z toho tři ve věku tří až pěti let. Někteří prý snad i vícekrát, nevědí přesně. Vzpomínky, které na pobyt mají ti, kteří v azylovém domě pobývali v útlém věku, jsou velmi kusé³⁹ - některé informace, které v rozhovoru uváděli, znají pouze z vyprávění matek. Acorus má mezi našimi respondenty pověst zařízení, které jejich matkám pomohlo, kde se zotavily a odrazily ode dna. Někteří z těch, kteří zde byli ubytováni, zmiňovali, že přechodem do azylového domu i pro ně skončilo psychicky nejnáročnější období, pak se jejich život začal zlepšovat. Vzpomínky, které na pobyt v azylovém domě mají, jsou vesměs pozitivní – oceňovali společnost dětí, kvalitu místního společenství („jako

³⁹ Většinou si nepamatovali, jak se v azylovém domě ocitli, zda jim matka situaci nějak vysvětlila a zda rozuměli tomu, proč tam jsou.

rodina“), dostupnost podpory a pomoci v případě potřeby, vstřícnost personálu, zábavu a rozptýlení dětí volnou hrou s ostatními, nebo organizovanými programy, ať už jednorázovými (divadelní představení, pečení buřtů atd.) či pravidelnými (kroužky). Někteří v rozvoji zájmů, kterým se zde začali věnovat, pokračují dodnes (např. hra na kytaru). Někteří při svém rozvzpomínání spontánně zmiňovali jména pracovníků azylového domu, které měli rádi nebo k nim měli z nějakého důvodu blízko.

Acorus pro bývalé ubytované klientky a jejich děti pravidelně při různých příležitostech (Vánoce, vítání jara apod.) pořádá setkání. Svoji účast na nich zmiňovali i někteří respondenti, kteří zde vůbec ubytováni nebyli. Tato setkání se v jejich rodinách těší oblibě, matky se zde potkávají se svými bývalými spolubydlíci a pracovníci Acorusu. Účastní se jich i mladší sourozenci našich respondentů, kteří se narodili ze vztahů, které matky navázaly po odchodu z azylového domu.

Následující pasáže přináší vybrané úryvky z rozhovorů týkající se pobytu v azylovém domě. Z vyprávění Nikoly, Vladimíra a Zuzany (v době azylového pobytu tří- až pětiletých) je patrné, že si nepamatují, jak se v azylovém domě ocitli, zda jim matka nebo někdo jiný tehdy situaci nějak vysvětlil a zda tenkrát vůbec rozuměli tomu, proč tam jsou. Zatímco Vladimír v azylovém domě poprvé pocítil volnost a uvolnění, Nikola se zde setkala s pravidly a řádem. V líčení Kristýny, které v době pobytu bylo jedenáct let a mezi ubytovanými dětmi byla tou dobou z nejstarších, zaznívá zkušenost dítěte se svým způsobem výjimečným postavením - vzhledem ke svému věku a pohlaví se pohybovala mezi dětským světem a světem ubytovaných matek, životem skříslých dospělých žen. Kristýna také popsala útěk své rodiny do azylového domu a sžívání se s novou situací, která byla komplikována tím, že sídlo azylového domu se nachází v blízkosti původního bydliště, kde zůstal bydlet otcím. Přes rizika, která z toho plynula, jí skutečnost, že se kromě místa bydliště a opuštění otcíma na jejím životě až tak příliš nezměnilo, umožnila rychle se na nové podmínky aklimatizovat. Negativnější postoje prezentuje úryvek z rozhovoru se Zuzanou, která v azylovém domě postrádala soukromí a drobné jistoty, na které byla zvyklá, pobídky dospělých ke společným hrám s dětmi jí jako stydlivému dítěti velice vadily a při hovorech pracovníků s matkou, které probíhaly za zavřenými dveřmi, se, přestože tehdy byla teprve čtyřletá, cítila být odstrčená od řešení problémů dospělých, do nichž předtím byla rodiči vtažena.

Nikola

T: *A jak jste se vlastně v Acorusu ocitla? Jak jste tomu tenkrát rozuměla, že tam jste?*

R: *Pro mě to bylo úplně super.*

T: *Jo?*

R: *No, že tam jsou děti, že jo, takže jsem si hrála, tak mně se tam líbilo. A jediný, co mě fakt štvalo, že jsem se chtěla koukat dlouho na televizi a do desíti jsem... už po tý desátý jsem musela jít spát, že jo. To už řekli, že už koupat, tak vždycky - ne, já se chci dokoukat. (smích) Ale jinak to tam bylo úplně super, tam jsem to měla hrozně ráda. A vždycky jako, když tam jsou nějaký akce, tak jsem ráda, když tam můžeme jít. Takže já jsem to měla v pohodě.*

T: *Takže ostatní děti, to bylo to super.*

R: *Tak já to asi moc ani jako nechápala, že jo, že se něco děje, jako že se třeba rodiče hádají nebo že se rozvádějí a tak.*

T: A řekla vám to mamka jako dopředu jakoby, máte na to nějaký vzpomínky, co jste třeba věděla, když jste tam šly?

R: Jednu vzpomínku mám, a to, když jsem byla nějak taky malá, jako že stála máma a táta a ptali se, s kým chci být, jestli s mámou nebo s tátou. Tak já úplně jako co? (smích) A tak jsem řekla jako, že s mámou, to jediný si pamatuju.

T: A to bylo ještě předtím, než jste tam šly?

R: Já myslím, že jo, já myslím, že jo.

T: A když jste teda byla v tom Acorusu, tak pamatujete si nějaký programy, který jste tam třeba absolvovala nebo...

R: Tam byly.... jo, já jsem měla nejradši to, když se opékaly buřty. (smích) A to, a tam jsou ty různé ty, divadla tam myslím, že nějaký vždycky dělali, jako že tam nějak hráli, jako ty poučný. (...)

T: A o čem vás třeba poučovali?

R: Ježiš, to bylo něco s tím spaním, jako že by děti měly chodit brzo spát a takhle a proč a takhle. A jako, že... nevím, no. Já jsem fakt byla malá, já si to spíš jako letmo vybavuju, co tam bylo. Furt ty děti tam byly, to vím. A hrozně jsem měla ráda Evelínku, nevím její příjmení, ale ona tam pracuje. Jo, a byly tam různé ty... jo, byly tam různé takový ty kroužky keramiky a malování a tak a to mě taky bavilo.

Společenství

T: A pamatujete si, co tam pro vás bylo jako nejlepší v tom Acorusu tehdy?

R: Jo, mně se strašně líbilo, že tam všechno jako šlo, že jsme hrozně velká rodina, jako že to strašně bylo takový jako že hezký, právě, že i teď, když přídu do toho Acorusu, tak já se bavím normálně s těma i jako paní, slečny a takhle, tak jakoby právě nějaká jakoby... že jsem jim sama řekla, že se mi tady strašně líbí, že je to tady strašně takový jako rodinný tady, jako že se všichni k sobě chovají hezky a jako jedna paní řekla, že jí to naopak vadí. A já jsem jí řekla, že se mi to zdá naopak hezký, jako že vždycky víte, že vás někdo podrží v tomhle jako, když vám bude nejhůř. Jako že nejste nikdy sama na to všechno. Takže to se mi líbilo nejvíc na tom.

T: Jak to v takové rodině tenkrát vypadalo?

R: No, dobře, mně to nevadilo. Já nevím.

T: Co se vám na tom líbilo?

R: Já jsem to nějak nebrala, že to je něco jinýho, já jsem prostě brala, že je to asi jako v pohodě, že je to normální, jako že jsem byla vždycky s mámou, že jo, pak jsem si šla třeba hrát ven s dětma a takhle, takže přišlo mi to naopak super, než třeba být někde zavřená v bytě takhle. Takže se mi tam líbilo.

T: A připomínalo vám i to i vaši rodinu třeba?

R: Jakoby nějaký ty lidi tam?

T: No jako, nebo ta atmosféra nebo to fungování nebo jestli jste to znala, takovejtle způsob nebo ne?

R: Já nevím. (smích) Jako že... já teď jako... hm... jako že, já jsem to brala jako, že to byla rodina, jako že prostě jsou to hodný lidi a jako že bydlíme spolu, takže asi jsme rodina prostě. (smích) A tak jako, vaříme v jedné kuchyni, že jo, takhle.

Udržování kontaktů po odchodu z azylu

T: A když jste odtamtud odešli, vídali jste se pak s některými těmi rodinami ještě někdy?

R: Ne. Nebo... myslím, že máma možná.

T: Jestli jste byli v nějakém kontaktu?

R: Jo, máma asi určitě měla nějaký ty paní, jako že se s nima bavila a takhle. A vždycky, když se sešla s nima, tak tam byly ty děti nějaký, takže jsem si s nima hrála. Ale teď už jako asi ne. Ale jako, když tam se sejdou, tak zase se spolu baví a takhle. Tak ona toho má ještě každá hodně, takže nemají moc času. Ale jo, tak... myslím, že se s nějakou paní scházela.

Hodnocení

T: A když se vrátíme k tomu Acorusu, tak vy jste říkala, že se vám tam hrozně líbilo, ty děti a ten pocit rodiny. Je něco, co byste třeba potřebovala jinak, na co si vzpomenete?

R: Vůbec.

T: Vůbec.

R: Až na tu televizi. (smích)

T: (smích) Pravidla.

R: Jinak to všechno bylo fajn, jako vůbec bych fakt neměnila. A rozhodně se to jenom tam zlepšuje jakoby. Nic tam... není tam nic špatně. Vždycky, když je vám špatně, tak jako vy můžete za někým jít třeba, promluvit si, prostě vás tam ty lidi... prostě když chcete být sám, tak si můžete někam jít, že jo, jako sednout třeba ven nebo naopak do pokoje a takhle. Takže je to tam super. Jsou tam různé ty aktivity, že jo, to malování. Je to tam dobrý.

Vladimír

T: Vladimíre, a kolik vám teda vlastně bylo, když jste se ocitli v Acorusu, jak to vlastně bylo?

R: No, pokud se teda pamatuju, tak nějak okolo šesti jsem začal chodit na tu základku, to už jsme bydleli mimo Acorus, takže to bylo nějak kolem asi čtyř nebo v pěti letech. Tam si teda jenom nějak jako asi vybavím, jako že tam bylo hodně dětí, jako příjemná atmosféra prostě, mně se tam teda líbilo, jako vzpomínám na to hezky, než na ty časy, když jsem prostě bydlel s mámou a pravým tátou nějak dohromady. (...)

T: A pamatujete si... vím, že děti, který byly v Acorusu, tak někdy si vybavují úplně ten první den, když tam přišly. Vybavujete si to, nebo to jste byl moc malej?

R: První den? Tak to si třeba fakt nepamatuju. Absolutně. Já si tam pamatuju fakt jenom ty vzpomínky, kdy jsme tam třeba byli, prostě v nějaký tý velký místnosti, kde si tam prostě děti hrály. Máma tam koupila třeba nějaký, nějaký ten hrášek, prostě všichni se tam seběhli, všichni to tam užívali. Já jsem měl jako malej docela dost plyšáků, já jsem tam byl teda prej jako oblíbenej, že tam

furt ke mně chodili na pokoj dost často. Měl jsem tam fakt spoustu plyšáků. (...) Máma mi říkala, že jsem prej koktat hodně a že jsem nemluvil normálně. A že tam byl prej jeden kluk, kterej si mě oblíbil natolik, že začal koktat taky. (smích) Že začal koktat ze mě taky. Tak tomu jsem se docela zasmál.

T: *Hm, hm. Co si tak pamatujete, že se vám tam jako líbilo, když si to takhle jako připomenete...*

R: *Já si hlavně pamatuju, že jsem se tam často smál, prostě bavil jsem se, byli tam kamarádi, bylo tam spoustu dětí. Bylo to něco jinýho než žít prostě u táty, kde jsem seděl na gauči, kreslil jsem si obrázek, kterej tam mám doteď někde u mámy, ta ho tam má ještě někde vystavenej. Prostě je to fakt rozdíl, když si vzpomenu jenom, jak jsem... jenom třeba tak posedával. A pak vím v Acorusu, když jsem jenom utíkal, jak si běhám, ty různé záblesky toho, jak prostě jsem tam fakt jako... nasmál jsem se. Taky jsme Acorus docela dost navštěvovali potom jednou za rok, třeba takhle na Vánoce a tak. Tam jsem si vybavil pár dětí. (...) A jinak jako líbilo se mi tam. A myslím, že to dost pomohlo, zrovna mně a mámě.*

T: *Hm, hm. To znamená, že tam bylo víc radosti a víc svobody než předtím doma? Takhle tomu můžu rozumět?*

R: *Jo, měl jsem tam větší volnost prostě, konečně jsem se mohl projevit jako sám sebou a bejt prostě s těma kamarádama a prostě si vyhrát a prostě užít si tu srandu, než být sám doma nebo když mě máma sem tam vytáhla do nějakýho parku, tak tam jsem si taky nějak hrál, ale v Acorusu, tam bylo prostě hodně dětí a čím víc dětí, tak tím větší sranda tam prostě byla. Zabavilo to hodně. Stačí pak, když si tam jenom maminky povídaly a děti si už vyhrály samy.*

T: *A čím myslíte, že vám to pomohlo?*

R: *No, dokázal jsem se prostě jako nějak jako projevit... (přemýšlí)*

T: *Jo. A dokážete říct, v čem to pomohlo mámě?*

R: *Máma? Tak ta... ta se tam sebrala, dala víc jako dohromady z toho, jak táta na ní často křičel, přicházel domů opilej. A když měl peníze, tak šel prostě do hospody a lidi prostě takhle zval, kamarády, aby byl jako oblíbenej nějak. Máma se z toho teda jako... bylo to pro ní taky lepší prostředí, jak pro ní, tak jako i pro mě. Já jsem si tam víc vyhrál, máma se tam víc rozpovídala.*

R: *Ale co mi prostě jako řekla [matka], že díky Acorusu jsme se prostě taky vyšplhali, jako posunuli. Posunuli tam, kde jsme teďka. Že ten Acorus nás nastartoval. To si myslím, že je to dobrý prostě pro ty ostatní lidi a že to dokáže pomoct. Já myslím, že nám to pomohlo dost. Dalo nám to ten začátek, ten start do života. Potom si teda našla toho přítele a to se víc posouvalo a čím dál víc a víc. Prostě ten Acorus byl ten začátek, kterej nás posunul. Ty lidi si pak už musí pak poradit prostě sami. Acorus dokáže jako hlavně pomoct, ale nezařídí těm lidem prostě celej život. Ale to musí bejt jasný prostě každému. Ale pak ty lidi si musí prostě nějak poradit sami. My jsme si nějakým způsobem poradili. Hlavně díky prostě mámě, jak si našla toho přítele, tak to prostě fakt pomohlo nejvíc. Prostě si najít někoho, ne na kom je jako závislej, ale s kým prostě bude zároveň dobře, že bude ten dotyčnej milovat i to dítě prostě a bude... prostě budou všichni šťastný. Tady nejde prostě o ty peníze, ale prostě o to, že máma našla prostě někoho, s kým prostě jí bylo líp. Kterej nám prostě byl ochotnej sám od sebe pomoct, aniž by máma něco žádala. To je fakt, ona nic nechtěla, pomáhal nám sám od sebe. A tady to ocenila máma nejvíc.*

Kristýna

Kristýně bylo jedenáct let, když s matkou a sourozenci odešli do azylového domu Acorusu. Jak se to seběhlo, tedy jak si pobyt šli domluvit a jak od otčíma utekli, popsala takto: „...on jí jakoby nechtěl pouštět už ven, takže jsme to řekli tak, že jakoby jedeme za tetou si popovídat. A teďka úplně jsme tam jeli do toho Acorusu a teď jsme volali tetě [z telefonní budky], protože ona mamka vlastně už neměla mobil, že jí to zakázal, že jo. A ten den si nějak jako narazil palec na noze, že o něco zakopl, a teďka to bylo asi naše jediný štěstí, že zrovna jakoby nešel za mámou, že jo. No a teď jsme jí volali a teta byla zrovna v metru a teďka my schízý prostě, že co když teta nezavolá zpátky na to číslo [z telefonní budky], ale na mamky číslo že jo. A on se dozví jakoby, že nejsme s ní a... Ale dobrý, zavolala zpátky na budku, takže tam jsme dojeli. No a přišli jsme domů a jakoby mamka si vymyslela, že když [on] pojedou na [místo jeho původního bydliště], tak... a nechá si tam podepsat nějaký papír, tak jí vlastně přijdou nějaký peníze, že jo. No a peníze prostě jakoby pro feťáka, kterej... kterej jako kdyby viděl kupičku prášků. (smích) Takže jel, a pak už jsme jako byli hodně napjatý, jestli vážně odjede. A třeba jako ta atmosféra toho, že jako jdeme si dát poslední kafe, tak jako úplně - pane bože, on na to přide a tohleto. No a pak jsme se teda jako sbalili a odjeli jsme.“ Utajení pobytu před otčímem ztěžovalo a napětí matky a dětí zvyšovalo, že azylový dům byl ve stejné čtvrti jako byt, v němž doposud bydleli a jenž nadále užíval otčím: „...když on se vrátil, tak jsme museli... čtrnáct dní jsme nevycházeli [z azylového domu]. A pak se nám jednou i stalo, že jsme byli v parku... A tam nám teta přinesla jídlo, že jo, vždycky jakoby šla nakoupit a přinesla nám to. Jenomže on, jak prostě jsme bydleli fakt blízko a jakoby v tom parku prostě já jsem tam i dětství prožila, protože to byla fakt stejná lokalita, tak jsme ho tam viděli. A teď jsme utíkali zpátky a jako báli jsme se toho, že prostě přide na to, kde to je a tak... A museli jsme se ještě potom vrátit do našeho bytu, si tam jít pro nějaký ty věci, že jo. A báli jsme se třeba, že tam přide, což se nám taky jakoby stalo - ale byl to pošťák, kterej potřeboval něco podepsat... Opravdu takový jako stresový. (...) A právě i druhý den chudák kamarádka to odnesla..., šel se zeptat ke škole jako, kde prostě jsme - protože ona už jakoby od první třídy se bavíme, teďka bydlí za rohem, takže jakoby ví o mně všechno, jako jedinej člověk, co prostě ví všechno o tom, co se nám stalo a takhle. Tak za ní šel a ta chudák úplně vystrašená, že co se stane. Já se nedivím, ono takový ty jako abšťácký oči jeho modrý, že ty zorničky prostě byly úplně minimální, jenom ta zářivost úplně, šel z toho strach už potom.“

Jaké to pro Kristýnu bylo, když se ocitla v Acorusu? Zpočátku to prý bylo těžké, protože přišla o své osobní věci, a co pro ni bylo nejtěžší, musela se vzdát psa. Bylo to o to těžší, že to nebyl první pes, o kterého přišla – kvůli předchozímu stěhování ztratila tři psy.

R: No, jako zprvu bylo to... jako bylo to těžký, vlastně jsme přišli úplně... co nejtěžší bylo, co jsem teda fakt jako probřečela hodně, že jsme přišli o psa.

T: Aha.

R: Já mám vždycky... až teď se mi z toho chce brečet, prostě pes je pro mě vždycky hrozně důležitěj, taková moje jako...

T: Kamarád.

R: No, úplně jako prostě... to je jak moje dítě prostě vždycky, ten pes. A vlastně kvůli tomu, že nemohl bejt v Acorusu, tak jsme se ho museli vzdát, tak jsme ho dali do útulku.

Na druhou stranu ale cítila i úlevu, „že už jsme z toho byli... že jsme to zvládli“. Jako introvert, který jen velmi nerad hovoří o sobě a o tom, co prožívá, vnímala jako určitou zátěž pro sebe a zejména pro matku konzultace s pracovníky Acorusu. „A určitě jsem to neměla tak těžký jako máma, protože ona vlastně všechno... o všem musela mluvit a byly tam ty komunity a tohle to.“

Vzpomíná, že absolvovala „testování“ pomocí projektivních technik (Scénotest): „že jsem tam stavěla nějaký věci a oni asi soudí podle toho, jak to všechno vidím.“ Z volnočasových aktivit si vybavuje, že ráda chodila na keramiku, a to i o víkendech mimo hodiny kroužku. Má za to, že šlo o její osobní privilegium, kterého se jí vzhledem k jejímu věku dostávalo ze strany pracovníků Acorusu: „No, takovej jako maník, co už to měl pod palcem... a tak jako... bylo to tam dobrý. Byla jsem tam teda jakoby jediná z těch starších dětí, že tam většinou byly ty malý děti. (...) No, potom přišel ještě jeden kluk, ten byl starší než já asi o..., nevím, půl roku? Ale ten zase... ten už byl v tom stádiu jako, že to moc... nebyl tam, prostě byl vždycky s kamarádama nebo tak, že jo.“ Být více méně jediná starší mezi výrazně mladšími dětmi jí nevadilo, v určitých ohledech si totiž sice připadá na svůj věk, ale v některých oblastech se považuje za „hodně dětskou“ a být dítětem je jí příjemnější. „Filmy a tak. Asi nějak tak jsem to dávala většinou do sebe. Já fakt nejsem zvyklá dávat najevo vůbec nic, to co jako mám v sobě. Protože mi to nejde, nemám to ráda.“

Jaké to pro jedenáctiletou dívku bylo sdílet životní prostor s dalšími rodinami? „No, jako celkově to bylo divný mít najednou všechno společný. Hlavně, že my jsme měli ten jeden pokoj, že jo. A mamka třeba ze začátku vůbec ani nevycházela, protože na tom byla fakt špatně. Jako u ní bylo hodně vidět, jak se zotavuje, že třeba vycházela ven a začala se pak bavit s těma lidma, co tam byli. Tam byl jako fakt jako dobrej kolektiv, že jsme tam byly takový, to byly právě taky takový punkerky většinou, že si zažily hrozně moc ty ženský, že jo. To je taky... třeba kolikrát jedna brala drogy a tohle, ale fakt byly všechny fajn. A já jsem tam byla takový to jediný dítě, který jakoby ví, o čem ty ženský mluví, že nejsou takový ty nemluvnata. A bylo to tam docela dobrý, tak jako... Ale byla to fakt změna, no, mít najednou prostě společný koupelny a kuchyň a jednu televizi, bez počítače jako, vždyť já jsem fakt jako na počítač velkej fanda. Ale tak jako nevím, já už si možná ani nějak... nevím, jestli nevzpomínám, nebo jestli já jsem o tom dlouho nepřemýšlela, tak asi nějak už nevím, jak jsem to celkově brala.“

Na otázku, je-li něco, co by jí tenkrát bývalo bylo pomohlo cítit se v azylovém domě lépe, odpověděla, že kdyby tam mohla mít psa. A současně dodala, že jí osobně asi nejvíce pomohlo, že se toho odchodem do azylového domu v jejím životě příliš nezměnilo, protože se nacházela ve stejné čtvrti, kde vyrostla a chodila do školy: „prostě jenom jsem se přestěhovala a jako chodila jsem na nějaký ty věci, ale jinak to bylo prostě... mně to přišlo, jako že žiju normální život. Protože jsem bydlela úplně na tom samým místě, kde jsem bydlela celou tu dobu, takže to bylo... chodila jsem do stejný školy, bavila jsem se stejnýma lidma, dělala jsem jakoby stejný věci, že jo. Fakt se nic nezměnilo, no, jenom jsem prostě bydlela jinde a nikdo nesměl vědět, kde to je. (smích) Jedinej takovej detail.“

Zuzana

Zuzaně byly asi čtyři roky, když s maminkou přišla do azylového domu. Říká, že „to tam hrozně neměla ráda“:

„Já jsem hlavně nechápala, co se děje moc. Já jsem jakoby o všem věděla, i když teďka mi to přijde úplně šílený, že čtyřletý dítě tohle všechno ví. Ale věděla jsem jako, co je špatně, co se děje prostě a potom... nepamatuju si třeba vůbec, jak jsem se tam dostaly, nebo jak to probíhalo. Pamatuju si takový útržky. A vím... pamatuju si, jak ten pokoj vypadal, pamatuju si, že jsem si tam hrála se svojí flétnou prostě. Pamatuju si, že mě hrozně rozčilovalo, že tam nemám všechny svoje hračky a že prostě tam ta kuchyň byla taková jako... prostě všechno bylo jiný, jako příbory, nádobí, a když jsme šly na nákup, tak tam byla taková nějaká malá samoška a já jsem hrozně chtěla těstoviny s rajčatovým protlakem. To si úplně vzpomínám. A tam neměli ani ten druh těstovin, co jsem měla ráda a nějakaj hrozně divnej rajčatovej protlak. To mě hrozně rozčilovalo, takovýdle

jako detaily toho domova, co mi chyběly. A pak si pamatuju, že jsme šly na návštěvu za tátou domů, do bytu. A to bylo hrozně zvláštní, protože jsem vůbec nechápala jako, jestli tam teda bydlíme furt nebo tak. A já nevím ani, jestli mi to třeba někdo říkal, jako co se děje, jestli jako se stěhujeme natrvalo nebo jako prostě, že jdeme na chvíli pryč. Ale vůbec si jako nepamatuju, že by se tohleto dělo. Jako nemůžu říct, že prostě se mnou nikdo nemluvil, ale nemám ten dojem toho. (...) Víím, že prostě po mně chtěli, abych se bavila s těma dětma, co tam byly. A já jsem nebyla moc sociální... já teďka na to nevypadám, já jsem teďka hrozně ukecaná taková, ale já jsem byla hrozně jako uzavřený dítě, já jsem se s nikým nechtěla moc bavit. A to mě tak jako... to se mi nelíbilo, no. Celkově, že tam všechny ty rodiny byly. Jako bylo prostě jasné, že to je nějaký nepříjemný prostředí pro to dítě, co to jako cejtí, že jo, to mně na tom tak jako... je nepříjemná vzpomínka.

... potom víím, že jsem tam jednou hrozně dlouho čekala. Ono to možná nebylo hrozně dlouho, ale tomu dítěti to přide hrozně dlouhý, když je samo, když jako mamka mluvila právě s nějakou tou pracovnící tam. (...) Mě to hrozně rozčilovalo, že mě jako nenechali bejt u toho, že prostě mluvili o těch důležitých věcech a já jsem u toho nebyla. Ale věděla jsem, že se něco děje. Takže to jako mi přide jako hrozně nefér, protože to dítě samozřejmě ví, že je něco špatně. A když se to před ním jakoby zamlčuje, jenom aby náhodou jako nemělo nějakou újmu kvůli tomu, že ví jako detaily, tak to je hrozně špatně, protože to dítě to stejně cejtí ať tak, či tak. Já jsem si přišla taková jakoby zanedbávaná, jako samozřejmě nemůžu říct zanedbávaná jako vůči mamince, ta se o mě postarala prostě úplně úžasně na to, jako že na to potom byla sama. Ale prostě, že mi to vadilo, že jsem byla taková odstrkovaná od toho problému. (...) Ale myslím si, že se to tím přístupem k tomu dítěti dá aspoň nějakým jako způsobem zmírnit, že ta pozornost je pro ně v tu chvíli důležitá, že třeba přesně to jako, když mě zavírali na chodbu a mluvili o důležitých věcech, tak to mě hrozně rozčilovalo. Myslím si, že... můžu říct, že si myslím, že by bylo lepší pro mě slyšet i třeba ty jejich dospělý názory na to, který třeba bych nepochopila úplně, ale věděla bych jakoby aspoň, že jsem jakoby v jádru toho problému, že to se mnou někdo probírá.“

2.2.2 Jak může (ne)pomoci okolí?

Co děti, které vyrůstají v rodinách, kde dochází k domácímu násilí, (ne)potřebují od svého okolí, tedy od svých spolužáků, kamarádů, učitelů?

Marie zmínila, že potřebují kamarády, bavit se s nimi a užívat si života. Marika, která během svých školních let vedle problémů doma čelila i šikaně svých spolužáků, se domnívá, že děti s podobnými zkušenostmi z rodiny jako ona od svého okolí potřebují, aby v nich ještě více neposilovalo jejich pocit jinakosti a odlišnosti, aby se necítily tak, „že se musí stranit, za něco stydět“. V tomto ohledu od svých učitelů prý potřebují, aby s nimi nejednali jinak než s ostatními. Podle Mariky jsou děti, které vyrůstají v rodinách, kde je domácí násilí, velmi citlivé a oslabené ze strany rodiny. Když mají problém, mělo by se jim tak jako ostatním dětem ve vlastní rodině dostat pomoci, bohužel tomu tak ale často nebývá. A pokud nejsou přijímány okolím, jejich pocit osamocení, který s sebou nese i to, že jsou na vše negativní samy, se prohlubuje – „Ale tam [do rodiny] nemůžeme jít, protože tam nám nic nepomůže. Tak prostě ať nemáme pocit, že jsme jakoby úplně samy.“

Sylva uvedla, že rodinná situace neměla vliv na její školní prospěch, byť možná ovlivňovala její chování, na základní škole však byli „vždycky taková ta nejhorší třída“, tudíž nikdo z učitelů to vůbec nemusel zaznamenat. O tom, že to má doma těžší než většina jejich spolužáků, věděla jen jedna učitelka. Sylva je uzavřená, nemá ve zvyku a ani nechce sdílet své problémy s ostatními.

Takže jak uvedla, možná by mnoha dětem a mladým lidem pomohlo, kdyby o tom, co se doma děje nebo dělo, s někým mohli mluvit, jí však ne, a vadilo by jí, kdyby se jí na to někdo ptal a tak jí to připomínal.

„Možná asi jako hodně lidem by pomohlo, kdyby s nima o tom mluvili. Mně ne, mně to prostě vadí řešit fakt jako moje osobní věci. To fakt neřeším s nikým, takže nějak to prostě jako... jakoby nepřipomínat mu to, že jo, aby jako na to zase nevzpomínal a nějak to tak jako v pohodě... (...) Mně to fakt jakoby... mně by to vadilo prostě, kdyby se mě někdo něco zeptal.“

Podobně jako Johaně pomohlo právě to, *„že mě nechávali být, ať si dělám, co chci a prostě jsem se s tím tak nějak vyrovnala sama, jako nikdo do mě moc neryl, nechal mě prostě, ať si dělám, co já chci, jak se rozhoduju já. A nikdo do mě prostě ne to.“*

2.2.3 Jak získat důvěru dítěte?

Nejčastější odpovědí na otázku, co potřebuje dítě k tomu, aby k pracovníkovi, který mu chce pomoci, získalo důvěru, bylo, že by měl být hodný, milý a zdvořilý, a to jak na dítě, tak na jeho maminku (jde-li např. o jejich společný pobyt v azylovém domě).

„Nevím, tak poslouchala mě, nebylo to takový to... prostě na mě byla hodná, já nevím, já jsem to doma nezažila a prostě najednou na mě byl někdo hodnej a já jsem z toho byla úplně najednou hotová.“ (Gabriela)

*

T: A bylo něco třeba v jejich chování k vám, co vám pomáhalo? Jejich chování k vám?

R: Vždycky ta dobrota, že jo, z nich úplně jakoby vyzařuje. Vždycky prostě ta dobrota, jako že ten člověk... to prostě vidíte, že ten člověk vám nechce ublížit rozhodně, ale pomoci naopak. Jako že vám prostě nechce uškodit. (Renata)

Pracovník by však neměl být hodný přespříliš, tedy nadměrným soucitem a litováním *„spíš to ještě jako připomínat těm dětem“* (Markéta). Také bylo zmíněno, že je zapotřebí cítit se být vnímaný a že důvěra dítěte k pomáhajícím dospělým přijde časem – *„Vždycky si nějak jako zvykne ten člověk na ty lidi.“* (Iva) Mnohdy ovšem brání otevření se potřeba chránit rodiče a vědomí, že svěřené tajemství nemusí zůstat tajemství: *„S tím jsem byl vždycky takovej opatrněj, protože jsem věděl, že si v těchhle těch zařízeních všichni řeknou všechno většinou. A takže nějakou bližší osobu jsem tam jako měl sice, ale ani tak jsem tomu moc úplně nevěřil.“* (Jan)

2.2.4 Rady profesionálům

Co potřebují děti a mladí lidé, kteří mají zkušenost s domácím násilím, od profesionálů, kteří jim chtějí pomoci?

- **Aby je přijímali takové, jaké jsou, a měli je rádi...**

„Tak jako jestli jsou to ty děti, který mají třeba nějaký problémy v tý rodině, že jo, tak pro ně je to jakoby ta láska, že jo, takhle.“

- **Aby v kontaktu s nimi byli lidštit a autentititit...**

R: A krom toho prostě ne, že by jakoby zvýšila hlas. Ale tak jako, že... mělo to ráz. To, jak ona mluvila. A i se na mě usmála. Byl to člověk, takový jako normální člověk. Nebyl to vyloženě jenom jakoby doktor, něco takového, jako že profese.

T: Takže jste se potkali jako člověk s člověkem a ne jenom jako pacient s doktorem? Tak?

R: To je možné.

T: Jo?

R: Je. No, já myslím, že jste to vystihla.

- **Aby jim dali bezpečí a jistotu, že si s nimi mohou promluvit o tom, o čem s jinými mluvit nemohou, a že se mohou ozvat, kdykoliv to budou potřebovat...**

„Rozhodně jakoby hlavně jim může říct toho víc než třeba svý mámě nebo takhle, že by jí mohl třeba něčím ublížit. Protože ona i tak třeba má toho hodně, že jo, na psychiku. Takže s nima si může víc jakoby promluvit a říct jim jakoby, jak se cítí a takhle. (...) co by mě jakoby, kdybych já byla na jejich místě, tak jakoby ta jistota, že vždycky jako pomůžete. Jakoby prostě, i kdyby se dělo cokoliv, tak jakoby, že se můžou ozvat a prostě promluvit si a takhle. Jakoby že to u vás je jako to bezpečí prostě.“

- **Aby jim dali najevo, že to, co říkají, někdo chce slyšet...**

„A proto si myslím, že by měli mluvit s těma dětma, hodně, hodně, ať je nechají mluvit o čemkoliv, třeba ať jim je to protivný už, mi přijde lepší pořád, aby měly pocit, že oni jsou středem pozornosti. (...) ...vím, že samozřejmě není možný říct jakoby jeden recept pro všechny děti na světě, ale myslím si, že prostě to mluvení, že probrat s nima i ty bolavý věci, protože oni tam zůstanou, když se o tom nemluví. To není jako, že to dítě o tom neví. Ty děti o tom samozřejmě vědí. Ty děti prostě cejtí mnohem víc než dospělý, když se něco děje. A i když jim to třeba nikdo neřekne a ty rodiče si myslej, že jako to nikdy nemohly slyšet, tak ony to vědí.“

- **Aby si byli vědomi toho, jak důležité je, aby děti věděly, co přesně se doma děje nebo stalo, a nemusely si vytvářet domněnky, které mohou vést k hlubokým nedorozuměním...**

„...říct jim, co se stalo. Já doted'ka nevím, co se stalo třeba. A nezeptám se na to, protože je mi to prostě nějakým způsobem hloupý se ptát mámy. Takže myslím si, že to je fakt důležitý. I přesto, že třeba jako je to nějak jakoby postihne, v tu chvíli, jako že třeba z toho budou smutný, začnou brečet nebo něco, ale to... ony už jsou v tom stavu, kdy se jim něco špatnýho v životě stalo, takže to jim nijak nepomůže. To je jako si strhnout náplast prostě. Ta náplast se bude pomalu odtrhávat, anebo prostě jí jako strhne člověk hned a bude to prostě jednodušší. Takhle prostě jako jim to ukázat, tu cestu, aby si... aby se nebály, protože ony potom budou mít jenom domněnky o tom, co se stalo a netuší potom, jak to bylo. Já jsem třeba taky zjistila, že některý věci byly jinak, než já jsem si jakoby myslela a pamatovala. Tak aby se tam prostě neutvářely nějaký jakoby pocity a ony potom můžou zazlívát těm lidem... Já jsem zazlívala mámě některý věci, zazlívala jsem tátovi věci. Prostě jako, aby se tam netvořily nějaký nedorozumění mezi těma lidma.“

- **Aby měli na paměti, že tím, co se děje doma, byly postaršeny, a jednali a mluvili s nimi podle toho...**

„Myslím si, že je lepší s nima mluvit jako s dospělejma než jako s dítětem, který tomu nerozumí, protože celkově tímhle tím problémem, ať už je ten problém menší nebo větší, tak si myslím, že

tomu dítěti to nějakým způsobem to dětství bere, což sice možná třeba není správně, ale tak to prostě je a mělo by se podle toho s ním jednat, protože... třeba jsem to byla jenom já, ale přide mi, nebo vím, že mě hrozně rozčilovalo, když se mnou jednali jako s dítětem v tu chvíli.“

- **Aby jim nějak dodávali sebevědomí, „protože je každý den srážený...“**
- **Aby je neznačkovali diagnózami, nepodporovali v nich jejich pocit, že jsou jiné...**

R: Víím, že mi... víím, že mi jednou řekla nějaká, nevím, psychiatrička, že jsem emocionálně labilní. A víím, že to mě hrozně sejmulo, takže tohle to neříkat.

T: Jo, nějak jako označkovat jakoby.

R: Přesně. Ono už takhle je to těžké, tak neříkat, že jste jiná.

- **Aby jim předčasně či zbytečně nenasazovali psychofarmaka...**

R: Taky ne nasazovat okamžitě léky, protože já víím, že jsem dostala moje první léky a otočil se mi úplně život. Já jsem ještě jakoby se nějak snažila komunikovat s lidma a jakoby nějak jsem chtěla jakoby ještě ven. No ale jakmile jsem dostala ty léky první, tak úplně... úplně... to byl takový zvrát, že pak už jsem... se všechno přede mnou zavřelo. Takže nenasazovat léky. Krom toho já jsem přišla o léky úplně čistě náhodou. A kdyby se to nestalo, možná je mám ještě dotedka. Víím, že mi pak doktor řekl - ty léky vám stejně nepomáhaly, vy jste je vůbec nemusela mít, vy jste je prostě chtěla, tak jste je dostala.

T: Aha?

R: To není asi úplně... takhle by to nemělo být. Hlavně ty léky vám... zase to samé, nedokážete se se sebou spojit. Jak můžete se sebou pracovat, když se nedokážete spojit? To nejde. Omezit prostě ty léky. Už to z vás jakoby... máte pocit, že jste jiná. A krom toho, když nemáte východisko, tak zneužíváte toho. A propadáte se vlastně hloubš a hloubš a to pak taky není cesta z toho ven.

T: To znamená, že si člověk vezme těch léků víc, aby mu to pomohlo? Jo? Hm. A jak jste se jich teda vlastně zbavila potom teda? Říkala jste, že to byla náhoda.

R: Byla jsem... já nevím, asi... pracovala jsem v [název společnosti], velmi náročná práce časově, úžasná, nicméně vyčerpávající. A došly mi léky, nestihla jsem si je vyzvednout a můj doktor odjel na dovolenou. Takže jsem musela být bez nich. Nějak mi je tam nechtěli předepsat. Takže jsem byla bez nich. A... no, a nějak to... víím, že jsem měla vedlejší účinky, protože po tolika letech, takže jsem měla jakoby problémy se žaludkem, špatně... nechtěla jsem snad jíst nebo... A bylo mi jakoby na zvracení. Ale nějak jsem zjistila, že to bez nich taky dokážu. Takže... a potom, po nějakým, nevím, možná měsíci, on tam... tak jsem tam za ním šla. A vlastně tohle to on mi vlastně řekl.

T: A to byl ten samej doktor, kterej vám je předepsal jako poprvé?

R: Ono... já jsem těch psychiatrů měla, nevím, pět možná dohromady. A oni jenom navazovali, pořád jenom navazovali. A když bylo hůř, tak přidali. Ale mám pocit, že nikdo jakoby... to je taky... já mám pořád pocit, že jsem neměla žádné nějaké vyšetření vstupní nebo něco takového. Prostě jenom navazovali - berete prášky, OK, tak další recept.

- **Aby jim pomáhali situaci ustát a odvrátit jejich pozornost od problémů doma, aby je úplně nepohltily...**

„...vymyslet nějaký plán, jak to jakoby ustát. A jak odvrátit tu pozornost od toho jakoby problému doma. A aby to ne... jakoby nezaměřilo úplně všechno. Snažit jakoby mu ukázat...“

snažit najít něco, nějaké to světlo, které tam je taky, aby ho to nepohltilo, toho malého človíčka. To vím, že to se mi stalo úplně, že jsem neviděla vůbec nic jiného. Tak tohleto tam jakoby nějak udržovat, to světlo.“

*

R: Já nevím, asi, že se právě se mnou nepárala. Je strašně důležité, aby oni mluvili, ty terapeuti. Já vím, že neřeknou řešení. Na to musíte přijít sama. Ale nejenom - hm, hm, hm. To nikomu nepomůže.

T: Jo. Jenom vyslechnout nepomůže.

- **Aby jim dávali hranice a svobodu...**

R: Určitě nějaká pevná ruka, aby viděli prostě hranice a zase jakoby je nechat i trochu bejt, aby prostě byli fakt sami za sebe a nikdo za ně jakoby... netahal za ty provázky a prostě, aby prostě byli fakt sami za sebe.

T: To znamená, aby se naučili zacházet sami se svým životem?

R: Hm, určitě.

- **Aby jim zprostředkovali vzory těch, kteří prošli podobnou zkušeností jako ony, a umožnili jim s nimi kontakt...**

„...je hrozně důležitý vidět lidi, který by pro něj mohli bejt vzor, což nejsou ani ty pracovníci, co jim pomáhají, ani psychologové, ani rodiče, protože to jsou ty lidi, který oni budou odmítat v tu chvíli [v určité fázi puberty], když prostě zaujmou takovej ten postoj jako - nikdo mi nerozumí a nikdo nechce prostě mi pomoci. A to podle mě se musí stávat hrozně často, protože já vím, že se mi to stalo potom, když mi bylo nějakých těch patnáct a bylo to hrozně těžký období, že jsme prostě se s mamkou jenom hádaly. A já jsem nedokázala říct prostě - mě tohleto mrzí, mně vadí, že se tohleto dělo. Já jsem se bála tohleto říct, já jsem si to sama nechtěla připustit. A proto si myslím, že jako nějaký prostě člověk, kterej tímhletem prošel, by dokázal mnohem líp prostě pomoci tomu dítěti, který si neví rady s tím, co má dělat, třeba se bojí mluvit o těch pocitech nebo takhle.“

- **Aby rodičům pohlceným vzájemnými konflikty důrazně vysvětlili, že pokud budou pokračovat v tom, jak se chovají, tak své děti zničí...**

*„Já nevím, toto je... stejně se vrátíte domů a zase tam na sebe budou řvát a stejně nebudete moct spát, protože pořád budou řvát. Prostě zavolat si ty rodiče a důsledně jim vysvětlit, že to dítě zničí. A jestli jim na tom dítěti aspoň trošku záleží, prostě ať to urovnají, nebo prostě ať jdou od sebe. Ať prostě, že to není... prostě jednou jakoby nás stvořili, tak přeci nás nezničí.“
(pláče)*

2.2.5 Pomoc jiných služeb

Na otázku, zda v době, kdy mezi rodiči byly konflikty, či po odchodu matky od partnera, měla rodina k dispozici pomoc ještě jiných než služeb Acorusu, většina respondentů neuměla odpovědět. A to buď proto, že tehdy byli velmi malí, nebo zkrátka neměli informace, jelikož s nimi o tom matky nikdy nemluvily.

Terapeutické formy pomoci ve prospěch respondentů byly a dodnes jsou čerpány jen minimálně. Jeden respondent zmínil kontakt s pedagogicko-psychologickou poradnou v dětství

v souvislosti s řešením jeho poruch učení (dyslexie, dysgrafie) a návštěvy logopedie (kaktání). Tři respondentky hovořily o kontaktu s psychologem v období dospívání, dvě z nich byly rovněž v péči psychiatrů, přičemž jedna z nich pokračuje v psychoterapii dodnes. Dvě z respondentek, které se dostaly do kontaktu s psychologem, využily služeb psycholožky Acorusu, s níž byly v kontaktu jejich matky. Impulsem k navázání kontaktu s ní byly problémy v jejich partnerských vztazích, související s násilím a opakováním vzorců chování matek. Jeden respondent nyní bydlí v domě na půl cesty.

Přestože všichni respondenti hovořili o problémech, které pociťují jako dopady toho, čemu byli jako děti vystaveni, na terapeuta by se dnes neobrátili (kromě výše zmíněných tří respondentek, které už v takové péči byly, nebo jsou). Dle jejich slov jim v tom brání jejich uzavřenost, nechutí o tom, co se dělo, s někým mluvit, či hrdost, která jim nedovolí říci si o pomoc.

2.2.6 Mohlo nebo mělo být něco jinak?

Mohlo nebo mělo se našim respondentům v dětství nebo dospívání dostat ještě nějaké pomoci, které se jim nedostalo? Potřebovali by něco jinak, ať už v době, kdy se násilí v rodině dělo, nebo v dalších životních obdobích, která pak následovala?

Část respondentů hovořila o tom, že by jim bylo bývalo nejlépe pomohlo, kdyby jejich soužití s násilným otcem či partnerem matky bylo ukončeno dříve. Kdyby matka s nimi od otce odešla, kdyby úřady začaly jednat dříve...

Jako si myslím, že se to mohlo začít řešit jakoby nějak dřív než až jakoby po těch letech.

*

T: *A když si tak jakoby představíte, že by za váma přišel někdo a chtěl vám pomoci, tak jak by se k vám měl chovat, aby si získal třeba vaši důvěru nebo jak by vám vůbec mohl pomoci?*

R: *Tak měl by bejt hodnej. A nějak, já nevím, odstranit toho tátu, no. To by pomohlo úplně nejlépe.*

Kdyby společné soužití s násilným rodičem skončilo dříve, nejen že by dříve přestalo utrpení dětí, rodinná situace by měla menší dopady na jejich psychiku a další život, neboť by nesetrvávaly v podmínkách a vzorcích, které jsou pro život destruktivní.

*„Asi, aby... asi aby nás mamča vzala někam jinam? Protože ono... myslím si, že by... co takhle vidím, tak na všech nás dětech, byť já jsem ta, co jsem chodila do stacionáře a brala antidepressiva deset let a bůhví kolik let chodila k psychologům. A Simona vlastně vůbec a Marie nevím, asi polovinu času, co já. Tak na všech se to podepsalo. A myslím si, že být jenom s ní, bychom... my jsme... teoreticky jsme mohli být finančně v pohodě, ale nikdy jsme nebyli, protože táta ten svůj plat... jako nevíme, co s ním dělal, takže... Zaplatil nájem a to vlastně jakoby bylo všechno, takže možná bychom to i nějak jinak taky finančně dali. Ale hlavně bychom... takhle jsme byli pořád pohromadě a vlastně to je takové, že... **to, co vidíte každý den, že vlastně si myslíte, že takhle to má být. Ale takhle to nemá být. Myslím si, že kdybychom o tenhle ten pohled přišli, že bychom na tom byli lépe. Takže to asi... jo. Aby nás vzala pryč.**“*

V několika případech zaznělo, že by ještě pomohlo, kdyby otec byl ze života dětí v rodině odstraněn zcela, např. úplným zbavením rodičovských práv.

„No možná... oni vlastně tátu zbavili rodičovskéj práv na první tři děti nebo na první čtyři. A na ty tři malý ještě furt jakoby teď nějak ty práva má. Asi to bych zrušila úplně, aby prostě k nim nemohl vůbec. Tak to je tak nějak, co bych změnila nějak jako.“

Naopak jeden respondent uvedl, že by si býval přál, aby dostal možnost volby, zda vůbec stojí o to, aby mu bylo pomoheno, a ještě k tomu zákazem styku s otcem.

R: *Možná dostat volbu, jestli si chtít nechat pomoct nebo ne. Já jsem jako nikdy nevyhledával odbornou pomoc, ale věděl jsem, že kdybych o ní požádal, tak bych jí asi dostal. Mít volbu se rozhodnout... mít tu možnost se rozhodnout, jestli se chci vídat se svejma rodičema, ať už byli, jaký byli. K nám třeba měl vlastně táta zákaz nás vůbec jako vídat. Já jsem to teda jako moc nedržel, protože... chodil jsem sem vlastně do školy, do města, nikdo mě tam jako moc asi nesledoval, pochybuju o tom, takže jako jsem se jeden čas jako s tátou vídal. Ale nebylo to ono, bylo to prostě na tajno, nebylo to... Bylo mi, já nevím, šestnáct, patnáct tady, takže jako si myslím, že jsem byl dost starej na to se rozhodnout, jestli ho chci vidět nebo jestli ho nechci vidět.*

T: *To znamená, že to rozhodli za vás.*

R: *Ano. Do slova a do písmene za mě. Jako samozřejmě asi jako záleží na duševním stavu toho, kterej chce mít volbu, ale já myslím, že jsem byl v pořádku, že jsem byl schopnej se rozhodnout.*

Vícekrát zaznělo, že by bývalo pomohlo, kdyby respondent měl v dětství a dospívání možnost se intenzivně věnovat nějaké zájmové činnosti, zaměřit se na ni, dosahovat výsledků a být součástí týmu. Odpoutat se tak od rodinných problémů, najít rozptýlení, vybit se a posílit své sebevědomí. Nejčastěji byl v této souvislosti zmíněn sport.

„Teď si říkám, že možná by to bylo, kdybych se něčemu pořádně zaměřovala, jako třeba nějaký sport. Víím, že teďka mi strašně pomáhá sport. Kdybych tehdy patřila do nějakýho týmu a vyloženě tam chodila pravidelně a tam se vlastně jakoby vybila a i by mi to dělalo jakoby radost, myslím si, že tohle by mi pomohlo. Opravdu si to myslím.“

Jedna respondentka uvedla, že by jí bylo bývalo pomohlo, kdyby někdo posílil její naději, že může být a jednou bude lépe.

R: *Je to... mám ráda, když jakoby můžu pomáhat druhým. Je to takový... prostě jako že - to bude dobrý, neboj, to je... Je dobré, že to dokážu někomu říct, protože to strašně pomůže tomu člověku. Mám... no. Jakoby lidí... no prostě... život jako není moc jednoduchej, že? (smích)*

T: *Ne. (smích)*

R: *Takže ono někdy tohle potřebujete slyšet. A jsem strašně ráda, že můžu to někomu říct, že můžu někomu pomoct. Asi bych... to je přesně ono. Já víím, že než jsem odjela, tak jsem strašně... to je přesně ono. Tuhle větu já jsem hrozně chtěla od někoho slyšet. Ale vlastně mi jí asi nikdo neřekl.*

T: *Jako to, že to zvládnete, že to bude dobrý?*

R: *Neboj, to bude dobrý. Jako že teďka je zle, ale neboj, jako že to bude dobrý. Víím, že jsem... víím, že pořád jako, že... že jako - jak ti jako můžeme pomoct? Jako že nikdo jako nevěděl jakoby, jak na to, nebo tak něco. Ale tohle, to by mi pomohlo.*

2.2.7 Rada sobě tehdy

Co by dnes respondenti poradili sami sobě – té malé holčičce, nebo tomu klukovi, kterými tehdy byli? Vedle odpovědí typu - abych si vybral jinou školu, abych se více učila... zaznívaly odpovědi, jež odrážejí bezmoc, kterou děti v těchto rodinách cítí:

- **Nebát se říci si o pomoc, nebát se důsledků, dětského domova...**

„Já jsem se hrozně bála toho dětskýho domova, že prostě skončím v děcáku a pro mě to bylo úplně jakože - jéžíš, děcák, to ne. A teď najednou... asi jsem byla hloupá, že jsem do toho nešla dřív, že jsem prostě se do toho netlačila tak, jako tehdy. Jako aby se toho ta holčička nebála a fakt do toho šla.“

- **Nic**

„...nic jsem nezmohl. Vlastně mohl bych méně zlobit třeba nebo já nevím, ale... To by asi nemělo efekt. Protože kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde. A můj tatík toho byl perfektní příklad, takže... Neměl bych si co jiného poradit.“

„Právě jako, že nevím, co bych si tak jako mohla říct, protože bych to stejně nějak... já si myslím, že jsem to tak nějak jako zahodila do tašky, jako že jsem to neřešila, celkem v pohodě, takže nevím. Spíš fakt jsem si toho nevšíkala asi. Nebo nevšíkala, nějak jsem, to, nevím, neřešila. Asi celkově, jak jsem docela dost takový dítě, tak si říkám jako... pustila jsem si film. (smích)“

Některé reakce se vztahovaly k tomu, co se dělo, když respondenti začali mít problémy v pubertě (pokus o sebevraždu, experimentování s drogami apod.):

„No já bych nic neudělala, nic bych nezměnila, protože z těch chyb jsem se poučila. A jsem ráda, že jsem si tím prošla, protože mě to třeba udělalo i silnější, takže já bych nic nezměnila. Všechno bych nechala tak, jak to je.“

2.2.8 Rada dětem v podobné situaci

Co by respondenti poradili dětem, které jsou dnes v podobné situaci, jako byli kdysi oni?

- **Nevšímat si, vypnout, neřešit...**

„No, jako hlavně si toho nějak jako nevšímat. Já vím, že to je těžký, ale jako úplně vypnout a neřešit to, co tam dělají ty rodiče. Já jsem třeba jako, když už jsem byla starší, tak už jsem jako ani doma moc netrávila ten čas, tak jsem chodila ven. (...) Takže jsem na tou úplně zapoměla a neřešila jsem to. Ale pak jsem přišla domů a hned se to jako na mě... hned se to vrátilo.“

- **Hledat rozptýlení, zábavu, zapomnění, uvolnění...**

„...v tady tom jako věku toho dítěte je jako hlavní jenom, aby se jako... aby neměl takový ty negativní myšlenky, aby se prostě dokázal nějak bavit. Ten Acorus prostě nějakým způsobem pomůže, zabezpečí na nějakou dobu. To dítě prostě přijde na jiný ty myšlenky. Je to prostě šťastnější, veselejší.“

- **Hledat co působí zalíbení, rozvíjet své zájmy, ponořit se do koníčků, něčemu se věnovat naplno, být v něčem dobrý...**

„Aby se to tak nějak snažily proplouvat, spíš si hledaly zálibu v těch věcech, ve kterých prostě se cítí fajn, že třeba ty kroužky a zájmy, to podle mě hodně pomáhá těm dětem, když se do toho většinou tak jako položí, třeba to malování...“

- **Nedávat vinu sobě...**

„...a hlavně, aby si nebraly vinu na sebe, (...) některý ty děti si to třeba můžou potom později brát na sebe, že je to kvůli nim.“

- **Být silný, nevzdávat se, vzít si ponaučení, chtít mít v životě věci jinak, neztrácet naději, že to jde...**

„Tak aby byly silný, že jo. A já jsem si třeba z toho vzala to ponaučení, že takovou rodinu vést nechci. A prostě si dávat na to pozor a jakoby pomáhat jako i své mámě třeba, ... a jako aby to nevzdávaly. Že prostě život takovej nemusí být, když to má někdo jinej, že prostě když budou chtít, tak ho budou mít dobrej. Ale musí prostě chtít. (...) ... musí pro to něco dělat.“

„Potřebujeme... no prostě, aby se nevzdávaly. Musíme ty tradice v těch našich rodinách otočit na správný směr. (...) Víím, že je to teď zlý, ale ono to bude dobrý. Jenom nesmí se vzdát. Prostě vydrž a bojuj. A někdo jim musí říct, že je má rád. To je taky důležitý.“

- **Pochopit, že negativní zkušenosti nás mohou učinit silnější, když budeme chtít...**

„Ale myslím si, že právě by jako měly pochopit, že je to může udělat jako silnější, aby někdo jim ukazoval tu cestu, co to s nima může udělat. Že to neznamená, že jim někdo něco prostě udělal špatně se životem. Aby prostě viděly do toho jádra tý věci, ty zkušenosti, který z toho čerpají.“

- **Hledat vzory u těch, co prožili a překonali něco podobného, ve filmech, v knížkách, v životopisech slavných osobností...**

„Nebo... buď tam má nějaký blok, kvůli kterému třeba dělá věci jinak nebo kterému se vyhýbá, nějaký místo, o čem nechce třeba mluvit nebo já nevím, něco na ten způsob, tak aby prostě věděl, jak to třeba vypadalo u jinejch lidí, jak se s tím vyrovnali. Protože i kdyby se člověk snažil napodobit třeba nějaký jinej příklad, tak je to pořád mnohem lepší, než když se v tom bude patlat sám.“ I negativní příklady, tedy příběhy těch, kteří v životě nedopadli dobře, mohou být důležité, lze se z nich poučit, kde jejich protagonisté udělali chybu, že selhali:

„A já víím, že třeba já jsem se jednou koukala na nějaký film, jo, Gia to byla, no. To bylo o tý... já nevím, jestli to znáte, o tý modelce, prostě ona se ufetovala k smrti, že jo, prostě takovej divnej život měla. Já jsem na to jednou koukala takhle doma a to mi bylo asi nějakých sedmnáct a máma najednou přišla ke mně do pokoje a říká - na co to koukáš? - Já mám film, prosím tě, odejdi. Tak odešla. A potom se najednou vrátila a říkala - já víím, co to je za film, teď mi to došlo, nechci, aby ses dokoukala. A já - co, proč? To mi budeš zakazovat, na jaký film se koukám? Je mi sedmnáct. A ona - no já víím, ty... já tě znám ty se budeš chovat jako ona, ty budeš chtít být jako ona. A já jsem jí jako na jednu stranu potom pochopila, jak to myslela, ale to není o tom. Jo, možná, že třeba to taky na mě mělo nějaký vliv, ale je důležitý vzít si z toho to dobrý. Jako já jsem na to nekoukala kvůli tomu, abych začala brát drogy nebo takhle. (smích) Ale kvůli tomu, abych jako viděla třeba, co udělal ten člověk špatně nebo... i ty špatný příklady prostě jsou... ta realita je důležitá v tu chvíli.“

2.3 Rodina a vztahy

2.3.1 Přezdívka

Několik respondentů jsme požádali, aby zkusili vymyslet pro jejich rodinu nějakou výstižnou přezdívku, podobně jako indiáni dostávají jména, která si nějak zasloužili nebo která je nějak vystihují. Pro některé to bylo příliš těžké, nicméně několik jmen zaznělo.⁴⁰

Žaneta dnes do své rodiny nezahrnuje otce, který už má novou rodinu, nicméně pojímá do ní bratra, jenž s nimi už rovněž nežije - *Kdybych prostě měla říct svojí rodinu, tak jako už tam toho tátu tolik nezapojím, protože on už jakoby... jako je to můj táta, mám ho ráda, ale on už má svoje další děti a tu ženu a prostě už s ním nebydlím. Takže jako beru jako sebe, mámu a ty moje sourozence, jako ségru mladší, starší a bratra. I když bratr s náma taky nebydlí a takhle, ale stejně ho tam furt jako mám.* Původní rodinu, kde byl ještě otec, když byla malá, by pojmenovala Sranda - *„Jako že prostě to bylo takový jakoby... když ten táta si potom jako někdy i rozuměl s těma jako mýma sourozencema a takhle, takže jsme se docela i bavili.(...) Já jsem se tam jako měla dobře, protože mě vždycky měli rádi.“* Současnou rodinu (bez otce) by pojmenovala Síla - *„Jako že prostě jsme furt silný, přesto, co se nám jako stává, takže vlastně Síla, jako že to nevzdáváme, furt jakoby bojujeme.“*

Sofie by vybrala jméno, které má „něco s hádkama společného“:

R: Něco s hádkama společného.

T: Něco s hádkama společného? Jo?

R: No. Jinak mě nic jako skoro nenapadá jiného.

Jasmína hledala jméno, které by vystihlo jinakost její rodiny, ale nepodařilo se jí ho najít:

R: Nevím podle čeho jí právě charakterizovat, jako podle který stránky. Jako je to určitě něco neobvyklého podle mě, že ne všichni zažívají jakoby takovejhle styl života. Nevím. Asi prostě... že jako něco v tom smyslu, že nežijeme normální, úplně jako takovej ten klasickej život, že jak kdybysme měli rádi něco jiného. Nebo ne rádi něco jiného, ale že si vystačíme takhle jako... jakoby jinej styl života, nevím, jak to mám říct tím jedním slovem. Nevím, asi teďka jak...

T: Takže jste jako svý nebo jiný nebo...

R: No, asi jako jiný, no. Nevím, jestli v tý krátký chvíli něco takového.

T: A jak jste jiný než ostatní lidi?

R: Nevím prostě, asi celkově jako i naše charaktery nejsou nějak tak jako podle mě, tak jako úplně mainstreamový. Mě nenapadá jiný slovo. Nevím, připadá mi to takový... jako připadám si jako

⁴⁰ Podobnou otázku položili terapeuti Lociky sedmi dětským klientům ve věku 5-12 let (*Indiáni dostávají jména podle toho, jací jsou, jaké mají vlastnosti, co dovedou, nebo třeba čím vynikají oproti ostatním... Zkus vymyslet takové jméno nebo přezdívku pro vaši rodinu, anebo pro každého člena vaší rodiny zvlášť....*). Rovněž pro ně byla otázka těžká, pouze tři děti ve své odpovědi dokázaly uvést přezdívku pro celou rodinu: *„Nevím...dobrá, nebo hustá rodina“ / „Nevím...Blbá“ / „Velká rodina v mraku, co se usmívá“*. Pro dvě děti bylo jednodušší vymyslet přezdívku pro každého člena rodiny zvlášť *„Mamička – voní, má voňavé oblečení, mikýsek (mikina matky se kterou dívka spí), brácha – blbeček, ten co zlobí, sestra – ta co smrdí, táta – smrdí.“ / „Ségra – ta co tancuje, brácha – pařmen (hlavně na počítači), já – sportovec, mamka – kuchtik, tatka – kuchtik“*.

normální, jako v pohodě, že to tak jako nějak funguje. Ale zároveň... já nevím, jak to vypadá v ostatních rodinách, takže vlastně ani nemůžu říct jakoby, co si myslím o tý svý.

2.3.2 Transgenerační přenos

Mohli rodiče některých respondentů ve svém dětství ve své rodině zažít něco podobného? Mohly jejich způsoby řešení stresových situací nebo partnerské a rodičovské chování ovlivnit vzory, které si přinesli ze svých původních rodin? Následující úryvky ze dvou rozhovorů dokládají, že ano. Transgenerační přenos výchovných stylů a vzorců sociálního chování je v těchto rodinách zjevný zejména u otců (např. absence hodnoty vzájemného respektu a sebeúcty ve vztazích a v komunikaci).

T: Je možný, že to, jak se choval táta k vám, že něco podobného zažíval on sám jako dítě?

R: Hm, je to pravda. Je to tak, jak to říkáte. On to měl téměř stejně jako... jeho otec byl velmi tvrdý člověk, co jsem slyšel. A jeho matka taky, no. Ty v tom byli jako zajedno. Taky měl vlastně docela dost sourozenců (...), že jich bylo dost. Do toho on vlastně... on se sice narodil v [město], ale jeho rodiče jsou [národnost], takže pak vyrůstal na [lokalita], někde v horách. Takže měl asi nějaký vzor, kterej asi nebyl úplně nejlepší. Ale tehdy to bylo asi docela jako normální, mám pocit. Akorát on si zvolil špatně potom.

T: A máma mohla něco takového, jako měla ve vztahu s tátou, zažít ve svojí původní rodině?

R: Ne. Máma byla jedináček nebo je jedináček. A oba dva její rodiče pracovali. Ona chodila do školy. Mohla sportovat. Jezdila na výlety. My jsme třeba moc jako nejezdili na výlety. Já když jsem... my jsme byli doma, tak jako se nestalo, že bychom jeli třeba někam na dva dny nebo na tejdén jako třeba k moři nebo něco takového. Chápal jsem, že jako finanční situace to spíš jako nedovoluje, ale jako stanovat se dá taky, si myslím. A vejlet jako vejlet. A jet teda k Mácháci taky není nic jako hroznýho podle mě. Podle mě se to dalo. Takže ona to všechno měla samozřejmě, ona jezdila do [země] myslím. Myslím, že jo. Mohla navštěvovat svoje kamarády, mohla u nich přespávat. To já jsem třeba nemohl, nikdo z nás vlastně. Takže ta měla fakt jako jinej model.

*

T: A víte něco o tom, jak to vypadalo třeba v manželství vašich babiček a dědečků, jestli to bylo nějak podobný tomu, co vlastně pak mezi sebou měli vaše máma a táta?

R: Víím, že u mamči... její táta prý byl takový, jako že... myslím si, že tam u nich to bylo podstatně lepší. Slyšela jsem, že on byl takový jakoby hodně vztekloun. Ale že se šel jakoby projít a pak se uklidnil a všechno bylo jakoby v pohodě. A že měli... a že si jakoby vážil babičky. Mamka říká, že oni vždycky jakoby měli všechno, že se jakoby dokázal postarat. No, nevím, co ještě jiného bych řekla.

T: To znamená, že mamka taky mohla třeba teda mít tu zkušenost, že ten tatínek byl autoritativní a zároveň tam byly nějaké i ty chvíle nějaký pohody a tak. Jo?

R: Hm.

T: Jo. A mohla se v rodině, kde vyrostla, naučit třeba tomu, jako že nerozhoduje o věcech, že se přizpůsobuje?

R: Já nevím, jak tohle to bylo. Těžko povědět. Já bych řekla, že ano, protože naše babička byla hodně chytrá paní. Ale taky jsem slyšela, že... ted'ka nevím... ono... [hovoří o problémech s pamětí]

v důsledku stresu prožitého v dětství, kvůli kterým si hůře vybavuje] ... jen vím, že jsem hodněkrát slýchávala, že... a teďka nevím, jestli to byla mamka nebo jako babička, jako že - panenka, sedávej v koutě, najdou tě. Tak ono s takovouhle výchovou to je taky pak těžké, že?

R: U táty, tak tam já vím, že babička byla chorobně žárlivá vždycky. Ona hrozně žárlila na mamku. A vím, že děda... děda, když byl na... jako že smrtelné posteli, tak řekl, teď nevím, jestli tátovi nebo komu, něco jako, že poslední dva roky s babičkou bylo utrpení. Tak to je strašný. Tak to je strašný, je to... oni se moc nerespektovali. A děda byl přece jenom starší. Mám pocit, že si vlastně dělali takový naschvály, jako si dělají naši. Vím, že děda něco jakoby nesměl jíst kvůli zdravotnímu stavu, a potom jsme tam byli na oběd a víceméně to bylo k obědu i pro něj. Tak to by asi nemělo být. Tak jako, že... vlastně děláš, že se staráš, ale vlastně...

T: Ale vlastně ne.

R: Ale vlastně nestaráš. Jako tam... hodně jsme si říkali, že táta je přesně jako babička. Tam asi neměl moc co dobrého pochytit u nich. Vypadalo to, že i děda, že měl nějaké milenky či co. Víím... on byl učitel, že když k nám přijeli, tak vždycky první, co bylo, že zkontrolovali známky. A bylo jim jedno, kdy přijedou. Přijeli o půlnoci na návštěvu a my jsme jakoby musely jít ven za nimi.

T: Takže tam vlastně toho respektu bylo málo i vůči vám jako dětem.

R: Hm. Proto my taky vlastně s babičkou jako... no já určitě s ní nekomunikuju a mám pocit, že Jíťa taky ne. A Saša jí snad viděla za poslední tři roky dvakrát? Ona... poslední léta jsme tam jakoby přišli aspoň na Vánoce a oni... za prvý jsme se tam jakoby hádali a hlavně víceméně na začátku nás obvinili, že minule jsme tam něco ukradli. Tak to je potom těžký, že jo.

2.3.3 Zdroje a slabosti rodičů

Všichni máme nějaké vlastnosti, které nám v životě pomáhají, a také všichni máme vlastnosti, které nám je komplikují, kvůli nimž se dostáváme v různých oblastech života do potíží. Které takové vlastnosti vnímají naši respondenti u svých rodičů? A čeho si na nich případně váží? Výčet těchto charakteristik, které v rozhovorech zazněly, obsahuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 Charakteristiky rodičů

	přednosti	slabosti	čeho si na ní/něm vážím
Matky	<ul style="list-style-type: none"> • Smysl pro humor – „je v pohodě“, „je s ní sranda“ • Milá/umí být i milá • Citlivá • Tvořivá, umělecky nadaná • Komunikativní • Lidé ji mají rádi • Hezká, vypadá mladě • Umí to s dětmi • Šetrná – s málem dokáže mnoho • Rázná 	<ul style="list-style-type: none"> • Hodná až hloupá • Neuměla se postarat o děti a domácnost – neuměla vařit, nechtělo se jí uklízet 	<ul style="list-style-type: none"> • Všeho • Co všechno dokázala zvládnout • Že se mi vždycky snaží pomoci a podržet mě, má se mnou trpělivost
Otcové	<ul style="list-style-type: none"> • Chytrý • Naučil mě jistou disciplínu, pracovat, nějak se chovat – „nebo mi to spíš vnutil“ • Společenský a vtipný 	<ul style="list-style-type: none"> • Líný • Nesoběstačný • „Žije v jiném světě“ – nestaral se o věci, o které by měl • Nespolehlivý • Puntíčkář • Nadužívání alkoholu • Žije v hospodě - uniká tam od starostí • Žárlivý • Výbušný • Agresivní, když se napije alkoholu • Drogová závislost 	<ul style="list-style-type: none"> • Vůbec ničeho • Že kvůli mně přestal pít a kouřit a že mě má rád

Nejčastěji zmiňovanou slabostí matek bylo, že je až příliš hodná. Tato vlastnost matkám komplikuje život nejvíce:

R: Brzdí jí to, že je jakoby hrozně moc hodná, že právě kvůli tomu ji i vyhodili z práce jednou. I toho tátu, že i když nepracoval celou dobu, tak živila prostě několik lidí najednou a starala se o ně. Nevyhodila ho.

T: Takže byste si přála, aby máma byla taková jako razantnější?

R: No. K lidem, který si to zaslouží.

Naopak, jen jedenkrát zaznělo, že matka je rázná. Dcera přitom tuto její vlastnost vnímala jako přednost – matčině ráznosti vděčí za svůj školní prospěch a za to, že vůbec a tak dobře hraje na hudební nástroj, „protože já jsem fakt hroznej lajdák“.

U otců byla nejčastěji uváděna jako slabost jejich vztah k alkoholu a jeho negativní vliv na jejich chování. Z dalších charakteristik dominovaly nespolehlivost a lenost. Respondenti u nich nacházeli výrazně méně předností než u matek. Jen jedna respondentka uvedla, že si otce váží.

T: A našla byste nějakou vlastnost nebo něco, za co si můžete vážit svého táty?

R: Ne. To je pro mě úplně prostě tak odpornej člověk, že...

2.3.4 Co mám po rodičích

Všichni se svým rodičům něčím podobáme, jak vzhledem, tak povahovými rysy a chováním. Když měli respondenti uvést, co se domnívají, že mají s rodiči společného, tak pokud tuto otázku dokázali zodpovědět (někteří nevěděli, neuvědomují si, co mají společného), pak byly ve vztahu k matkám nejčastěji uváděny takové charakteristiky jako citlivost, smysl pro humor, případně společné zájmy. Co se týče otců, někteří respondenti měli zprávy od svého okolí (nejčastěji matek), že se otcí podobají vzhledem, pohyby, gesty, mimikou, podobnými reakcemi na stejné podněty.

„A já vidím, že my jsme si hrozně podobný prostě. Víím, že celkově i to, že prostě máma třeba vždycky říkala - ty seš jako ten táta prostě, že jo, někdy jako. - Ty děláš stejny věci úplně, tohleto by řekl úplně stejně nebo... tyhleto pohyby taky dělal prostě.“

Pokud jde o společné povahové rysy, nejčastěji byla ve spojitosti s otcí v rozhovorech zmiňována agresivita a výbušnost.

„To je různý, třeba já nevím, zareaguju stejně, jako by reagovala máma, někdy třeba jako táta. Úplně nesnáším, když malí děti řvou, nebo prostě když je nějaký hluk, to mě úplně hrozně vytáčí. A jeho to taky vytáčelo. Teď jsme byly s mámou v krámě a já mám hrozně ráda tyhle nový sušenky, tak říkala, že je měl rád taky. Máme oba dva stejnej špatnej orientační smysl s tátou. (smích) Takový, nevím, v nějakých situacích, že spíš jako reaguju jako táta, někdy jako máma, to je různý.“

*

T: A jak to máte s tátou?

R: Hm, po tom mám možná někdy takovou agresivitu trochu, když mě něco naštvě, tak jsem celkem dost výbušná.

2.3.5 Vztah s matkou

V rozhovorech s respondenty, jejichž matky dokázaly násilného partnera opustit a dařilo se jim překonávat těžkosti, které tento krok přinesl, a zvládat péči o děti a domácnost, většinou zazníval obdiv jejich dětí k nim za to, jak a co vše zvládly. Současně se vztahy těchto matek a dětí vyznačují velkou blízkostí a silnou provázaností, a to od nejtílejšího věku až do dospělosti, neboť všechny nastalé obtíže s matkami překonávaly společně. Nápadným rysem je, že jejich vztahy už od útlého věku do jisté míry postrádaly hierarchičnost matka – dítě, ochrana a podpora nesměřovala jen od matek k dětem, ale i od dětí k matkám. Od dívek několikrát zaznělo přirovnání, že byly, nebo jsou s matkou (nejlepší) kamarádky, „parťáčky“.

„A myslím si, že... my jsme byly vždycky jako hrozně... jako nejlepší kamarádky, když jsme byly děti... Co to říkám? (smích) Když já jsem byla dítě. Tak jsme prostě byly jako kamarádky. Jak jsme právě byly spolu samy, tak jsme všechno dělaly spolu a já jsem prostě říkala... já víím, že jsem... že jsem jí říkala - mami, já až budu mít manžela, tak já chci, abys bydlela s náma. A ona - no to nebudeš chtít, že jo, to jako ten kluk nebude chtít třeba. - Ne, ne, to musí brát takhle prostě, já chci, abys se mnou chodila i na rande každý. A ona - prosím tě... Já - jo, jo, hele, jestli ten kluk mě bude mít rád, ty s náma budeš chodit na rande, já nepudu bez tebe prostě a takovýdle věci jsem jí říkala jako. My jsme prostě byly úplně na sobě hrozně fixovaný. A potom jako teda se to nějak jako

prerušilo a potom se to začalo zase zlepšovat a v tuhle tu chvíli už prostě je to úplně... úplně v pohodě prostě, že si ani třeba někdy nepřidu jako s mamkou, ale prostě jako s takovou parťačkou, kamarádkou, že prostě taky to nemá úplně jednoduchý a celkově ona vlastně ten celej svůj život obětovala tomu, abych já jako... aby ze mě vyrostl dobrej člověk. (...) Že jako na jednu stranu jí hrozně obdivuju, na jednu stranu si říkám, že nechápu, proč to takhle udělala. Ale prostě každá jsme jiná. No tak prostě to tak bylo a samozřejmě jsem jí hrozně vděčná za to, že prostě se o mě takhle postarala, že to nemohlo bejt jednoduchý. A snažím se jí pomáhat co nejvíc teďka, abych jako celkově prostě po finanční stránce a takhle, tak se snažím bejt nějakou oporou a prostě i třeba, když má nějaký problémy, tak nějak jí s tím pomoct. Že vím, že prostě si to zaslouží teďka po tomhle tom všem, abych jako, když už já jsem vyrostla, tak aby se to obrátilo ty strany.“ (Klára)

Z výpovědí respondentů, jejichž matky v násilném vztahu setrvaly dlouhodobě a děti tak byly příliš dlouho vystaveny negativním dopadům z tohoto soužití, popřípadě ještě matka péči o děti a domácnost (vytváření pocitu domova) nezvládala, nebo jen s těžkostmi, taková těsná provázanost ve vztahu s matkou nebyla patrná (roli ovšem mohly hrát i jiné faktory).

Tendenci nějak matce vypomáhat (např. s péčí o mladší sourozence) a podporovat ji, nebo pocít, že by tak měli činit, však mají všichni respondenti. Současně se u některých z nich nyní objevuje přirozená touha žít už více svůj vlastní život a soustředit se na něj.

Následující úryvky z rozhovorů ilustrují kolize mezi dětmi a matkami, které ve výpovědích respondentů zazněly.

Vzdor Natálie

Natálie se rozhovořila o svém bouřlivém „vzdorovém období“, které kulminovalo zhruba mezi jejím patnáctým a sedmáctým rokem (více viz příběh Natálie). Odmalička se prý projevovala jako chápavá holčička, která porozumí, když jí maminka vysvětlí, proč nemůže mít věci jako ostatní děti, nebo prostě „*proč se něco v naší rodině stalo takovýmhle způsobem*“. A najednou chtěla být tím dítětem, které nic chápat nemusí a kterým nikdy nebyla, a ne tou rozumnou, předčasně dospělou, která na všechny bere ohledy a vlastní potřeby upozadí:

R: „*Když jsem začala mít to vzdorový období, tak já jsem chtěla mít ten pocit, že na všechno se můžu vykašlat, že prostě můžu říct, že mě to nezajímá, že třeba mi nemůžeš koupit, já to prostě chci. A já jsem to celej život chápala, já jsem všechno chápala, prostě všechno jsem akceptovala. A pak jsem chtěla mít prostě jenom pocit, že nemusím, že nemusím to chápat, nemusím bejt dospělá, můžu se na to všechno vykašlat prostě a budu prostě našťvaná na zbytek světa nebo takhle.*“

T: *A nemusíte brát ohledy?*

R: *Jo, přesně, to je ono. Nechtěla jsem brát ohledy, protože to jsem dělala celej život a najednou prostě už mě to nebavilo. Prostě jsem si říkala - proč já bych měla furt bejt ta chytrá? Já jsem měla bejt dítě a nebyla jsem dítě, protože jsem musela brát ohledy na vás. A pak jsem se na to prostě chtěla vykašlat už.*

Krom toho „být dítětem“, šlo o to získat prostor pro sebe a dospět. Bouře, které mezi dcerou a matkou proběhly, nakonec vyústily v to, že: „*Já jsem jí přestala zazlívát to jako, že mi třeba jako něco nedovolila a ona začala chápat, že prostě já potřebuju ten svůj prostor. Prostě začaly jsme se chápat jakoby... tu osobnost, kterou obě dvě máme. (...) Že prostě jsme si potřebovaly tak nějak jako vyjasnit, z mojí strany to možná bylo trošku drsnější, ale já prostě... já prostě nedokážu bejt asi ohleduplná dostatečně. (smích) Víím, že to je jedna z těch mejch špatnejch*

vlastností, že nedokážu prostě... nevím, jestli nedokážu, nechci, nebo jestli je mi to nepříjemný, bejt ohleduplná k ostatním lidem, když jde o nějaký city, který souvisí i se mnou. Jako že prostě nějaký ústupky dělat a tak. Takže jsem jí to asi jako celkově neusnadnila, ale potřebovala jsem jí nějakým prostě jakoby rázným způsobem ukázat, že já se o sebe postarám - tak mě nech na pokoji laskavě. (smích) A tedka prostě ona jako ví, že prostě... že jako ona nemusí dělat nic jako se mnou prostě, jako už mě bere jako normálně, že jsem dospělá a dělám všechno sama za sebe a to. Jako že by mi dávala nějaký rady do života nebo tak jako - myslím, že to bys měla udělat trošku jinak..., tak to vůbec jako. To vím, že mi věří, že mě podporuje ve všem prostě, ... že je hrdá, že třeba všechno, co jsem jakoby tak nějak jakoby udělala, že se jí to líbí... No.“

Odmítání Daniela

Danielův vztah s matkou negativně ovlivnilo odebrání dětí z rodiny a jejich umístění do ústavní péče poté, co vyšlo najevo, co se doma děje. Podle informací, které Daniel má, matka údajně měla v určité lhůtě možnost dosáhnout toho, aby se děti mohly vrátit domů. Daniel jí dlouho zazlíval, že této možnosti nevyužila (důvody, které ji k tomu vedly, však nezná a nikdy se na ně nezeptal), a vyhýbal se jí. Vztahy s ní urovnal až po letech na přání své tehdejší přítelkyně. Matku má rád jako člověka, nicméně ve vztahu k sobě její rodičovskou autoritu již necítí.

R: *Tak třeba mámu, tý jsem to taky dával za vinu, protože... tam byla snad jako nějaká lhůta, kdy to šlo vlastně z toho... kdy to šlo z toho diagnostáku zrušit celý, že bychom se jako vrátily domů. A máma nějak jako nechtěla, nevím, co tam přesně bylo, prostě to jako neproběhlo, prostě jsme tam zůstaly. Nevím, jaký měla důvody, nikdy mi to neřekla. Já jsem se na to nikdy ani moc neptal. Takže jí jsem to taky dával za vinu samozřejmě (...). A trvalo mi to chvíli, než jsem si dal věci v hlavě do pořádku. Teď spolu máme jako super vztah. I když i tak jako jí nevnímám moc jako matku, vnímám jí jako, nevím, jako známou, kamarádku? Asi bych si jako od ní nenechal něco poručit, to asi ne.*

T: *Že u vás nemá tu autoritu jakoby toho rodiče?*

R: *Ne, to ne, to nemá. Já jí jako beru, že je matka mejh sourozenců. A tím to pro mě končí. Mám jí jako rád, jako matku, ale... ale jako matku jí neberu, pro mě teda.*

T: *Bylo to tak vždycky nebo až potom?*

R: *Až potom.*

T: *A co se změnilo, že jste vlastně... jak jste říkal, že jste si to potom přerovnal a že jste to...*

R: *Do jistý míry mě v tom motivovala moje přítelkyně. No, a co bych pro ní jako neudělal tehdy? (smích)*

T: *Pro přítelkyni?*

R: *No.*

T: *Ona si to přála, abyste to nějak urovnal? Jo?*

R: *Jo, přála si to, no.*

T: *A...*

R: *Já jsem se o to nemusel nějak moc jako... že nějak to přišlo samo. Stačilo jenom prostě přijít a chvíli se s ní [s matkou] bavit a nějak jako jsem nedělal nějaký dlouhý jako rozhovory o tom, co bylo, co bude, jak bylo a proč bylo, prostě to nějak vplynulo.*

T: *Takže je možný, že máma si to přála, aby se to urovnalo, že na to jako čekala?*

R: *Určitě i máma si to přála, no. O tom nepochybuju.*

2.3.6 Vztah s otcem

Ze všech našich respondentů pouze jedna jediná (Marcela) měla a má se svým otcem dobrý vztah a hovoří o něm pozitivně. Domácího násilí se dopouštěl, když byla velmi malá, vlastně si to ani moc nepamatuje. Vždy se cítila být otcem obdivována a rozmazlována (tatínkova „princezna“), ale ne vždy jí to bylo nebo je příjemné, jako např. když jí připadá, že ji upřednostňuje oproti ostatním sourozencům („já jsem prostě normální člověk, jako nemusí mě tolik povyšovat“). Vybavuje si, že byla kdysi tázána, s kterým z rodičů si přeje zůstat. Ráda by tenkrát odpověděla, že s otcem, ale zvolila matku. Ta podle ní na tom tehdy byla hůře (smutky a deprese) než on. Otec má novou rodinu, ale běžně se s ním vídá a matka proti tomu nic nenamítá a nikdy nenamítala.

„Já jsem tátou měla strašně ráda. Fakt hodně, protože mě strašně rozmazloval, jako že na co jsem si ukázala, tak to mi koupil a takhle. Ale jako, že vlastně oni, když se mě i ptali, jestli chci být s mámou, s tátou, tak já chtěla říct s tátou, ale prostě jsem už nějak jako věděla, že máma je máma, že jo, že prostě musím být se svojí mámou. Takže jsem řekla máma a jako nelituju toho, jako rozhodla jsem se dobře určitě, ale jako litovala jsem určitě víc mámy [než otce], protože jako vím, že jakoby taky měla ty deprese a takhle, jako že byla furt nějaká smutná, takže to ještě mámy, no.“ (Marcela)

Další dvě respondentky se s otcem rovněž vídají, nicméně jejich vztahy jsou narušené, zatížené minulostí a chováním otce. Ostatní respondenti dnes se svými otcem v kontaktu nejsou. Jen v jednom z těchto případů možnost jakéhokoliv kontaktu s otcem přes jeho určité projevy zájmu dlouhodobě a striktně nepřipouští dcera:

T: *Jste nějak v kontaktu nebo...*

R: *Ne vůbec. Vlastně naposledy jsem ho viděla, no... tak ty čtyři roky... ne, tři roky zpátky.*

T: *A od té doby, co jste vlastně jakoby odešla, tak nějak jste se vídali nebo...*

R: *On se snažil, ale já jsem nechtěla, prostě byl úplně tak odpornej člověk, že prostě to nechci nikdy už.*

T: *A zažila jste někdy něco takového, čemu se říká asistovaný styk, jak se vlastně jako...*

R: *Chtěli to po nás, že jakoby (...) měli tendenci, že prostě nás dají znova dohromady, že se to spraví, ale to jsem fakt jako odmítala, toto ne.*

V ostatních případech se otcové ze životů dětí postupně vytratili. V několika případech ke ztrátě kontaktu s dítětem přispěl otcův přístup k životu a jeho celkový životní styl – tendence unikat od problémů, nespolehlivost a zneužívání návykových látek (alkohol, drogy) atd. V jednom případě otec po letech bez jakéhokoliv osobního kontaktu souhlasil s adopcí syna jeho otčímem (viz příběh Mariána). Pouze u jednoho otce soud rozhodl o zákazu styku s jeho nezletilými dětmi, po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody však není v kontaktu s ani jedním ze svých již zletilých dětí, byť s některými se před nástupem do vězení i přes zákaz styku vídal.

Někteří respondenti hovořili o své touze a intenzivní snaze v určitém období navázat s otcem kontakt a vztah (viz např. příběh Natálie). Tato snaha však kvůli jednání otce nepřinesla kýžený výsledek a vyústila v silné zklamání. Dnes kontakt s ním odmítají s tím, že otcem už poskytli šanci dost, nevyužil je a více si již nezaslouží. Od několika respondentů zaznělo, že otce už nepočítají do své rodiny. Nezájem či odmítání však neznamená skutečnou lhostejnost vůči němu, nebo snad vyrovnanost s minulostí a současným stavem věcí ve vzájemných vztazích. Téma otce je

u všech spojeno se silnými emocemi. Ve výpovědích většiny respondentů - tedy i těch, kteří dnes kontakt s otcem odmítají a vyjadřují nezáměr o něj - je totiž stále patrna či skryta určitá touha po jeho zájmu, pozornosti (tj. potvrzení, že jeho dítě je pro něj důležité, přijímá jej jaké je, váží si ho a má ho rád) a zejména po jeho sebereflexi (uvědomění si a uznání chyb, kterých se dopustil) a změně (jeho problémového životního stylu a chování). Nesouhlas s chováním otce, nejen ve smyslu násilného jednání vůči členům rodiny, ale také s jeho projevy nezodpovědnosti a zejména pocíťovaným nezájmem o ně samotné,⁴¹ zazníval téměř ve všech v rozhovorech. Selhání otců jsou pro jejich děti palčivá, nepochopitelná. Trápí se otázkami, na které neznají odpověď – jak se otec tak nepřijatelného jednání vůbec mohl dopustit? Vůči chybám otců se ostře vymezují, hovoří o tom, že takto by se ony nikdy nezachovaly, současně však lze postřehnout přirozené obavy, aby některé z těchto chyb samy neopakovaly. Některé z těch, kteří nyní kontakt s otcem odmítají, životem provází strach, co kdyby otce někde náhodně potkali. Představuje to pro ně poměrně velký stres. Obávají se, že by s otcem soucítili, nebo se opět dostali do sféry jeho vlivu. Nechtít být s otcem v kontaktu jim za dané situace (otec jim nevěnuje zájem, cit a respekt, jak by potřebovali, nemá náhled na své minulé chování a nečiní žádné změny ve svém problémovém životním stylu) v životě přináší více klidu, než kdyby o něj usilovali, nebo s otcem v kontaktu byli. Ve své podstatě to znamená přijetí situace a vzdání se svých nenaplnitelných očekávání vůči otcům.

„Já myslím, že... jako náš otec nás ztratil. Já jsem... minulou dovolenou se mnou prohodil dvě věty. První bylo, že - já myslel, že seš Zita. A druhá - jestli chci nějaký peníze. Což mě docela překvapilo, v životě se mě na tohle nezeptal. Ale za celý týden jenom dvě věty. A já... pravda je, že já pořád čekám, že... nevím, jestli na to čekám, ale mám problém s ním komunikovat, dokud on neuzná, že to asi jakoby podělal. (...) On táta je, co tak jsem slyšela, on byl skvělý jakoby, když jsme byly malé. Ale jakmile začnete mít svůj vlastní názor, tak to už není jeho názor. A tím končíte.“

*

T: A jaký to pro vás je takhle za tátou jezdit?

R: No je to divný trochu, ještě se tváří, jako kdyby se nic nestalo.

T: Kdyby to mělo být tak, jak byste si to představovala, aby vám v tom bylo dobře, tak to by bylo jak? Kdybyste měla tu moc to změnit?

R: Mně by hlavně hodně pomohlo, kdyby jakoby... on asi dvacet pět let nepracoval, což... jak žil s mámou, takže nás živila máma všechny. A teďka taky nepracuje. Takže teď ho živí jeho máma.

T: To znamená, že by vám pomohlo, kdyby začal pracovat?

R: No, a uvědomil si jakoby, co všechno v tom životě dělá. A asi mu to je líto, ale furt mu to asi moc nedochází.

*

R: Myslím si, že ta rodina, jak funguje teď, nikdy nefungovala líp. Takže mým přáním je určitě, aby to zůstalo, jak to je teď. Abychom toho tátů už prostě neviděli nikdy. Já ho vidat nechci, nemám to zapotřebí. Holky na něj, zdá se, dočista zapoměly, ty už po něm ani neštěknou, už vůbec se o něm nezmiňují, takže určitě jedno z přání, aby to tak zůstalo. Tak jak to je teďka, tak to je super, fungujeme dobře, máme se všichni rádi, takhle je to fajn.

T: Vy jste se s tátou dřív scházeli na tajno a teď vlastně o to nestojíte. Co se stalo, že se to změnilo?

⁴¹ Jako nezáměr otce je respondenty pocíťovaný nejen jeho nezáměr o osobní kontakt, o informace o tom, jak si v životě vede, ale i nehrazení výživného, zejména pokud se matka s dětmi potýká s nedostatkem financí, nevyhovujícím bydlením apod.

R: No, mě vždycky ovlivní nějaká z těch přítelkyň, jo? Takže jako ta mě jako nějak naučila, jako že bych si měl jako vážit toho, co mám a ne prostě jako hledat něco, co mít nebudu.

T: To znamená, že byste od táty toužil po něčem, co vám nemůže dát?

R: No, ano, aby byl trochu jinej, aby jako se choval jinak prostě, když měl tu možnost. (...) **Člověk má vždycky jako, si myslím, že má jako nějakou volbu, jak bude jednat. A určitě jí měl i on. A jestli jeho volba byla tak, jak to zvolil on, tak to je smutný. A přál bych si, aby si zvolil jinak. Já se o to taky snažím.**

*

R: A jak v prvním, tak v druhém případě, i těch pět let, i těch deset [zaznělo v odpovědi na otázku o představách o vlastní budoucnosti za pět a deset let], tak bych byl rád, kdybych tátu už neviděl za tu dobu nikdy. Myslím, že... myslím, že kdybych ho viděl, tak... nevím, možná by se ve mně něco zlomilo, možná bych s ním nějak soucítil a tomu se chci vyhnout. Myslím si, že měl dost šancí a dávat mu další nechci, takže ho nechci vidět. To chci určitě. Nechci ho potkat nikde. Toho se totiž bojím nejvíc, že ho někde potkám, že taky většinu jako života teda byl taky v [město] jako já, takže jako ta šance, že ho potkám, je pro mě docela velká. [Město] zase tak velký není, abych ho nepotkal, takže... Když ho nepotkám, když ho nevidím, když o něm nikdy neuslyším, tak budu šťastnej a spokojenej.

T: Je jednodušší být na něj naštvanej než s ním soucítit?

R: Rozhodně. Já na něj nejsem naštvanej, spíš jsem ho jenom vytěsnil. To je jednodušší než s ním soucítit. Myslím si, že si soucit nezaslouží rozhodně. Protože já jsem celej po něm. A říká to spousta lidí. A moje volby jsou jiný, podle mě lepší. Myslím si, že to šlo, ale že on buď nechtěl, nebo nevím, to už mi je jedno prostě.

T: Je možný, že máte na víc než táta?

R: Rozhodně.

*

„Ale mně je ho líto. Mně je líto toho, že prostě on se na tohleto všechno vykašlal. A já doufám, možná pořád jsem ještě hrozně záštiplná, a to je taky jeden z mejch charakterovejch, ne úplně hezkejch, vlastností, ale já prostě vím, že on teďka... se mu narodilo další dítě s přítelkyní a odstěhoval se a ještě se mi párkrát snažil napsat. Ale jako podle mě teda snaha poslat mi jenom zprávu na Facebook, není dostatečná, když člověk stojí o svý vlastní dítě, který prostě tady je. A já si... já si myslím, že prostě on udělal hroznou chybu a že to je jenom jeho škoda, že prostě... on na to třeba možná jednou přijde, možná ne, ale já jsem se nějakým způsobem, jakoby myslím sama v sobě, ho zřekla a už jakoby nechci tu jeho energii vůbec přijímat, protože by mi to jenom ubližovalo, že mě to hrozně vysávalo. A já vím, že tohleto přesně měla mamka, protože to je to, proč s ním zůstávala prostě.

Já jsem vlastně jakoby na jednu stranu opakovala její chyby, jak ve vztahu k němu, tak ve vztahu k tomu klukovi, kterýho jsem si prostě potom našla pro nějaký svoje zadostiučinění. A myslím si, že jestli on [otec] na to jednou přijde, tak to prostě... tak to pro něj bude hrozný, protože si člověk nemůže jen tak jako zapomenout na svý vlastní dítě. Nebo jako... je to hrozně hloupý a prostě jako ten člověk si vůbec nezaslouží, abych já se kvůli němu trápila, abych... já si nechci nic z něj vzít, já prostě chápu, že mám nějaký prostě věci od něj, ale chci spíš je mít jako takový připomenutí toho, že pořád jako bojuju za něco, že prostě jsem se nevzdala, jako to udělal on. Nevím úplně přímo třeba, jestli to jako jsou nějaký vlastnosti nebo tak, ale spíš nějaký jakoby dojem, co z něj furt mám, že je můj táta, tak to mám spíš jako... nevím, to se snad i dělá, ne? Že si nechávají nějaký ty...

nějaký ty válečníci věci po svejch nepřátelích nebo tak. (smích) Je to takový prostě... něco na ten způsob, já nevím úplně, ale jako nevím, neřekla bych úplně, že bych jakoby něco z něj měla víc, než prostě jsou fakt třeba nějaký charakteristický vlastnosti. Samozřejmě fyzický vlastnosti, ale ne nic, co by mi dal.

Ta situace, kterou on způsobil, to jo, ale on jako člověk si nemyslím, že by mi něco dal. Jako byly to třeba hezký momenty, kdy jsem si přišla - a teďka zase mám tátu prostě. Ale to by se nechoval tak, jako se choval potom. To bylo prostě všechno jenom lhaní, to co on dělal. Takže se k tomu prostě nechci nějak vracet. A vím, že to je takový ošklivý, ale já prostě... já si myslím, že si to zaslouží, jestli si to jednou uvědomí, že prostě jaký chyby udělal. A já mu to odpustit nechci už.“

Projevy zájmu, lásky, reflexi a změnu svých životních návyků a ještě k tomu kvůli ní, přesně to má od svého otce dívka (Marcela, viz výše), která jako jediná z našich respondentů má s otcem kladný vztah. A to vše také přispívá k tomu, že s ním může být „v míru“, navzdory tomu, co jí a jejím blízkým jeho chování v minulosti přineslo.

T: *Pil? A pije ještě dneska?*

R: *Přestal. Už přestal. I kouřil a pil a přestal.*

T: *A jak tomu rozumíte, že to takhle změnil se, svůj život?*

R: *On říkal, že kvůli mně. (...)*

T: *A jaký to je takhle jakoby slyšet, že táta kvůli vám přestal pít a kouřit?*

R: *Já jsem za to strašně ráda, jako že jsem na něj pyšná, jako že to zvládl. A vůbec. (smích a gesto rukou)*

T: *Co to bylo za gesto?*

R: *Jako, že jako... jako mír, jako dobrý.*

T: *To je hezký. (smích) To jsem neznala. A co ještě je... na co jste třeba ještě u táty hrdá, co na něm máte ráda?*

R: *No, že mě má jako rád.*

Příběh Mariána – Otec & otec

Mariánovi byly asi čtyři nebo pět let, když s ním maminka odešla od otce do azylového domu Acorusu. Na společný život s ním má málo vzpomínek a nerozvzpomíná se na toto období rád... „...jenom si tam třeba pamatuju, jak jako to nějak jako nehrálo. Táta věčně pryč. Máma nebyla nějak ve svý kůži nějak moc, jako nebylo to nějak ono, no.“ To, co o otci ví, zná spíše z vyprávění matky: „...táta nás jako nějak nezajišťoval. On třeba jednou měl na to peníze, že mu umřel... tak zdědil velký peníze, že mu umřel myslím, že táta, teď jenom abych nekecal. A on to pak šel prej... dal část jako babičce, a že prej zbytek prochlatal. On mohl koupit už jako ten byt, už to mohl koupit, protože abysme nemuseli platit ten podnájem, tak místo toho šel prostě a prochlatal to. Chodil prej často opilej...“

Krátce po odchodu z azylového domu si matka našla přítele. „A potom prostě, co jsme se odstěhovali a už si máma našla toho přítele, tak si ještě vybavím, že jsem prostě často navštěvoval tátu. A tadydle si už jako pamatuju docela, že se mi u něj absolutně nelíbilo. Nevšímal si mě a prostě... on měl v tu dobu taky už novou přítelkyni, na kterou tam přede mnou nadával. Urážky a

tak. A jednou jsem se prostě tam rozbřečel a chtěl jsem volat mámě, on to pořád zakazoval, zakazoval a nějak během hodiny už nějak povolil, zavolať jsem mámě a chtěl jsem... řekl jsem jako, že chci teda odvést. Táta mi to zase sebral, nakonec si pro mě přijel mámin přítel a odvezl mě. A jinak já to... zrovna tady ty vzpomínky nerad jako nějak... vzpomínám.“ Matka se za svého přítele provdala, z tohoto jejího vztahu má Marián mladšího sourozence. Matčina partnera má moc rád, váží si ho a považuje jej za svého otce. Díky němu jsou prý s maminkou šťastní. Otčím mu nejprve v jeho patnácti letech dal své příjmení („A jako cítil jsem se fakt potom jako mnohem líp (...) jsem se jako ještě víc cítil, že do té rodiny prostě patřím“) a později, to mu bylo sedmnáct let, mu navrhl, že by jej adoptoval.

T: Čeho si tak na něm nejvíc vážíte?

R: *Prostě nějak tý ochoty, že mě prostě i... i mě vzal do rodiny, i když nejsem jeho syn vlastně, chtěl mámu i přesto, že už měla dítě. Pomohl nám a hlavně, že si mě chtěl jako vzít jako za vlastního syna, tak teda požádal o to osvojení.*

Když Mariánovi otčím poprvé nabídl, že by ho osvojil, myslel si prý, že jde jen o žert, netušil, že je něco takového vůbec možné. Když mu pak tento návrh přednesli oba rodiče (matka a otčím), pochopil, že to otčím myslí vážně a že je to jeho přání. A jeho návrh přijal s těmito pocity: „Tak jestli to jde, tak budu jedině rád jako, že pak mě to odpoutá sto procentně od pravýho táty a dá mě to prostě jako do plný moci, péče tomuhle tátovi. Tak se mi zdá, že to bude jako ulehčující jak pro něj, tak jako, že už nebude se muset zodpovídat nějakým těm alimentům, který stejně neplatil, tak už může rovnou na mě zapomenout. A prostě jako potom... cejtíl jsem se jako víc, že zapadám do rodiny. Příjmení jsem sice měl, ale podle papírů jsem byl prakticky pořád syn pravýho táty.“

„Potom jsem byl u toho soudu docela nervózní, vlastně tak, jak tam nějaký ty otázky a tam jsem se klepal asi nejvíc. (smích) Ta na mě koukala ta soudkyně a všichni, táta tam byl, přesně tam u toho... uprostřed té místnosti, takhle tam stál, mě jenom vyvolali, když jsem seděl. A mně už tam tekly slzy do očí, nevím proč, ale prostě mě to nějak celkově všechno dostalo. Táta se tam teda, ten pravej, se tam jenom stavěl, jenom aby něco tam řekl, blablabla. A pak odešel.“

„Pravýho tátu jsem jinak za posledních třeba osm let viděl jenom třikrát a pokaždý u soudu. Jenom proto, aby tam odsouhlasil, že se mě vzdává, na to osvojení. A že si mě může vzít do plný péče jako že tady ten táta [otčím]. Tak s tím souhlasil. Já jsem se mu popravdě ani nějak nepodíval do očí, ani jsem o to nestál. A jako pravýho tátu ho nějak ani neberu, protože... nevím jako přesně jestli jako... já si to nepamatuju přesně, to dětství, ale už jenom z toho, co si sem tam vybavím, ještě řekla máma, tak jako mně už přijde jako prostě, pro mě je to cizí člověk.“

Přestože Marián říká, že jeho biologický otec je pro něj již jen cizí člověk, o němž neví, ani jakou barvu má oči, a za roky, co se nevidají, zapomněl jeho hlas, a sporadické projevy zájmu otce o něj sám odmítal, není mu lhostejné, že se ho otec nikdy nesnažil kontaktovat přímo, ale vždy jen prostřednictvím matky. Vnímá to, stejně jako fakt, že otec matce nehradil stanovené výživné, jako projev otcova nezájmu. I když si osvojení otčímem sám přál, to, že se proti němu jeho otec nijak nevyslovil a souhlasil s ním, chápe, jako že se ho jednoduše vzdal, že ho odepsal.

„Vzdal se mě, sem tam projevil o mě zájem, třeba tak jednou do roka, ted'ka k osmnáctinám poslal esemesku mámě, ať mi popřeje všechno nejlepší k narozeninám. A konec. Prostě o mě nějaký zájem nikdy nějak extra neprojevoval, ale když projevil, tak já jsem odmítnul. Ale bylo to fakt málokdy. Alimenty ani nějak neplatil prostě. Projevil o mě zájem, když jsem byl dítě, to jsem tam teda jezdil, jel jsem tam dobrovolně, ale vždycky to dopadlo nějak špatně, že jsem vždycky nějak odjel. Pak už jsem tam nechtěl vůbec, a pak už tam vzniklo tohle, že už mi jenom sem tam napsal

*jako mámě, vždycky jenom přes mámu, vždycky to bylo přes mámu. **Mě by třeba jenom zajímalo třeba, kdyby měl moje číslo, nebo jako jestli ho měl teda, tak jestli by napsal někdy osobně i mně (...). Protože pokaždý napsal mámě a fakt maximálně jednou do roka.***

„...doteď si třeba nepamatuju, jakou má barvu očí táta nebo tak, protože já jsem se [u soudu, kde byla schválena změna jeho příjmení] fakt odmítl prostě celkově na něj kouknout. Hlavně, když jsem ho viděl, tak jenom jsem prostě ze strany viděl, že se na mě podíval, na mě ani nepromluvil nějak, prostě něco jenom... tam kouřil, čekal, zahodil vajgl a - tak jdeme, ať už to máme nějak za sebou nebo tak. Prostě už to jenom potvrdil, potvrdil, potvrdil, žádný odmítání, nic prostě, nezdráhal se, prostě všechno potvrdil. Táta [otčím] to jako chtěl... chtěl to teda udělat, to osvojení, já jsem taky už všechno teda jako chtěl, když jsem viděl ten nezáměr z jeho [otcovy] strany celkově. Tak to nebyl to žádný problém prostě mu to odsouhlasit, jako proč ne, tak budu jeho syn právoplatnej, podle papírů, všechno. Jako úplně ne geneticky, ale podle papírů jsem prostě jeho definitivní syn. I jeho rodina mě nějak jako vzala.“

Je něco, co by si Marián od svého biologického otce přál dnes jinak a jak o něm vůbec nyní jako dospělý smýšlí? *„Teď už na tom stejně nezáleží a já jsem teďka tady s tím životem [s otčím] spokojenej, takže ať už si žije on, jak chce, život. Protože po mámě měl další přítelkyni, který udělal pak dítě a zase nejsou spolu. A teď má zase třetí a tý udělal zase dítě a (...). Taková továrna na děti je to. Tak prostě si nedokážu představit, že bych byl něco jako on. Nechci prostě. (...) ... jako tady ten táta [otčím] nám dal spoustu možností na výběr jak žít, a s tamtím tátou [biologický otec] bych myslel, že by to bylo doteď, protože jak neposílal ty alimenty, tak akorát ukazoval tím, jak nemá peníze, jak všechno akorát prostě buď proclastá, nebo... Já se o něj nějak nezajímám, nemám právo říct, jestli teďka chlastá, jak prostě žije, tak mně to... není mi nic do toho. Pro mě je to teďka cizí člověk. A jsem rád teda, že s ním teda nežiju, protože i... dá se říct, že i bez těch alimentů jsme to tady s tím tátou [s otčím] zvládli mnohem líp než s jeho penězma ... My jsme ty alimenty nikdy v životě nějak nepotřebovali na to, abysme se nějak jako udrželi. (...) ... nevím, co přesně dělá, ale jako pokud dokázal mě jen tak jakože odepsat tím způsobem, že když mě chtěl táta tady ten [otčím] osvojit a on prostě jen tak kejvnul, tak nemyslím, že bude mít jako kladnej přístup zrovna na ty další děti, co má. Jako nezdá se mi, že by zrovna ... jako se svým životem mohl bejt úplně šťastnej, ale že kdyby začal něco pořádně dělat a uvědomil si, co... jako co on udělal, takže by mohl bejt na tom celkově líp, mohl by si najít normální práci. Myslím, že každý člověk je dostatečně šikovnej na to, aby dělal něco, co ho třeba i nebaví, ale za lepší prachy.“*

Příběh Natálie - Proč jsem nebyla to dítě, kvůli kterému by tohle přestal dělat?

Jak to bylo a jak se o tom u nás (ne)mluvilo

...já jsem nikdy s mamkou nemluvila o tom, jak přesně to probíhalo, co se stalo, nikdy jsem se na to neptala, takže já vlastně mám k dispozici ty vzpomínky a to, co ona mi řekla sama. Ale jakoby některý věci jsem se nikdy nezeptala. A vím, že to začalo nějak potom, co jsem se narodila. Nevím, jestli mi mohlo bejt třeba jeden rok, dva roky nebo tak. A táta prostě začal brát drogy, zkoušel všechno možný, potom je začal prodávat, prostě děly se jako hrozný věci. A potom mámu začal mlátit, různé problémy tam vznikaly. Pamatuju si prostě útržky jako, že jsme leželi na Vánoce na sedačce všichni, bylo to taková hrozně hezká atmosféra. A potom prostě najednou mu jako z tepláků, z kapsy, jak tam tak jako ležel, vypadla injekční stříkačka. A já jako na to koukám a říkám - co to je? A on - no to od paní doktorky jsem dostal. Prostě nějakej kec jako mi řekl.

Nebo prostě potom si tam jako vyráběl jako váhu na vážení a já jsem na to jako koukala a nechápala jsem jako, na co to potřebuje. Nebo potom prostě vím, že tam měl nějak jako marihuanu

ve skleničce někde prostě a jednou mně nechal si ubalit svého vlastního jointa. Vlastně to byl papírek a v tom byl jeden lísteček nebo něco takovýdlehého. Já jsem to tam potom zapálila. Prostě jako takový blbosti hrozný. Pořád se koukal na Pulp Fiction a máma byla hrozně našťavaná, že mě na to nechává koukat, že to není film pro děti, že stejně fetuje jenom kvůli tomu, že prostě mu to přijde hustý z Pulp Fiction. Takovýdle hádky jako. Potom si pamatuju, že na sebe řvali prostě, pamatuju si, že jsem se třeba probudila a máma brečela v předsíni, protože táta se prostě našťaval, vyhodil vánoční stromeček na chodbu. A máma tam uklízela ten nepořádek. Víím prostě, že třeba na fotkách z Vánoc, tak tam jako táta má prostě úplně oči mimo jako, úplně hrozný fotky jsou to.

A potom on... to mi řekl on teda potom, že prej jednou... protože potom začal i prodávat, tak měl prostě balík jako pervitinu a rozdělával to do menších sáčků někde v koupelně nebo v kuchyni. A že já jsem tam přišla a koukala jsem se na to a ptala jsem se ho, co dělá. A on mi řekl, že si hraje s moukou. To si vůbec nepamatuju tohle to. **Jako myslím si, že spoustu těch vzpomínek jsem nějak vytěsnila, protože jsem je nechtěla.** Ale pamatuju si jeden moment, kdy jsme s mámou byly samy doma a to mi muselo bejt právě... už jsem musela bejt starší než tři, ale muselo to bejt ještě předtím, než se to stalo, což bylo nějak čtyři a půl. Takže něco mezi tímhle tím věkem. A máma se mě ptala, jestli víím, co táta dělá. A já jsem jí řekla - bere drogy. To si přesně pamatuju na ten moment. A já mám teďka tříletýho sourozence, takže já úplně nechápu, jako kdyby mi tohleto to dítě řeklo, co to muselo bejt.(...)

Potom si pamatuju celkově to, co se stalo. To bylo, když jsem jedno ráno... já jsem vždycky chodila k rodičům v noci, nebo buď v noci, nebo až ráno brzo, ale vždycky moje první, co jsem udělala, když jsem se probudila, i když to bylo v noci nebo ráno, tak jsem šla k nim do postele. A tak jsem vyšla ze svého pokoje a šla jsem prostě vedle a pamatuju si... takovýdle momenty prostě si pamatuju úplně do toho detailu. Vlastně jsem procházela tou chodbou, a když jsem vešla za ten roh, tak oni tam seděli prostě na té posteli a jakoby cejtila jsem, že je něco jako divného. A přitom to byl fakt hezkej den, pamatuju si, že sluníčko svítilo. A oni prostě jako se na mě tak jako podívali a jako já říkám - co se děje? A táta prostě úplně jako tak hrozně mile jako - mamince se něco stalo prostě v noci. No a máma měla prostě úplně jako seškvařenou kůži tady takhle na krku, prostě takovou obří jizvu.

No a potom už nevím, co se dělo vůbec. Potom si pamatuju, že prostě my jsme měli doma nějaký policajty, potom zase jako nic. Potom jsme nějak asi... já teďka... to jsme asi šly do toho Acorusu a víím, že se to nějak jako řešilo. Mamka chodila na nějaký různý jako... k doktorovi s tím, ono to bylo jako elektřinou prostě. Já přesně nevím. **To je jedna z těch věcí, na který jsem se nikdy nezeptala, jak se to přesně stalo.** Já víím, že prostě... vždycky jen z těch zmínek, třeba prostě, co oni o tom mluvili nebo co jsem uslyšela u toho doktora nebo co jsem slyšela v tom Acorusu. Ale já přesně úplně nevím, prostě víím, že nějakým způsobem prostě s vodou a se zásuvkou a s elektřinou prostě mamku spálil takhle na krku. A oni říkali jako, že to... že byla... že její tělo bylo hodně silný na to, že to přežilo, ten proud, že kdyby se třeba jenom nohou dotkla topení nebo něčeho vodivýho, takže prostě by to nepřežila. Takže teďka... doteďka má jizvu na krku.

Kontakt s tátou

A po tomhle tom vlastně už to začlo bejt takový rychle, že mamka nejdřív, ona mu hrozně věřila... (...) Ale tak jako měla mě a asi si myslela, že se to nějak dá zachránit... Každopádně potom, co se tohleto stalo, jsme ještě jakoby tam nějak jako byli prostě s tátou. Ona to nechtěla nahlásit na policii prostě. Potom jí jakoby přemluvily nějak kamarádky a doktor a takhle. Tak to udělala. Potom už prostě, já ani nevím, jak to probíhalo, ale nakonec teda jako byl soud. A táta dostal deset let ve vězení. No. A okolo toho taky byly takový hrozně hnusný věci. Já si to ani nepamatuju jako

celkově tohle to období potom už jako, nepamatuju si třeba den, kdy táta tam byl a potom druhý den tam už nebyl. On se mnou jakoby nikdy netrval nějak extra moc času, takže prostě na tohleto nějaký extrémní vzpomínky nemám.

Další potom vzpomínka je, když jsme ho šly navštívit do vazby. To si pamatuju, že byl hrozně zarostlej prostě, nechápu proč vůbec. A mluvily jsme s ním přes takový ty sluchátka s tím sklem. To mi přišlo hrozně zvláštní. A prostě pamatuju si, že si rodiče potom dali nakonec ještě pusu prostě přes nějaký to... přes nějaký, já nevím, co to tam bylo prostě, že se tam mohli jako... že jsme se mohli chytit za ruku nebo to. **A oni si tam prostě dali ještě pusu, tak jako, že prostě spolu pořád byli.** A oni potom jako... máma za ním jezdila, brala mě s sebou, potom třeba někdy mě nebrala s sebou, protože jsme musely jet do [název města, v němž se nachází věznice]. Tam jsme čekaly prostě hodinu někde v té čekárně té věznický, tam prostě bylo... nám prohlíželi tašky prostě, chodili jsme těma skenerama, čuchali si prostě ke všemu pití, jestli to náhodou není jako s něčím. Pak jsme prostě tam šli celejma těma chodbama toho vězení a potom tam byla taková hnusná velká místnost komunistická prostě, ve který jsme si všichni sedli ke stolům a teď tam začali chodit ty chlapi v těch modrejch naškrobenejch oblecích nebo takovejch divnejch věcech. No, a když člověk chtěl jít na záchod, tak jako musel procházet okolo těch lidí, ty tam seděli, koukali prostě na všechny. Bylo to hrozně divný jako tohleto. **Takhle jsme tam prostě jezdily a mně to právě nedělalo moc dobře, tak mě tam potom přestala mamka brát.** A on mi posílal... on říkal divný věci. Nakonec tam zůstal osm a půl roku a když byl venku, tak mně bylo nějakých čtrnáct. No. A on prostě psal mamce... já jsem s ním potom tak nějak jako omezila kontakt, že prostě jsem mu neodpovídala na dopisy ani nic jakoby jinýho. On třeba mi čas od času napsal, ale ne nějak moc. Ale prostě psal divný věci. No. A když potom jsme se... my jsme se sešli potom, já, mamka a on, když... .. hned potom, co ho pustili. (...) (Zatímco byl otec ve vězení, matka si našla nového partnera a rodiče se rozvedli.) A potom, když jsme se sešli, tak jako on nám hrozně... to dělal ale vždycky... on nám vždycky hrozně sliboval, co všechno jako bude pro nás dělat, jak se o nás postará a prostě, jak se o mě postará, že prostě se teďka chce hrozně snažit. A ze začátku to tak jako i trochu vypadalo, že prostě... že třeba on jako mamce neposílal skoro žádný peníze, když byl tam. Ona se mnou byla sama. A potom se teda jako tak nějak snažil, našel si nějakou práci, jako posílal nebo dával mně peníze, prostě bral mě třeba... my jsme spolu šli jako sami, my jsme spolu normálně mluvili. Bylo to jako příjemný.

Potom si našel přítelkyni a začalo to bejt prostě ten kontakt jakoby menší. Potom se s přítelkyní rozešel, měl zase jinou. No a potom jako, když zůstal s tou jednou, tak ten kontakt byl takovej jako... ona mě neměla ráda. (smích) A hlavně ona byla jako asi o čtyři roky starší než já, takže... takže to bylo takový jako „hezký“. A on potom jakoby i ty peníze mamce moc jako neposílal, potom měl nějaký prostě problémy. **A i přesto jako já jsem furt s ním jako byla v kontaktu, protože jsem jako furt chtěla nějak kousek té pozornosti aspoň.** A já jsem se... jeho jsem se dokázala ptát na ty věci, co se jako třeba dělo. **A ptala jsem se ho právě jako, co dělal a takhle.** A on mi řekl právě, že jako když byl v tom vězení, tak těch drog bral mnohem víc, než když prostě byl venku, že to bylo jednodušší. A právě proto se mi to potom spojilo [že jeho chování ve vězení, mohlo být ovlivněno užíváním drog]. On mi prostě psal [z vězení] jako úplně divný dopisy, jako o tom, ať nevěřím prostě mámě a babičce, že ty nechápou, že potřebuju tátu k životu. A přitom on se o mě jako nemohl vůbec postarat a máma a babička byly jako jediný, koho jsem měla. Prostě jako nadával na ně a bylo to nepříjemný celkově, tyhle ty jeho nějaký nálady a různě. A i když jsme tam [ve vězení] byly, tak někdy se choval prostě hrozně divně. Bylo to prostě nepříjemný, no. (...)

Krise

A s tím tátou to bylo takový, že... on nebyl jako rodič nikdy totiž, on byl... když se vrátil, tak on o mně nic nevěděl. On mě prostě bral do hospody, že jo, kupoval mi cigára a takovýdle věci. Nebo ne kupoval mi cigára, ale prostě tak jako - chceš, vem si, ... tak jsem si vzala. **A přišlo mi, že to je jako kamarád.** A celkově prostě potom, **když jsem se dostala do toho stavu, kdy jsem potřebovala, aby se mi to nějak jako vysvětlilo, co se stalo, tak jsem prostě měla pocit, že on je jakoby jedinej člověk, kterej mi s tím může pomoci, protože on za to mohl, on to celý způsobil.** To bylo asi... já jako chápu, že by to asi bylo mnohem lepší o tom mluvit s mámou, ale on věděl jakoby ty špatný věci taky. To pro mě bylo prostě nějakým způsobem lehčí mluvit s ním.(...)

A bych pravdu řekla, tak to bylo hodně komplikovaný a myslím si, že kdybych byla jakoby jiná charakterem nebo takhle, tak bych mohla skončit hodně špatně. (smích) Ale já jsem to nějakým způsobem potřebovala. Nemůžu říct, že by to třeba takhle měl mít každej, protože **já jsem prostě nechápala, proč jako jsem pro něj nebyla já to nejdůležitější, proč jako pro něj nějaká droga byla víc než bejt se mnou, když měl prostě malý dítě.** A pak prostě, když mi bylo těch patnáct, tak jsem začala prostě chodit do klubů a tak, a máma mi to zakazovala, začaly jsme mít problémy. A já jsem prostě chtěla někam chodit a chtěla jsem si tak jako... **začala jsem mít pocit, že chci zkusit věci, který jeho přiměly k tomu, aby prostě se na mě vykašlal tím svým způsobem. Takže jsem začala prostě zkoušet různé drogy taky** a já jsem jakoby nikdy neměla problém s tím, že bych třeba byla na něčem závislá. Já i když jsem... já jsem třeba kouřila s kamarádama nebo tak, ale oni prostě potom kouřili i doma, protože to začali potřebovat po nějaký době. Ale já jsem to nikdy jako neměla. A se vším jsem to takhle vždycky měla. **Prostě já jako když chci, tak něco dělám, když nechci, tak to nedělám.** Takže já jsem jakoby vždycky věděla, že si můžu v tomhle tom věřit. **A věděla jsem, že když budu experimentovat s nějakýma drogama, tak to neznámá, že do toho spadnu, protože se furt hlídám.** (...)

... nějak jsem jako se v tom hledala, protože jsem nevěděla, co se sebou vůbec. A celkově jsem prostě... já jsem, když jsem byla jako dítě, tak jsem byla taková hrozně ambiciózní. **A potom jsem to všechno ztratila prostě a patlala jsem se prostě v tom, co se stalo, přišlo mi to hrozně nefér, přišla jsem si hrozně ublížená, prostě přišla jsem si hrozně sama, přišla jsem si, že prostě se o mě nikdo nezajímá, že ta máma mi nechce dovolit, abych někam chodila, že ten táta prostě, tak ten na mě celou dobu kašle.** Snažila jsem se prostě dostat tu jeho pozornost, protože jsem nechápala prostě, proč tady pro mě nebyl, a teďka, když tady je, tak proč prostě se mi nevěnuje na sto procent. On potom prostě byl jako s přítelkyní - no, my jedeme tamhle, my jedeme za jejíma rodičema a prostě tak. A jenom mi sliboval věci prostě. Já jsem mu říkala třeba - neslibuj mi tohleto, já vím, že to neuděláš tohleto. A on - ne, ne, ne, to já jako udělám, to udělám, to se neboj, hele, věř mi. Já říkám - no, věř mi, to jsi říkal mámě celej život. Prostě byla jsem taková hrozně ztracená.

On byl úplně stejnej jako můj otec

A potom, když mi bylo sedmnáct, tak jsem... tak jsem se seznámila s jedním klukem (...). Hrozně jsme se do sebe zamílovali prostě za první tejdny. No a po tom prvním tejdnu mi prostě řekl jako, že takovýdle věci taky dělá [užívá drogy]. Úplně to stejný, **on byl úplně stejnej jako můj otec a to byl právě ten problém.** No a já, protože jsem byla hrozně hloupá, mladá, tak jsem si myslela jako, že to je... že to nevádí jako, že prostě to je hrozná láska. A to bylo prostě naprosto... já teďka, když se nad tím zamyslím, tak já nechápu, že jsem vůbec mohla bejt někdy v takovýdle situaci a dělat takovýhle věci.

*On mě tahal prostě jako někam domů prostě k nějakým kamarádům, tam se na stole prostě narýsovaly čáry pika a oni jako - no tak si vemte, kdo chce. A on - já si dám, můžu prostě? A já jako - ne. A nemohla jsem to říct před těma lidma. Já jsem byla prostě ta blbá mladá holka jako, kterou on tam přitáhnul, takovýhle věci mi prostě dělal. Nebo jsem na něj prostě potom čekala a on mi řekl - hele, já si dojdu tamhle za kamarádem naproti prostě mu vrátit tady telefon nebo něco, nějakou blbost. No a samozřejmě nechal mě prostě doma jako zamčenou třeba... nebo já jsem neměla klíče, nemohla jsem odejít. A on mě tam nechal a vrátil se prostě za tři hodiny úplně najetej jako. Já jsem tam na něj čekala, on mi nebral telefon, nic prostě. Přijel třeba jako, nic, nezajímal se o mě, šel si hrát nějaký hry na počítači, takovýhle věci. **Prostě bylo to jako, když se to tak vezme, úplně stejný jako s mým tátou.** Ale už bylo pozdě na to jakoby z toho vystupovat, když jsem to všechno zjistila tohleto, tak jsem... tak jsem prostě pořád jako s ním byla, celkově to trvalo rok a půl, něco přes rok a půl.*

*A za tu dobu já jsem jakoby měla pocit, že to bylo... to bylo to, co jsem jakoby hledala. **Já jsem se v tom na jednu stranu hrozně vyžívala, protože to bylo něco takového hrozně dramatického, co jsem v tom životě potřebovala.** A celkově to moje experimentování s drogama přehlušilo tohleto naprosto, protože jsem najednou věděla, že jsem ta opora pro něj. A on mi prostě říkal, jakej jako jsem jeho anděl, že prostě jako kvůli mně nechce, že já jsem jeho droga. To je přesně to, co říkal můj táta mojí mámě, když jsme se potom někdy třeba bavili. A bylo to..., prostě srdceryvný záchvaty jsme měli, tak jsme na sebe prostě řvali prostě, on mě taky jako potom dal facku kolikrát. A já jsem si říkala - no tak tohle ne, že jo, to nemůžu prostě nechat dopustit, aby to dopadlo stejně se mnou jako s mojí mámou. Prostě jsme se rvali, já jsem ho taky mlátila prostě, já jsem ho přetáhla flaškou přes hlavu prostě, on mě tam potom začal mlátit. Prostě byl ožralej, do toho prostě začal hulit, do toho prostě začal zase brát piko, prostě potom do toho přestal [užívat drogy] kvůli mně, potom se se mnou rozešel, že chce radši fetovat než bejt se mnou. Potom prostě za pár hodin jsme oba dva nedokázali bez sebe bejt, tak jsme prostě v noci běželi za sebou jako.*

*No potom prostě po nějakých jako třech měsících úplně šílenejch takovejchle věcí, tak toho [fetování] nechal a bylo to vlastně kvůli mně. **Takže on tu závislost z drogy přenesl na mě akorát. A samozřejmě to prostě nebylo možný v tomhleto žít.** Takže ten vztah jakoby, přestože... já jsem měla prostě dobrej pocit z toho, že jsem ho z toho dostala, to bylo to, co jsem potřebovala. **Já jsem prostě potřebovala, když jsem nebyla dostatečný důvod pro toho tátu, aby se z toho dostal, tak jsem potřebovala, aby se prostě z toho dostal někdo jinej, na kom mi záleží.** Takže já jsem si tohle to všechno prostě nějak jakoby převtělila do toho kluka a prožívala jsem to tak. Takže já jsem ho z toho dostala prostě a přišlo mi jako, že to je ono. No a prostě potom po čase ... mě začaly štvát jakoby i jiný věci. A věděla jsem, že prostě pokaždý, když udělám já nějakou chybu, tak ten celej vztah spadne, protože on visel jenom na mně. A vlastně jako, když jsem ho z toho dostala, tak jsem musela já bejt pro něj tam všude. A to bylo hrozně takový jako těžký, ale **nějakým způsobem už mě to jakoby dostalo z tý mojí zoufalosti, co jsem měla předtím, takže jsem jakoby začala bejt víc samostatná,** začala jsem si uvědomovat, že prostě předtím, když jsem jako dělala takovýhle věci, tak to bylo špatně.*

Sebereflexe a ukončení kontaktu s otcem

*A pak prostě... potom jsme se rozešli [s přítelem], což byla zase další nejvíc dramatická věc na světě. A teprve **potom jsem si uvědomila, že vlastně jsem zahodila jakoby všechny tyhleto věci, co jsem jako... že tím hledáním jako, proč se to stalo, když jsem byla dítě, nebo jako proč mi to někdo udělal a proč prostě se takovýhle věci děly, takže jsem prostě úplně jako ztratila přehled nad tím jako, že nějaký jako jinej život existuje, prostě že jsem byla ochotná skončit***

s nějakým feťákem prostě, bydlet v nějaký garsonce, prostě pro mě to byl jako úplně super plán v tu chvíli. A i přesto, že třeba potom jakoby jsem zase zkusila další věci, tak jsem se začala tak jakoby nějak vyvíjet už tím správným směrem, si myslím.

No a s tím tátou to prostě nebylo dobrý, ty vztahy, to byly prostě jenom sliby potom. Prostě jediný co, tak jako čas od času, že mi poslal nějaký peníze, když jsem potřebovala, když jsem byla prostě na tý střední, protože mámě jako třeba moc neposílal, tak jako, že mně. No a potom jako mi začal vyčítat, že po něm chci jenom peníze. Říkám - a jo, to jsem jich dostala hodně teda, děkuju ti. A prostě pak jsme se jakoby pohádali takovýmhle způsobem a já už jsem si řekla, že na to nemám. To se stalo, když jsem byla v [název země] vlastně před rokem necelým, **tak jsem už si řekla, že to prostě mi za to nestojí, že jakoby z tohodle toho žádný zadostiučinění mít nebudu, že tenhle ten člověk stejně nikdy nepochopí, že prostě i bez něj jsem vyrostla nějakým způsobem a jsem samostatnej, nějak normální člověk, myslím si, aspoň doufám.** (smích)

T: Říkala jste, že v těch čtrnácti jste se začala tak jako propadat..., mělo na to vliv, že pustili tátu? Myslíte, že by to bylo jiné, kdyby ho nepustili?

R: Myslím si, že asi na tohle to vliv mělo, protože vlastně se mi to možná tím začalo vracet celkově jako to, co se stalo, že když jsem jakoby s ním začala bejt zase v kontaktu, takže se tím začalo prohlubovat zase to, co se stalo a vracet zpátky. Já teďka, **abych pravdu řekla, nedokážu si úplně představit, jak by to bylo, kdyby třeba ho nepustili nebo tak.** A celkově ty vzpomínky jakoby na tuhle tu dobu taky úplně nejsou nejlepší, jako že... nejasnější spíš. Takže úplně nevím, nevím, jak by to jako bylo. **Ale myslím si, že to mělo vliv, že jak se vrátil prostě zpátky, prostě se vrátil zpátky do mého života,** protože jsem s ním nekomunikovala do té doby.

T: Jak jste mluvila o tom, že jste si potřebovala zažít to s těma drogama a tak, jako že jste hledala, proč to pro něho bylo důležitější než vy... Tím, co jste si jako zažila, co jste prožila, je to tak, že jste zjistila, že to nebyla vaše vina? Jako že... já teď nevím úplně, jak to mám pojmenovat.

R: Já to asi chápu. To je moc dobrý tohle, to se mi líbí. **To je přesně ono, to, na čem jsem přemejšlela, jestli to byla moje vina.** Že já jsem se... **to je pravda, já jsem se nějakým svým způsobem totiž jako obviňovala z toho, že to asi muselo bejt mnou, že prostě jsem nebyla dost... dobrá.** A já jsem takovej zvláštní typ člověka, kterej když prostě nemůže bejt nejlepší v něčem, tak se na to radši vykašle, než aby byl druhej nejlepší, takže... (...) I přes tohle všechno, tak já si myslím, že jsem měla hrozný štěstí na všechno, co jsem kdy dělala. Já jsem vždycky, co jsem začala, tak mi šlo samo. Já jsem se nikdy nemusela snažit. Ať to bylo ve škole nebo prostě různý jakoby talentový záležitosti, tak jsem nikdy nemusela jakoby nějak moct dřít. (...) ...protože mě oslavovali učitelé vždycky, jak jsem chytrá, jak jsem talentovaná ... (...) A potom, když třeba já jsem přišla na střední a viděla jsem, že prostě ostatní lidi jako taky mají umělecký sklony, a najednou jsem nebyla nejlepší ve třídě, tak já jsem si říkala - tak proč to vůbec dělám, když jako nejsem nejlepší? (...) A právě proto jsem potom začala mít pocit, že jakoby nejsem dost dobrá pro takovýhle věci..., protože najednou jsem zjistila, že třeba prostě některý lidi jsou v něčem lepší... tak jsem se na to vykašlala. Potom jsem se vykašlala na něco jinýho, a pak už jsem prostě byla v takovém... to bylo přesně v té době, kdy jsem začala experimentovat s těmahle věcmi, jsem se dostala do stavu, kdy jsem prostě najednou si říkala, že jako nemám nic, že prostě nic mi nejde prostě, protože já jsem se nesnažila. Já jsem se nedokázala začít snažit, protože jsem byla zvyklá na to, že všechno ke mně přišlo jakoby samo. I přesto, že jako jsem ten život neměla přímo jakoby jednoduše, tak v těchhle těch věcech to bylo takový jednoduchý pro mě. Že mi jakoby stačil talent na to, abych třeba něco dosáhla. A potom najednou, když přišlo to snažení, tak já jsem si říkala - to nemá cenu, prostě tohle to nechci, jako to mě nezajímá už.

A potom, když jakoby... tohle to bylo něco, co se mi zase vrátilo do života, to co se stalo prostě s tátou a podobně, tak jsem si začala říkat, že prostě potřebuju vědět, proč pro něj to, protože to začalo tím, že jsem si začala říkat - tím to muselo začít, **že prostě jsem nebyla dost dobrá pro něj, tak nebudu dost dobrá pro zbytek světa prostě**. Takže jsem si začala říkat takovýhle depresivní myšlenky a potom... potom, když jakoby jsem třeba říkala - víš co, uvidíme se, nebo prostě já bych chtěla, abysme se vídali víc. A on mi říkal - no jasně, jasně, cvrčku, prostě uvidíme se víc. A potom - hm... Už se mi neozval. A prostě on potom jenom - promiň, ale já vůbec nemám čas teďka a prostě na mě kašlal jako, já jsem to viděla a nechápala jsem to, říkala jsem si prostě - to musel bejt nějaký důvod. A myslím si, že nějakým způsobem jsem se prostě z toho začala obviňovat, že za to můžu já. A hrozně jsem jakoby se snažila na sebe strhnout tu pozornost. (...) **...to bylo ono, že já jsem chtěla právě někomu potom pomoci se z toho dostat** [z problému s drogami], **protože jsem měla pocit, že to byla moje vina třeba, že jsem mohla udělat víc, že jsem prostě... proč jsem nebyla to dítě, kvůli kterému by prostě přestal tohle to dělat?**

A potom jakoby už jsem začala bejt prostě tak nějak v pohodě a celkově jakoby z těch vztahů, co jsem v tu dobu měla, prostě že jsem potkala dalšího člověka, kterej mi něco z tohodle toho vrátil zase zpátky do života, tak celkově myslím jako... jako když se to tak vezme, tak taky to byl takovej jako nějaký jako kdyby milostnej vztah, ale bylo to hrozně krátký. A ten člověk byl hrozně chytrý a dával mi prostě různý jako nápady na to, proč se to dělá, ale na druhou stranu měl stejný problém jako prostě můj táta a jako ten kluk předtím. A já jsem potom začala psát hodně, jako ani to nebylo... já jsem si vždycky psala deník, a ne často, vždycky jenom, když začal problém, tak jsem si sedla prostě a psala jsem prostě hodinu. A potom jsem se cejtila líp. A potom prostě jsem jakoby, protože on prostě byl takovej jako hrozně inspirativní, tak jsem se dostala do nějakýho stádia, kdy jsem to všechno chtěla prostě napsat. A začala jsem prostě psát, nevím, nedostalo se to moc daleko nakonec. (smích) Ale tak já nevím, padesát stránek to mohlo bejt, na počítači. Ale prostě začala jsem tam popisovat jakoby a srovnávat si v hlavě všechny ty pocity o tom, co mi ten táta dal, co mi vzal prostě, co bylo dobrý, co bylo špatný. A prostě nějakým způsobem jsem si to tam ujasnila, že prostě kvůli tomu, co se stalo s ním, tak jakoby nějakým způsobem jsem jako kdyby postižená tím. Ale přesně, jak jsem říkala, že se v tom prostě snažím hledat nějaký to lepší nebo tak.

T: A jak to máte dneska, už věříte tomu, že to nebylo vůbec na vaší straně?

R: Už si nepotřebuju nic dokazovat na tom, to určitě ne. Já si myslím, že tím, že se to teďka uzavřelo ještě s tím, že prostě já už jsem mu [otci] řekla, jako že na to kašlu a že tohle to nemá smysl. A on mi začal vyčítat věci a já jsem říkala - tak já jsem ti dala po tom, co ty jsi udělal mně a prostě naší rodině, tak já jsem ti dala šanci, byla jsem tady pro tebe prostě a jediný, co jsem chtěla, bylo, abys mě měl rád a vynahradil jsi mi to, že jsi tady pro mě nebyl, a ty mi začneš vyčítat věci? Tak jako to už... to už... to už mě dostalo takovým způsobem, že prostě už jsem si říkala - tohle to... **ten člověk si nezaslouží mít dceru, jako jsem já prostě**. To jako **radši nebudu mít nikoho, než abych se snížila k tomu, že se budu snažit pro takovýdlehého člověka**. Já prostě... **já ho už neberu jako svého rodiče**. Tohle to prostě jako... **on tady pro mě nebyl celou tu dobu a to byl jeho problém, protože on byl prostě špatnej člověk** a já jsem to věděla. Já jsem to viděla hlavně na něm prostě, i teďka, já jsem viděla ty chyby, co on dělá. A já vidím, že my jsme si hrozně podobný prostě. Víím, že celkově i to, že prostě máma třeba vždycky říkala - ty seš jako ten táta prostě, že jo, někdy jako. - Ty děláš stejný věci úplně, tohle to by řekl úplně stejně nebo... tyhle ty pohyby taky dělal prostě. Mně to je nepříjemný na jednu stranu a na druhou stranu - OK, dobře, **ale já mám něco, co on nemá, já víím, že mám prostě nějaký to posílení**. A že když jsou nějaký problémy na mý straně, tak já se o ty problémy postarám, ale on se prostě složí. Takže já víím, že to nebyla moje chyba, a že kdybych já byla v tom stejným postavení, jako byl on, jako že já víím, že bych se do

takovýdleho postavení nikdy nedostala, ale i kdybych byla, tak vím, že bych se o tu situaci dokázala postarat. A že to není moje vina. Už mě netrápí vůbec nic, nechci už nic vědět o tom a nechci už si nic dokazovat ani, prostě ani jako žádnou touhu po dalších drogách nebo... to rozhodně nemám. (smích) A jako jsem spokojená s tím, že to takhle proběhlo, že jsem si to jako zjistila všechno. Myslím si, že to je zase další otevření nějakýho obzoru. Ale rozhodně bych to nedoporučovala každému, protože na tohle to každéj připravenéj není, protože na to každéj silnej není. Takže tak, no.

2.3.7 Vztahy mezi sourozenci

Domácí násilí v rodině může mít na vztahy mezi sourozenci v rodině různé dopady. Ve vyprávění Richarda, Šárky a Aleny lze číst o těch negativních – zatímco v rodině Aleny sourozence rozeštvával otec tím, že mezi nimi činil rozdíly, u Richarda a Šárky došlo k narušení vztahů mezi sourozenci teprve po odebrání dětí z rodiny – sourozenci sestře, která na situaci upozornila, léta dávali za vinu, že kvůli ní přišli o rodinu. Ve výpovědi Aleny ještě můžeme zaznamenat, že ke sblížení sourozenců může dojít i teprve až v dospělosti, pojitkem mezi nimi může být mj. i společná touha překonat dopady negativní rodinné situace a rodinných vzorců na jejich osobnosti a životy. V úryvcích z rozhovorů s Šárkou a Lucií⁴² můžeme číst o hledání ochrany, podpory a jistoty mladších u starších sourozenců, a to z pohledu jak starší (Šárky, Lucie), tak i mladší sestry (Lucie). Podpora staršího sourozence však nepřichází zcela automaticky – její podmínkou se zdá být určitá přirozená vzájemná blízkost, podobnost povah a zájmů. Mladší sourozenci Magdalény byli v době, kdy docházelo v rodině k domácímu násilí, velmi malí, v jejím líčení současné situace vystupují běžné sourozenecké konflikty a zároveň její lítost nad negativními následky, které události v rodině měly na jejich zdraví, osobní vývoj a psychiku. Marián byl v době, kdy matka čelila domácímu násilí ze strany jeho otce jedináček, jeho blízký vztah s mladším sourozencem, který se pak narodil z dalšího partnerství matky, přispívá k jeho pocitu, že do nové, spokojené rodiny patří. Několik respondentů s výrazně mladšími sourozenci zmínilo jako důležitý velmi blízký vztah s bratrancem či sestřenicí podobného či staršího věku. Starší bratraci/sestřenice mohou fungovat nejen jako důležitá blízká vztahová osoba, ale i jako vzory.

Šárka

T: A jaké byly vztahy mezi vámi sourozenci jakoby navzájem?

R: No, tak ty malý holky, ty mě zbožňovaly, ty prostě... vždycky jsem byla s těma, takže to prostě... to jsem pro ně byla spíš něco jako máma. Taky mi tak říkaly, to bylo dost jako takový hrozný, že prostě mi říkaly – mami, jako. A - já nejsem vaše matka, to ne. A ty bráchové, ty se mnou potom vlastně asi dva roky nemluvili vůbec, protože byli našťvaný, že jsem jim prej vzala rodinu. (...) Vlastně to nějak asi šlo od toho staršího bráchy, že prostě mi to hrozně vyčítal, byl na mě hrozně zlej, furt jsme se prali, furt prostě nějaký konflikt mezi sebou jsme měli. A vlastně tím jakoby do toho dostával i ty další dva mladší, takže vlastně jakoby v tom spíš byli s ním než jakoby se mnou. A všichni tři mi to dávali vlastně za vinu, že prostě já jsem je vzala z té rodiny a jsou prostě někde úplně jinde, nemají kamarády, nemají vlastně nic. Takže to bylo takový to. A pak asi před třema, čtyřma... rokama, možná si ten prostřední brácha, vlastně on je mladší, ale třetí, jo, třetí jakoby v pořadí, on je mladší než já, tak najednou prostě se se mnou začal bavit, prostě byl jakoby víc se mnou než s tím starším bráchou. Pak to viděl ten mladší a věděl, že teda... taky se mnou začal

⁴² viz příběh Lucie

jakoby mluvit. A asi před dvěma rokama přišel nejstarší brácha a omluvil se, že to celý podělal a že fakt chce začít znova a že prostě mě má rád.

T: *Hm, takže dneska je to fajn?*

R: *Jo.*

T: *Tak to je hezký. A co se stalo, že přišla takováhle změna...?*

R: *Asi dospěl. (smích)*

T: *To muselo být asi docela těžký, tohleto ustát, pro vás.*

R: *No, nebylo to úplně příjemný.*

T: *A jak jste to jako zvládala? Nebo co vám v tom pomáhalo?*

R: *Ty vychovatelky, který se mi hodně věnovaly, a kamarádi, který jsem si potom vlastně našla.*

Richard

T: *Říkal jste, že když jste byli děti a byli jste ještě doma, takže vlastně takový ty hezký chvíle jste zažíval se sourozencema. Tak když se stalo tohleto, že jste vlastně teda odešli, tak jak to pak mezi váma bylo dál? Někdy to bejvá složitější, někdy snadný.*

R: *Já jsem se hodně separoval od nich teda. No. Vlastně se sestrou jsem se moc nevídal, tu jsem ani moc rád neměl tehdy, protože jsem jí to tehdy vlastně dával všechno za vinu, že ona byla ta, kdo si stěžovala ve škole a tohle to. (...)*

T: *A jaký to bylo v tom děcáku, když jste žil takhle se ségrou v jedny skupině a vlastně jste se jí vyhýbal?*

R: *Nevídal jsem jí téměř.*

T: *A jak se to podaří nevídat jí?*

R: *Tak ona chodila do svy školy, ona jezdila nejdřív do [obec], pak někam do [obec] a já jsem jezdil vlastně pořád do [obec], večer jsem se vracel velmi pozdě, jak to jenom šlo. Ven jsme spolu jako nechodili samozřejmě. A když jsem jí jako někde viděl z dálky, tak jsem tam prostě nešel. Na večeri jsem taky chodil pozdě, na oběd taky, když jsem nestíhal oběd, na snídani jsem ani nechodil.*

T: *A to bylo proto, že jste teda využíval ty svobody, anebo že jste nechtěl vidět ségru?*

R: *Protože jsem se s ní nechtěl bavit, ani jsem jí nechtěl poslouchat, slyšet jí, vidět jí, cokoliv.*

T: *Hm, jo. Takže jste se jí vyloženě vyhýbal.*

R: *Hm, bylo to fakt jako... teď mi to přijde směšný, třeba když ona seděla v kuchyni a třeba se dívala na televizi a já jsem si tam přišel udělat kafe, tak když jsem jí tam viděl, tak jsem se otočil a šel jsem pryč. Prostě jsem si to kafe neudělal, že jsem fakt jako počkal, až ona vypadne, a pak až teprve jsem tam šel, abych jí nemusel náhodou zdravít, nebo aby na mě náhodou třeba nemluvila nebo tak, no. Nevím, jak to vnímala ona. To nevím. Myslím, že podobně.*

T: *Jako, že vás taky nechtěla vidět nebo...*

R: *Myslím, že ne.*

T: *Ne?*

R: Tak ona byla mladší než já... Takže mně, když bylo nějakých patnáct, tak jí bylo třináct, ona měla prostě jako... (smích) Jak bych to popsal? Prostě pubertu, no. Jako já taky, ale trošku jinou. Já jsem... ani nevím, jestli jsem si tím vlastně prošel, možná, že jí mám až třeba tedka. (smích) Ale ona byla taková, že když se se mnou jako nebavíš, tak já se s tebou taky bavit nebudu.

T: Takže kromě toho, co se stalo, tak vás jakoby vzdalovalo nějaký chování, který patřilo k její pubertě, jo?

R: Taky, no. (smích) (...)

T: A jak to máte tedko mezi sebou?

R: Ted?

T: Hm.

R: Jako brácha se ségrou, no.

Alena

R: S mladší ségrou máme, asi bych řekla, skvělý vztah. Nikdy jsme vlastně dobrý vztah neměly, protože nás jakoby hlavně otec vedl proti sobě, prostě neměl stejná měřítka. Takže to jsme hrozně se sebou válčily. Ale tedka, jak jsem vlastně odjela, tak jsem prostě... prostě jsem se jakoby dostala z toho jakoby... nevím, pekla, něco takovýdleho. Takže prostě začla jsem být pozitivní. Já jsem pozitivní člověk tedka. Takže... a to... a to... no to je prostě obrovská změna. Prostě jsem jiný člověk, než jsem byla, když jsem byla tady. A tak jsme našly vlastně se Simčou k sobě cestu, takže tedka... ačkoliv jsem se na tuto dovolenou vůbec netěšila, strašně jsem jí obřečela, protože lidi by se měli těšit jet domů a já jsem byla vyděšená, co mě tady čeká a bůhví, jestli nebudu muset bydlet na hotelu a tak podobně. Tak vlastně zítra odjíždím a hodně času jsem strávila s mojí mladší ségrou a bylo to úžasný. Prostě podnikly jsme všechno možné, vyblbly jsme se, popovídaly, bylo to skvělý. Takže se Simčou je to opravdu dobré.

T: Co vás teď spojuje se Simonou?

R: Asi... obě jsme aktivní, obě máme rády sport, obě vidíme, že... jak máte tamhle (ukazuje na plakát na stěně) - Změna je vždy možná. Že prostě věci jsou možný, jenom tomu musíte být otevřený. Takže jakoby tento směr nás spojuje, asi bych taky řekla. A se starší ségrou to je bohužel jiné, právě tuhle dovolenou jsem si uvědomila, že je to... že je hrozně podobná mamče. Že asi i... vlastně má přítele, s kterým má dítě, a to, co si pamatuju, co se mi nelíbilo u mamči, v naší rodině, tak vlastně tedka vidím i u ní. A i přesně to, že - nejde, nejde, nejde. A bohužel si myslím, že u ní jakoby ta... Jakoby, že ona... tedka nevím, jak to říct.

T: Vy jste říkala, že se z vás stal pozitivní člověk, takže to znamená, že z ní ne?

(...) [hovoří o negativismu a přístupu k životu v rodině] Takže to je to, že mám pocit, že ségra pojede... bude pokračovat v tomto, kdežto mám pocit, že já a Simča tak strašně moc nechceme toto... v tomto pokračovat, že prostě my to jakoby máme šanci dokázat, otočit to. Ale jako prostě na tom se musí pracovat moc. Protože hodně let jsme v tom žily. Jako prostě zvyk je železná košile.

Marián

„Rozumíme si dobře. Má mě rád. Jako vždycky třeba, když někam odjedu, tak máma mi ho pak dá k telefonu - Mariáne, kdy se vrátíš, já už tě chci vidět, pomůžeš mi tady s něčím? (smích) Jo? -

Takže se mám vrátit, abych ti s něčím pomohl? - Ne, to ne, já tě mám rád. (smích) (...) Jako dokážu mu poradit vždycky se vším, s čímkoliv se na mě obrátí, tak mu jako nějak nerad pomůžu, protože on chce pořád po mně něco, každou chvíli, každé den chce po mně něco. (...) Ale jako rozumíme si teda dobře. Já ho beru jako stoprocentně vlastního brácha.“

2.4 Současnost a budoucnost

2.4.1 Moje zdroje a překážky

V jedné z předchozích kapitol bylo zmíněno, že všichni máme nějaké vlastnosti, které nám v životě pomáhají, a také všichni máme vlastnosti, které nám je komplikují, kvůli nimž se dostáváme v různých oblastech života do potíží. Které takové vlastnosti naši respondenti u sebe nyní vnímají? A čeho si na sobě váží?

Většina respondentů je ve věku, kdy se zpravidla teprve hledáme a jsme velmi křehcí. Otázka na vlastní zdroje a silné stránky většinu z nich uváděla do rozpaků, nejsou zvyklí se „chválit“. Pro některé bylo velmi těžké objevit nějakou svoji pozitivní, silnou stránku a pojmenovat ji. Vynořovat ty opačné pro ně bylo mnohem přirozenější a snazší.

R: Nevím, co mám dobrého.

T: O co se v sobě opíráte jako?

R: Nevím.

T: Je něco, co vám třeba jde nebo...

R: To běhání.

T: To běhání. Takže máte i nějaký fyzický síly?

R: No.

T: Jo? A máte tím pádem teda i nějakou jakoby vytrvalost, že se jen tak nevzdáte?

R: No, to taky.

T: Jo?

R: Někdy. Nebo jak kdy.

T: A kdyby tady seděla vaše máma a měla by vás za něco pochválit, co myslíte, že by řekla?

R: Máma moc nechválí.

T: Máma moc nechválí.

R: Máma vždycky na tom najde to špatný. (smích)

*

T: A co považujete za svoje silné stránky? O co se v sobě opíráte?

R: Hm. (smích) Ty jo. Já? Jako moje silná stránka?

T: Hm.

R: Ty jo. Jako co mně pomáhá jakoby?

T: Hm.

R: Ty jo, já nevím, já takhle neuvažuju jako.

T: Člověk není moc zvyklej se chválit, že jo, takhle jako.

R: No, vůbec. Já nevím. Já nevím, já fakt nevím jako, co bych řekla o sobě, silnou stránku? Jakoby, já nevím... ne, já nevím. (smích) Já mám na sobě ráda, že jsem jakoby... že vždycky kamarádky se chodí se mnou radit, protože říkají, že umím dobře poradit. A jako, že se se mnou dobře mluví, že vždycky vyslechnu jakoby, snažím se pomoci. Tak asi jakoby ta ochota? Nevím. Trochu tak prostě někomu pomáhat.

T: Takže možná jste teda jako taky citlivá?

R: Já?

T: Hm. Empatická, že se umíte třeba vžít do pocitů druhých?

*R: Jo, to určitě. Jo, jo. A někdy to mám právě, že to... že **se spíš zaobírám těma jejich problémama a na ty svoje chci prostě zapomenout a právě řeším někoho jiného.** (smích) Takže tak, no.*

T: Kdyby tady seděla vaše máma, tak co by o vás řekla hezkýho?

R: (smích)

T: Nebo váš brácha, ségra?

R: Jako, že... asi, že jsem jako třeba veselá. Ale to zas jako... já nevím no, to je takový... takový to, že já jsem veselá s lidma třeba, ale když jsem sama, tak já se ráda jako užívám v depresích. Já to mám ráda, já si prostě pustím písničky a furt jako ráda třeba nad něčím přemejšlím a takhle. Ale když jsem s lidma, tak jsem jako taková - no... veselá. A jako, že nikomu moc jako ty problémy jako nějak svoje nevnuču takhle. Ale jakoby vím, že jako je to rozhodně lepší to ze sebe jako říct, že jo, a nedusit to v sobě. Ale asi, že jsem veselá, jako že umím jako rozesmát lidi a takhle. Co ještě? (smích) Že ráda vařím.

T: Že ráda vaříte. Asi i dobře?

R: To jo, no. Já nevím, co vám mám ještě o mně říct.

Charakteristiky, které o sobě respondenti uvedli v odpovědi na přímou otázku, popřípadě spontánně sami zmínili během rozhovoru, jsou obsaženy v tabulce č. 2. Jsou mezi nimi patrný i sebezáchovné vzorce (např. spoléhání se na sebe sama, uzavírání se do sebe), které si osvojili v dětství, aby přestáli rodinnou situaci, a emoce či obtíže, které se v jejím důsledku v jejich životě dodnes objevují jako nepříjemné překážky (strachy, úzkosti, potíže s řečí, pamětí atd.). Jedna dívka uvedla, že za negativní považuje, že do svého života vůbec vpustila drogy, za pozitivní pokládá, že v sobě cítí klapku, která ji ochrání, aby její experimentování nepřerostlo v nezvladatelný problém. Většina respondentů nějakým způsobem usiluje o to, aby problémy, které si z rodiny odnesli a s nimiž se nějakým způsobem potýkají, překonali. Někteří už v práci na sobě zaznamenali velké pokroky, odráží se to i ve zdrojích, které zmínili.

Tabulka č. 2 Osobní zdroje a překážky v současném životě respondentů

N	O co se v sobě opírám, co mi pomáhá	Co mě brzdí, co mi komplikuje život
1	zodpovědnost, samostatnost, flexibilita - „že prostě se umím přizpůsobit daný věci ...“, dovednost jít si za svým	tvrdohlavost, provokativství - „Když už, tak hodně provokuju, když si to můžu dovolit. Dobře, i když nemůžu.“
2	„Nevím, co mám dobrého“	stydlivost, strach z nového
3	ochota pomáhat druhým, veselost, spontánnost	nedochvilnost, výbušnost, trochu nepořádnost, někdy lenost, ve vztahu k hubnutí to, že „jsem velkej milovník jídla“
4	dovednost zaujmout dívku a lidi vůbec, zábavnost, teď už spokojenost se sebou	puntičkářství
5	ochota pomáhat druhým, empatie, veselost, kreativita, podnikavost - „že dělám hodně těch věcí“ (hraní her, kroužky, chození na koncerty aj.), plánování - „mám ráda všechno jako naplánovaný“, při stresu a zátěži uzavírání se do sebe, odreagovávání se „v kolektivu lidí, kterým jakoby důvěřuju a cejtím se s nima v pohodě“ (škola, kroužky)	uzavřenost a nedůvěřivost vůči lidem „po tom, co se mi stalo“, nervozita v kontaktu s lidmi - „jako že mám úplně až skoro sociální fóbií“, tréma, strach z odmítnutí, nečinnost a klid (přináší pochyby a destruktivní myšlenky)
6	samostatnost, životaschopnost, rozumnost, schopnost vzít si ze špatného dobré a důležité - „Není to o tom jako, jestli člověk má dobrý nebo špatný věci, ale jak na ty věci kouká.“	„nemám ráda, když lidi viděj, že mám nějaký problém“, „nerada mluvím o pocitech“, „mám i problém s tím se omluvit třeba, protože vím, že to je prostě něco, co souvisí s nějakyma citama mezi mnou a tím druhým člověkem a prostě je mi to hrozně nepříjemný, když vím, že jsem udělala něco špatně, tak je pro mě těžký říct prostě - omlouvám se, to byla moje chyba prostě nebo je mi to líto“
7	schopnost ignorovat nepříjemné a zatěžující, spoléhat se jedině na sebe sama, odolnost	potíže s řečí, strach - úzkost
8	teď už schopnost mít se ráda - „začala jsem si sama sebe vážit“, hranice - „poznala jsem nějaké svoje limity a bráním si je“, „začala jsem upřednostňovat sebe před druhými“, relaxace sportem, snaha žít v přítomnosti a „to, co dělám, si užít“, drive z odhodlání nevzdat se a pracovat na sobě - „už jsem ztratila mnoho let“	potíže s pamětí, úzkosti

Příběh Ester I – Na zkušené

Rozhovor s Ester proběhl během její návštěvy Čech, dlouhodobě žije v zahraničí. Motivací k odchodu byla touha naučit se plynně jazyk a vzdálit se od rodiny. Odchod do zahraničí plánovala už od střední školy – „Jenom jsem neměla... nevím, prostředky, odvalu, takže po letech jsem to dokázala. (...) ... víceméně tam žiju svůj sen.“ Začátky byly těžké, neuměla dobře jazyk – „Krom toho velmi uzavřená osoba.“ V zahraničí je na zkušené, od té doby, co odjela, se její život „úplně změnil“. „Prostě úplně jiný člověk, no, prostě... dostala jsem druhou šanci, asi tak bych to řekla. A díky bohu jsem jí využila. A je to... prostě učím se každý den, hodně, hodně se učím, což je dobré, že jakoby se pořád chci učit.“ Má náročnou práci, povýšila a nyní vede tým - „Co mě tam baví je... začala jsem běhat, což mi strašně pomáhá, protože naše práce je hodně... je to fyzicky náročné, i psychicky. Takže to je hodně dobrá relaxace pro mě. Vůbec vlastně sporty.“ S kolegy jsou společně ubytovaní poblíž pracoviště, i to je náročné – „...takže my žijeme spolu, jíme spolu, pracujeme spolu. Z toho důvodu je to z jedné strany skvělé, z druhé strany je to hodně taky těžký.... Takže... a i to je velká zkušenost taky tohleto tam ustát.“

T: A co vám to tak zatím nejvíc dalo, tahle vaše zkušenost?

R: Asi začala jsem se starat sama o sebe, protože to jsem nikdy nedělala. Nikdy jsem nebyla na prvním místě.

T: A teď i musíte, že jo, když tam jste sama a spoléháte se sama na sebe.

R: Hm. Tam... **já jsem o sobě strašně jakoby zjistila. Uvědomila jsem si strašně moc věcí, právě díky tomu, že jste tam sama. Takže prostě máte čas přemýšlet. Někdo to... nemusíte to využít, ale já jsem to využila naštěstí...**

T: Co jste už o sobě stačila zjistit?

R: To je dobrá otázka... No, **hlavně jsem si začala třeba sebe vážit?**

T: Jo, hm.

R: **A nenechám už se do všeho možná dotlačit. Známa... poznala jsem nějaké svoje limity a bráním si je.**

T: To znamená, že umíte jakoby dát víc hranice jako...

R: **Říct ne.**

T: ...jakoby okolí?

R: Taky, jo. Ono se zdá, že... **já jsem vždycky dělala všechno pro ostatní a vlastně neměla jsem... já neměla jsem vlastně nic. A teď je to naopak. Já mám něco a jako jsem za to strašně šťastná.**

T: ...Byly tam i takový ty... já si pamatuju, že když já jsem... na škole jsem byla asi jeden semestr v Německu, a že občas jako člověk se cejtí sám nebo takhle. Ale vždycky ho to jako posílí. Měla jste tam i takový nějaký momenty, kdy jste třeba si říkala - vrátím se zpátky nebo jako zabalím to? Jo?

R: Jo, taky. Někdy je to... těchhle těch chvil tam bylo hodně. Ale když jsem vyloženě chtěla úplně, úplně to zabalit, to se stalo možná, nevím, dvakrát, ale... ale teďka... **teďka už jakoby vím, že je to strašný, ale že to pomine. A jenom prostě si říkám, prostě vydrž, odpočiň si, prostě potřebuješ jenom nabrat sílu a budeš zase v pohodě.**

T: A co vás tak jako nakoplo, že jste to nevzdala, když byly nějaký ty těžký momenty? Co vás tak jakoby udrželo při tom, že to vydržíte?

R: Poznala jsem tam dvě holky, každou v jinou dobu. A vlastně jsme se podporovaly navzájem.

T: A máte to nějak časově ohraničený nebo to máte úplně otevřený, jak dlouho tam zůstanete?

R: Ohraničený to není vůbec. Řekla bych, že tam **zůstanu, dokud se tam budu mět co naučit, dokud mě to tam bude nějak bavit, naplňovat. Trošku výhoda je to, že ač to zní jakoby strašně, tak vlastně mě tady [v České republice] nic neodrží, nic mě tady... nemám jakoby... jakoby se kam vrátit, takže to je vlastně z téhle strany výhoda. (...)**

T: Co vás teďka čeká? Zítra se teda vracíte zpátky. Na co se tak jako těšíte?

R: Těším se na dva kolegy, co tam jsou, vlastně tři. Krom toho budeme mít... budeme mít... no prostě Vánoce sem přicházejí, takže byť já nesnáším Vánoce, já je miluju, ale náš Štědrý večer byl vždycky nejhorší den v roce, takže tohle by mohly být moje první hezký Vánoce. Takže mám v plánu koupit opravdový stromeček, malinkatý, asi metr, živej, hlavně živej. A jenom to ozdobit. A asi s třema Čechama a jednou tou Španělkou, tak si dáme tam nějaké jakoby jenom blbosti, jako dárky. A budeme mít... ta jedna holka, ona pracuje a bydlí vedle ve městě a má tam kuchyň, takže ona udělá štědrovečerní večeři, já přivezu z domova vánočku, tu šoupnem do mrazáku. No a pak se teda... tohle přineseme, mohli bychom být spolu. Budeme koukat na americký vánoční komedie. No, prostě bychom mohli mít hezký, moc hezký Štědrý večer. Takový jako, že... jako že rodina, přece jenom jsme tam všichni sami. A takto bychom byli spojeni. Myslím, že by to bylo moc hezký. Tak to bych fakt moc ráda, aby vyšlo...

Příběh Ester II – Už nechci ztratit jediný den

T: Je ještě něco, co děláte jinak než dřív? Vy jste říkala, že jste se stala otevřenějším člověkem, jakoby pozitivním, tak když byste si představila, že se na sebe díváte jako ve filmu, když jste byla mladší... a když jste teď..., tak jaký byste za tím viděla rozdíl? To, jak se chováte, jak třeba... mluvíte..., co vidíte?

R: To je docela dobré. Já myslím, že teďka si... hodně se snažím žít v přítomnosti. To, co dělám, si užít. Víceméně snažím se fakt vstávat s každým dnem, že si ho užiju. Já bohužel jsem ztratila strašně moc let a už možná i to mě jakoby hodně žene, že už nechci ztratit jediný den prostě, už prostě nechci, už toho bylo příliš. Takže teďka já se... já... já se hodně směju. Já jsem se dříve skoro nesmála. A já... hrozně mě dělá šťastnou, když plánuju, takže já podnikám různé výlety, chodím na zimní brusle a děláme tam blbosti, prostě... Asi je to i s věkem, že už se nesnažím... ale to jsem se taky naučila, prostě ta [pobyt v cizí zemi], no... a zajímá mě, co si myslí ostatní, ale už ne tolik.

T: Takže jste svobodnější.

R: Hm, jo.

T: Hm. A jste víc sama sebou.

R: Hm. Už dokážu jakoby... vždycky jsem měla dříve pocit, že jsem... jakoby že jsou ve mně dvě osoby. Jedna uvnitř a druhá venku. Teďka už se dokážou spojit. Teď už dokážu mít sebe ráda. Já nikdy jsem se neměla ráda, nikdy jsem nechtěla, abych já byla jakoby můj přítel. Nechtěla jsem být sama se sebou. (...) ... ale to pak není divu, že ostatní nechtěli být se mnou, když já jsem sama nechtěla být se sebou, což teďka lidi... jsou lidi, který se mnou opravdu chtějí být. A jako já se jim nedivím, já taky bych chtěla být se mnou. (smích) Takže už je to jiné.

T: Jo, jo, jo. Takže se vlastně spojil ten člověk uvnitř, který po něčem jako kdysi toužil. A ten venku, který se zavděčoval těm druhým..., tak se spojili v jednoho a ten vlastně naplňuje svoje touhy v životě a už se tak neřídí tím, co si myslí ostatní. Jo?

R: Ano.

T: Jo. Hm. Tak to je skvělý. To je velká životní změna. Ne?

R: Obrovská.

T: To musí bejt hrozně úlevný, ne?

R: Hm.

T: A to je super. Někteří lidi k tomuhle nikdy nedospějou.

R: Já vím. Je to... ale já brečím, často brečím, ale prostě já to nevzdám, já to prostě nevzdám. Prostě já... já to dokážu otočit. Krom toho tím se vyplavují toxiny, že?

T: Jo. Určitě. (smích)

R: (smrká, smích) Můj šéf by se mnou nesouhlasil.

T: Má na to jinej názor.

R: Ano - vem si flašku vína. Tak jsem mu řekla, že tohleto je prospěšnější.

T: To určitě. Flaška vína leckdy nikam nevede.

R: To já jsem mu taky pověděla.

T: A jak jste se vlastně naučila od té doby... vlastně jste udělala jakoby obrovské skoky... jak jste se naučila zacházet třeba se stresem... jak je to dneska jiné, než to bylo dřív?

R: To je dobré, no. Řekla bych, jak v jakých oblastech. Ale teďka poslední ten měsíc, jak jsem říkala, že to bylo velmi těžké, tak to... protože já jsem... mám pod sebou lidi, vedu tým lidí. Já musím vědět víc než oni. (smích)

T: Ještě v jazyce, kterej není váš rodnej.

R: Ano. A i v životě jsem to nedělala. A po tu dobu, co jsem tam [zaměstnání v zahraničí], my jsme víceméně neměli žádný trénink..., takže víceméně všechno jsme jakoby improvizovali, hádali, takže já vlastně neměla jsem... nemám základy vůbec. Takže ono musíte vlastně předstírat, že jste naprosto v klidu. (smích) Což je, řekla bych, strašně těžké. A vzhledem k tomu, jak já okamžitě panikařím a brečím a utíkám a všechno možný, já nevím, prostě nezvládala jsem to. A potom mi právě jedna kolegyně řekla, že vlastně - no, nejseš v tom moc dobrá. A nějak jsem se strašně nad tím zamyslela, že - no, jako v té své pozici já musím být naprosto klidná. A tak jsem různě nějak se snažila něco zjistit, jak na to. A teďka lidi kolem mě jakoby třeba i brečí, i panikaří. A já mám... já jsem jako docela v klidu. (smích) Což si říkám, že... jako, že to snad nejsem ani já. Tak to mě samozřejmě zase vyděsilo, protože jsem se bála, že ztrácím sama sebe. Nicméně jsem pak si řekla, že vlastně v práci je to v pořádku a v osobním životě, tak tam jakoby máš jakoby nárok panikařit. Ale tady tak, jak to je, tak je to OK.

T: To znamená, že jste se zalekla toho, jestli nepřestáváte cejtit, když jste...?

R: Jo.

T: Jo.

R: Protože mám někdy... měla jsem několikrát jakoby pocit, že jsem tak strašně obitá, že jakoby bych byla bezcitná? Něco takového. Ale není to tak. Tohle to je práce. No, každopádně... doufám, že to zůstane, až se vrátím, že to nezapomenu... Ale je to dobrý pocit být v klidu, mít ten nadhled, vidět, že kolem vás lidi panikaří, a vy jim ale můžete pomoci. Prostě to je dobré.

*

Když Ester z našeho setkání odcházela, ve dveřích ještě zmínila, že si chce pořídit fotoaparát: „Ono to s tím [s její osobní proměnou] asi taky souvisí, já toho jakoby víc vidím, toho, co je hezký... Chci teď fotit a všechno to zaznamenávat, takový ty chvíle, kdy jsou lidi šťastní - jakoby se mi otevřely oči, ... já jsem dřív byla taková zavřená.“

2.4.2 Zisky ze ztrát

Každá náročná zkušenost nám něco bere, ale i dává. Co zkušenosti z vlastní rodiny vzaly a daly našim respondentům? Co důležitého je naučily?⁴³

⁴³ Terapeuti Lociky v kazuistikách deseti aktuálních dětských klientů ve věku 5-12 let odpovídali na otázku: „Říká se, že v životě nám každá těžkost něco bere, ale i dává. Dokážete již říci, v čem je podle Vás toto dítě silnější, schopnější, právě díky tomu těžkému, co zažilo?“ U osmi dětí terapeuti uvedli konkrétní dovednosti či schopnosti, které podle nich takto získaly, u dvou žádné takové nenašli. Byly zmíněny např. charakteristiky naznačující zralejší chování či uvažování vzhledem k věku (dospělejší hodnocení situace), dále pak odpovědnost, přizpůsobivost, pocit vlastní síly a kompetence, sociální zdatnost, schopnost přežít to, co by ostatní děti těžko zvládaly, rychlejší rozvoj kognitivních funkcí, dovednost rozpoznat své potřeby a říci si o pomoc.

Ztráty:

• Dětství

Někteří respondenti uváděli, že situace doma jim vzala dětství. Mnozí přinejmenším po určité období neměli možnost být bezstarostným dítětem, které vyrůstá v klidném, bezpečném zázemí, cítí oporu rodičů, může prožívat zážitky, které k dětství patří, rozvíjet své zájmy a realizovat se (např. možnost sportovat a vyhrávat). Byli postaršeni v malé dospělosti, přejímali zodpovědnosti, které k danému věku nenáleží, často byli povýšeni do partnerství s matkou, či se jejich role obracely, to když jí poskytovali podporu a ochranu.

„My jsme třeba ve škole psali sloh na téma moje dětství. A já jsem prostě nevěděla, co tam mám napsat. Já jsem odevzdala prázdný papír, jako - nevím, co mám, paní učitelko, nezlobte se, ale já prostě to psát nechci. Ale nevím prostě, takový ty vzpomínky, když třeba, nevím, vyprávějí kamarádky, co prostě jako malý zažily, tak prostě nic jsem z toho nikdy neměla. Že vyprávějí, na jakým byly táboře, a prostě jak blbly v blátě a takhle. Prostě nikdy jsem z toho nic neměla. Tak asi to.“

*

R: Jednoznačně mi to sebralo možnost sportovat. Když jsem vlastně už přišel do dětského domova, tak už jsem byl starší na to, abych začínal nějaký sport.

T: Hm, takže byste si přál věnovat se nějakému sportu?

R: Jo, ale teď už je pozdě. Jako teď už žádný vrchol nikdy nedosáhnu, jediné jako rekreačně. Teď už mi nehrozí, že bych někde vyhrál nějaký pohár, to jako...

T: A to je něco, po čem byste toužil?

R: Jo, rozhodně. Být první v něčem. Můj brácha tu šanci dostal, tomu jsem to strašně záviděl, vlastně potom po něm druhý brácha. Ty když vlastně přišli do toho dětského domova, tak ještě nebyli tak starý na to, aby je vzali do nějakého klubu. Takže... já měl rád hokej, kterej jsem nikdy hrát nemohl, tatík by to nikdy jako nedovolil. Mladší bratr hraje volejbal, (...) má doma spoustu medailí, spoustu pohárů, spoustu diplomů a já nevím čeho všeho. To samý můj druhý bratr, ten hraje taky volejbal, hrál fotbal, myslím, že i plaval dokonce. To jim závidím, že jako tohle to mít mohli a já ne. To mi jako jednoznačně bylo sebráno. Nebyl jsem v tom o nic horší než oni, možná i lepší, nevím. No. Takže to mi bylo sebráno.

• Jednodušší život

Kdyby neprožívali tak odlišné dětství, jejich život by byl jednodušší, nemuseli by stále tak bojovat s dopady, které na ně rodinná situace měla a má. Zmiňovali nejistotu, nervozitu v kontaktu a v komunikaci s lidmi a potíže ve vztazích. Více či méně jim je komplikuje stydlivost, uzavřenost, nedůvěra, snížené sebevědomí a sebeúcta, emotivnost, absence zdravých vzorů v rodině a u některých problémy s řečí („než bych koktal, radši mlčím“). Často se v jejich výpovědích objevovalo, že dodnes nesnáší křik, vyvádění je z míry. Všichni si nesou nějaké traumatické zážitky a vzpomínky.

„...jak se tam furt hádali, a jak táta řval i jako na nás, tak mně potom stačilo, když třeba na mě zařval učitel, tak jsem se automaticky rozbrečela, že to mám jako i někdy teďka, ale je to fakt jako mnohem lepší než před těma rokama. A že mě jako už tolik to jako nerozhodí jako dřív.“

Větší spokojenost se sebou a nynějším životem vyjadřovali ti, kterým už se něco pro ně důležitého podařilo překonat nebo dosáhnout, udělali pokrok v komunikaci a kontaktu s lidmi, více se otevřeli, mají okolo sebe několik lidí, s nimiž se cítí dobře a o které se aspoň trochu mohou opřít. Jejich život se určitým způsobem stabilizoval, mají jisté povědomí o vlastní síle, hranicích, jejich sebevědomí a sebeúcta o něco povyroستly. Dodává jim to naději, která koexistuje s jejich pochybnostmi, hlubokými strachy a úzkostmi.

Zisky:

- * **Životaschopnost, odolnost, bojovnost, smysl pro zodpovědnost, dovednosti** (postarat se o domácnost, o děti, postavit se k práci), **samostatnost**

„Tak nějaký dovednosti. Když tak nějak vidím třeba ty holky ve svém věku, jak jsou fakt k ničemu, úplně levý a jakoby nic neumí, tak jako takový to, že prostě uvařím, postarám se o několik malejch dětí, umím to, a prostě tak nějak, nevím jak to říct. (...) Taková samostatná, i docela zodpovědná, si myslím.“

*

R: Že... prostě že jsem už toho prožila tolik, toho je strašně moc, čím já jsem si prošla. Takže už mě jakoby jen tak něco neporazí. A že prostě jsem toho prožila třeba už víc než jako nějaká starší paní, jako že jsem byla fakt na takovejch místech a všechno jsem viděla takhle, takže toho bude víc. Ale já si myslím, že už jsem třeba zvládla i tohle, takže zvládnou možná i něco jinýho. A že už chci být jenom šťastná a co třeba, když teď jakoby vzpomínám na to, že jsem se rozešla a blablabla, takže prostě jich bude ještě tolik, těch přátelů, že jo, a takhle. A že to bude prostě v pohodě.

T: Takže vám to dává jako důvěru v sebe, že věci zvládnete?

R: Jako docela jo, jako že prostě... když jsem prožila tohle, tak jako můžou bejt i horší věci, ale jakoby když už jsem se dokázala docela poprat i s tímhle, tak dokážu s něčím jiným.

- * **Vědomí toho, na čem v životě skutečně záleží**

„...já si myslím, že jsem dobrý člověk, byť tohle to všechno mě potkalo a bylo to strašně bídný. Tak... ač je to šílený, tak díky tomu jsem teď, jaká jsem, jako že cítím a vidím to, co lidi s tímhle, co nezažili, neví, nevidí. A lidem se posmívají, ale oni nemají ani ponětí, co za tím může být.“

*

R: Asi si uvědomuju víc věcí od té doby, co se to stalo, jako že fakt jsou prostě věci, že to chápu kolikrát, třeba koukám jako, že lidi si stěžujou úplně na takový hrozný...

T: Kraviny.

R: Jo. (smích) Kraviny prostě, co ani nemusí člověk řešit, protože ví, že jsou i horší věci, že jo. A tak to bych si asi neuvědomovala.

T: Takže víc poznáte, co je důležitý a co není důležitý?

R: Asi mi to nějak jako pomohlo trošku se jako... ono jako vlastně není dobrý, že jo, když... Jako ne že by to nebylo dobrý, ale jako takovej ten lehej život, protože pak vlastně člověk vyroste a vůbec o ničem neví a najednou přide jakoby ten drsnej svět bez slitování. A tak takhle aspoň asi

vím, jak to tak jako nějak chodí, že to prostě všechno není růžový. A jsem na to asi podle mě nějak víc připravená, na to, až budu třeba prostě sama na sebe.

- * **Vnímavost, citlivost a schopnost empatie** (možnost čerpat ze svých zážitků a zužitkovat je tak, že porozumí někomu jinému a dokáže mu pomoci)

„...když se mi někdo svěří, tak mu dokážu pomoci, že jako si dokážu představit, v jaký situaci je.“

Všechny tyhle špatný věci prostě člověk musí přijímat jako dar... kdyby si to tak nemyslel, tak se z toho musí zbláznit

Natálie na základě svých zkušeností dospěla k tomu, že jediný způsob, jak se člověk může vyrovnat s těžkostmi v životě, je vyrůst na nich. Jinak ho zlomí. Pokud je přijme jako dar a najde v nich pro sebe „to dobré“, stane se silnějším a dá tomu hroznému, co ho potkalo, smysl. Pokud ne, promarní svoji příležitost, zůstane jen pasivní obětí a nedopadne v životě dobře:

„Od nějaký ty puberty do osmnácti, devatenácti jsem se utápěla v hroznejch depresích. A nechtěla jsem nikoho, aby mi s tím pomohl... (...) Ale potom jsem se dostala prostě do nějakýho stádia, když jsem s tímhle tím vším vyrovnala, že všechno... všechny tyhle špatný věci prostě člověk musí přijímat jako hroznej dar, protože to fakt tak je. A kdyby si to takhle člověk nemyslel, tak se z toho musí zbláznit. (smích) Takže já jsem si prostě začala uvědomovat, že i když se mi stane něco špatnýho, tak se musím nad tím zamyslet, a uvědomit si, že potom se to převrátí v něco dobrýho... A takhle to v mým životě vždycky fungovalo. Prostě tohleto se ten člověk musí naučit si dát do tý hlavy a vidět to tak, protože je jednoduchý si říct - ty jo, tak teďka mi ukradli auto tady, teďka se mi prostě rozpadla společnost, tak puď chlastat prostě, už mě to nezajímá. To je hrozně jednoduchý tohleto. Ale jenom s nějakou zkušeností prostě člověk dokáže si z toho vzít to dobrý a udělat něco lepšího.“

Natálie ráda sleduje filmy o lidech, kteří v životě čelí nějakým překážkám, a o životech slavných a výjimečných osobností. *„A když se na to člověk podívá, tak jakoby někdo, kdo něco dokázal, neměl jednoduše život. Takže prostě takovýhle věci vidět jako v tom, že prostě to není jakoby nějaký ublížení tomu člověku, ale de facto je to dar, protože tímhle tím se z nás můžou stát prostě mnohem cennější lidi. Fakt ty zkušenosti jako jsou něco víc, než můžou zažít ostatní lidi. (...)“*

*„... já hrozně přemejšlím, to je taky... (smích) To je taky můj problém někdy. Ale já hrozně třeba přemejšlím nad tím, že až jednou budu mít já dítě, tak jak ho budu vychovávat, protože já vím, že tohle, co se mně stalo, bylo hrozný jako. **Vím, že prostě tohle nechci, aby se mému dítěti stalo. Ale na druhou stranu si říkám - ale počkat, mně se stalo tohleto hrozný, ale teďka jsem na jednu stranu se sebou spokojená jako s člověkem, líbí se mi, že mám prostě názory na takovýdle určitý věci, líbí se mi, že jsem zažila špatný věci a že se dokážu teďka vyrovnat s těma špatnejma věcmi ve svém životě.** A když vidím ty lidi prostě, co měli jako život úplně nádhernej jako z pohádky, a potom prostě neumí dojít do spořitelny si založit účet, tak jako si říkám - no tak tohle to nechci ze svého dítěte přece udělat. (smích) Takže já jakoby na jednu stranu vůbec nevím, jak budu postupovat, i když jsem prostě měla spoustu nápadů, prostě jsem to vymyslela, pak jsem zase si řekla - no to nebude fungovat tohle to. Tak je to hrozně těžký tohleto vymyslet, **jak to udělat, aby ten život byl jakoby hezkej, ale potom i nějaká cenná zkušenost aby z toho plynula pro to dítě.** Ne, fakt jsem... já si fakt myslím, že to je jako... že to na jednu stranu je dobře.“*

„... je to hrozně tenká hranice mezi tím, kdy se ten člověk budto... to je přesně ono, to, co tě nezabije, to tě posílí. A takhle to podle mě musí mít prostě každý dítě s takovýmhle problémem. **A buď si z toho může vzít prostě to dobrý, anebo prostě ho to zlomí.** A to je hrozně těžký asi tohle to teda udělat. No ale myslím si, že jako ta síla, co v takovejchdle věcech je, tak ta je zase nedocenitelná úplně, protože já... **já bych to neměnila ten život, jakej jsem měla. I když jsem viděla hrozný věci jako dítě, i když jsem prostě zažila hrozný věci, tak já si uvědomuju teďka, jak hrozně kladnej vliv to mělo na celkově třeba můj psychickej vývoj, že prostě přídou si úplně někde jinde.** Když třeba mluvím s některejma lidma máho věku a prostě co oni jako si myslí, jejich názory a takhle. Já si říkám prostě - ty lidi v životě nezažili nic těžkýho prostě, ty všechno dostali na stříbrný lžičce odmalička, jako to není o tom. Je to fakt prostě důležitý v tuhle tu chvíli, kdy ten člověk nebo dítě má takovejdlle problém, si prostě z toho vzít to, že to svým způsobem je hrozně užitečný pro toho člověka prostě. **Tyhlety zkušenosti, tak ty se musí obrátit jenom v to, že prostě to dělá člověka silnějším. Protože jinak fakt jako to nemůže dopadnout nikdy dobře podle mě.**“
(...)

R: „Ale moje mamka se začala tam [v Acorusu] bavit jakoby s jinou mamkou a ta měla dva syny, tu nějak právě taky mlátil ten tatínek jejich. A tak tam utekli. A ona potom dala ty děti do stejný školy jako jsem chodila já a my jsme se jako tak nějak bavili trošku, jako spíš jsme se znali. A oni byli hrozný jako. Oni to byli... to byli prostě takový jako sociální případy. Já jsem je hrozně neměla ráda. Oni byli prostě zlý jako, byli takový prostě protivný mi hrozně. No a teďka třeba, když jako... jako já chápu, že asi třeba to bylo i tou rodinou, nebo já nevím. Ono je to možná ošklivý jako, jak to říkám, ale já vždycky říkám věci tak, jak jsou. (smích) Takže prostě tak to je. Ale oni prostě jsou, teďka mi přídou, hrozně jako... úplně jako k ničemu. To jsou... **to jsou takový ty lidi prostě, co žádnej sen nemají.** A to mi přídou, že je třeba případ toho, že **těm se stalo něco špatnýho v tom životě, a oni se tím nechali prostě jenom unýst a zlomit.** Jako, že když člověk prostě nemá žádnej sen a nechá se prostě jenom tak jako unášet nějakou jakoby volnou hladinkou, tak to je jako hrozný. A to je jakoby jedinej případ nějakých lidí, který vím, že jako prošli něčím taky takovým [byli v dětství svědky domácího násilí]. A vím, že potom jako...

T: A nevyrostli na tom.

R: No. A já jako, co jsem slyšela, tak jako vůbec jako nic se s nima jako neděje. Jako chodit na nějakěj učňák a potom jako co? (...) To nedává úplně smysl... Jako samozřejmě třeba by to tak bylo, i kdyby se nic nestalo v jejich životě [kdyby nebyli vystaveni těžkostem], že jo, takovýdlle lidi taky jsou. Ale spíš jako, že když se něco takovýdlleho stane, tak ten člověk má příležitost jako si to obrátit v ten svůj prospěch, jak jsem o tom mluvila.

T: A že jí jako nevyužili?

R: Že oni mi právě přídou, že ne.“

2.4.3 O ženách, mužích a partnerství

Ženy a muži

Co se respondenti naučili ve svých rodinách, jaké jsou ženy, o jejich rolích a jaké to v životě mají? Většina dívek a žen mezi našimi respondentkami vnímala svou matku jako tu, která pečuje o domácnost, stará se o děti a ve vztahu k partnerovi je submisivní, nechá si líbit příliš mnoho, protože je hodná, hodná až příliš. A svůj život obětuje dětem. Jejich matky se většině z nich nezdají šťastné a to je vede k tomu, že to chtějí mít v životě a v partnerství jinak než ony: „Ale mě to jakoby zase nakoplo na to, že musím něco udělat jinak, abych to takový neměla.“ Nelze říci, že by

odmítaly péči o domácnost a rodinu „*to mi jako tolik nevadí, jako já chci být taková, co bude vařit a jakoby se starat o tu rodinu*“, jde především o jejich postavení ve vztahu. Vnímají, že žena nemusí být jen podřízená a ustupující: „*To je různý, jako nějaký jsou takový podpantofláci, že prostě jakoby - hlavně, aby byl doma klid, udělat cokoliv, hlavně aby byl doma klid. A nějaká se prostě postaví a - takhle to nebude. A prostě spíš toho manžela drezuruje ona, než jakoby manžel jí.*“ Touží po lásce a vyrovnaném partnerství: „*No tak třeba moje máma není šťastná jako. Takovou já být nechci. Protože ona má třeba manžela, kterýho třeba ani nemiluje. Ale má s ním dítě. Ale chovají se k sobě... ale prostě už se třeba nemilují, prostě neřeknou si to. Prostě někdy se jakoby... máma se nehádá, on třeba začne jakoby se nějak povyšovat a prostě máma si jenom sedne, což jako já... já bych to nezvládla, já jako mít... tak hned bych úplně vyjela na manžela, co si to jako dovoluje, že jo? No. A jako, že když to tak řeknu, tak nenechat si srát na hlavu, no. (smích) A prostě jako co já chci mít za manžela, tak rozhodně, že jakoby chci si normálně promluvit, že jo, a jako hrozně chci svého manžela milovat, protože nechci žít s osobou, kterou nebudu milovat, že jo. No a prostě, aby se nějak nepovyšoval, že on je něco víc než já, že třeba dejme tomu on bude pracovat a já ne. Tak jako, že ať sklapnu a makám, že jo. (smích) Tak tohle, no... to ne. Chci prostě, aby... taková ta klidná jako, že se normálně jako mluví otevřeně a takhle.*“ Ale nemají zažité jiné modely: „*A ve své rodině nemám moc jakoby nějaké odvážné vzory momentálně. Vždycky to bylo jenom jakoby naříkání...*“ Krom toho bylo řečeno, že ženy to mají těžší, pokud se chtějí prosadit v práci, „*prostě většina lidí radši přijme chlapa, protože, že jo, děti by mohla mít, a potom mateřská, a často nemocný by byly*“, jsou finančně znevýhodněny, „*zvlášť v době mateřské. To je určitá past.*“ A i proto je důležité, „*aby si dobře vybraly partnera*“.

V rozhovorech s respondenty muži zaznělo, že ženy jsou fyzicky slabší. „*Že občas zvládají víc věcí naráz. Že jsou velmi nepředvídatelný. Velmi svérázný, velmi tvrdohlavý. (smích) Na jednu stranu i milý.*“ Jeden respondent si z nového spokojeného vztahu své matky s mužem, který mu už v útlém dětství nahradil otce, od něhož s matkou utekli, odnesl, že žena má v partnerském vztahu nad mužem moc: „*Jako i když táta má nějakou tu svojí autoritu a... (smích) Je to prostě jako chlap, tak prostě ženská dokáže vždycky toho chlapa něčím srovnat. Prostě táta je naštvanej, pak máma jako je v pohodě. Ale potom vidí, že prostě třeba zvedne hlas, je naštvanej a - ježiš, co to zase do toho táty vjelo nebo takhle? Máma - dej mi pět minut. Já nevím, co... prostě třeba jenom vidím, jak si tam třeba v dálce jenom povídají, táta jenom takhle něco rukama mává sem tam. Máma takhle na něj pak jenom... ukáže takhle jenom obličej, něco rukou prostě. Pak prostě něco tam řeší, nevím co, fakt jako nevím. A pak táta přijde a v pohodě. A už je prostě veselej. Jako máma si tátu umí srovnat. A jak tak jako jsem slyšel, tak i v jinech rodinách, třeba od kamarádů, tak si jako umí ty rodiče jako fakt jako srovnat. Jako ta ženská toho muže. Myslím, že fakt jako ženská má větší nadvládu než ten chlap. A ten chlap má jako... má mít větší autoritu u těch dětí, ale že prostě myslím, že chlap se zodpovídá tý ženské. (smích) Že ženská má tu veškerou moc prostě, co chce ženská, tak to prostě dostane. Ale když chce něco jako táta, tak to musí splnit jako děti. Ale když chce máma po těch dětech, tak děti nic neudělají. Když chce táta, tak ano. Ale když chce máma něco po tátovi, tak to ano. Ale když táta po mámě, tak ne. Tam to funguje prostě nějak jako všechno jinak. (smích) Mně to přijde prostě fakt takhle vtipný, ale prostě funguje to.*“

Otázka, co se ve svých rodinách naučily o mužích a jaké to v životě mají, se našim respondentkám nezodpovídala lehce, příliš si s ní nevěděly rady. Zaznělo, že muži to mají svým způsobem těžké, „*...vlastně jak se mají chovat, že jo. Už i třeba jenom vůči těm ženským, jako jestli mají bejt jako dobrý nebo ne. Ale tak jako určitě by měli bejt sami sebou, že jo. Ale ty jo, to je... nevím, nejsem chlap. Nedokážu to posoudit, co těžkýho by tak mohlo bejt. Asi tak jako ustálit se někde a taky to určitě musí mít těžký, nevím...*“ Také bylo řečeno, že se jim nedá věřit. Jedna respondentka se rozhovořila o tom, proč svého otce prakticky nezná, byť s ním vyrůstala, a proč je kvůli jeho chování vůči ní pro ni těžké důvěřovat mužům v partnerských vztazích:

„Já nevím, to pořád záleží na obou. Náš otec se má... já si ale nemyslím, že byl šťastnej, ale došlo to tak, že on měl své finance a byly jeho. A mamka dávala všechny finance do rodiny a dělala všechno. On vlastně chodil jenom... já vlastně máho tátu neznám, takže... Já jen vím, že vždycky chodil do práce, pak přišel večer, vždycky nás seřval, že je rozsvíceno, či co. A to je jako skoro všechno. Já nevím, můžou se mít dobře, ale nevím pořádně, jak odpovědět na tuto otázku. (...) Já myslím, že... jako náš otec nás ztratil. Já jsem... minulou dovolenou se mnou prohodil dvě věty. První bylo, že - já myslel, že seš Zita. A druhá - jestli chci nějaký peníze. Což mě docela překvapilo, v životě se mě na tohle nezeptal. Ale za celý týden jenom dvě věty. A já... pravda je, že já pořád čekám, že... nevím, jestli na to čekám, ale mám problém s ním komunikovat, dokud on neuzná, že to asi jakoby podělal. Protože nemyslím si, že jsem si zasloužila nějaké... já jsem vždycky byla, jako že jsem chránila vlastně mamku nebo ségru, tak jsem dostávala takovou tou metlou na koberce. A nemyslím si, že ta síla byla správná. Měla jsem vždycky pocit, že si to neskutečně užívá, proto vlastně mám ještě hodně co dělat jakoby v partnerských vztazích. To ještě než budu jakoby jim moci důvěřovat, to ještě nebude jednoduché. Takže tak nějak... já nevím. Ale prostě ztratil nás. A vím, že Zita má vlastně... komunikuje s ním asi stejně, Vilma s ním komunikuje někdy, aby viděl Máťu, aby jakoby Máťa měl dědu. On táta je, co tak jsem slyšela, on byl skvělý jakoby, když jsme byly malé. Ale jakmile začnete mít svůj vlastní názor, tak to už není jeho názor. A tím končíte. (...) Takže někoho, kdo bude jakoby podporovat. A neshazovat. Víam, že my jsme neuměly udělat ani čaj. I to jsme dělaly špatně. A to si myslím, že není tak složitý.“

Zatímco pro naše respondentky byl obraz muže, který získaly ve své rodině prostřednictvím vlastního otce, rozostřený, neurčitý, pro naše respondenty je tento obraz vzorem toho, jací sami nechtějí být.

T: *Dá se říct, co jste se ve vaší rodině naučil o tom, jak to mají v životě chlapi? Jaký jsou a co...*

R: *No. (smích) Hm... podle toho vzoru, co jsem jel, tak jsem jako pochopil, že jako je otec hlava rodiny. Přítelkyně mi dává víc než jako najevo, že tak to není. (smích)*

T: *Možná zažila nějaký jinej model...*

R: *Nejspíš. (smích) A vlastně ani ne. U nich byl taky táta hlavou rodiny. I když asi v trošku jiným pojetí. Ale určitě tam jako byla nějaká rovnost s tou matkou, že jako i její matka měla do spoustu věcí, co mluvit, že nebyla nějakým způsobem zesměšňovaná za svoje názory nebo nevím, že byl na ní prostě branej nějaký ohled. O což se snažím taky teda.*

T: *Daří se vám to?*

R: *Jako vždycky ano, ale šileně se to ve mně jako bije, nejradši bych se na to vykašlal a prostě udělal si všechno po svém, nehledě na názory přítelkyně, nehledě na názory matky, sestry, kohokoliv. Samozřejmě, že to tak nejde.*

T: *A co vás přiměje k tomu to tak neudělat?*

R: *Tatík. Odstrašující příklad. Toho budu mít před očima do konce života nejspíš. Jeho model rodiny a toho všeho.*

T: *Takže obraz táty ve vás vyvolává potřebu vydat ze sebe to nejlepší?*

R: *Hm, ano, ano. Nebo vlastně přinejmenším nebejt jako on. Zároveň vlastně vydat ze sebe to nejlepší a nebejt jako on. Tak.*

*

„Jo, hned jak se vrátím, jenom jdu do hospody, jo, čau, nečekej mě, přijdu v noci. Prostě jenom utíkají od těch svejch starostí. A myslím, že já bych něco takovýho nechtěl dělat.“

Partnerství – přání a realita

Jak by měl/a vypadat životní partner/ka našich respondentek a respondentů? Po jakém partnerství touží? A touží vůbec po partnerství? Jaký dopad na jejich přání mají jejich zkušenosti z rodin, v nichž vyrůstali?

Ve výpovědích našich respondentek zaznívalo, že touží po partnerovi, s nímž si budou rozumět a bude je spojoval láska. Pokud jde o jeho kvality, často přímo zmiňovaly, že by se hlavně měl chovat jinak než jejich otec (otčím). Spojíme-li to nejpodstatnější z jejich výpovědí v jeden ideální obraz partnera, tak by měl být hodný, klidný se schopností nadhledu a smyslem pro humor, respektující, komunikující, spolehlivý, měl by dokázat zabezpečit rodinu - pracovat a umět zacházet s penězi a hlavně neměl by mít sklony k násilí a žárlivosti.

„Určitě musí bejt hodnej, aspoň trochu chytřej. Já nevím, nějak prostě... takovej ten chlap do života, kterej prostě nezdrhne při prvním problému a umí se za něco postavit.“

*

R: No, aby se nechoval tak jak táta, a jinak to je v pohodě.

T: A jak by se teda měl chovat? Jakej by měl bejt?

R: Tak hodnej, zase aby nebyl jako ten mámy přítel, ten nedokáže zacházet s penězma, takže... aby nebyl agresivní. No aby neměl sklony jako nikoho mlátit.

*

„Já mám takový tři požadavky, jakoby nejhlavnější. Já bych chtěla, aby můj manžel jakoby měl smysl pro humor, protože mám strašně ráda jakoby, když mě někdo rozesmívá. Já jsem sama takovej typ, jako že se ráda směju. Aby uměl teda společenský tance. Protože mně se to strašně líbí. A aby nežárlil jakoby, protože já jsem měla totiž přítele a on strašně žárlil úplně, to bylo už až příliš, žárlil i třeba na mojí sestru, že se s ní bavím. A to úplně hrozný prostě, takže já jako tu žárlivost do tý jako jistý míry, ale když už takhle jako že úplně až řve a jako prostě jako co si to dovoluju takhle někam chodit a takhle jako s kamarádkama, tak to už já nezvládám, ty jo. (smích) Takže tohle to je pro mě nejdůležitější.“

*

„...prostě pro mě je hlavně důležitá ta láska, protože když miluješ, tak prostě vždycky jako nějak ty chyby obejdeš, že jo, nebo v mém případě pro mě jsou chyby dokonalý. (smích) Že se mi prostě třeba, já nevím, když něco bude dělat, tak mně se to zdá naopak roztomilý, že tohle dělá. Takže pro mě hlavně milovat, prostě ta láska je jako důležitá, protože to samý, jako když moje máma třeba, když já jsem třeba spáchala tu sebevraždu a byla jsem kolikrát na ní hnusná a prostě jsem jí hnusně nadávala, tak ona díky tý lásce mi odpouštěla. ... Tak to je podle mě to samý i s tím manželem, že prostě když je ta láska, tak jako vždycky se všechno nějak obejde a pochopí se.“

*

R:...sí říkám, že je to [negativní zážitky z rodiny] i docela dobrá zkušenost, že abych se mohla všem těm věcem vyvarovat, tak asi nějak v pohodě člověk, s kterým si budu rozumět. A budu fakt jako rozhodnutá, že je v pohodě a budu si s ním rozumět, no. Asi aby byl nějakým způsobem mi

podobnej, protože jak si zakládám na takových těch detailech, těch divnejch věcech, že jo, tak se mi to pak jako víc líbí, čím víc takovejch těch divnejch věcí, tak tím líp. (smích) A aby asi nějaký to zabezpečení, že jo, hlavně oba dva, abysme byli takový, jako že na tom budeme prostě stavět. (...) Měl by bejt hodnej. Hodnej. Nevím, vtipnej. Asi mít teda fakt jako stejný záliby, což je asi pochopitelný, že jo, že nebudu žít s někým, kdo bude úplně jinej než já. Asi by neměl bejt moc... že všechno bude hrozně moc řešit, taky jako trošku flegmatictější člověk. Jako ne úplně, aby to zas nebylo, že bysme oba dva byli úplně...

T: Takže měl by bejt schopnej jako nadhledu?

R: No. No, prostě oba dva takový jako v klídečku, si tak jako... přece jenom jako třeba v tom... jako v práci a takhle, tak je to hodně stresový většinou, že jo, ty záležitosti, tak aspoň tady doma, aby to bylo takový v pohodě, nějak jako, že by měl mít asi dobrodružství jako já, že jo, tak jako takový výlety a bláznivý věci. No. Tak jako celkově, abysme si prostě rozuměli a byli takový... jako ne takovej uměleckej pár, ale prostě jakoby jo. Že bysme jako umění a takový ty divný věci. To by bylo fajn. (smích)

*

R: A chci někoho jakoby, kdo bude umět zacházet s penězi, protože to u nás v rodině nikdy nebylo. Ale někoho, kdo si mě bude vážit a respektovat. Respektovat. A kdo bude komunikovat, protože není komunikace, v naší rodině nikdy nebyla, což taky asi nebude jednoduchý najít chlapa, kterej komunikuje.

T: I takoví existují.

R: Já si taky myslím. Prostě jakoby být... být partner.

T: Znamená to, že se nechcete vzdát sama sebe.

R: Ne. Nefungovalo by to. Chci člověka, který ví, co chce, ví, kdo je. A neříká - nejde, nejde, nejde.

Již bylo zmíněno, že pro naše respondenty - muže bylo chování jejich otců odstrašujícím příkladem, jak by se sami chovat nechtěli. To samé platí, i pokud jde o partnerské vztahy. Například pro Jiřího jsou ve vztahu nejdůležitější tolerance, věrnost a upřímnost.

T: Co je pro vás důležitý ve vztahu?

R: Tolerance. Určitě, jednoznačně tolerance.

T: A co ještě?

R: Věrnost. Upřímnost. A víc toho nechci.

T: Většinou to máme tak, že se ve svých vztazích nějak vymezujeme vůči tomu, jak to měli rodiče mezi sebou, někdy chceme něco stejného, jako měli oni a někdy chceme úplně něco jiného. Jak to máte vy?

R: Nechci nic stejného, co měli mezi sebou můj otec a moje matka, v žádném případě. Je to pro mě víc než odstrašující příklad. Nechci bejt nikdy takovej, jakej byl můj táta, i když to na sobě pocítuju občas teda. Já jsem si říkal, že on má... že on měl vždycky jako takovou nesnášenlivost pro lidskou hloupost. Já to taky nemám rád. Nemám rád, když jsou lidi hloupý. Nebo když jednájí hloupě. Takže není nic, v čem bych se chtěl podobat jako, aby ten vztah byl stejnej, jako měl můj táta s mámou. A chci ho mít teda fakt úplně jinej, než měli oni.

T: A co je to nejdůležitější z toho, aby bylo jiný?

R: Tolerance určitě vzájemná, jak jsem říkal. Můj táta mojí matku prostě netoleroval v žádným ohledu. Já taky nemám rád hloupost a i moje přítelkyně se někdy chová velmi hloupě, ale oproti němu to dokážu nějak překousnout. Ne nějak teda jako, chvílku mi to trvá, ale dokážu to překousnout. Jsem jako naštvanej, když udělá něco, co je prostě fakt nelogický, hloupý totálně jako. Jsem naštvanej, hodně naštvanej a nikdy jako... nikdy bych... nikdy bych nebyl jako můj táta. Je to pro mě fakt jako odstrašující příklad, že je to fakt... to je ukázka toho, jak to dělat nechci.

Karel by si chtěl najít stálou partnerku, až dokončí školu a najde si práci. Měla by být hezká, umět vařit, dokázat se postarat o domácnost a být soběstačná. Měla by se umět smát a umět ho rozesmát, měla by umět dávat mu spontánně najevo svou lásku – mělo by mu s ní být dobře. Jeho bývalá přítelkyně si ho nejvíce získala tím, že o něho stála i přesto, že měl nadváhu, kvůli níž byl terčem nepříjemných posměšků spolužáků. Ostatní dívky s ní stále srovnává – „dá se říct, že mě tedka jako hodně holek má nějak rádo, ale na každý vidím tolik chyb. To je... ta moje bejvalka, tak ta měla takovejch chyb, ale já jsem jí přes ty její chyby miloval.“

Zkušenost s alespoň s jedním partnerským vztahem má šest z osmi respondentů. Dvě ženy zmínily, že se ve svých partnerských vztazích setkaly s násilím ze strany partnera (viz příběh Natálie). V období našich rozhovorů většina respondentů žádný partnerský vztah neměla. Jeden z respondentů zmínil, že si příliš neumí představit, že by měl být bez přítelkyně. Nechce být sám se sebou, má rád někoho vedle sebe, vyvažuje ho to, ke svým dívkám se nicméně necítí být hluboce vázán.

R: Já si třeba neumím moc vlastně představit, že bych byl někdy jako sám bez holky. Vždycky mám vedle sebe někoho nebo nějakou...

T: Jak tomu rozumíte?

R: Prostě nechci být sám.

T: A co vám to dává mít vedle sebe holku?

R: Asi nějaký vyvážení mě samotného, žít sám se sebou, to je docela opruz. (smích) Hm? Když jsem se vlastně rozešel s tou ... , tak jsem byl sám půl roku a nebylo to úplně nejčernější období mého života, ale nebylo to nějak příjemný. Vůbec ne. Ne, že bych byl jako na ty dívky nějakým způsobem fixovanej, to ne. Jenom prostě mám rád někoho vedle sebe.

Většina žen a dívek hovořila o problémech, které jim v partnerských vztazích nějakým způsobem překáží, nebo brání. Jednalo se například o přílišnou uzavřenost, stydlivost, nedůvěru v muže či lidi obecně, potlačování sebe sama ve prospěch druhého.

„...přidá si, že je to až moc osobní, aby to někdo věděl o tom, jak se cejtím nebo tohle to. Že fakt jako nejsem schopná řešit, což je jako i problém, že třeba ve vztazích jako to, tak to totálně nezvládám vztahy, prostě to... to nejde, protože bych někomu prostě musela... s někým... ono ten vztah je o tom i s někým sdílet prostě všechny ty jako pocity a informace. A to je na mě hrozně moc náročný jakoby, že ten člověk by po mně chtěl, abych mu řekla jako - hej, hej, to je prostě moje věc. Nevím, s tím mám... to si myslím, že mě hodně poznamenalo, že nedůvěřuju jakoby lidem po tom, co se mi stalo. Že to trvá fakt hodně dlouho, než někomu svolím. A mám s tím problémy. Jako takhle s komunikací jako s nima, taky jako že mám úplně až skoro sociální fóbii. Že nemám ráda bavit se s lidma, a jsem hrozně nervózní někdy u toho.“

Jde o potíže, s nimiž se může potýkat většina dospívajících, zejména těch introvertních, současně se velkou měrou jedná o důsledky negativních zkušeností z rodiny, absence zdravých vzorů v komunikaci, partnerském chování, rodičovských dovednostech atd. Tyto respondentky zmiňovaly, že co se partnerských vztahů týče, mají před sebou ještě mnoho práce na sobě a trvalý partnerský vztah určitě nechtějí uspěchat. Jedna z nich se rozhovořila o tom, že si momentálně trvalý partnerský vztah ani nedokáže představit, právě proto, že nechce opakovat chyby matky tak, jako se jí to ve vztazích dosud dělo:

T: *A jakej partnerskej vztah si pro sebe přejete?*

R: *No, ale teď to přichází. (smích) No ten problém je tady. (smích) ... Ne. Já jsem asi hrozně náročná na tohle to a v poslední době zjišťuju, že asi možná i proto, že jsem prostě viděla jakoby takový nedokonalosti v tom vztahu meich rodičů, kterejma jsem si potom vlastně prošla sama skrz ten vztah, co jsem měla. A teprve potom jakoby vlastně při tom jakoby druhým velkým vztahu (...) jsem se dostala k tomu, abych viděla nějaký fakt normální fungující vztah, protože to první, to se prostě nedalo počítat vůbec, to bylo šílený. A už jsem byla jakoby moudřejší, nějak jakoby dospělejší, vyrovnanější. A celkově ten vztah byl jakoby rozumnější. **Ale vidím, že jsou tam věci, na který já jakoby sama za sebe musím se zaměřit, zapracovat na nich, protože vím, že někdy se nechovám úplně nejlíp. A nevím úplně třeba, co s tím dělat.** (...) Já vidím svoje kamarádky, který prostě zůstanou v nějakým úplně nevyvíjejícím se stavu svým jenom kvůli vztahu, a to já nechci. (...) **Já prostě chci si vybudovat něco sama za sebe, protože vím, že se na druhého člověka spoléhat nemůže nikdy nikdo, i když si to člověk myslí, tak... podle mě ten názor nemůže bejt nikdy objektivní, protože když člověk toho druhého člověka miluje, tak objektivita prostě už tam není. Takže i když to tak třeba je, i když ten člověk je správněj, tak ten člověk na něj nemůže mít ten správněj názor, náhled. Takže já asi zůstanu navždycky sama možná. (smích) Ale já si ráda беру energii z lidí, co jsou okolo mě, takže... takže pro mě není důležitý mít jednoho člověka na celej život, ale vidět to, že prostě třeba i mě utvořou ty ostatní lidi. Takže nějaký partnerskej vztah, tak ten si úplně nedokážu představit, protože mám na jednu stranu hrozně náročný požadavky sama za sebe a na druhou stranu asi sama nejsem možná schopná prostě třeba se chovat úplně správně ve vztahu.***

T: *Co to znamená?*

R: *Já vím, že dělám špatný věci hrozně. Já jsem možná... on mi to i právě říkal ten poslední, že se hrozně hádám a... já nevím, jestli to má na to vliv to, že všechno, co se stalo. Asi jo, já si vždycky všechno takhle opodstatňuju nějakýma hlubšíma problémama, takže asi to možná s tím má něco společnýho, že prostě... Já nevím, já se začnu hrozně rychle nudit a pak se začnu hádat, přivolávat problémy sama za sebe. Já prostě potřebuju nějakým způsobem, aby se něco dělo a když mi ten můj přítel z [název země] řekl, že by chtěl, abych... že chce koupit dům a chce, abysme prostě tam spolu bydleli a měli jsme jednou děti prostě, jednu holku a jednoho kluka a že já nemusím pracovat a můžu mít doma nějaký ateliér. Já jsem si představila sama sebe v takovejch těch šatech s tím páskem a s tou zástěrkou, jak tam sedím a maluju na talíř prostě nějaký... (smích) A najednou - cink a koláč je hotový prostě. (smích) A říkala jsem - tak tohle to nejsem já. Já radši budu prostě sama a budu si třeba užívat toho, že mám tady jeden krátkodobej vztah s někým, kdo je úplně šílenej, ale nějakým způsobem to bude prostě zapadat do toho, co já zrovna v tu chvíli potřebuju, i když to bude třeba úplně šílený. Radši než bych byla takováhle.*

Protože prostě vždycky se stejně musím spolehnout sama na sebe. To vím, že to tak je prostě, protože jsem viděla, jak to dopadlo, když se moje mamka spoléhala na máho tátu, a to byl naprostej idiot. Takže to nemůžu udělat takovouhle chybu znova. A já si hrozně přeju, abych se nezanedbávala kvůli ostatním lidem, protože jsem to dělala dotedka. A teprve teďka prostě si

uvědomuju, že už to tak není po tom, co jsem třeba ukončila ten vztah v tý [název země]. Já jsem zase tak... já když jsem zamilovaná, tak prostě potom udělám všechno pro toho člověka na úkor svůj a to už nechci dopustit. Takže se už od teďka, to je moje nový předsevzetí, se nechci zaměřovat na to udělat šťastného nebo udělat kompromisy kvůli tomu druhému člověku. Nebo zatím aspoň ne.

T: Hm, jako to znamená potlačit sama sebe ve prospěch toho druhého...

R: Jo. Protože to jsem dotedka pořád dělala. A to není to, co v tom životě chci, protože to je přesně ten vliv toho druhého člověka, co na mě má. A já nemám ráda, když jsem pod vlivem. (smích) Jakýmkoliv.

*

T: A to je právě otázka, která mi běží hlavou, protože vnímám, že spoustu věcí chcete dělat jinak, než byly u vás v rodině, tak jakou ženskou chcete být vy, jak to chcete mít? Protože když v něčem vyrůstáme, tak taky máme tu svobodu, jako buďto to přijmeme a budeme v tom pokračovat, anebo si řekneme - tohle není pro mě, já to chci jinak. A já mám pocit z vás, že vy si ve spoustě věcí říkáte, že to chcete jinak. A zajímalo by mě jak.

R: Já nevím, to udělala třeba moje starší ségra, což teďka by se dost dobře mohlo stát mně... Nicméně pevně doufám, že budu hodně pevně na zemi. A prostě jí bylo přes třicet a - chci mít rodinu. Skočila do toho s člověkem, kterého zná dlouho, ale ne pořádně. A teďka mají velké problémy, takže já chci, i kdybych měla prostě počkat, tak radši se do toho nepoženu, než abych byla v téhle situaci.

2.4.4 Rodina, děti?

Na otázku, zda někdy chtějí mít rodinu a děti, respondenti odpovídali, že ano, ale později, což se u většiny z nich nepojí s žádným konkrétním věkem (byť se jejich představy o tom, kdy by bylo ideální počít dítě, pohybovaly mezi 25 až 30 lety), ale s jejich osobním vývojem, vyrábáním a prací na sobě. Děti si chtějí pořídit teprve, až na ně budou připraveni, respektive až budou připraveni neopakovat chyby rodičů, jak matek, tak otců. Od několika z nich zaznělo, že pokud do takového stavu nedospějí, raději je mít nechtějí.

*„Řekl bych, že ani já nejsem úplně jako připravenej ne na to mít rodinu, spíš na to, abych nesklouznul k tomu, co dělá táta. Pořád si myslím, že ještě to nemám úplně v sobě srovnaný. A na to beru ohled samozřejmě, takže **dokud já nebudu vymodelovanej podle svých představ, dokud nebudu mít to, co chci mít naučený, tak jak to být má, tak do té doby rozhodně žádnou rodinu nechci.** Tím myslím děti jako.“*

Dívky zmiňovaly, že se nechtějí obětovat dětem jako jejich matky. Během fáze svého života, kdy budou mít rodinu, chtějí žít i svůj život.

„...ale jakoby já bych takovej život nechtěla mít, jakoby, že bych všechno musela dělat kvůli svým dětem. Mně se zdá, že ona si vůbec neužije svůj život, a prostě, že ho žijeme jenom jednou... a prostě celej život dřít, aby jako moje děti měli to a to... Tak právě proto chci mít později děti, až si trochu užiju život, že jo, protože jako bych chtěla ještě cestovat třeba takhle. (...) Jako je to hezký, jako že má to štěstí v nás, ale jako když si vzpomenu, kolikrát my se třeba hádáme a jako... hádali jsme se, teď už ne. (smích) Kolikrát jsme se hádali a takhle, tak jako - ha, jestli my jsme její štěstí, ty jo? (smích) Tak to je docela i smutný.“

Většina z respondentů hovořila o tom, že než se usadí, nejdříve si chtějí užít, cestovat, poznávat, růst... To na jednu stranu odpovídá prioritám současné mladé generace, nicméně v případě našich respondentů je v pozadí i silná potřeba vymanit se z negativních vzorců rodičů a zajistit vlastním dětem zcela jiné dětství a podmínky, než zažívali oni. A často také strach, jestli se jim to vůbec podaří.

...nechtěl bych, aby měl takový dětství, něco jako jak jsem si zažil já...

Všichni, až na jednu respondentku, která si sebe sama v trvalém partnerství nedokáže představit a plánuje založit rodinu bez partnera, podmiňovali založení rodiny také tím, že budou mít vedle sebe partnera, s nímž si budou rozumět a s nímž budou moci dětem vytvořit úplnou, šťastnou rodinu – *„nechci se nikdy rozvádět... (...) Prostě chci, aby ty děti měli oba dva rodiče v jednom domě, aby byli spolu prostě. Aby to byl ten model toho... tý celý šťastný rodiny.“* U dívek byly přítomny obavy z partnerství - *„Představa, že prostě ten chlap bude jako... bude hodnej, bude to v pohodě a pak najednou mu hrábne a prostě to bude jako táta, toho se docela bojím.“*

Další často zmiňovanou podmínkou pro založení rodiny bylo dostatečné zabezpečení spočívající v zajištění bydlení, práce a určitého objemu finančních prostředků. To lze připisovat tomu, že všichni mají ze svého dětství intenzivní zážitky chudoby, nedostatku a uskovňování se. Důraz, který přikládají zajištění práce, jak u sebe tak u partnera, souvisí i s tím, že většina měla otce či otčíma, který nepracoval a nedokázal plnit roli živitele, který zajišťuje rodinu.

„A rozhodně si chci udělat dítě, až budu mít jakoby zajištěnou práci a byt, abych potom jakoby nebyla s dítětem a prosila lidi jakoby, aby mi dali třeba na Sunar. Takže prostě až budu zajištěná. Nevím, v kolika to bude, ale prostě až budu stát na nohou. A nemusím se na nikoho prostě jakoby spoléhat, že jo, nebo domáhat.“

Dívky, jejichž matky měly větší počet dětí, uváděly, že si přejí jedno, nebo nejvýš dvě děti. *„Ale ne čtyři děti jako máma. Max dvě.“* V čem je lepší mít jedno dítě než více? *„Tak máte na něj víc času. Děti jsou dneska hrozně drahý, to já když to vidím doma u sester, tak to je fakt jako hrozný, kolik toho snědí, kolik... furt něco potřebujou, furt nějaký výlety se školou, různý věci. Fakt je to náročný.“*

Jakou rodinu by si respondenti přáli pro své děti vytvořit? Takovou, aby se tam dítě cítilo dobře. Irena se kvůli tomu ponaučí *„z těch chyb, co udělali rodiče“*, podobně jako pro Vandu bylo vše, co v dětství zažila *„i docela dobrá zkušenost, že abych se mohla všem těm věcem vyvarovat“*. Radim se chce, na rozdíl od svého vlastního otce, svému dítěti věnovat. Světlaně dítě jednou *„bude mít úplně všechno na světě a bude to to nejšťastnější dítě“*. Kateřina má přání, *„Aby to dítě bylo ten střed mého vesmíru, jako jsem byla já pro mamku.“* Respondenti touží své děti vychovávat tak, aby byly šťastné, ale zároveň, jak mnozí zdůrazňovali, tak, aby nebyly rozmazlené. Svým dětem chtějí vedle lásky, pozornosti a zájmu dát i hranice. Jelikož sami ale vyrůstali v rodinách, kde byla vyžadována disciplína, případně naopak žádné hranice, nebo postaršení brzy přestali být dětmi a stali se zodpovědnými partnery matky, nemají pro to pozitivní vzory. Zde někteří - zejména ti, kteří mají mladší sourozence, kteří vyrůstají již za jiných podmínek a nebyli vychovávaní k takové poslušnosti, cítí nejistotu a obavu ze svého selhání pokud jde o výchovné prostředky.

R: *Nevadí mi jako, že... jako jejich hluk, to jsou prostě děti. Ale vadí mi to, jak se mezi sebou rvou, jak si závidějí, jak neposlouchají. Já jsem si jako... když jsem byl malej, tak jsem si neuměl jako... nedovedl jsem neposlechnout, prostě to pro mě bylo svatý, když se něco řeklo.*

T: Jasně, hm.

R: A jenom s údivem jako se dívám na to, jak se mi děti smějou do obličeje, že to prostě dělat nebudou.

T: To znamená, že byste chtěl, aby jednou ty vaše děti k vám měly respekt?

R: Respekt, ale ne, aby byl vlastně...

T: Aby byl vynucený tak, jak byl vynucený od táty.

R: Ano, přesně tak. Jenže to se těžko učí, jako to nevím, kde bych měl sebrat. Na svých sourozencích se to trénovat moc nedá, protože ty už jako... ty už jsou hotový, s těma už nic moc neudělám. A navíc to nejsou ani moje děti, jako to ať si vezme máma na starost. A nevím, no, až to přijde, tak to budu zkoumat, no... ale... Nevím, jak bych měl vychovávat svoje děti, proto je teď nechci.

*

„...já chci, aby to dítě mělo něco svého v hlavně klidně, ale aby to mělo... aby to dávalo smysl, aby to v nějakým jakoby opodstatnění bylo dobrý. Aby to prostě mělo nějaký svoje pravidla, aby to nebylo prostě jen tak... Nemusí to bejt stejný jako já, to samozřejmě nemusí, že jo, to nikdo není stejnej, ale aby to dávalo smysl, a abych byla schopná to respektovat samozřejmě. To si přeju, abych nebyla taková zlá máma..., že já vím, že jsem někdy hrozně netrpělivá a bojím se toho..., že třeba s těma sourozencema prostě mi dojde trpělivost a začnu na ně řvát někdy. Tak se bojím toho, že je nepochopím, svoje děti jednou. A chtěla bych právě jakoby vidět i to dobrý v nich, abych nebyla potom taková jako, že jediné to, co si myslím já, je správně a to, co si myslíte vy, mě nezajímá. Bude to těžký právě.“

*

R: Jo, takový... je to takový náročnější, že tam řvou a mě to... fakt mě to úplně vytáčí, když prostě... neposlouchají, mají vlastní hlavu... já bych to profackovala. (smích) Třeba on... fakt to bylo zlý to dětství, ale třeba, když vidím teďko, jak se chovají ty ségry, tak si říkám, že ten táta asi... jakoby u něj by si tohleto v životě nedovolily. Takže asi to možná mělo něco do sebe, ale asi ne v takový míře, jako to bylo.

T: To znamená, že by holky potřebovaly nějaký jakoby hranice...?

R: No určitě. (...) ... jsou takový, až mi přijde, nevychovaný, jo? (...)... takže potřebujou nějakýho... nějakou prostě pevnou ruku. No.

T: A vy jste říkala, že máma je hodná, hodná až moc jako.

R: No.

2.4.5 Tři přání dnes

V kapitole Přání a touhy jsme se zabývali přáními respondentů, po jejichž splnění mohli toužit, když byli dětmi. Jaká by byla jejich tři přání dnes?

Přání, která vyslovili směrem k sobě, se týkala především jejich úspěšného uplatnění v životě, překonávání překážek, které jim nyní stojí v cestě, a vůbec osobní spokojenosti. Přání, která se vztahovala i na členy rodiny směřovala k jejich životní spokojenosti a zachování současné rodinné pohody, nebo k jejímu nastolení odstraněním zátěže, která jí ještě brání (malý byt, dluhy, zdravotní problémy atd.) nebo by ji mohla ohrozit (případný kontakt s otcem).

R: (smích) *Jé, tak lepší auto.*

T: *Lepší auto? (smích)*

R: *Hm. Nějakou školu lepší, než co studuju. (...) To byla moje životní chyba, to je hrozná škola. A třetí? Já nevím. Asi aby byly ségry a máma spokojený a prostě byly furt takový jako... spíš jakoby pro ně bych to chtěla než pro sebe.*

*

T: *A co byste si, kdybyste teď mohla zatočit tím prstenem Arabely, tak co byste si teď přála pro sebe dneska?*

R: *Teďka kdyby u nás byla ta ségra [starší sestra dočasně žijící v zahraničí] a kdyby se máma rozešla s tím svým přítelem. To je tak všechno. Aby to prostě bylo všechno v pohodě.*

*

R: *Chtěl bych určitě umět mluvit souvisle v cizím jazyce, bez problémů. V tý češtině to zvládám jakžtakž, ale ten jazyk nezvládám vůbec. To by mi hodně pomohlo rozhodně ve všem. A chtěl bych se zbavit svého strachu určitě. No a chtěl bych dostudovat, rozhodně. Jo. To by... řekl jsem tři, že jo?*

T: *Co by se tím změnilo, kdybyste dostudoval?*

R: *Měl bych pocit vítězství přinejmenším, že nejsem ten, kdo to nedokončil. Zatím mně to nějak jako nepřekáží, že bych nemohl pracovat, tak můžu, ale... (...) Měl bych pocit vítězství, protože mi to pak přišlo líto, že ostatní jako odmaturovali a já ne. Jako takhle, kdyby mě pustili k maturitě, tak bych určitě odmaturoval, ale mě k maturitě nepustili. Vlastně mě vykopli před maturitou a nedovolili mi opakovat. (...) Kdybych to mohl dokončit, tak bych měl onen pocit vítězství, že mám maturitu. Jo. Nejsem jako studijní typ, takže bych asi nechtěl nikdy na vysokou, i když bych asi mohl, ale prostě mě to nebaví. No, tak proto bych chtěl dostudovat, protože za prvý by mi to určitě jako otevřelo trošku jiný možnosti, ale na tom mi tak nesejde. Ten pocit, že jsem to dokázal, je pro mě přednější.*

*

R: *Tak mámě tady s tím tátou bych hlavně přál, aby jim to vydrželo fakt jako nejdýl, jako co by mohlo. Jako myslím, že bych taky nebyl zrovna šťastnej, a hlavně brácha, kdyby se něco stalo mezi nima a byli bysme zase závislý třeba jenom na mámě nebo na tátovi. Jestli by pak byly třeba nějaký soudní spory, kdo fakt u někoho bude, tak to myslím, že by nebylo zrovna nějak jako dobrý pro dítě. A přál bych jim jako, aby jim to tak jako vydrželo, aby to bylo jak u babičky s dědou z tátový strany, který jsou spolu doteď, už odmala prostě, jsou spolu asi čtyřicet let už, myslím. Myslím jako, že jsou na sebe tak zvyklý, že se prostě berou jako dobře. Pravýmu tátovi, tak doufám, že prostě je se svým životem fakt šťastnej, pokud jo, tak jako nevím, co přesně dělá, ale jako pokud dokázal mě jen tak jako že odepsat tím způsobem, že když mě chtěl táta tady ten osvojit a on prostě jen tak kejvnul, tak nemyslím, že bude mít jako kladnej přístup zrovna na ty další děti, co má. Jako nezdá se mi to, že by zrovna tam... jako se svým životem mohl bejt úplně šťastnej, ale že kdyby začal něco pořádně dělat a uvědomil si, co... čeho byl přesně jako vědomej... jako co on udělal, takže by mohl bejt na tom celkově líp, mohl by si najít normální práci. Myslím, že každý člověk je dostatečně šikovnej na to, aby dělal něco, co ho třeba i nebaví, ale za lepší prachy. No. A bráchovi? Aby nebyl tak upjatej na ty počítačový hry, ale prostě měl takový to lepší dětství. Jako on takhle vyrůstal nejdřív na těch kostkách, lego a takhle. (...) A od chvíle, co jsem si já našel holku a přestal hrát, tak on začal hrát po mně. On to využil prostě tím, že už je volnej počítač, tak byl po mně jako. Takže on mě jenom tak jako, že vystřídal, no. Takže bych čekal, že by to mohlo bejt jako u něj lepší a mohl by se víc vídat s kamarádama venku nebo na zahradě někde kopat s míčem nebo tak.*

T: Hm. A co byste si přál pro sebe?

R: Pro sebe? Myslím, že už mám všechno, co jsem si přál.

T: Jo?

R: Myslím, že jsem toho dostal už moc prostě, že jsem si možná i něco nezasloužil, že prostě takhle se jako vyšplhat z tohohle [rodinná a materiální situace v době soužití s násilným otcem] na tohle [rodinná a materiální situace v době soužití s otčím], tak myslím, že je to dobrý. Já jsem za to vděčný.

*

„Finančně vyřešit naši rodinu. (smích) Protože fakt jako třeba mít byt a mít všechno, co potřebujeme, že jo. A jako nějaký ty počítače a takhle, tohleto. A dluhy, co vlastně udělal jakoby táta mámě, že jo, že my teďka dost splácíme všechno možný, protože to všechno vlastně bylo napsaný na mamku. To je první, tak jako fakt celkově to vyřešit. Druhá? (smích) Hm... No vždycky jsem nad tím přemejšlela fakt a teď nevím, no. Asi jako to zdraví, to je vždycky tam jako takový to klasický přání, že jo. No. Celkově vlastně i kluci, že jo, co jsou, tak jsou na tom hodně špatně, tak aby se nějak jako do pohody dali. No? A třetí? Abych byla úspěšnej člověk. Já si na tom hodně zakládám jakoby, na tý kariéře. Nebo ne kariéře, ale prostě říkám si, že je to pro mě asi hodně důležitý, ta kariéra. A úspěšnost celkově. Tak vlastně, abych byla úspěšná. Nebo jako celkově tak asi šťastná jakoby, ale...“

2.4.6 Představy o budoucnosti a životní plány

Jaké mají naši respondenti představy o své budoucnosti? Jak a kde se vidí za pět či za deset let?

Amélii je dnes okolo dvaceti let a jednou touží vést svůj vlastní hotel. Plánuje kvůli tomu studium na vysoké hotelové škole a chce si našetřit na vlastní podnik. Za pět let se vidí už jako manažerka hotelu. A také už by možná ráda měla dítě a vedla spokojený život, v jehož centru by bylo její dítě a práce. Současně by již chtěla prostor pro to, aby mohla více žít vlastní život, než být tak, jako doposud k dispozici své původní rodině.

Barbora si právě vybírá střední školu a čekají ji přijímací zkoušky. Její současná přání se tedy upínají k tomu, aby si školu zvolila správně, aby byla přijata a školou úspěšně prošla. Za pět let by nejspíš ráda studovala na nějaké vysoké škole a přeje si, „aby bylo všechno v pohodě“.

Eva je právě na střední škole a za pět let ještě asi bude studovat. „Já se budu asi ještě učit a rozhodně se nějak dobývat toho, abych měla tu práci, jakou chci...“ Touží po pomáhající profesi, ráda by pracovala třeba s dětmi, inspiroval ji k tomu její kontakt s Acorusem. A za deset let? „Tak to už budu pracovat někde takhle. (smích) Určitě budu mít nějakou práci podobnou, třeba budu takhle sedět jako vy a budu s někým mluvit. (smích) A ptát se ho. No, třeba už budu mít nějakýho přítele, jakoby už to... že s ním budu dýl, (smích) No, už jakoby bych třeba mohla jakoby někde být, jako že v cizích zemích... No, už pomalu začíná ten dospělý život.“

Filipovi je přes dvacet let. Rád by si dokončil vzdělání, ale jelikož se musí živit, zamýšlí absolvovat nějaký rekvalifikační kurz. „Obdivuju jako lidi, co jsou schopný jako pracovat a studovat jakoby zároveň a mít nějaký uspokojivý výsledky. To já schopnej jako rozhodně nejsem.“ Jak by chtěl žít za pět let? „Určitě bych měl mít vedle sebe nějakou ženu, to každopádně. Děti mít v tu dobu určitě nechci, to je... i tak si myslím, že je na to brzo. A myslím si, že tak jako kolem těch třiceti je takovej jako ideální věk. Chtěl bych mít vlastní byt, abych jako nemusel platit nájem

jednou za měsíc. Nebo dům, byt, jako abych prostě měl střechu nad hlavou, která by byla moje. Práce? Nevím, mně práce nevadí, takže na práci mi nezáleží, jakou budu mít. Chtěl bych něco vyhrát. (...) Jediná možnost, jak to teďka, je skrz ty počítače, takže jako já se můžu soustředit na svoje hry a možná něco vyhraju, možná se někam dostanu. Uvidíme. (...) Chtěl bych bejt vyšší a trošku přibrat.“ A za deset let? „Za deset let? (smích) Páni. (...) Tak za deset let už bych možná i ty děti zkoušel, už bych možná... myslím, že už bych mohl bejt připravenej. Takže asi, že bych mohl mít nějaký jako mimčo se svojí ženou, ideálně... no ideálně, když nebudu mít ženu, tak jako dělat si mimčo nebudu, to jako... prostě ženu, možná to dítě. V tom případě větší byt. Mít poličku s pohárami. (smích) A jak v prvním, tak v druhým případě, i těch pět let, i těch deset, tak bych byl rád, kdybych tátu už neviděl za tu dobu nikdy.“

I Viole je něco přes dvacet, kde by chtěla být ve svém životě ona?

R: *Hm... Myslím si, že za pět let už bych mohla mít přítele. Za pět let bych mohla mít už i mimčo. (smích) Za pět let budu umět perfektně anglicky. Za pět let už bych mohla být pořádně šťastná. Čistě jenom z toho, jaký kus práce jsem udělala za jeden rok, tak ještě mám jakoby čtyři před sebou nebo pět, to bych mohla být opravdu šťastná. Už by to mohlo být jakoby pevně usazené. To by bylo bezva.*

T: *A za deset? (smích)*

R: *Asi bych byla úplně v klidu.*

Tamara studuje střední školu, blíží se dospělost ji momentálně děsí:

R: ...to je strašidelný, hrozně rychle to utíká, to úplně jako... A hlavně teďka stavět si jakoby vlastní svůj vlastní život, to mě prostě hrozně děsí. (...) Jako jo, já si to užívám jako, jo, dospívám, jako pohoda, taková jako rádobý svoboda a všechno poznávám, ale budu poznávat, poznávat a za chvíli už mi bude dvacet a něco a už všichni budou strašit s tím, že bych měla tohle, tamhle... Hrozně krátkej čas to je ten život. (smích) Že jakoby ve stáří už pak jako člověk, nebo ne ve stáří, v takovým tom středním věku a tohle, tak už má všechno jakoby nalajnovaný, ale v tom mládí je hrozně moc důležitých kroků a člověk musí všechno stihnout. Jako školu a zájmy a třeba procestovat celý svět a do toho ještě jakoby, já nevím, třeba rodinu založit v nějakých těch dvaceti šesti, dvaceti sedmi, což je hrozně brzo, protože se to nedá stihnout se vším možným, kariéra a ... dobrej základ postavit jakoby, že jo, pro tu rodinu.

T: *A Tamaro, co byste tak všechno ráda stihla v životě?*

R: *Je hodně toho. Dokončit školu, jít asi na vejšku, mít nějakou tu dobrou práci, procestovat ten svět, všechno si tak nějak zkusit. Bejt dobře finančně na tom.*

T: *Zabezpečená.*

R: *Zabezpečit se pořádně. Tak asi nějaký takovej ten veselej život. A pak už se jako tak nějak ustálit a takový ty klidnější věci už vybírat.*

Jakub sny o své budoucnosti má, plány však ne: „Já právě, že nikdy jsem se nějak o budoucnost nějak jako nestaral. Já prostě беру spíš jako možná jako lehkovážně trochu jako, co bude, to bude.“

Jestliže Jakub nerad plánuje, Mariana, které je okolo dvaceti let, je v tomto ohledu jeho pravým opakem:

R: *Tak počkat, pět let, to mi bude dvacet pět. Já mám... plán života jsem si totiž nakreslila.*

T: *Co jste si nakreslila?*

R: *Plán života.*

T: *Plán života? Aha.*

R: *Protože je to hrozně složitý jako. Já si myslím, že tak jako ve dvaceti devíti, ve třiceti bych měla mít první dítě, jako tak, aby to bylo nějak jako v pořádku. A do té doby já potřebuju mít... předtím samotným dítětem samozřejmě tam přichází nějaká nebo... protože bych chtěla mít svůj vlastní podnik, protože já jsem studovala módní návrhářství a chci si založit vlastní značku a takovýdle věci. Takže potřebuju... nebo nemusí to bejt tohle to, ale v nějakým směru prostě okolo té módy bych se chtěla pohybovat. Takže nějakou dobu, abych se prostě vybudovala tu kariéru, což musí bejt minimálně dva roky podle mě. Předtím potřebuju celkově ještě s tou praxí, takže takový dva tři roky prostě, abych jakoby se nějak finančně zajistila, protože to je jedna z těch věcí, co mi hrozně chyběly, když jsem byla dítě, že prostě, až já budu mít dítě, tak chci vědět, že bude finančně zajištěný minimálně. A takže to znamená, že v nějakých dvaceti šesti vlastně musím začít jakoby pracovat. Předtím musím mít školu samozřejmě, což musí bejt minimálně bakalář, že jo, takže minimálně ty tři roky, což už jsme teďka ve třidvaceti, což je za dva roky, takže já mám teďka dva roky, abych se dostala na školu a vystudovala ji. (smích) Takže vlastně až mi bude dvacet pět, tak bych měla bejt na vysoký škole, no, možná i bych... no, to jí nebudu mít za sebou ještě. A to... já si teďka pohrávám s tou myšlenkou, že bych chtěla studovat ve Francii, to by bylo úplně nejkrásnější ta představa, že jsem v Paříži a... (...) ... ta Paříž byla vždycky můj sen. Od třeba dvanácti jsem si představovala prostě, jak tam jako žiju, že jsem prostě módní návrhářka a... to zní hrozně jako... hrozně idylicky tohle to, ale jako nějak se prostě uplatnit jako v nějakým tom oděvnictví. A já se spíš hodně i zajímám o konstrukci oděvů a technologii a takovýhle věci, co nejsou zas tak atraktivní pro ostatní lidi, ale prostě něco o tomhle tom. A bejt na těch místech, kde se něco děje, protože já mám ráda věci okolo sebe. Takže jako lidi, co říkají - já chci baráček tamhle za městem - tak to mě vůbec neláká jako takovýdle věci. Já chci mít velkej byt prostě uprostřed nějakýho velkoměsta a to se mi líbí. (smích) Takže já doufám, že budu, když to nebude Francie, tak to snad bude někde jinde. Ale doufám, že za pět let budu teda buď studovat, nebo budu už po škole a budu mít taky nějakým způsobem, protože to by znamenalo, že i při té škole bych taky nějakým způsobem tvořila... chci zase začít právě tvořit víc, nějaký to umění dělat, protože teďka na to nemám čas, jak moc pracuju. A vytvářet prostě něco, jako sama za sebe, abych... já hrozně cejtím třeba teďka, že se zanedbávám nebo jako, že třeba... já jsem hrozně četla dřív a teďka na to nemám moc čas a hrozně mě to rozčiluje, že prostě to nezvládám. Nebo že prostě nekreslím zas tak často, skoro vůbec v poslední době. A chci nějak jakoby rozvíjet, co je možný, co je důležitý pro mě i třeba pro tu práci, kterou bych mohla vytvořit, no. Takže bych tak jako za těch pět let už chtěla bejt v té pozici, kdy mám prostor a energii na to tvořit sama za sebe, i když to třeba nemusí bejt zrovna módní návrhářství, třeba to bude něco jinýho, ale chtěla bych mít už taky nějakým způsobem jakoby shlídnutý to v tom světě, co mě zajímá, protože to si taky ještě musím ujasnit, že to je tenhle ten správný směr. A chtěla bych už mluvit francouzsky plyně. (...) Takže... no, nějaké takovej pořádek ještě rušnej život mladej, mladistvej. Za pět let, no, to ještě jo.*

T: *A za deset let?*

R: *Ježišmarja, to už začnou ty děti. Na to se netěším. (smích) Ne, za deset let, tak to bych chtěla už mít... chtěla bych mít vybudovanou nějakou kariéru, chtěla bych, abych měla prostě něco, čemu můžu věřit, třeba buď nějakej podnik, nebo nějakou práci, která mi dává smysl, protože chci, aby to bylo jako něco máho osobního. Nechci pracovat pro někoho. Proč by mě mělo zajímat, že nějaké jinej člověk bude prostě vydělávat peníze kvůli tomu, že já pro něj něco dělám. Já chci...*

buď mít nějaký jako dobrý postavení v nějaký společnosti nebo projektu, anebo prostě dělat sama na sebe. Chci, abych prostě měla něco prostě, co můžu vidět nebo co něco tvoří, co se mi bude líbit, co budu vědět, že je dobrý, na co budu hrdá. A chtěla bych mít prostě nějaký svoje zázemí, že budu vědět prostě, že jako si můžu dovolit tohleto, můžu si dovolit tohle. Chtěla bych mít nějaký postavení, chtěla bych bejt trošku víc ne tak šílená jako jsem teďka, ale pořád ještě jako... jenom trošku, jenom takovým tím dospělým způsobem. Protože i když si třeba přídu dospělá, kolikrát jako vím, že moje vystupování ještě není... nebo že prostě jsem pořád taková hrozně rozlitaná. (smích) To se musí uklidnit a potom už budu seriózní. Seriózní budu. To je to slovo, co jsem hledala. (smích) A pravděpodobně teda za deset lež už bych měla mít asi nějaký děti.

Nicméně plány se mohou rychle měnit a život může nabrat i úplně jiný směr: „To jo, to určitě, no, že i když to dostane člověka někam jinam, tak je důležitý, aby tam něco vůbec... nějaká cesta byla. A to prostě vidím jakoby v posledních měsících, když se to tak vezme, že prostě jsem měla naplánovaný jít na vysokou prostě tady jako v [město] a měla jsem... říkala jsem si - no tak dobrý, tak to budu dělat tohleto, budu pracovat do toho o víkendech a takhle. A najednou jsem si řekla, a to mě baví takovýdle věci prostě, nabourat jako třeba ten život. Já jsem si říkala - a ne, já pojedou do [název země]. Prostě všichni na mě koukali jako - seš normální, jako co se děje? (smích) A dostalo mě to zase někam úplně jinam.“

3. Děti jako oběti domácího násilí z pohledu pracovníků Acorusu

3.1 Dětsí klienti služeb Acorusu jako svědci nebo oběti domácího násilí

Prakticky všichni dětsí klienti, v jejichž rodinách dochází k domácímu násilí, jsou jeho svědky. Ačkoliv rodiče mívají někdy pocit, že děti o tom, co se děje, nevědí, při práci s dětmi vychází najevo, že to vnímají, byť jsou třeba právě v jiné místnosti. Oběťmi fyzického domácího násilí jsou převážně pouze matky. Je-li dítěti v rodině s domácím násilím fyzicky ubližováno, mívá toto násilí podobu nepřiměřených trestů „*otec chce to dítě vychovávat a vůbec neodhadne ten způsob a je to někde za hranicí týrání*“. Nebo jde o dítě, které se snažilo intervenovat do konfliktu rodičů, třeba chránit matku, a stalo se obětí. Popřípadě tak, jakv rodinách mezi jejich členy vznikají specifické koalice, dítě se může dostat do situace, že patří do té koalice, na kterou se útočí. Obětí psychického násilí jsou však všechny děti z rodin, kde k domácímu násilí dochází – přinejmenším bývají manipulovány, mnohdy verbálně dehonestovány, normy a atmosféra v rodině ohrožují jejich zdravý vývoj. Nezřídka bývají – zvláště ve fázi rozvodového konfliktu – zneužívány k manipulaci s matkou a jejímu očerňování.

3.2 Prožívání okamžiků násilí mezi rodiči

Co podle terapeutek Acorusu děti vnímají svými smysly v těch chvílích, kdy doma právě dochází k násilí mezi rodiči? Slyší kravál, který je obzvlášť u nejmenších dětí neidentifikovatelný. S rostoucím věkem rozeznávají i jednotlivé výhrušky (do jaké míry je rozlišují i nejmenší děti, není známo). Jak děti na to, co právě slyší nebo i vidí, reagují? Reagují ve zvýšené míře tak, jak to běžně dělávají děti, když se jejich rodiče hádají – malé děti si dají ruce na uši a tyto děti ještě „... většinou někam zalezou nebo se schovají před tím strašným kraválem a před tím křikem a agresí“. Některé děti naopak do konfliktní situace aktivně zkouší vstupovat. Jejich reakce, dá se říci, vycházejí z přirozené reakce na nebezpečí – útok, útěk nebo zamrznutí.⁴⁴ Co děti v těchto vypjatých situacích zažívají na úrovni vlastních pocitů? Hrůzu, bezmoc, strach, úzkost. Zahlcení. Šokový stav. Co se děje na úrovni vnímání dětí? Jakoby se odpojí, necítí, nemyslí. Nemají základní pocit bezpečí – přirozená dětská reakce v okamžiku nebezpečí je běžet k matce, ale osoba, která by je v tu chvíli měla chránit, je sama v ohrožení. Nemají žádný opěrný bod, zejména pokud není poblíž ani sourozenec.

Jak tomu, co se děje, děti rozumí? Nechápu, co se děje, a je pro ně ohrožující, že se něco takhle nebezpečného, čemu nerozumí, objevuje mezi dvěma lidmi, kteří by je měli chránit. Pokud děti nenajdou smysl v chování rodičů, snadno mohou najít vysvětlení v tom, že příčinou toho všeho je, že ony zlobí – neboť to je právě to, co se jim doma často říká. Terapeutky Acorusu se setkávají s tím, že zažívají-li děti takové situace opakovaně, často se u nich rozvinou specifické schopnosti, které jakoby jim pomáhaly se v návalu ohrožujících situací orientovat, číst atmosféru v rodině – třebaže ještě přesně nerozumí slovům, která padají, a nechápu, co se děje, rozeznávají, že otec je rozčilený a matka je z toho rozhozená.

Co děti v těchto situacích od sebe očekávají a co si myslí, že od nich očekává okolí? Ke svým očekáváním, potřebám a touhám nemají přístup, nemají pro ně prostor, žijí emoce a život

⁴⁴ Srovnej Levine a Frederick (2011).

rodičů – zabývají se tím, co bude, až táta přijde domů, jak bude reagovat matka atd. Mají-li jednu věst plnohodnotný život, pak potřebují, aby jim někdo ukázal, jak najít cestu k sobě.

3.3 Reakce dětí na násilí mezi rodiči

Poměrně často se stává, že dítě je svědkem domácího násilí, ale přitom to, co se děje, jako násilí vůbec nevnímá. Jedním z rozhodujících faktorů je věk dítěte. Dochází-li k domácímu násilí od jeho raného věku, dítě to, v čem vyrůstá, považuje za normální, takže ani projevy domácího násilí nepovažuje za nic, co by nepatřilo do rodinného života. Pokud násilí v rodině začne po desátém roku věku dítěte a do té doby byla rodinná atmosféra jiná, už vše vnímá jinak.

Tabulka č. 3 Reakce na domácí násilí v závislosti na věku dítěte

kojenci a batolata	<ul style="list-style-type: none"> - nemají kapacitu porozumět tomu, co se děje - reagují somaticky - často (dočasný) regresivní vývoj – např. přestanou mluvit, opět začnou potřebovat pleny - nejlépe přijímají rozchod rodičů
předškolní a mladší školní věk	<ul style="list-style-type: none"> - zkreslení reality - nejružnější projevy disociativního chování
puberta	<ul style="list-style-type: none"> - vztek z důvodu nenaplnění potřeby fungujícího zázemí ve vývojové fázi charakteristické citovou rozkolísaností, jejich míra pochopení pro rodiče je proto nižší než u dětí mladšího věku - často nepochopení pro rozchod rodičů (pocit, proč rodiče nemohou vydržet spolu ještě pár let, než budou dospělé, když to zvládali doposud)

Zdroj: Diskusní skupina I

Pro to, co se doma děje, děti špatně hledají slova a nepojmenovávají to jako domácí násilí – to je slovník dospělých. Zatímco fyzické násilí je pro ně lépe zachytitelné, pojmenovatelné, psychické násilí nerozeznávají. Od určitého věku, respektive v období před nástupem do školy, jsou schopny verbalizovat to, k čemu dochází, větami typu „tatínek ubližuje mamince, mně se to nelíbí“. Rozchod rodičů nejlépe přijímají děti do věku tří let.

Obranné mechanismy a sebezáchovné reakce dětí na násilí mezi rodiči

U konfliktů mezi rodiči v běžných rodinách bývá pro děti rozpoznatelná jejich příčina, logická souvislost (důvod, příčina - následek). Ne tak u domácího násilí. Zde situace často eskaluje neočekávaně a děti nikdy nevědí, kdy se tak stane. To pro ně bývá zdrojem velké úzkosti, nejistoty, napětí a deficitu pocitu bezpečí⁴⁵. Často si vyvinou „**radary**“ na **rozeznání atmosféry v rodině** – např. podle toho, jak bouchnou dveře, rozpoznají, že právě začíná jít do tuhého, že do pár minut eskaluje konflikt, byť tomu dosud nic nenasvědčovalo.

Některé děti se před tím, co se doma děje, snaží **schovat**. Některé děti se do situace pokouší **aktivně vstupovat**. Některé v určitých oblastech **předhoní svůj vývoj**, v jiných zase mohou být **zabrzděny** (jejich vývoj je nerovnoměrný): „*Já jsem měla chlapečka, co se naučil sám psát, aby o tom mohl dát zprávu. Nebo fakt ty děti ve dvou letech předvádí na pískovišti [sandtray therapy] to, na co by [ještě] vývojově neměly mít.*“

⁴⁵ „A vlastně i proto ty děti mají pak často problémy ve výchově, protože nejsou vůbec zvyklé na to, že fyzické tresty přicházejí v nějaké souvislosti - příčina a následek.“ (z diskuse)

Dalším ze způsobů je **disociativní myšlení a chování**. Projevuje se např. tak, že dítě (např. v mladším školním věku) v různých sociálních situacích, které by ve svém věku mělo chápat a zvládat, reaguje nějak neadekvátně. Nebo o vyhocených situacích hovoří, jako by se vlastně nic dramatického nestalo, to zlé zcela **vytěsni** – jedna z terapeutek popisovala situaci, kdy se hodinu po brutálním napadení maminky setkala s její dcerou, která mu byla přítomná, ačkoliv i pro terapeutku bylo náročné pohled na zkrvavenou matku ustát a očekávala, že bude dítěti poskytovat krizovou intervenci, děvčátko reagovalo, jako že se nic nestalo. Zatímco dospělé oběti domácího násilí své prožitky napadení popisují tak, že se od toho, co se děje, oddělí, disociují, někdy jakoby situaci pozorovaly zvenčí, děti děsivou realitu vytěsni, jako kdyby nebyla.

Děti si pomáhají také **racionalizací**, a proto je velice důležité, jakým způsobem jim to, co se děje, dospělí popisují, neboť jejich vysvětlení často přijmou za své. Např. říká-li dítě „ale maminku to nebolí“, „to se děje, jenom když táta pije“, „to už se nestane“ v podtextu může být „táta to říká“, „máma to říká“.

Dalším častým obranným mechanismem je **převrácení rolí**, kdy se dítě vlastně pro oběť domácího násilí stává pečující osobou – „*setkáváme se s tím, že ty děti najednou začnou tu maminku hladit a utěšovat...*“. Je to vedeno snahou, jak situaci uchopit, jak přetavit nejistotu v něco, co mohu mít pod kontrolou. Tento obranný mechanismus se vyvíjí už v raném dětství, ovšem do budoucna může představovat rizikový faktor pro zdravý psychický vývoj dítěte. (Pokud totiž matka jeho pečující postoj potvrdí, předá dítěti moc, to se může začít chovat mocensky a přebírat otcovy násilné vzorce. Dříve to bylo typické pro chlapce, v posledních letech však přestává být rozdíl v chování kluků a děvčat, dívky se začínají chovat stejně mocensky.)

Pocity viny

Pocity viny provází děti nejen ve chvílích bezprostředního násilí („*třeba jsem měla holčičku, kde maminka byla bitá za její školní výsledky*“), ale i průběžně, mnohdy po odchodu od otce – rodiče s dětmi mnohdy zdatně manipulují, vydírají je. Časté je vydírání strádáním oblíbeného domácího zvířete, které zůstává u otce – např. jeden otec vyhrožoval dcerce, klientce Acorusu, že její myška zemře steskem, pokud za ním nepřijde, a myška skutečně uhynula.

Děti a psychické násilí v rodině

Psychické násilí je pro děti ještě obtížněji uchopitelné než fyzické. Zatímco fyzické násilí je pro ně lépe zachytitelné, pojmenovatelné, psychické násilí nerozeznávají, nerozumí mu. Ani ze strany jeho obětí nebývá pojmenovááno nebo vysvětlováno – pokud je v rodině fyzické násilí a dítě je takové situaci přítomno, matka je nevyhnutelně posléze musí dítěti nějakým způsobem okomentovat, často se snaží o nějaké vysvětlení, kterému by dítě porozumělo, kdežto o psychickém násilí se s dětmi často nikdo vůbec nebaví. Terapeutky Acorusu se shodují na tom, že psychické domácí násilí má na psychiku dítěte devastující účinky a poškozuje ji často ještě více než čisté fyzické domácí násilí. Jeho dopady byly ilustrovány na výpovědi jedné dospělé oběti domácího násilí, která líčila, že fyzický útok je něco, co přichází zvenku a vůči čemu se dá bránit, kdežto psychické násilí ji rozleptává zevnitř. Podobný mechanismus funguje patrně i u dětí - pocit bezmoci rozleptává strukturu osobnosti dítěte, jeho spontaneitu a další jeho části, na nichž by mělo v životě stavět, jde o devastaci zevnitř. Základem reagování dětí na psychické násilí v rodině je somatická reakce, které nerozumí. Čím nižší věk dítěte, tím může být tato reakce duše prostřednictvím těla prudší. Děti z těchto rodin se potýkají s velkou úzkostí a bezmocí, neboť žijí v tom, že chování jejich rodiče je naprosto nepředvídatelné a nikdy nevědí, co bude. Nedokáží

odhadovat běžné sociální situace. Jsou zvyklé na manipulaci, nejsou zvyklé na otevřené jednání. Mnohem více přemýšlí o koalicích, které jsou v rodině, a jaký důsledek bude mít, pokud něco řeknou. Jsou jim hůře dostupné vlastní emoce, odpojují se od nich, neboť jejich pocity jim z jejich pohledu přinášejí ten zmatek, který cítí - místo sebe sama následují to, jak se jim říká, „že to je“, jak by to mělo být a co mají udělat. Jejich primární vazba k rodiči (attachement) bývá nejistá, mívá ambivalentní, úzkostný nebo vyhýbavý charakter. To jim pak v průběhu života komplikuje navazování dalších vztahů. Mívají problém důvěřovat, těžko se otevírají. Získat důvěru v to, že může být místo, kde se mohou otevřít, kde mi mohou pomoci, je pro tyto děti komplikovanější, neboť nejsou zvyklé na to, že by něco takového vůbec mohlo existovat. Terapeutická práce s dětmi z těchto rodin je proto těžší než s dětmi z rodin, kde docházelo výhradně k fyzickému násilí, a obtížněji se hledají způsoby, jak jim pomoci. Realita, která je obklopuje, je velmi ambivalentní, zamíšená, udělat v ní jasno je mnohem těžší. I při použití projektivních technik (Scénotest, Sandtray therapy, arteterapie) nelze rozkrýt jejich situaci jinak než na úrovni pocitů úzkosti a beznaděje, jimiž na ni reagují, samotná příčina bývá nezachytitelná. Tyto děti navíc reagují na situaci doma somaticky, často jsou nemocné, jejich docházka na terapii bývá nepravidelná.

Když dítě odmítne opustit domácnost agresora

Stává se, že když se matka konečně rozhodne od násilného partnera odejít, dítě nechce. Dochází k tomu například v případech, kdy matka násilné chování otce před dítětem omlouvala a nepojmenovávala jako nepřijatelné, nežádoucí. Dítě tedy nerozumí tomu, proč by od něho s matkou měly odcházet. Náctileté děti (zhruba od třinácti let) někdy u otce zůstávají nebo se k němu vrací – respektive ne přímo k němu, ale jakoby do svého domova, do svého prostředí, ke svým kamarádům, do svého pokojíčku, ke svému počítači... Hlavním důvodem tedy nemusí být, že by se přímo postavily na stranu otce, ale že již jsou vázané na své prostředí. Někdy je návrat dítěte k otci výsledkem otcovy manipulace – např. na dítě vyvíjí tlak tím, že upadá do nemoci a vyžaduje jeho péči, dítě mnohdy navzdory všemu po dobrém kontaktu s otcem touží (zejména chlapci) a toto bere jako příležitost pro naplnění své tužby.

Identifikace dítěte s agresorem

Někdy ze strany dětí dochází k identifikaci s agresorem, tedy s tím silnějším, kdo má v rodině moc. Projevuje se velmi silnou vazbou, která se jeví jako zvláštní neadekvátní přilnutí. Je-li tím slabším z rodičů matka, dostane se v takovém rodinném systému do role jakési starší zlobivé sestry. Děti přijmou vidění agresora, protože je pro ně bezpečnější než máma, která je nemůže ochránit – mají sice maminku rády, ale chápou, že „zlobí“. Nemá u nich přirozenou autoritu a jejich vztah k ní je volnější než k otci.

Odlišné reakce sourozenců ve vztahu k rodičům

V rodinách, kde dochází k domácímu násilí, se stává, že sourozenci ve vztahu k rodičům a na celou situaci vůbec reagují rozdílně. Tyto rozdíly vyplývají z jejich odlišných povah, z rodinných koalic (jedno dítě může být násilnou osobou ponižováno a pronásledováno, zatímco druhé méně nebo vůbec), nicméně jsou ovlivněny i věkem, respektive velmi záleží na tom, k čemu v rodině docházelo v té které vývojové fázi dětí.

3.4 Dopady domácího násilí na děti v dětském věku

Dopady na vztahy mezi sourozenci

Dojde-li k odhalení násilí v rodině na základě reakce nebo oznámení některého z dětí a situace vyústí v rozpad rodiny, může to mít vážné dopady na vztahy mezi sourozenci, kteří ho za rozpad rodiny mohou vinit.

Dopady na vztah s matkou

Domácí násilí v rodině poznamenává nejen celý rodinný systém, ale často i vztah dítěte s matkou. Mnohdy se to naplno projeví, až když žena s dítětem agresora opustí. Starší děti matce mnohdy zazlívají, že je v tak nepříznivé situaci nechala tak dlouho. V rodinách, kde bylo psychické násilí, bývá vztah dítěte vůči matce ambivalentnější než v rodinách, kde docházelo i k fyzickému násilí, které je pro dítě čitelnější, jasnější. V rodinách, kde bylo terčem fyzického násilí i dítě, lze mnohdy pozorovat, že vztah s matkou je v něčem silnější – jsou více na stejné lodi, současně tam ale ze strany dítěte vůči matce také může být větší vztek, že něco takového vůbec dopustila, když jej přece měla ochránit.

Nesaturované bazální potřeby

Děti, které vyrůstají v rodinách, kde se odehrává domácí násilí, jsou deprivovány, neboť nejsou saturovány jejich základní vývojové potřeby, a to potřeba bezpečí a potřeba jistého vztahu. To má své konsekvence do budoucna. Bezpečí, kterého se jim nedostává, se snaží nějak dosáhnout... Jednou z možností je i násilné chování. Tyto děti mohou mít velké potíže s adaptací, s výdrží, s dokončením školy. Jejich regulační mechanismy mohou být narušeny.

Bezmoc

Bezmoc, kterou děti vystavené domácímu násilí zažívají, narušuje a rozleptává vnitřní struktury jejich osobnosti, na kterých by měly ve svém životě stavět. Vede k tomu, že si vytvoří k lidem bazální nedůvěru. Jejich vnímání sebe sama je zcela destruováno. Většinou se u nich vyvine nějaké kompenzační chování, které může vyústit v přehánění samostatnosti nebo opovrhování vším či naopak do úslužnosti. Závisí to na jejich temperamentu a vzorech, které okolo sebe mají.

Nedostatečná identita a snížená sebehodnota

Tyto děti také mívají sníženou sebehodnotu a nedostatečnou identitu, neboť v jejich rodinách nebývá zaměřena pozornost na to, aby si je mohly vybudovat a potvrzovat. (Potom hledají cesty a používají nevhodné prostředky, jak dosáhnout toho, co potřebují, což jim zhoršuje postavení v kolektivu.) Často nedokážou prožívat aktuální situaci, hodně plánují budoucnost, jaké to bude „až“, nebo idealizují minulost. Vztahují se k něčemu lepšímu, než je teď. Aby se cítily silně, často potřebují prezentovat sebe sama jako toho, kdo věci zvládne.

Osamocenosť

Děti z rodin, kde je domácí násilí, se často potýkají s osamocenosť – nejsou zvyklé spoléhat na pomoc zvenčí. To, co prožívají a co je trápí, nemohou se svými vrstevníky sdílet – mají takové zkušenosti, které prostě s vrstevníky jednoduše sdílet nelze. To je jeden z důvodů, proč často nemají vrstevnické vztahy. Tyto děti mívají také tendenci to, co se děje, spíše tajit. Nesvěřovat se. Souvisí to s jejich základní nedůvěrou – jestliže nemají důvěru, nepředpokládají, že by jim někdo mohl pomoci. Dalším důvodem je nejistota a obava, co by se mohlo stát, kdyby se svěřily a někdo začal do rodiny intervenovat (rozpad rodiny, umístění dětí do dětského domova, důsledky pro násilnou osobu atd.).

Posílení

U některých dětí si lze všimnout určitého posílení – hodně na sobě pracují, aby se měly jinak. Často to vychází z přesvědčení, že to, co neudělám sám, nebude.

Postaršení a nenasycení přirozených vývojových potřeb

To, že děti v rodinách, kde je domácí násilí, čelí situacím a jsou stavěny do rolí, které neodpovídají jejich věku, mnohdy vede k jejich „postaršení“, tedy tomu, že v některých složkách své osobnosti vývojově předběhnou svůj věk. Jejich psychická, emoční zralost pak odpovídá vývojové fázi staršího dítěte - „já to vždycky poznám podle karty, když tam mám chlapečka a mám pocit, že je mu tak šest, sedm, pak se podívám na kartu a jemu jsou čtyři, pět“. To může mít značné následky pro jejich budoucí vývoj. Není-li jim umožněno odžít si přirozeně jednotlivé vývojové fáze, zůstávají nenasyceny jejich potřeby, které se k těmto stádiím, která přeskočili, vztahují. Často se k nim zpětně – třeba až v dospělosti – nevědomě vrací, což jim činí velké problémy ve vztazích a vůbec celkově v jejich fungování, neboť jako dospělí „žádají“ o naplnění potřeb, které spadají do dětství a v dětském věku mají být také nasyceny. Někdy jsou vývojově napřed, i pokud jde o kognitivní vývoj.

Nenápadné dopady útoků vůči matce na psychiku malého dítěte

Někdy se lidé domnívají, že na miminka napjatá rodinná atmosféra nemá vliv, že jsou příliš malá na to, aby ji vnímala. Otřesy psychiky dítěte se však už v nejujtlejším věku mohou odrážet v jeho nějak problematickém chování, příčinná souvislost však nemusí být jeho okolí zjevná a může být těžké se jí dopátrat. Např. v azylovém domě Acorus se jedna z klientek potýkala u svého syna se značnými problémy s jídlem. Později bylo rozkryto, že dříve byla svým násilným partnerem napadena při kojení a primární vazba synka vůči ní tak byla v samotných začátcích jejich vztahu narušena.

Stejně tak vývoj miminka mohou ovlivnit nešetrné projevy vůči němu, byť nemusí jít přímo o nejtvrďší projevy násilí (facky apod.). Třeba silné třesení s jeho tělíčkem v prvních třech měsících života má velmi konkrétní dopady na vývin mozkových struktur, děti pak mohou být postiženy např. lehkou mentální retardací nebo ADHD. „Týká se to toho krátkého období prvních třech měsíců života, kdy třeba ten otec prostě vezme to dítě a takhle s ním silně zatřese jako - buď zticha. A samozřejmě to nemusí být vyhodnocený v ten okamžik jako domácí násilí nebo fyzický útok... Ale velmi ostrý zatřesení prostě může mít tenhle opravdu vážný dopad, který třeba v tom prvním okamžiku není patrný, ale potom postupně s tím vývojem se ukazuje, že s tím dítětem není něco v pořádku, a můžeme vysledovat, že jedna z těch příčin může být tohle...“

Vrstevnícké vztahy

Ve starším školním věku jsou zpravidla na okraji skupiny – buď jako outsideři, nebo patří do skupiny třídních agresorů, kteří napadají ostatní, hodně se perou. Často umí pečovat o mladší děti nebo se kamarádit se staršími, ale nemají v pořádku vrstevnícké vztahy – v azylovém domě bývá poměrně často k vidění, jak kluci, kteří mají pověst třídních agresorů, pečují o malé děti. Za jejich násilným chováním se přitom často skrývá jejich deprivace z v primární rodině nenaplněné potřeby bezpečí, kterého se snaží nějakým způsobem dosáhnout (a násilné vzorce mají ve svém rejstříku).

V kolektivu se někdy cítí méněcenné i proto, že po materiální stránce nemají to, co mají ostatní. A někdy nejen, že nemají oblečení, telefon apod., ale např. si také nemohou dovolit jet na školu v přírodě, kde se třídní kolektiv nějak stmelí a jejich izolace se stvrdí.

Jak jsou vnímány druhými

Jak vlastně děti, které zažívají domácí násilí, mohou být vnímány okolím? Jelikož se jejich reakce liší od běžných reakcí ostatních dětí v daném věku, druzí jim často nerozumí. Jedním z hlavních rysů bývá nepřiléhavá mimika. To se projevuje například tím, že předstírají, že jsou v kontaktu a ve skutečnosti nejsou. V komunikaci s ostatními kupříkladu nereagují na neverbální komunikaci, neusmějí se. Lidé, a zvláště děti, reagují na to, co vidí, a ne na to, co je za zevnějškem, co se děje v nitru druhých, dochází tak k nedorozuměním - děti se pak cítí odmítány a tento postoj si setrvale potvrzují. Vrstevnícký kolektiv, zvláště pak v mladším a starším školním věku není připraven přijímat jinakost těchto dětí, neumí s ní pracovat. Obvyklá reakce na odlišnost je „s ním se nebudu bavit, protože je jiný.“ A to děti poznamenané domácím násilím automaticky vyčleňuje. Někdy se okolí těchto dětí i bojí, protože mají reakce, kterým nikdo nerozumí. A nemusí přitom jít ani o reakce spojené s agresí vůči druhým – dítě např. v reakci na nějaký podnět ve stresu zatuhne s výrazem ve tváři, kterého se ostatní děti zaleknou a utečou: „...nám se několikrát stalo, že jsme to byly ve škole vysvětlovat. Když pak tomu porozuměla paní učitelka, tak se s tím dalo mnohem líp pracovat. A ty děti nemusí ani ty ostatní jako napadat. Ony říkaly jenom – no, on nám vždycky jako zatuhne a teď se začne tak koukat a my nevíme, co se děje, tak všichni utečou. Anebo on reaguje na něco, co je v tom chování někde úplně jako schovaný a nikdo neví, na co vlastně to dítě reaguje, proč takhle reaguje.“ Ve vztazích bývají tyto děti velmi nejisté, často jim chybí v reakcích na ostatní vřelost a autentičnost. V jejich chování v kontaktu s druhými často bývají extrémní – buď bývají velmi dlouho odměřené, nebo si svým chováním kontakt vynucují.

Deprivace, nedosycenost malých dětí, které se dostávají do azylového domu, se projevuje i tím, že se věší na kohokoliv z dospělých. Na dospělé to nemusí působit příjemně. Děje-li se to zaměstnancům služby, jelikož znají příběhy těchto dětí a typické reakce, mohou na toto chování svých dětských klientů reagovat citlivě. V jiné společnosti však děti s tímto chováním mohou narážet na negativní a odmítavé reakce, čímž si mohou potvrzovat svůj negativní sebeobraz a vzorce.

V běžných funkčních rodinách bývají pravidla chování a komunikace ve škole a doma dost podobná. Děti z rodin, kde je domácí násilí, tuto zkušenost zpravidla nemají a těžko se pak ve škole nebo i jinde ve společnosti orientují v tom, co se děje. Svoji roli hrají samozřejmě i různé zátěžové okolnosti, které mají za sebou nebo kterým čelí. Jakékoliv jejich nestandardní reakce, jak již bylo zmíněno, ovšem vedou k tomu, že v prostředí, které jim nerozumí, nebývají přijímány. V diskusi např. byla vzpomenuita dívka, která během prvního roku školní docházky devětkrát změnila školu, a její neobvyklé chování, které bylo důsledkem této zátěže, bylo pro její třídní

učitelku nepochopitelné. Jiný chlapec v azylovém domě reagoval úzkostně na nepřítomnost matky – „*A jak nám Matěj⁴⁶ dvakrát zavolal polici, i když maminka byla o patro níž na terapii, že? Že maminka zmizela...*“ Za jeho nestandardním chováním se skrýval strach, že ho opustí (tento strach je u těchto dětí poměrně častý, proto potřebují jasné informace o tom, kdy se matka vrátí, a v případě jejího zpoždění je třeba počítat s nestandardní reakcí dítěte).

Do problémů ve vztazích s druhými se tyto děti dostávají i proto, že často mívají velké potíže se seberegulací – pokud své emoce vůbec ventilují, tak velmi rychle a se silnou intenzitou, kterou neumí regulovat.

Vzorce násilného chování

Za násilným chováním dětí vyrůstajících v rodinách s násilím mezi rodiči se často skrývá deprivace z v primární rodině nenaplněné potřeby bezpečí, kterého se snaží nějakým způsobem dosáhnout. Násilné chování se u toho, kdo vyrůstal v rodině, kde docházelo k násilí, během jeho života (v dětství, dospívání, dospělosti) může objevit, ocitne-li se v nějaké velké životní zátěži, protože nemá mechanismy, jak jinak reagovat a situaci řešit, než násilně.

V azylovém domě je nepřipustnost užívání fyzických trestů častým tématem práce s matkami. Ženy, v jejichž rodinách je (bylo) bití dětí běžný výchovný nástroj, používají fyzické tresty velmi často. Pro ilustraci byla vyprávěna událost, která se v azylovém domě odehrála mezi dvěma matkami a jejich tehdy dvouletými dětmi – zatímco si ony spolu povídaly, syn jedné z nich praštil syna té druhé, přičemž matka napadeného chlapčka, sama v dětství týrána, automaticky vrátila facku tomu, který jejího syna udeřil.

Dopady na emocionální vývoj

Jaký vliv má domácí násilí na emocionální vývoj dítěte? Jaký vliv mají dopady na emocionální vývoj dítěte v dospělosti? Velmi záleží na tom, čemu dítě bylo a je vystavováno. V předchozím textu již byly míněny časté potíže se seberegulací. Tyto děti často nejsou v kontaktu s vlastními emocemi, což vede k tomu, že se nenaučí je pojmenovávat, vyjadřovat a spontánně a adekvátně projevovat. To může vést k tomu, že pro okolí jsou obtížně čitelné. V těchto rodinách často bývá nebezpečné dávat najevo, co cítím, dítěti nikdo prožívání jeho emocí nepotvrzuje. Pokud docházelo k tvrdému fyzickému násilí, často u dětí přetrvávají úlekové reakce (u menších dětí i půl roku, rok). U dětí, které byly vystaveny domácímu násilí, je v důsledku jejich psychických zranění často diagnostikována neurovývojová porucha ADHD. Ve znaleckých posudcích se vyskytuje újma na zdraví s následkem posttraumatické stresové poruchy. Mnohdy je u nich rozvinuta dětská deprese – nicméně často jí není věnována pozornost, nebývá rozpoznána, neboť mívá jiné projevy než u dospělých a mnohdy je současně smíšena ještě s jinými problémy dítěte. Nediagnostikovaná a neléčená dětská deprese se poměrně často chronifikuje a přechází k dalším problémům. Deprese je často reakce na špatný attachment, na problematickou primární vazbu, která je u těchto dětí téměř pravidlem. Deprese může být také na škále zacházení s agresí, projevující se jako autoagrese. Neadekvátní projevy agrese bývají v nějaké formě přítomny prakticky u všech těchto dětí. Častá bývá úzkost (též může souviset s poruchou attachmentu). Čím dál více se objevuje sexualizované chování. Časté jsou různé poruchy chování – okolí dítěte však vnímá jen jeho problematické chování, nevidí příčiny v jeho prožívání a nesaturovaných potřebách. V dospělosti pak tyto děti často reagují neadekvátně v zátěžových situacích.

⁴⁶ Křestní jméno bylo v zájmu zachování anonymity změněno.

Dopady na kognitivní vývoj

Školní úspěšnost dětí z rodin, kde probíhá domácí násilí, ovlivňují vedle jejich přirozených vloh, jako je např. inteligence, negativní dopady neadekvátní domácí situace na jejich kognitivní vývoj a psychiku, ale i kvalita rodinného zázemí – jejich rodiče často nebývají schopni poskytnout jim podporu v učení a zázemí pro školní přípravu. Některé děti se odříznou od vlastních pocitů a prožívání, soustředí se na výkon, dosahují výborného prospěchu, jen „aby nedělaly problémy“, což nicméně může být vykoupeno zvýšenou úzkostí a disociací. Většinou však školní výkon těchto dětí neodpovídá jejich inteligenci - „...někdy se i učitelé diví – vždyť je to takový chytrý dítě, proč má takhle špatný známky? Ale vlastně to blokování je tam prostě na něčem jiném než na tom, že by ty kognitivní schopnosti byly sniženy...“. Napětí, ve kterém tyto děti prakticky neustále žijí, omezuje jejich schopnost vnímání, přijímání informací a učení - „...si dovedete představit, jak se učíte a přijímáte věci zvenčí, když jste v napětí. A ty děti žijou v napětí prakticky pořád. Takže tam ta schopnost vnímání je omezená.“ Často se také vyznačují sníženou motivací k jakémukoli výkonu a apatií.

Pokud jde o nejčastější dopady na kognitivní vývoj, bývá těžce postižena důležitá složka kognice, kterou je schopnost porozumění řeči, významu slov (verbální konceptualizace) – tzn., že dítě úplně nepřijímá, co je mu řečeno, nerozumí slovům, která slyší, jeho zacházení s řečí, se slovy a jejich významy je značně posunuté, ačkoliv jeho inteligence je v pásmu průměru. To pak s sebou nese i neadekvátní chování v dané sociální situaci. Obvyklé jsou nejrůznější poruchy učení a pozornosti (ADHD).

V diskusi byl zmíněn případ chlapce, který se jako čtyřletý sám naučil číst a psát, aby mohl podat zprávu o tom, co se děje (jeho matka byla brutálně týrána a on toho byl opakovaně svědkem). To je terapeutů Acorusu považováno za aktivní reakci přežití, která nemá souvislost s inteligencí a kognitivními schopnostmi dítěte („Dokonce si myslím, že ten chlapeček je s intelektem někde pod průměrem.“). Současně je-li taková strategie úspěšná a má pozitivní odezvu v okolí, může u dítěte vést k významnému potvrzení vlastní hodnoty. Nicméně neznamená to, že děti, které jsou již v útlém věku schopny takového mimořádného výkonu, budou ve škole úspěšné. Pokud je takové dítě podrobeno výkonovému testování, zpravidla je jeho výsledkem nerovnoměrný profil, který klinického psychologa vede k úvahám, co je důvodem – a právě rodinná situace neadekvátní k potřebám dítěte touto příčinou může být.

Dopady na zdraví

Dlouhodobý stres, který děti z rodin, kde je domácí násilí, zažívají, se podle zkušeností terapeutů na jejich zdraví projevuje snížením imunity, objevují se různé zdravotní obtíže na psychosomatickém podkladě. U dětí v azylovém domě jsou často zaznamenávány alergické, ekzematické a astmatické obtíže, ale i nemoci zasahující uši (opakující se záněty středouší).

Obavy z budoucnosti a partnerství

Děti se zkušeností domácího násilí mívají velké obavy z partnerství, až dospějí. Nemají vzor, a tedy ani představu, jak by to mělo vypadat, kdyby to v jejich budoucím partnerském soužití bylo správně, a tuší, že v této oblasti jejich života nastanou nějaké problémy. Je tím zatíženo i jejich plánování do budoucna – „...mně teď nedávno [na pískovišti při sandtray therapy] stavěl jeden chlapeček, jako jaký to bude, až bude velkej. A pak říkal - a stejně, až si najdu ženu, tak to vybuchne“. Příklad rodičů je pro ně zprávou, že partnerské vztahy nejsou bezpečné, často i sdělují,

že si partnerský vztah, manželství nepřejí. V jejich představách vlastní budoucnosti často chybí kontakt s jejich rodiči (plány na odstěhování se do daleké země apod.): „*Většinou mi ty děti říkají - já odjedu do Ameriky a tam s nějakým kamarádem si pořídím hotel. (smích) Ale ony mluví o tom, že nebudou s nima [s rodiči] vůbec v kontaktu.*“

3.5 Dopady domácího násilí na děti v dospívání a dospělosti

Zisky ze ztrát

Dá se říci, co kromě toho všeho, co zážitky a zkušenosti související s domácím násilím v rodině dětem, které v těchto rodinách vyrůstají, vzaly, jim i něco daly do života? Jsou děti, které si do života odnášejí určitou životaschopnost – kompetence umět věci zařídit, udělat. A některé mají „větší tah na bránu“. Jsou to zpravidla ty, které jsou agresivnější a vyznačují se aktivní reakcí na ohrožující situaci. To jsou právě ty děti, které „*to zvládnou dobře*“.

Separace

Rodinná situace nedovoluje těmto dětem procházet přirozenými fázemi vývoje osobnosti. Vzдор vůči rodičům, jenž přirozeně patří do období puberty, jim patologické vztahy v rodině v tomto věku často neumožní prožít a jejich separace od rodičů neproběhne, nebo se odehraje na základě něčeho jiného, než je vývojová potřeba – určitými pokusy o separaci jsou předčasné sňatky, jejichž prostřednictvím se zejména dívky na prahu dospělosti snaží vymanit z původní rodiny. U mnohých fáze separace nastane mnohem později, po dvacátém nebo třeba okolo třicátého roku věku – pak opustí rodinu, přeruší kontakt s matkou nebo třeba odejdou do ciziny. Tímto jednáním, podle terapeutek Acorusu, patrně řeší cosi, co se mělo stát již dříve. U některých však separace neproběhne nikdy - zůstanou na poli původní rodiny a kopírují chování rodičů, aniž by se to své pokusily změnit. V diskusi zazněl názor, že průběh separace v pubertě závisí i na tom, jakým způsobem a zda vůbec proběhla první separace mezi druhým a třetím rokem života. Pokud měla možnost přirozeně proběhnout, neboť např. k domácímu násilí v rodině začalo docházet až později, je nastaven dobrý základ pro to, aby mohla proběhnout i druhá separace. Setkávalo-li se dítě s domácím násilím od narození či batolecího věku a první separace nemohla proběhnout, průběh druhé separace může být o to komplikovanější.

Identifikace s ženskou a mužskou rolí

Chlapci, kteří vyrůstají v rodinách, kde se partner matky dopouští domácího násilí, nemají pozitivní mužský vzor, s nímž by se mohli identifikovat. Navíc často slýchají o tom, že muži jsou špatní, nebo že jejich chování je špatné. Nelze však říci, že jim zcela chybí identifikační vzor, neboť někteří se identifikují s agresorem.

Dívky ve svých rodinách sice nedostávají informaci, že „*to ženství v jádru je jako celý špatně*“, ale dostávají zprávu, že ženy se musí přizpůsobit, že musí něco vydržet, že musí být hodné. Informace o tom, jaká žena je, jak má prožívat a jak se má chovat, která je jim předávána, není zdravá. Obsahuje identifikaci s rolí oběti a je spojená s určitou méněcenností, podřadností – žena je něco, do čeho se dá obrazně řečeno kopnout. Současně je vlastně nebezpečné být ženou, protože je více zranitelná, ohrožená, může se jí přihodit něco negativního. Někdy je akcentován sex jako hodnota ženy, neboť žena je objektem sexuálního chování. Hodnota ženy odvíjející se od sexuality je mnohdy jediná hodnota, kterou žena má. Současně v ní může být obsažena i určitá síla

spočívající v moci ženy vůči opačnému pohlaví, v dovednosti zaujmout. „... nám některý ty holčičky (...) hodně kreslily takový sexualizovaný obrázky, ve smyslu jako sexuálně dominantní..., že to je to, v čem můžu zaujmout, kde můžu mít tu hodnotu, kde můžu mít ale i tu sílu nějakou, že?“ Nezdravé obrazy ženství a obsahové náplně role ženy, které holčičky v rodinách, kde je domácí násilí, získávají, během svého vývoje nemohou nepřijmout. V diskusi zazněla úvaha, zda nárůst identifikace dívek s agresivním chováním, který lze v posledních letech v dívčí klientele Acorusu pozorovat, nemůže souviset s reakcí dívek na identifikační vzor, kterého se jim ve vlastní rodině dostává – tedy, že nechtějí přijmout roli oběti, proto se chovají jako agresori.

Partnerství – hodnota a posunutí norem

Ženy, které zažívají domácí násilí, často utíkají ze vztahu do vztahu – nemají schopnost žít bez partnera. Mají-li malé děti, automaticky se dostávají do závislosti na novém partnerovi, což není dobré východisko pro nový vztah. Jeden z dopadů na děti, které vyrůstají v rodinách, v nichž se často mění partneři matky, a rodiny se tak průběžně rozpadají a zase dávají dohromady, může být vyprázdnění hodnoty, významu, váhy, platnosti manželského nebo partnerského svazku a snížení schopnosti udržet si trvalý vztah – nic to neznamená, když se vdám nebo ožením, když se ožením v osmnácti, tak ve dvaceti můžu být rozvedený, a tak je to v pořádku...

U dětí, které vyrostly v rodině s násilným chováním mezi rodiči případně i vůči vlastní osobě, mohou být posunuty normy ve smyslu hranice, co je ještě v chování ze strany partnera normální a přijatelné a co již ne - v diskusi byla vzpomenuita klientka, velmi inteligentní žena, která vyrůstala v rodině, kde docházelo k násilí i vůči ní, a nelze ji přesvědčit, že facka ze strany partnera do partnerského vztahu nepatří. Dívky si často do svého vlastního partnerského života odnesou, že nemají vyvinutou schopnost detekce nebezpečí, a jejich nízké sebevědomí a nedostatek sebeúcty je vede do situací, kdy si nechají líbit příliš mnoho. Těmto dětem vlastní partnerské vztahy komplikuje také to, že zažívají vztah svých rodičů (případně matky a jejího partnera) jako mocenský „kdo z koho“ – během svého dětství a dospívání většinou nezažijí partnerský vztah rodiče založený na skutečném partnerství, kdy se oba partneři doplňují a vzájemně podporují. Často mají smíšenou lásku s agresí – některé ženy násilí ze strany partnera berou jako důkaz lásky (zejména v romských rodinách – „kdo nebije, nemiluje“). Ženy, které v dětství byly deprivovány, neboť jejich citové potřeby nebyly satureovány, mnohdy potřebují silné impulsy k tomu, aby cítily, že je někdo skutečně má rád. Proto jsou tak kompatibilní s agresory, neboť ti potřebují pevnost vztahu, což pro ně znamená vyjadřovat ve vztahu svoji moc, jinak se necítí jistí. Vztah, v němž je domácí násilí, nebývá jen o kontinuálním násilí – násilí se ve vztahu střídá s projevy náklonnosti – „zmydlím tě, a pak ti druhý den přinesu kytku“. O to těžší je pro tyto ženy ze vztahu a z kruhu násilí odejít, neboť mají konkrétní prožitky, kdy se k nim partner chová hezky a projevuje jim náklonnost. Takže jsou zacykleny v pasti ambivalence: Pro ženu je mnohem snazší odejít ze vztahu, kde byla jen a jen tlučená, takovéto vztahy většinou ani nemívají dlouhé trvání. Ženy, které v násilném vztahu uvíznou na dlouhá léta, zažívají střídání období třeba báječných dovolených, které jim partner „úžasně“ připraví a oba si je užijí, nicméně po návratu žena něco „provede“, „udělá špatně“, za což nese vinu (často si to myslí nejen partner, ale jeho pohled přijme i oběť) a partner ji potrestá, zmlátí (oběť mnohdy vidí svůj trest jako spravedlivý, zasloužený, omluvitelný, byť možná příliš tvrdý), ale pak se spolu zase mají „nádherně“, do té doby, než žena opět něco „pokazí“...

Partnerství – násilné vzorce

Při práci s dospělými klientkami Acorusu, v jejichž rodinné anamnéze se v jejich dětském věku objevuje domácí násilí, se často ukazuje, že i násilný partner v dětství býval svědkem domácího násilí ve vlastní rodině. Zmíněn byl případ klientky původem z Ukrajiny, s násilným partnerem žili ve společné domácnosti s jeho rodiči, jednoho dne ji zbil tak, že to na ní bylo vidět – vyslechla pak rozhovor jeho otce s ním, kdy mu vysvětloval, jak ji musí bít, aby to vidět nebylo.

Partnerství dětí – přání a realita – síla negativního modelu

Jaký vliv má zkušenost domácího násilí ve vztahu rodičů vliv na motivaci jejich dětí k partnerství, manželství a rodičovství? Pro děti, které vyrůstaly v rodinách, kde se násilí střídá s velkými projevy náklonnosti, je „cukr a bič“ paradigmatem partnerství. Současně se v jejich zážitcích z domova skrývá zpráva (zejména pro dívky), že partnerské vztahy nejsou bezpečné, mnohdy partnerský vztah nechťejí a nestojí o to vstoupit do manželství. Často verbalizují, že budou-li mít partnerský vztah a rodinu, chtějí to mít jinak než rodiče. Někdy je však motivem založení vlastní rodiny útěk z domova rodičů (pseudoseparace). Do jaké míry se dětem, které vyrostly v rodině s domácím násilím, v dospělosti daří vést partnerský vztah a rodinu jinak, než znají z příkladu svých rodičů, je pro terapeutky Acorusu velká neznámá, neboť v jejich dospělosti mají kontakt jen s velmi malým počtem z nich. Obvykle jsou to dcery jejich klientek, které po prvních nevydařených partnerských zkušenostech vyhledají služby poradny Acorusu. Často čelí ve vztazích podobným potížím jako jejich matky, jde tedy o ty, kterým se to (alespoň zatím) nepodařilo. Vzhledem k nízkým počtům lze však těžko usuzovat, jde-li o obecný trend. V diskusi zazněl předpoklad, že aby se podařilo těmto dětem vystoupit ze vzorců svých rodičů, vyžadovalo by to ochotu na sobě dlouhodobě pracovat, prožít korektivní emoční zkušenost a zjistit, že to může jít i jinak. To zpravidla vyžaduje ochotu podstoupit dlouhodobý terapeutický proces. Pak je i velká šance, že k sobě přitáhnou partnera jiného typu, než je agresor. Není však mnoho takových, kteří podstoupí dlouholetý terapeutický proces, zvláště mezi mladými muži.

V diskusi zazněla úvaha, jakou míru dopadu vůbec může mít terapie u dětí s nerovným, násilným vztahovým modelem (vzory, stereotypy ve způsobech chování). Zkušenosti z terapií dospělých žen, které vyrostly v domácím násilí, ukazují, že potřebné „přepólování chování“ je náročné a složité. Mnohdy se tyto ženy procházející terapií smíří s tím, že žijí bez vztahu, nebo mají vztah, ale nezakládají rodiny. Výsledkem terapeutické práce může být i to, že nerovné vztahy, které žena navazuje, jsou čím dál kratší – ještě sice nedokáže „přitáhnout“ kvalitativně jiného partnera, ale již dokáže detekovat nebezpečí mocenského vztahu a z takového vztahu dříve odejít. Tendence navazovat nerovný vztah se třeba ani dlouhodobou terapií nezmění, nicméně může se změnit intenzita této nerovnosti – např. žena ve vztahu zaujme submisivní postavení, ale nedochází k násilí.

Jak již bylo zmíněno, terapeuti Acorusu o partnerských vztazích svých bývalých dětských klientů nemají mnoho zpráv. V diskusi zaznělo, že z těch, o kterých vědí, někteří partnerské vztahy mají a někteří ne. Nicméně u těch, u nichž se lze domnívat, že mají šanci zvládnout žít jinak než rodiče, vznikají jejich partnerské vztahy až v pozdějším věku.

3.6 Zdroje opory a povědomí o tom, co se děje, v širším okolí

Základní zkušeností dětí v situaci napadení rodiče je, že jsou v tom samy a nemají se o koho opřít – osoba, která by je měla chránit (matka), je sama ve stavu ohrožení a stabilitu a oporu

jim poskytnout nemůže. Tuto zkušenost si pak přenáší do běžného života – „*jsem na to sám*“ nebo „*co si neudělám sám, to není*“. Pokud je v rodině starší sourozenec, který je ve stejné roli, může být opěrným bodem on. Starší sourozenci pro ty mladší takto často fungují – děti v rodině většinou drží spolu a starší sourozenci ochraňují a starají se o mladší. Někdy však sourozenecké koalice v rodině nefungují. Bývá to, když někdo ze sourozenců je na straně maminky, někdo na straně tatínka. To se stává, vstoupí-li mezi děti dospělý a rozdělí je.

Jak moc lidé z okolí těchto dětí (širší rodina, kamarádi, spolužáci, škola, sousedé...) vědí o tom, co se v rodině, kde je domácí násilí, děje? Jak vůbec vypadají vztahy těchto rodin s širší rodinou, přáteli...? S kterými příbuznými se stýkají? Jak si bývají blízko? Mívají rodiče a děti o koho se opřít, komu se svěřit, koho požádat o pomoc v každodenních starostech nebo ve vážné krizi? Pokud jde o dopady násilí v rodině na dítě a jeho další život, i možnosti terapie, podle zkušeností terapeutek Acorusu je velký rozdíl mezi dětmi, které mají mimo nukleární rodinu někoho, komu mohou věřit (babičku, tetičku, vedoucího oddílu apod.), a dětmi, které nikoho takového, o koho by se mohly opřít, nemají. Pro rodiny, v nichž se děje domácí násilí, však bývá charakteristická sociální izolace - s širší rodinou, s přáteli se nestýkají. A pokud ano, zpravidla jde o rodinu a okruhy známých násilné osoby, neboť oběť je postavena do izolace právě proto, aby agresor mohl pokračovat ve svém chování a zacházení s obětí. Každá kamarádka, síť kolegů v zaměstnání představuje pro agresora ohrožení, že by se jeho chování mohlo provalit nebo začít nějak řešit.

Děti mívají spíš tendenci to, co se děje, tajit. Nesvěřovat se. Souvisí to s jejich základní nedůvěrou (viz oddíl Osamocenost) – jestliže nemají důvěru, nepředpokládají, že by jim někdo mohl pomoci. Dalším důvodem je nejistota a obava, co by se mohlo stát, kdyby se svěřily a někdo začal do rodiny intervenovat.

Domácí násilí se děje i v rodinách velmi dobře situovaných, s vysokým sociálním postavením. Hovořit o domácím násilí je pak pro oběti z těchto rodin naprostým tabu.

Jak vůči obětem reaguje jejich nejbližší okolí, když se o domácím násilí dozví? Pokud se o domácím násilí dozví, často je ochotno pomoci. Musí si ovšem nechat pomoci i oběť, a to bývá složité, např. pokud se opakovaně vrací k násilné osobě, nechce ji opustit, navzdory tomu, co se děje, apod. Snahu pomoci pak u osob v okolí oběti vystřídá únava, neboť oběť jejich očekávání a naděje, že z násilného vztahu konečně vystoupí, zklamává a zklamává. Pomoc bývá mnohdy obtížná i kvůli narušení vztahů buď z nějakých určitých důvodů, nebo v důsledku zmíněné sociální izolace. Je-li přerušena vztahová kontinuita a děti již mají problémové chování, může být pomoc okolí nad jeho síly – „...*tak pak ohlídat tři problémový děti, na to už většinou ty babičky nemají...*“. Měla-li matka oběti ze svého partnerského života stejné zážitky násilného chování, stává se, že oběti se od ní nedostane skutečné podpory, naopak slýchá, „*já jsem to vydržela, musíš to taky vydržet*“. Nicméně lze vysledovat, že oproti dobám, kdy Acorus na pole pomoci obětem domácímu násilí vstupoval (konec devadesátých let), je-li informace o domácím násilí zveřejněna a žena se rozhodne odejít, dostává se jí nyní ze strany okolí častěji podpory.

3.7 Vztahy mezi dětmi a rodiči

Jak vlastně děti vnímají vztah mezi rodiči?

Mladší děti (cca do 10 let), ač vnímají vztah mezi rodiči jako konfliktní a nepřejí si, aby docházelo k násilí, přesto často mají touhu udržet rodiče u sebe – „*Já, když se jich zeptám, co by opravdu chtěly..., tak říkají, aby tatínek nebil maminku a byli spolu.*“ S ohledem na cyklus násilí (útok ↔ „období líbánků“) mívají i pozitivní zážitky z jejich vztahu. Starší děti někdy matky

přemlouvají, aby vztah ukončily. Pokud jsou fyzické útoky brutální, přejí si to i malé děti. Jiné to bývá, je-li násilným partnerem matky otčím a ne otec. Děti se ho většinou bojí, vztah k němu nemají. Starší děti mívají matce za zlé, že je v takové situaci nechala, jejich bezmoc bývá velká. U malých dětí „... tam ta bezmoc je úplná, protože ta matka se jich většinou nezastane.“

Vztahy dětí k rodičům

Jak terapeuti vnímají vztahy dětí k rodičům v rodinách, kde dochází k domácímu násilí? Lze zaznamenat nějaké rozdíly mezi chlapci a děvčaty? Vztahy dětí k rodičům se spíše liší případ od případu, nedá se říci, že by platily nějaké obecné tendence. V současné době se rozdíly v chování obou pohlaví setřely, neplatí, že by se chlapci identifikovali s otcem a dívky s matkou. Jisté rozdíly lze rozlišit vzhledem k věku dětí. Starší děti jsou více lákány do pseudopartnerské role tatínka a možná mívají jejich vztahy k rodičům vyšší míru ambivalence. Starší chlapci se někdy staví do role záchranářů maminky, není to však pravidlem. Zmíněny byly případy chlapců, kteří v azylovém domě vyslovovali podporu matce a přitom otci prozradili utajenou adresu, na níž se s nimi matka skrývá. Za takovým jednáním dětí se zpravidla skrývá konflikt loajality – „na čí straně vlastně jsem“. Děti touží po vztahu k oběma rodičům, ale rodiče po nich v podstatě požadují, aby si mezi nimi vybraly, aby byly loajální k jedné nebo druhé straně.

Co matky od dětí po odchodu od násilného partnera očekávají?

Když se matky odhodlají k tomu, že agresora opustí, od svého dítěte podle zkušeností terapeutů Acorusu očekávají:

- podporu a pochopení,
- že se postaví na jejich stranu,
- že situaci prožívají a násilného otce vnímají stejně negativně jako ony (což tak často není),
- že je po odchodu do azylového domu budou automaticky považovat za autoritu (pro děti byl autoritou většinou otec, po odchodu od něj hledají, kdo jí bude dál - matky nechápou, že jejich autorita ve vztahu s dětmi není automatická, že ji musí teprve vybudovat),
- že zapomenou, co bylo, a začnou s matkou budovat novou rodinu bez ohledu na to, co se stalo, a bez ohledu na to, že ony otce už mají.

Matky v této fázi často mají za to, že teď začne nový životní příběh, ale nedochází jim, že dítě musí zůstat i v tom starém. Nevycítí, že aby na svém vztahu s dětmi mohly začít pracovat, musí jim nejprve pojmenovat, okomentovat to, co se stalo. A často vůbec nechápou, že dítě má k otci vztah, „a to téměř ve sto procentech případů“ – přistoupit na to a připustit to, je pro ně strašně těžké.

Manipulace ze strany rodičů

Děti bývají vystaveny manipulaci ze strany rodičů jak v dobách společného soužití, tak po odchodu matky a vůbec v období boje o děti, zejména na pozadí soudních opatrovnických sporů. V dobách společného soužití násilný partner prostřednictvím manipulace ospravedlňuje své chování vůči oběti a její postavení v rodině (viz Identifikace s agresorem).

Násilní dospělí zpravidla neumí vytvářet rovnocenné vztahy, sklouzávají do závislostních vazeb. A pokud přicházejí o závislou partnerku, hledají další osobu pro závislý vztah, neboť takový

vztah zkrátka potřebují. Dítě je první na řadě, koho můžou do závislého vztahu poměrně snadno vtáhnout.

Po odchodu matky na dítě otec vyvíjí tlak např. tím, že upadá do nemoci a vyžaduje péči dítěte – dítě mnohdy navzdory všemu po dobrém kontaktu s otcem touží (zejména chlapci) a toto bere jako příležitost pro naplnění své tužby. Někteří otcové se nevyhýbají ani vyhrožování sebevraždou nebo dokonce páchání demonstrativních sebevražd v přítomnosti dětí či výhrůžkám smrtí oblíbeného zvířete dítěte, které si na útěku nemohlo vzít s sebou. Obvyklým prostředkem manipulace jsou osobní věci dítěte a materiální výhody (v které domácnosti bude počítač, Playstation, kdo z rodičů má více peněz na uspokojování potřeb dítěte apod.), které jsou účinné zejména v případech, kdy dítěti hrozí sociální propad, zůstane-li s matkou.

V době, kdy si matka snaží s dítětem budovat nový vztah a dítě je v kontaktu s otcem, často bývá z jeho strany programované vůči ní, což jí její úsilí o hezký vztah s dítětem kazí. Další kapitolou je manipulace programováním dítěte vůči druhému rodiči, dokud trvá rodičovský konflikt a boj o děti, a to nejen po dobu rozhodování opatrovnického soudu o tom, „kdo bude lepší rodič“. (V diskusi byl pro ilustraci zmíněn případ, kdy soud svěřil syna do péče otce a dceru do péče matky. Otec syna k matce nepouštěl a usiloval rovněž o získání dcery do své péče. Přitom s dětmi manipuloval, programoval je, že matka může za smrt babičky, za zemětřesení atd.) Programování dětí vůči druhému rodiči se dopouští jak otcové, tak matky. Výjimečně dochází k tomu, že druhý rodič v takovém případě ze souboje o dítě raději ustoupí, z důvodu že dopad na dítě je tak velký, že ho poškozuje.

Jak jsou zájmy matky nebo otce kompatibilní se zájmy dítěte?

Značná část práce s rodiči je ukázat jim, že jejich dítě má svůj příběh, kde oni mají trošku jinou roli, než si myslí, a že vůči němu není fér dělat jej součástí svého příběhu tak, aby se na něm podílelo plně. Avšak přijmout náhled, že je potřeba dítěti upustit vlastní prostor, příběh, bývá bolestivé...

Dítě se často dostává do pozice, že by mělo saturovat potřeby rodičů, v nichž nezřídka hraje roli rivalita mezi rodiči („*kdo vyhrál rozvod..., kdo je lepší rodič...*“), bývá nástrojem jejich vzájemné pomsty, trestu („*já ti ukážu..., já tě potrestám*“). Dítě se také dostává do pseudorolí v rodinném systému (viz výše k závislým vztahům násilných osob s dětmi). U svých klientek se terapeuti Acorusu setkávají s tím, že děti pro ně svým způsobem plní určitou „kompenzační úlohu“ k jejich nefunkčním partnerským vztahům. U nejmenších dětí se to navenek projevuje třeba tak, že ženy se uklidňují tím, že vezmou miminko k sobě a kolíbají se spolu. Starší děti dělají matce v jejím životě jakýsi „emoční polštář“. I to je něco, oč matku terapeuti při práci s ní připravují...

Pro matky bývá obzvláště těžké období po odchodu od násilného partnera. Jejich očekávání, pokud jde o vztah s dítětem, se nepotkává s realitou, která nastane. Zatímco matka od partnera často odchází právě kvůli dítěti a s představou, že s dítětem konečně začnou žít hezký život („*...budeme spolu, ten chlap už nás nebude otravovat a my konečně budeme spolu žít ten hezký život.*“), dítě na změnu často reaguje tím, že začne zlobit. Vedle toho matka řeší řadu problémů, které vyplývají ze situace, v níž se ocitla. K tomu se ukáže, že dítě se dále musí vdat s tatínkem a že má vztah k oběma rodičům, nikoliv jen k matce.

Dítě rovněž bývá objektem značné úzkosti matky, mívá o něj větší obavy, než je v jeho zájmu. Obtížně a neochotně se od něj odděluje – jakékoliv uvolnění dítěte často to chápe jako oslabení jejich vztahu. Úzkost matky ještě zvyšuje problémové chování dítěte a útočné jednání otce (programování dítěte vůči matce, trestní oznámení o týrání dětí, která následně vyvolají

zapojení dalších institucí do příběhu rodiny atd.), která přispívají k tomu, že matka nemá žádný klid.

Vazbu matky a dítěte dokáže narušit a oslabit, podobá-li se dítě svým vzezřením nebo chováním násilnému partnerovi (někdy má navíc i jeho křestní jméno). Dochází tak k tomu, že dítě (může jít o chlapce i děvče) matce agresora zpřítomňuje. Má pak tendenci říkat „to je celý on“ a v chování a ve vztahu k němu je ostražitá, odtažitá.

„A my jsme měly ale klientku, která ho nemohla pohladit, toho chlapečka, protože byl natolik jako podobnej tomu tátovi, on strašně toužil po kontaktu jako s ní a ona ho nemohla vzít k sobě třeba do postele, nemohla ho pohladit. A až když jako viděla někde..., to byla nějaká práce s hlinou, kde on se k ní zoufale snažil prokutat, tak jí došlo, že on jí nechce ublížit. Ona se fakt bála, protože ten chlapeček měl samozřejmě agresivní chování a rysy. A ona se ho fakt bála, přestože to byl malej pětiletý kluk. Ale ty výrazy toho obličej, ta gestikulace byla stejná jako u toho chlapa, kterej fakt hrubě ubližoval, tak tam fungovalo tohle. (...) Ona vždycky říkala - on má takový hrozně veliký ruce. Mně teda přišlo, že má normální ruce. Ale že má hrozně veliký a silný ruce, že je takovej velkej, silnej, pevněj. To byl malej pětiletý kluk, kterej po ní hrozně toužil. A jí to hrozně dlouho trvalo, než to vůbec jako připustila, že by to tak mohlo bejt...“

Terapeutické zakázky, ale i potřeby matky a dítěte, mohou být ve vzájemné kolizi. Někdy je obtížné matku vést k tomu, aby následovala potřeby dítěte, je-li to proti jejím potřebám. Může to na ni být třeba příliš brzy, protože ještě není připravená s danou záležitostí pracovat, nebo je zahlcená tím, co prožívala doma.

Po příchodu do azylového domu se zájmy matky a zájmy dítěte dostávají do kolize tím, že po určité době po nějaké období pro matky děti nejsou prioritou a z nejrůznějších důvodů řeší různé osobní věci, zatímco dítě v tu samou dobu potřebuje, aby se mu matka intenzivně věnovala. Jde třeba o to, že matka potřebuje klid a čas, aby se mohla psychicky zvednout a stabilizovat, nebo v určité fázi např. ženy vyhledávají společnost ostatních ubytovaných žen, tráví čas společnými hovory „a ty děti nevědí, jak se do toho... k tý mamince vlastní dostat“. Možná je toho příčinou i to, že některé rodičovské kompetence nemají zažity ze své vlastní původní rodiny. Pravděpodobně je k tomu však podněcuje i společenství v zařízení ubytovaných žen (kdyby bydlely izolovaně ve vlastních bytech, patrně by to bylo jiné) s podobnými osudy, „...že to jsou kamarádky najednou a teď prostě začínají žít, vyrážet...“ , snaží se líbit mužům a navazovat nové vztahy... Mnohé nyní zažívají to, co třeba ještě nikdy nezažily, a dohánějí vývojové fáze, které v životě přeskočily (regrese) – mnohdy kvůli brzkému začátku partnerského soužití s násilným, žárlivým, omezujícím partnerem, který je terorizoval, zavíral, zakazoval jim stýkat se s blízkými nebo známými, takže o původní vazby přišly... Období, kterými žena právě prochází, lze rozpoznat i z vnějších znaků – ze způsobu oblékání a chůze, z chování. Např. jedna klientka, poté co opustila muže, s nímž žila od patnácti let, ve svém dospělém věku v azylovém domě prožívala bouřlivou „pubertu“: „Ona opravdu se i začla oblíkat, jak nosila tu kšiltovku a teď se začla klátit.... (...) Pak odcházela a byla to elegantní žena dospělá, jak měla takový šaty, výstřihy najednou. Ale prošla tady tímhle obdobím.... (...) Bylo jí čtrnáct prostě nějakou dobu.“ Dalším takovým příkladem, kdy zájem matky není právě kompatibilní se zájmem dítěte, jsou situace, kdy matka potřebuje řešit ekonomickou situaci své zmenšené rodiny, potřebuje pracovat, aby pro sebe a dítě vydělala peníze, aby se dostali z nejhorsího.⁴⁷ A zároveň je dítě ještě příliš malé na to, aby mohlo být dlouhé hodiny bez ní, a potřebuje ji. „Tam to bejvá docela svízelný. Jo? Protože ony ty mámy jsou rády, když si vůbec najdou nějakou práci. Ale mnohdy je to vlastně v kolizi... na úkor těch dětí, bohužel.“

⁴⁷ K tématu odborné podpory rodiny zasažené domácím násilím viz Wünschová (2014)

Ženy jsou ze strany odborného personálu vedeny k tomu, aby se svými dětmi trávily co nejvíce času o samotě. Jelikož prostředí azylového domu s tenkými stěnami příliš klidu neposkytuje, snaží se je motivovat, aby chodily s dětmi ven, aby měly společné prožitky a děti mohly zažívat, že matka je tam v tu chvíli jen pro ně. Pokud jde o předškolní děti, ženy jsou v Acorusu učeny, aby s nimi pobývaly co nejvíce času, nebo aby děti docházely do předškolních zařízení. Zde dochází poměrně často ke vzájemným kolizím – Acorusu se „s velkým výdejem energie“ podaří zajistit pro dítě místo ve školce „...a často prostě jako odvést to dítě ráno a odpoledne si ho vyzvednout, je pro některý ty klientky prostě problém“. Pohodlnější je dítě do školky nedat, nebo říci, že je to drahé, „... potřebu rozvoje toho dítěte ony nevnímají“.

V posledních letech se častěji objevuje, že se v průběhu pobytu v azylovém domě zjistí, že matka s dítětem zachází násilně – je otázka, zda tomu tak dříve nebývalo, nebo zda si toho pracovníci Acorusu díky intenzivnější individuální práci s dětmi více všímají.

V jedné diskusi zazněl názor, že největší kolizí zájmů matky a dítěte je, když se žena rozhodne vrátit k agresorovi.

Důvody absence kontaktu mezi dítětem a vzdáleným rodičem

Pokud dítě nemá kontakt s rodičem, s nímž nežije, co bývá příčinou? Často bývá důvodem, že jeden z rodičů nechce, aby se vídali. Buďto otec neprojevuje zájem, nebo matka podnikne takové kroky, aby se s ním dítě nevidalo. Pokud kontakt s rodičem odmítají děti, nebývá to trvalé rozhodnutí. Byly-li útoky vedeny i proti nim, je v jejich zájmu se s agresorem nevidat. Ale později se – podle zkušeností terapeutů Acorusu – přání, nebo představa, že by se s otcem rády potkaly, objevuje. Ojediněle se stává, že ve chvíli, kdy otec vidí, že dítě nemůže použít v rámci boje o jeho matku, svoji ženu, tak o něj ztratí zájem. Jde o jeden ze způsobů trestu matky. Kontakt rovněž ustane, když si agresor najde novou partnerku a ve vztahu s ní v násilí dále pokračuje. Někdy je otec tak nespolehlivý (případně i v důsledku drogové závislosti), že není schopen kontaktu s dítětem dostat, nebo je ve vězení, v cizině, na útěku, zapojený do trestné činnosti, takže kontakt ani není možný. Velmi výjimečně se otec nebo matka kontaktu s dítětem vzdá v jeho prospěch – děje se to v případech, kdy boj o dítě je vyhocený a on či ona vnímají jeho výrazně negativní dopady na dítě.

Odpor matek ke styku násilného otce s dětmi

Někdy se matka otcí bráněním v kontaktu s dítětem mstí za jeho násilné chování a své podřízené, bezmocné postavení, v němž se ve společném soužití s ním nacházela. Možnost odpírat mu kontakt s dítětem jí nad ním konečně dává určitou moc. Nebývá to explicitně vyjádřeno, dokonce tyto matky často i verbalizují, že si přejí, aby se dítě s otcem stýkalo, ale není to tak. (Podobné to bývá i u vyhocených rozvodových kauz, kde hraje roli nenávisť vůči bývalému partnerovi za přerušování vztahu, který ona ještě nemá ukončený.)

Odpor matky svěřit dítě násilnému otcí, nebo dovolit kontakt s ním, podle zkušeností terapeutů Acorusu souvisí s přirozeným mateřským ochranným pudem – je velmi složité svěřit své dítě do péče tomu, kdo je tak ohrožující vůči mně samé. Bylo-li dítě svědkem domácího násilí, matka to do značné míry podvědomě prožívá jako vlastní selhání. Jako selhání své schopnosti ochránit dítě. A své selhání nechce opakovat. Těžko se jí přijímá náhled, že co se dělo ze strany partnera jí, nemusí se dít dítěti. Čím vyšší brutalitou se jednání bývalého partnera vyznačovalo, tím větší je její strach. Dojde-li na pobyt dítěte u otce, řada žen po celou dobu nepřítomnosti dítěte

zažívá extrémní úzkost a strach o ně. Aby skutečně dokázala ke kontaktu otce a dítěte dát svolení, vyžaduje to velkou práci na sobě, na svém osobním růstu.

Současně bývá přítomna obava, že otec ještě více naruší její vztah s dítětem. Ze společného soužití mívá zkušenost, že otec před dítětem hovoří o tom, jak špatně se ona o dítě stará, málokdy ocení její péči, často ji zpochybňuje... Mívá obavu, že pustí-li dítě k otci, bude v tom pokračovat. Případně může mít i obavu, že dítěti s otcem bude líp. Faktem je, že manipulace dítěte ze strany otce a jeho neustálé programování vůči matce se děje často. Děje-li se tak na pozadí opatrovnických sporů, v nichž se rozhoduje o tom, „kdo je lepším rodičem“, do čí péče bude dítě svěřeno, nebo v období, kdy se matka snaží s dítětem budovat nový vztah, je matka pod velkým tlakem. *„Protože ona si vlastně není sama jistá tím vztahem dítěte, který buduje. A ještě jí to někdo kazí.“*

Také se stává, že dítě samo začne produkovat slova, která matku ještě více zúskostňují, např. malé děti často říkají „táta bije“, a přitom to tak není. Ale matka to vlastně chce slyšet. Nebo při předávání dítěte za přítomnosti matky dítě otce bije, je na něj agresivní, ale jindy není. Děti tak vlastně začnou produkovat chování, které od nich matka nevědomě očekává.

Kontakt s otcem jako výměna

Někdy se stává, že kontakt otce s dítětem je mezi rodiči kontraktován jako určitá výměna – *„...když mu půjčím dítě, tak on mi sleví tady nebo přistoupí na dohodu, že...“*. Za takových podmínek matka od dítěte očekává, respektive potřebuje, aby se chovalo, jak ona potřebuje, tedy aby s kontaktem s otcem souhlasilo. Jestliže v této fázi dítě kontakt s otcem nechce, pro matku je to těžké, ví, že to bude mít nepříjemné následky.

Asistovaný styk

Asistovaný styk vnímají pracovníci Acorusu jako žádanou službu, která je někdy využívána i klienty Acorusu. S fungováním asistovaného styku však mají rozporuplné zkušenosti. Souvisí to jednak se způsobem, jak a kdy bývá nařizován – terapeuti Acorusu se domnívají, že často řeší a uspokojuje spíše zájmy a potřeby rodičů než dítěte. *„Já mám teda pocit, že ten asistovanej styk je spíš pro rodiče než pro děti, že to opracovává nějakou jakoby úzkost a nejistotu na přechodnou dobu, než rozhodnou soudy a než se ta situace stabilizuje. Protože málokdy to plní tu funkci, že by ten asistovanej styk tam inicioval nějakou změnu nebo monitoroval chování toho rodiče a dal mu jako trvalou stopku, že by třeba řekl, teď tři měsíce se se synem nevidíte, protože to, co předvádíte, není v pořádku. To se prostě neděje a není to zaměřený na změnu. (...) Je to vlastně dobrej kompromis pro všechny dospělý, pro všechny instituce, pomáhající profese, rodiče, protože je to takový jako, že vlastně vlk se nažere a koza zůstane celá, dítě se s rodičem vidá, ale mají to všichni jako pod kontrolou. A to, že to vlastně není k ničemu až tak dobrý v té dlouhodobý perspektivě, nikdo neřeší.“* Současně příliš často ze strany pomáhajících organizací, jež ho nabízejí, nebývá realizován kvalitně tak, aby to skutečně bylo ku prospěchu – někdy dochází k poškození klientů, dětských i dospělých.

Kdy je asistovaný styk užitečný, kde tkví jeho úskalí, jaké dopady mívá na děti a rodiče? Ve vztahu ke klientele Acorusu k asistovaným stykům dochází zejména v těchto dvou základních situacích:

- a) Žena, oběť domácího násilí, trpí velkou úzkostí, že by měla dítě svěřit násilnému otci, který jí tolik ublížil a jehož násilné chování vedlo k rozpadu rodiny. Je ochotná dítě k otci pustit, jen

když u jejich kontaktu někdo bude přítomen. V tomto případě dítě dostává zprávu, že i když se maminka tolik bojí, může se s tátou potkat a nemusí se nic strašného stát.

- b) Otec, násilný partner, se domáhá kontaktu s dítětem, přestože si všichni – matka a zapojení odborníci – myslí, že je to nevhodné, a rozhodne se, že kontakt bude realizován formou asistovaného styku. Je-li to proti vůli dítěte, může mít asistovaný kontakt podobu systémové šikany dítěte (podrobněji dále v textu).

Asistovaný styk, je-li prováděn dobře a volen ve vhodných případech, může mít pozitivní přínos v tom, že dítěti dává zprávu, že je normální vídat se s oběma rodiči. Ačkoliv s jedním z nich to je možné jen za těchto podmínek, dítě tak dostává informaci, že má mít právo vidět se s oběma rodiči. Pokud je asistovaný styk nastaven dlouhodobě, ta zpráva může pro dítě ovšem také obsahovat význam, že s tatínkem se mohou stýkat jedině tímto způsobem... Asistovaný styk by i proto měl trvat pouze omezenou dobu, a ne třeba dva roky, jak se v praxi také děje: *„Třeba jsem fakt zažila rodiny, kdy dva roky docházely na asistované styky a ty děti vlastně neznají jiný kontakt s tatínkem než asistované. (...) Což dává divnou zprávu, že jo, tomu dítěti. Budťo to má být možný se s tím rodičem vídat, nebo ne, ale ne jako jenom... no, s asistencí.“* Rodič musí dostat zprávu, že asistovaný styk nemůže být konečným řešením situace, že asistovaných setkání je jen omezený počet na určitou, jasně vymezenou dobu, *„který nám dá čas na něčem pracovat.“* (V Acorusu se jedná např. o tři měsíce, kdy se pracuje na překonání intenzivní úzkosti matky, asistovaný styk má sloužit k tomu, aby dítě po tu dobu neztratilo kontakt s otcem.)

Asistovaný styk je sám o sobě pro rodiče i dítě poměrně nepřírozená, náročná situace: *„Ale já jsem sama někdy měla fantazie, co bych vlastně dělala jako asi tak na asistovaném styku se svejma dětma. (smích) No ne, dovedeš si představit jako místnost, nesmíte ji opustit, máte jasně danejch třeba šedesát minut a sedí tam jeden až dva lidi, který vás pozorujou.“* Pokud se děje proti vůli dětí, jsou do něho nuceny, přičemž nejsou reflektovány jejich přání a potřeby, jsou systémem zatlačeny do pasivní role. Tato pasivní role, kdy dítě nemá vliv na rozhodování o sobě, je pro jeho vývoj devastující. *„Dítě dostane zprávu, takhle se to má. Ale není tam, jak to chci já. A to stejný je vlastně i ve střídavé péči, že tam prostě není ten přístup k tomu, co bych chtěla já. A i kdybych něco chtěla, tak stejně se to nedá splnit, takže vlastně nemá cenu něco chtít. A že vlastně tím se to jako znova... znova a znova se to vlastně jakoby zacykluje. A je to přesně o tom, že ty rodiče si naplní nějaký svoje potřeby, ale...“* (...) *„...prostě my to dítě znekompetentňujem, a pak najednou v určitým věku, ve zletilosti, po něm najednou chceme, aby bylo plně kompetentní, plně připravený, ale vlastně jsme ho totálně vykastrovali v předchozích deseti letech, protože prostě ono o sobě přece nemůže rozhodovat.“* Současně děti, aby vzhledem ke svému věku nebyly přetíženy nebo zatíženy pocity viny vůči rodičům, potřebují informaci, že ony nejsou ti, kdo ve věci rozhodují, ale *„... že někdo bere ohled na jejich potřeby, čte je a je k nim citlivej. Což přes tyhle asistovaný styky se vůbec neděje, že?“*

Velkou výzvou pro Lociku, která se snaží pracovat s celým rodinným systémem, je metodicky vyřešit, jak odhadnout rizika z kontaktu dítěte s otcem – aby nebyl kontakt s otcem rizikový, současně aby neběžel asistovaný styk dva roky. Před zahájením provozu Lociky měli terapeuti informace pouze od matky a signály z chování dítěte, s otcem nepřišli do kontaktu.

Motivovat ženu pro kontakt dítěte s otcem je velmi těžké, je proto důležité, aby organizace, která asistovaný styk nabízí, své služby poskytovala profesionálně a kvalitně. Jak by to ideálně mělo vypadat? Organizaci by mělo jít především o zájem dítěte. Měla by být respektována zkušenost oběti s násilným bývalým partnerem a všechny její obavy a mělo by jim být nasloucháno bez snižování. Je nezbytné, aby jak matka, tak otec cítili od pracovníků organizace respekt a přijetí (To, na čem asistovaný styk selhává, je, když oběť cítí, že se straní druhému partnerovi). Je vhodné

klientce vyjít vstříc ve všem, co je pro vybudování její důvěry důležité. Měla by být obsažena práce s partnerem na zvyšování jeho rodičovských kompetencí a zjišťování, nakolik je bezpečný pro dítě (nejen z hlediska násilí, otec má často drogovou minulost). Pracovníci organizace by měli být kompetentní rozeznat, kdy je možno od asistovaného setkávání upustit, kdy jsou všechny strany připraveny na to, aby kontakt fungoval bez asistence, tedy aby asistovaný styk nebyl zbytečně prodlužován, ale ani předčasně ukončen a nedošlo k ohrožení dítěte, matky. Rovněž by se měli vyvarovat toho, aby se pár, který má zkušenost s domácím násilím, snažili dávat dohromady (někdy se stává, že je domácí násilí podceňováno a pracovníci vyvíjejí snahu dávat rodiče opět dohromady, třeba i s odůvodněním, že je to přání dítěte). Asistovaný styk by měl být poskytován zdarma, nebo by oba rodiče měli hradit stejnou částku. (Platí-li službu jen jeden z rodičů, služba se vychyluje ve prospěch toho, kdo ji hradí.) Dodržovat profesionální hranice – asistovaný styk by neměl probíhat v nestandardní dobu na nestandardním místě, ale na půdě organizace či jiném neutrálním místě (např. i park). Pokud jde o formální náležitosti, po každé schůzce by měl být zpracován zápis. I to klientce dává jistý pocit bezpečí, neboť tyto zápisy jsou dokládány soudem. („*Ted' jsem měl velmi špatnou zkušenost, že dvakrát byl soud odročený kvůli tomu, že tam nebyly zprávy z asistovaného styku. Takže dalších několik měsíců napětí...*“)

Střídavá péče

Vůči dětem nejsetrnější forma střídavé péče je podle diskutujících ta, která je realizována v domácnosti, kde žijí děti, přičemž rodiče se u nich střídají. Je to však řešení, které si mohou dovolit jen rodiče s nadprůměrnými příjmy, a většina z nich jej odmítne s ohledem na komplikace, které by jim do vlastního života přineslo – např. ve vztahu k nové rodině, partnerce, nebo „jen“ v souvislosti s vlastním nepohodlím neustálého stěhování se.

Kdy má střídavá péče smysl? V diskusi zazněl názor, že nejméně negativní dopady co se týče vývoje dětí, má střídavá péče v rodinách, kde jsou děti ve věku, kdy už se mohou samy pohybovat po městě (cca od 10 let) a přebývají u toho z rodičů, u kterého právě chtějí, s tím, že je nastaven určitý režim kvůli škole. O tom, u koho děti jsou a jak dlouho, si tedy rozhodují víceméně samy, s tím, že si samozřejmě musí plnit své povinnosti a chodit do školy. Podmínkou je, že rodiče toto umožňují a neberou úkorně, zůstane-li dítě o pár dní déle u druhého z rodičů. Takový případ se v klientele Acorusu však ještě nevyskytl.

Střídavá péče je dospělými často považována za nejkompromisnější řešení. Pokud se na ní nedohodnou rodiče, bývá nařízena soudem, z pohledu terapeutů Acorusu však často za podmínek pro dítě nepříznivých, nebo přinejmenším sporných – je skutečně v zájmu dítěte žít ve dvou různých městech, střídat školy a třídní kolektivy? Setkávají se s tím, že rodiče k úsilí o střídavou péči často vedou jiné osobní motivy než potřeby a skutečný zájem dítěte – ten, kdo dítě získá do péče, jakoby vyhrál, že je lepší rodič. Pokud rodič nezíská střídavou péči, odnáší si „cejch“, že není dobrým rodičem. Někdy je motivem ublížit druhému rodiči a děti jsou jen nástrojem – když např. otec zjistí, že matce vyhovuje, že si volný víkend bez dětí užije, jeho zájem o děti pak poleví, nebo krátce před plánovaným předáním dětí víkend s nimi zruší, aby narušil její plány, bez ohledu na možné zklamání a vůbec pocity dětí, které se třeba těšily na společný čas s ním.

Jaký dopad má na děti, když se děti těší na kontakt s otcem a otec setkání odvolá? Z dlouhodobého hlediska může být dopad svým způsobem pozitivní. Je sice zklamané z toho, že otec nedorazil nebo i z jeho dalšího chování, ale může to pro ně být důležitá informace do života, protože s ním získává reálnou zkušenost, „...*není tam prostor pro vybudování nějaké fantazie, jak ten táta je úžasnej nebo strašnej...*“. Má možnost vybudovat si s ním reálný vztah sám za sebe – „...*ne, že mi někdo řekne - on je takovej, nebo on je makovej. Ale že já vlastní zkušeností si prostě*

ten vztah vybuduju a buď ho mám, nebo ho nemám, že.“ Aby dítě situaci dobře zvládlo a zpracovalo, je třeba, aby mu s tím někdo pomohl. Úkolem matky je pomoci dítěti situaci ustát, podpořit ho, ale tak, aby nesklouzla k odsuzování otce, „...aby to dítě to nebralo jako, že to je... že to souvisí s jeho hodnotou, že ono pro toho tátu není hodnotný, ale že táta je takovej a tyhle věci nezvládá. Ale ono tu zkušenost mělo a nemělo to pak zarámovaný v tom, že někdo bránil úžasnýmu vztahu jeho otce nebo že táta je takový zvíře, že bylo nebezpečný se k němu přiblížit, a já tuhle část mám v sobě, že?“ Zdržet se hodnocení a odsuzování může být pro matku extrémně náročné, zvláště je-li s otcem v konfliktu, ale jedině tak má dítě šanci vybudovat si k otci reálný vztah.

Pokud jde o klientelu Acorusu, ústředním terapeutickým problémem bývá překonat nechuť, respektive spíše úzkost, která matkám v rodičovském konfliktu brání přijmout rozhodnutí soudu upravující péči o děti – nejčastěji obnáší to, že se dítě s druhým z rodičů bude stýkat. Pokud se podaří překonat nebo snížit úzkost rodiče (matky) a druhý rodič drží své chování v určitých mezích, péče o děti může fungovat.

Záhada, jak to má agresor

Jak situaci prožívají otcové, kteří se dopouštějí domácího násilí, je pro terapeutky Acorusu zatím „neprobádané území“. Pocity, vnímání, prožívání a hlubší vrstvy osobnosti, které se skrývají pod jejich problematickým chováním, mají z vlastní praxe málo zmapované, neboť tradiční služby Acorusu pracují pouze s oběťmi (a jsou založeny na stranickém přístupu oběti kvůli zajištění jejího bezpečí) a Locika, která se snaží pracovat s celým rodinným systémem se zřetelem k zájmům dítěte, měla v době konání diskusních skupin teprve krátkou historii a další pilíř služeb Acorusu orientovaný na pomoc mužům byl ještě ve stádiu příprav projektu. Dalším důvodem je, že na rozdíl od žen, které v případě problému služby vyhledávají, chtějí své potíže sdílet a řešit, muži obecně nejsou příliš zvyklí řešit své problémy s druhými, natož se obracet na pomáhající služby. Pokud jde o násilné chování v rodině, muž, který se ho dopouští, mnohdy na své chování nenahlíží jako na něco, co už je za hranicí a v nepořádku – bere to jako běžný konflikt v rodině. Nemá tudíž ani „...tendenci se o tom s někým bavit, svěřovat a prostě to řešit...“ Informace, které terapeutky o těchto mužích mají, jsou tedy pouze zprostředkované od jejich žen a dětí. V diskusi zazněla zkušenost, že mívají určité podobné osobnostní rysy. Z velké části se jedná o muže se sníženým sebevědomím, kteří si sami nejsou vnitřně jisti. Nejsou si jisti ani v roli muže. Vedle nejistoty je pro ně charakteristická i určitá úzkost. Jejich násilné chování a vystupování je tedy jejich obranný mechanismus, protože jinak stresující situaci zvládnout neumí.

4. Odborná pomoc dětem ve službách Acorusu

4.1 Proměny práce s dětským klientem v Acorusu

Od dob vzniku Acorusu se ve všech jeho službách odborně pracovalo především se zakázkou klientky. S dětmi se na půdě azylového domu individuálně pracovalo pouze v rámci arteterapie, přičemž arteterapeutka docházela s podněty a výstupy z práce s dítětem na případové klientské porady. Na podporu rodičovských kompetencí a interakce matky s dětmi byl určen videotrénink interakcí (VTI). V určitých případech s dětmi pracovala psycholožka poradny Acorusu, šlo však zpravidla o práci na zakázku matky, nebo byly doporučovány externí poradenské služby. Vedle toho byly dětem nabízeny skupinové volnočasové programy. Postupem času, ale i s proměnami odborného personálu, se začalo pracovat s dětmi cíleně a intenzivněji – v individuální práci s nimi začaly být používány projektivní techniky (Scénotest⁴⁸, Sandtray therapy⁴⁹)⁵⁰. S tím narůstal i důraz na perspektivu dítěte při řešení případu a na pomoc dítěti vycházející z mapování jeho potřeb. Objevila se potřeba využívání diagnostických metod. Vyústěním toho byl vznik nové služby Acorusu, Centrum Locika, zaměřená na pomoc dětem ohroženým domácím násilím.

Centrum Locika bylo otevřeno v květnu 2015. Název projektu Tři pilíře bezpečí, v rámci něhož Locika vznikla, je metaforou, která vychází z přesvědčení, že na počátku práce s rodinou, v níž se odehrává domácí násilí, by měla probíhat terapeutická práce s matkou (první pilíř) a odděleně s otcem (druhý pilíř). Teprve v okamžiku, kdy jsou oba připraveni a dostatečně stabilizováni, je možno pracovat na změnách vztahujících se k jejich rodičovství. Tradiční služby Acorusu – poradna, krizová pomoc a azylový dům – nyní tvoří pomyslný první pilíř chránící matku, oběť domácího násilí. Locika, druhý pilíř, chrání dítě a pomáhá mu vyrovnat se s negativními důsledky a dopady rodinné situace. Do budoucna je plánováno vybudování třetího pilíře, samostatné služby Acorusu pro muže, kteří jsou původci domácího násilí v rodině. Prvním krokem k němu bylo získání akreditace u Ministerstva spravedlnosti ČR na resocializační restorativní programy.

V době konání diskusních skupin měla Locika za sebou teprve krátké období provozu a účastníci diskusí tak mohli sdílet pouze své první zkušenosti s ním. Ty např. ukazovaly, že u řady případů, které nejsou do Lociky odeslány ze služeb Acorusu, je obtížné identifikovat, jedná-li se skutečně o domácí násilí. To, co klientka v konzultaci prezentuje jako domácí násilí, může být součástí rozvodové pře. Naopak, někdy se případ ze začátku jeví čistě jako rozvodová kauza a následně se rozkryje, že v partnerském vztahu bylo dlouhodobě přítomno těžké domácí násilí. Locika by měla být místem, kde se rodiče budou vyskytovat pouze v rodičovské roli. „...trošku bojujeme s tím, abychom je tady fakt udrželi jenom v té rodičovské roli, aby sem nechodili jako celej pan Novák, ale jenom jako otec Novák. S tím bojujem.“ První pilíř, by měl v rámci osobní práce pomoci matkám a třetí pilíř otcům unést to, co po nich Locika bude žádat v zájmu dítěte v rámci jejich rodičovské role, „což ne vždycky bude příjemný a zpravidla to není úplně příjemný.“ Pokud je zapotřebí terapeutická péče o matku, je nasměrována na poradnu Acorusu. Specializované zařízení pro terapeutickou práci s otci zatím bohužel chybí.

Než vznikne třetí pilíř, funguje pro muže v Locice sociální pracovník. Zprostředkovává mapování situace dítěte z pohledu otce, ale protože zatím není k dispozici terapeutické pracoviště,

⁴⁸ Scénotest - jedná se o terapeutickou a diagnostickou techniku obsahující validizovanou sadu projektivních figur a dalších prvků, ze kterých děti staví volně či tematicky zaměřené scény. Tato technika je založená na principech terapie hrou.

⁴⁹ Sandtray therapy – terapie hrou v písku dle Madeleine de Little.

⁵⁰ K systematické terapeutické práci s dětmi, které zažily domácí násilí viz Wünschová (2009, 2015).

kam by bylo možné otce odesílat, „...hodně přeskakuje i do jiné role, protože s nimi dělá hodně individuálních konzultací“. Nicméně to, že pro kontakt a odbornou práci s nimi je v Locice k dispozici muž, se jeví jako velmi pozitivní – muži z rodin, které se na Lociku obrací, mají ženský svět zasažený svou osobní zkušeností, osoba muže v roli sociálního pracovníka/terapeuta se zdá být pro ně přijatelnější, i proto patrně do Lociky docházejí opakovaně. Současně některé věci „mezi muži“ není zapotřebí tolik vysvětlovat. V době realizace diskusních skupin Locika pracovala zhruba s první desítkou otců dopouštějících se domácího násilí, tehdy se ukazovalo, že se daří navázat s nimi kontakt a hledaly se cesty pro další spolupráci. Současně bylo v plánu nabízet videotrénink interakcí (VTI) na podporu jejich rodičovských kompetencí a připravovala se mužská skupina. Jelikož kvůli pocitu bezpečí ženských obětí domácího násilí není vhodné, aby se potkávaly v jednom zařízení s muži, než se v jiných prostorech podaří otevřít novou službu pro muže (třetí pilíř – restorativní programy), Locika s muži pracuje ve vyhrazených časech, aby ke kontaktu žen a mužů nedocházelo.

Práce s rodinným systémem

Jak často pracuje Locika skutečně s celým rodinným systémem a jak často jen s některými jeho členy? Jelikož Locika často pracuje s rodinami, kde je rodinný systém rozbitý a nefunkční, první zkušenosti ukázaly, že je vhodné vyčkat, než se překročí ke vzájemným interakcím, a že velká část práce s rodinou musí být věnována stabilizaci matky a otce a budování jejich bezpečí (viz výše). Důležitý bod v Locice vznikající metodice práce s rodinným systémem tedy bude, jak vůbec rozpoznat okamžik, kdy už je možné se do těchto interakcí pouštět, a jaké všechny podmínky pro to musí být splněny, a to i s ohledem na požadavek zachování pocitu bezpečí oběti domácího násilí. Rovněž u rodin v rozvodu, kde nebylo přítomno domácí násilí, je vyostřená rozvodová situace na překážku práce s dynamikou celé rodiny. Snahou je vybudovat mezi rodiči rodičovský vztah, namísto partnerského.

Podmínkou posunu k rodičovskému vztahu je definitivní ukončení vztahu partnerského, a to jak na straně oběti, tak agresora. Partnerský vztah totiž ve skutečnosti často neukončí ani odstěhování se či rozvod. Mnohdy přetrvává dál v různých podobách a intenzitách. Teprve v individuální terapii se rodiče naučí rozlišit, co je jejich příběh a co příběh dítěte a co je jejich partnerská role a rodičovská role. Pokud se tak nestane a matka ze strany terapeuta uslyší „v rodičovství můžete otci důvěřovat“, vnímá to tak, že mu má bývalému partnerovi znovu zcela důvěřovat.

Budování rodičovského vztahu se na základě dlouholetých zkušeností Acorusu z práce s oběťmi domácího násilí nyní jeví jako maximum, na jaké lze v práci s nimi a jejich ex-partnery aspirovat, a to ještě zdaleka ne u všech rodin. Než se to podaří, terapeuti Lociky vnímají jako svůj úkol v rámci práce s rodinným systémem udržet bezpečí pro dítě a korigovat jednání rodičů tak, aby ho dále nepoškozovali. Ukazuje se, že někteří z rodičů jsou ochotni na potřeby dítěte slyšet, když jsou konfrontováni s nepříznivými dopady rodinné situace na dítě tak, jak je zachytily používané projektivní herní techniky (např. Scénotest, Sandtray therapy). Ještě větší váhu – zejména pro otce – mívají výsledky diagnostiky prováděné pomocí standardizovaných testových metod. Více jim věří než úsudku či interpretaci terapeuta, obzvláště je-li jím žena.

Účast obou rodičů není nutnou podmínkou pro spolupráci rodiny s Locikou. Kontaktuje-li Lociku matka, otec každopádně dostane nabídku ke spolupráci. Někdy nicméně spolupráce otce ani není možná, je-li např. v zahraničí, ve vězení nebo nezvěstný. Není-li přítomen, v terapeutické práci je pak zastoupen alespoň symbolicky – jeho téma je do terapie nějakým způsobem přinášeno („třeba v azylu jsem s těmito dětmi dělala knihu identity, kde ten táta měl svoje místo...“).

Jaké jsou výhody, nevýhody a rizika zapojení otce do práce s celou rodinou? Pro děti může mít přínos ve smyslu svobody si vytvořit vlastní názor na to, kdo táta vlastně je. A svobody se rozhodnout, chtějí-li s ním zůstat v kontaktu, či ne. Proto je „jednoznačně strašně důležitý, aby to dítě nebylo postavený před hotovou věc - prostě s ním [s otcem] se nebudeš vídat, protože je takovej a takovej“. Tato svoboda dětem poskytne možnost zbavit se pocitu viny za to, že se stýkají s oběma rodiči (pokud tuto svobodu nemají, ať se zachovají jakkoliv, mívají pocit, že zraňují jednoho nebo druhého rodiče – buď toho, s nímž se nestýkají, nebo naopak toho druhého tím, že se s tím prvním stýkají). Nemají-li děti od raného dětství kontakt s otcem a vazby jsou zpřetrhány, lze v dospělosti jen velmi obtížně dosáhnout plného psychického zdraví. Integrace obou rodičů – porozumění důvodům jejich jednání, otevírá dětem možnost neopakovat vzorec násilí, kterému byly vystaveny.

„...že to může mít nějakou tečku, nějaký ten příběh může mít konec. Já mám takhle pocit, že ty příběhy jsou neuzavřený pro ženský a že vlastně jako pokračují ještě léta po tom, co odejdou. A že vlastně ty děti v tom frčí jako s nima a že tady vidím nějakou šanci, když se bude pracovat i s tím mužským na tom, aby to jako zaklaplo, aby to byl opravdu příběh, kterej třeba skončil.“

Velkou výzvou pro terapeutky Lociky při práci s rodinným systémem je udržet setkání jako bezpečná pro všechny členy rodiny i za přítomnosti otce-agresora, ale také nenechat se zmanipulovat znesvářenými stranami, „nenaskakovat do paralelních procesů“ a přijít na vhodný způsob motivace otců k práci s agresí.

4.2 Potřeby dětského klienta

Jak děti rozumí tomu, že dochází do Lociky? A co od toho očekávají?

Pokud dítě do Lociky přivedou rodiče, ne vždy od nich ví, proč přišlo a co ho zde čeká – „...ted' naposledy nějaký chlapec říkal - maminka říkala, že to bude tady takový zábavný, teda něco jako zábavný park asi, že? (smích)“. Někdy naopak důvod návštěvy děti znají a pojmenují jej přesně – „jsem tady, protože táta bije maminku“. První část kontaktu s dítětem je věnována jeho obeznámení s tím, jak Locika funguje a co zde dítě čeká. V úvodní mapovací fázi jsou zjišťovány potřeby dětí. „A rámuje to tak, že potřebujeme vědět, co ony by potřebovaly, abychom mohli pomoci jim a jejich rodičům, aby jim v rodině bylo lépe. Že sem přicházejí proto, že se ani rodiče, ani ony zřejmě necítí doma dobře.“ Pokud jsou výstupy z mapovací fáze (nebo případně i později) určeny soudem, OSPOD apod., dítě je o tom předem informováno. Stejně tak je mu sděleno, že informace, které později zazní v rámci terapie, se nedozví ani jeho rodiče, pokud samo nebude chtít – samozřejmě s výjimkou informací, na něž se vztahuje zákonná ohlašovací povinnost (podrobněji dále v textu).

Jak děti rozumí tomu, že se ocitly v azylovém domě? Jak se s tím vyrovnávají a co je pro ně nejtěžší nebo naopak nejlehčí?

Když se děti ocitnou spolu s matkou v azylovém domě Acorusu, mnohdy od ní předem nedostanou jasnou informaci o tom, proč tam jsou, jak dlouho tam budou, co přesně to pro ně znamená. Pokud je tomu tak, pak pracovníci Acorusu pracují s matkou na tom, aby jim to sdělila a jakou formou.

Z reakcí dětí pracovnice Acorusu usuzují, že pro některé děti jde o první obstojné bydlení, první bezpečné místo, které zažívají. Některé děti doma ani neměly hračky, zde jsou k dispozici. *„Co se mi třeba děje, že děti přijdou po třech, po čtyřech letech a přesně si pamatují, kdo měl službu, když nastoupily, jak to vypadalo, říkají - tady se změnil ty a ty věci, ty tu máš jiný hračky. Mají úplně přesnou představu toho, jak to tam vypadalo.“*

To, jak přechod do azylového domu děti snášejí, záleží na jejich věku, na schopnostech matky, je-li to první odchod z rodiny, nebo už mají opakovanou zkušenost a např. vystřídali již několik azylových domů. Nejmenší děti v prvních dnech často reagují úzkostí – jsou neklidné, pláčou, vyhledávají maminku, snaží se získat pozornost. Není to však pravidlem, některé děti se už od prvního dne zapojují do her s ostatními a bez problému se nechávají hlídat jinou maminkou, krátké odloučení od matky snášejí dobře. V prvních dnech pracovníci Acorusu potřebují s matkou provést několik pohovorů bez přítomnosti dítěte, za účelem řešení jejich situace. Případné úzkostné reakce dětí na odloučení od matky kvůli pohovoru je znejišťují, tíživé záležitosti však nechtějí probírat před nimi. Nicméně i když dítě na změnu prostředí zprvu reaguje úzkostně, nemusí to ještě znamenat, že je v azylovém domě nespokojeno – svědčí o tom i záznamy ve spisové dokumentaci o tom, že dítěti se v prvních dnech pobytu stýská, pláče, ale současně se mu v azylovém domě velice líbí.

Samotný pobyt v azylovém domě lépe snášejí malé děti – čím mladší, tím lépe. Komunitní způsob soužití jim může saturovat některé potřeby, které nebyly naplněny v rodině. Malé děti si hrají spolu, *„udělají si tam trošku takovou větší rodinu“*. Z pokojů, které obývají s matkou, vybíhají na společné chodby. Jsou rády, že je zde společenství dětí, že mají kamarády, s kterými si mohou hrát a sdílet.

Pro náctileté a adolescenty je pobyt v režimu a prostředí azylového domu náročný. Chybí jim zde svoboda a především soukromí. V azylovém domě má každá maminka se všemi svými dětmi k dispozici jeden pokojík. Kuchyň a sociální zázemí jsou pro všechny ubytované společné. Stěny jsou tenké, *„je tam hodně věcí slyšet“*. Není možné si na pokoji jen tak pustit muziku. Není kam si „zalézt“ a být chvíli sám. Postrádají počítač a vůbec veškeré lepší vybavení, které mají doma. Kamarády si do azylového domu přivést nesmí. Nikdo nemůže vědět, kde právě bydlí. Často musí změnit školu. Do loňského roku, než byla zavedena wi-fi, neměly přístup na internet, což pro některé z nich bylo v kontextu dnešní doby, která si pro teenagery žádá být online, těžko snesitelné (pro jednu z matek tato nespokojenost dítěte byla dokonce jeden z důvodů odchodu z azylového domu). Stává se, že pokud se starší děti v azylovém domě vůbec ocitnou, nechtějí zde být a vrací se k otci. Často to má spojitost s vázaností na vlastní prostředí, pokoj a osobní věci, která patří k vývojovému období dítěte cca od 12 let. Pro dospívající hochy starší 15 let je pobyt v azylovém domě, mezi samými ženami intenzivně řešícími ublížení ze strany mužů, velmi náročný, mnohem těžší než pro dospívající dívky. Pokud se zde vůbec ocitnou, snaží se být přítomni jen po nezbytnou dobu na přespání a přes den odsud unikají. Dospívající dívky, které mají spíše tendenci podporovat matku, pobyt v azylovém domě vydrží kvůli intenzivnímu vztahu s ní a kvůli ní. Zapojují se do ženského společenství, zabavují se přítomnými dětmi. Pro pracovníky azylového domu je spíše úlevné, že dospívající chlapci se v Acorusu objevují jen velmi zřídka. V prostředí, kde žije pohromadě mnoho žen od raného věku, navíc muži citově zraněných, by jejich soužití mohlo být komplikované - ženy samy mají tendenci stavět je do jiných rolí, než jim přísluší.

Co děti potřebují k tomu, aby s terapeutem navázaly kontakt a otevřely se?

K navázání důvěry děti potřebují čas, přičemž ten potřebný časový úsek je u každého dítěte jiný. Zdaleka se nemusí podařit navázat kontakt hned při prvním setkání. Velmi záleží na osobnostním založení dítěte a jeho dosavadních zkušenostech – některé děti si potřebují terapeuta nejprve otestovat – nedůvěru, s níž přicházejí a která je v nich nějak ukotvená, potřebují nějak překonat. Některé děti se hůře navazují a terapeut s nimi nikdy nenaváže takový kontakt, jaký by si přál. Testování terapeuta se někdy odehrává na faktické rovině – co terapeut zvládne, co ustojí, jak zareaguje, někdy na symbolické rovině. Jak zmínila jedna z terapeutek, pocit, že se podaří kontakt s dítětem navázat, se u ní objeví ve fázi, „*když si jako porozumíme, když ono vidí, že já rozumím tomu, co ono dělá. A zároveň, že jsem pro něj nějak jako bezpečná, což pro mě znamená hodně předvídatelná, jasná, otevřená, ale strukturovaná. Tohle je to, co potřebují.*“ Pokud jde o styl komunikace, děti potřebují od terapeuta „*opravdu jasnou a srozumitelnou, a ne moc bohatou komunikaci*“. Potřebují cítit opravdový zájem o to, co potřebují – „*...pokud to dítě ucítí ten opravdovej zájem, jakoby o to, co ty potřebuješ..., tak i když to třeba ze začátku nabízíš, a ještě tam třeba to bezpečí není a to dítě třeba ještě ti to vůbec nemůže říct, tak to, že to jakoby nabídneš, je pro to dítě prostě podle mě takovej první signál, že zpozorní, že ty bys to třeba mohl být, kdo to uslyší.*“ Důležitým aspektem je, že dítě dostane svůj individuální prostor – „*...pro řadu dětí je to kolikrát poprvé, kdy jeden člověk se jim hodinu věnuje..., a že to je nastavený, že se ho ptá, co potřebuje, i se podle toho trošku chová... fakt mám pocit, že to tyhle děti nezažívají, že to je pro ně úplně nový zážitek, že na to hodně slyšej.*“ Přínos, byť nejde o terapii v pravém slova smyslu, proto mívají i různé programy, které jsou založeny na tom, že se konkrétnímu dítěti pravidelně věnuje jedna osoba (student, dobrovolník apod.) individuálně (nikoliv v rámci skupiny) a tráví s ním čas hrou, rukodělnou činností apod. Podstatné je, aby v centru zájmu terapeuta skutečně bylo dítě a ne jen to, co terapeut od něj potřebuje zjistit – proto k navázání kontaktu s dítětem nejsou nejvhodnějšími prostředky diagnostické testy. V terapeutické práci s menšími dětmi jsou účinné terapeutické projektivní a herní techniky (např. terapie hrou v písku – sandtray therapy, arteterapie). Náctiletí slyší na partnerský přístup, kdy terapeut vystupuje jako prostředník mezi dítětem a ostatními dospělými (rodiče, instituce) a uznává dítě jako toho, kdo může formulovat své potřeby a má určité právo ovlivnit okolnosti, jimž je vystaveno, a věci, jež se ho týkají. Na možnost vytvořit terapeutický vztah se staršími patnácti let má vliv i průběh puberty, dopad vnitřního konfliktu na somatickou úroveň a aktuální hormonální hladina – v určité fázi o navázání kontaktu nemají zájem. Někteří odborníci raději pracují s menšími dětmi, jiní dávají přednost dětem starším dvanácti let. V navazování kontaktu a důvěry rovněž pomáhá, pokud se podaří dítěti v nějaké situaci či problému účinně pomoci a dosáhnout konkrétního výsledku: „*...vím, že třeba u některých dětí to bylo, já nevím, že přišly opravdu třeba s posttraumatickými reakcemi a když viděly, že jim to umíme pomoci zvládnout, tak tam naskočila ta důvěra. A stejně tak u těch "pubošů", když tam byly třeba nějaký spory s mámou a udělali jsme nějakou dohodu nebo způsob dohadování, tak tam jsem pak cítila, že je jako důvěra, že to zafungovalo.*“

K navození pocitu bezpečí dítěti dále napomáhá:

- je-li terapeut vůči dítěti otevřený, pravdivý a srozumitelný (používá slovník, kterému rozumějí),
- vymezí-li terapeut dítěti bezpečný prostor pro sdílení. Někdo dítěti přímo nabízí, že co bude dítětem řečeno, zůstane pouze mezi nimi a nikdo třetí se o tom nedozví – tehdy je však třeba si s dítětem také vyjasnit, že v určitých případech terapeut ze zákona musí porušit zásadu mlčenlivosti a určité skutečnosti oznámit rodičům, Policii ČR či OSPOD (ublížil nebo má v úmyslu

ublížit sobě nebo druhému, krádež, sexuální zneužití). Někdo upřednostňuje domluvu s dítětem, které skutečnosti a jak budou po sezení sděleny rodičům a které s nimi dítě sdílet nechce.

R: *Ono vlastně když sem jakoby přijde dítě na individuál, tak tohle mu teda úplně jako neříkám, že to, co nám tady řekne, bude mezi náma. Spíš říkám ten opak, že teď se potřebujeme dozvědět o tom, co potřebuje, abysme to mohli říct dospělej a mohli to tak zařídit, aby ty věci tak co nejvíc se děly...*

R: *My to taky na začátek říkáme. Mám pocit z těch dětí, že když jim prostě tohle dáš najevo, ten soukromej prostor, kde je možný cokoliv říct, aniž by to i ta matka monitorovala... I kdyby to byl prostě obrázek, kterej můžeš nebo nemusíš ukázat tý mámě, může tady zůstat, máma ho nemusí vidět. Jo? Tak jako, že vlastně je to pro to dítě nějaký signál, kterýho může využít.*

R: *No, jako může otevřít ten prostor toho bezpečí...*

R: *A je to na jeho volbě, jestli ho otevře nebo ne.*

R: *Přesně tak. (...)*

R: *A může tam bejt i takový, že mu řekneš - tak než skončíme, tak se dohodneme, co řeknem mámě a ty mi to odsouhlasíš.*

R: *Jo.*

R: *Jasný.*

R: *Protože já jsem vlastně úplně na začátku, když jsem začínala se Scénotestem, tak nám to přišlo úžasný ukazovat ty obrázky těm mámám, aby názorně viděly, co to dítě potřebuje a tak, a vlastně to i hezky fungovalo. A v nějaký fázi jsem zjistila, že to pro ty děti vždycky není bezpečný. No, že je potřeba se jich jakoby... a někdy ty děti vyloženě chtějí to ukázat mámě a chtějí to třeba využít k té komunikaci. A někdy jako opravdu ne...*

- má-li dítě od terapeuta informace, které výstupy z diagnostických nebo projektivních technik budou postoupeny dalším institucím, jako je OSPOD nebo soud – „Spíš se mně osvědčilo jim na rovinu říkat, když něco děláme, že tenhle výstup půjde třeba na úřad nebo půjde k soudu, protože mně to přijde fér, že v těch projektivních technikách se kolikrát prozradí víc, než se chce, jako že se obejdou ty obrany, tak mi přijde dobrý, aby to prostě zaznělo, aby to dítě neřeklo něco víc. A tohle pak možná funguje dobře v terapii.“

Dát dítěti kompetenci regulovat, které informace budou jak komunikovány navenek (samozřejmě v mezích povinné oznamovací povinnosti terapeuta), znamená dát mu vedle pocitu bezpečí i možnost ovládat věci, které se ho bezprostředně týkají v rodinné situaci, kterou si nevybralo a je v ní bezmocné.

K tomu, aby děti k odborníkovi získaly důvěru, navázaly s ním kontakt a otevřely se mu, tedy podle diskutujících potřebují, aby byl trpělivý, otevřený, zajímavý se, pravdivý, bezpečný, předvídatelný, jasný, jasně a srozumitelně komunikující slovníkem odpovídajícím věku dítěte, strukturující, nastavující hranice, poskytující dítěti prostor k volbě a ovlivňování a regulování skutečností, které se ho týkají.

Co děti potřebují od odborníků v běžném kontaktu?

K tomu, co děti, které zažily domácí násilí, potřebují od odborníků, se vyjadřovali i pracovníci azylového domu Acorusu, kteří s nimi nepracují terapeuticky, ale přicházejí spolu do kontaktu v rámci provozu zařízení anebo během programů pořádaných pro zpestření jejich volného času v průběhu pobytu.

Děti ubytované v azylovém domě si často různými způsoby říkají o pozornost okolí. Jejich důvěru pro běžný kontakt lze získat poměrně snadno – je třeba být k nim otevřený, milý, zajímat se o to, co potřebují a dávat jim to. Děti vnímají, že jsou v bezpečí a v prostředí, kde se pomáhá jejich mamince, a to je pro ně důležité. Jejich potřeby byly před příchodem do azylového domu často opomíjeny, nejsou s nimi v kontaktu a je pro ně tedy nové, že se o ně někdo zajímá a vychází jim vstříc.

Prožité traumatické zážitky a deprivace jsou příčinou toho, že tyto děti mívají jiné emoční projevy a chování, než je u dětí a v jejich věku běžné. Některé děti např. mají potřebu hromadit jídlo, hračky, prostě cokoli, co mají k dispozici. Citově nedosycené děti se tulí, věší, skáčou na dospělé. V okamžiku napadení si někdy matky instinktivně berou svá miminka do náručí v naději, že je tak partner nebude bít, nebo že nebude tak brutální – jedno takové miminko, které pobývalo s matkou v azylovém domě, pak reagovalo, když bylo kýmkoliv vzato do náruče, ztuhnutím svého tělíčka („jako prkno“).

Na tyto atypické projevy je zapotřebí reagovat jinak a trpělivěji než u dětí, které podobnou zátěží neprošly (např. nezačít mu hubovat, sednout si k němu, povídat si s ním o tom, co se děje, o jeho potřebách). Zvýšení hlasu by mohlo vyvolat vzpomínky a posttraumatickou reakci, proto je třeba hlas nezvyšovat a hranice vymezovat s laskavou důsledností. Hranice, řád, struktura a předvídatelnost představují pro děti bezpečí a poskytují jim orientaci. V jejich rodinném prostředí tyto kvality většinou dosud nebyly přítomny a jejich matky jim hranice neuměly (laskavě) dát. V Acorusu se to učí. Mohou však nastat situace, kdy vymezovat hranice laskavě může být obtížné – nejen pro matky, ale i pro profesionály.

Co děti od odborníků nepotřebují?

To, co děti od odborníků nepotřebují, čeho by se podle pracovníků azylového domu profesionálové, kteří pracují s dětmi, jež byly svědky domácího násilí, měli vyvarovat, je kritika, peskování, lítost a suplování matky a její role.

Některé děti (stejně jako jejich matky) mají tendenci svůj životní příběh sdělovat na potkání. Odborníci, kteří s nimi pracují, by je měli vést k tomu, aby dokázaly rozeznat, kdy je pro tato sdělení prostor a kdy ne. Pokud např. z lítosti dětem tyto hranice neukáží, může to pak pro ně mít negativní důsledky v jejich běžných sociálních vztazích mimo kontext pomáhající služby.

Podle terapeutů služeb Acorusu dětem, které zažily domácí násilí, může odborník uškodit také tím, nebude-li schopen je přijímat, respektovat jejich osobnost, bude je soudit, k něčemu „tlačít“, manipulovat ke svému vlastnímu názoru či přesvědčení, neboť to je přesně to, co děti ze svého rodinného prostředí velmi dobře znají a co je poškozuje.

Odmítá-li dítě jednoho z rodičů, nebo dává-li dítě přednost jednomu z rodičů, v praxi se bohužel stává, že odborník, s nímž se dítě setká (např. soudní znalec), se jej svými výroky a apely („musíš mámu/tátu pochopit“) snaží přimět, aby svůj postoj změnilo.

Problematické je, pokud je rodič, jehož chování je nepřijatelné, před dítětem označován za nepřijatelného, špatného. Kritiku rodiče si dítě automaticky vztahuje na sebe. Pro dítě a jeho sebepojetí je prospěšnější, pokud se při hovoru o rodiči oddělí jeho nepřijatelné chování od jeho osobnosti. Respektive označí-li se jeho chování jako neakceptovatelné nebo špatné, dítě to lépe zpracuje, neboť má tu zkušenost, že i ono se někdy chová neadekvátně.

Dítě může být poškozeno, pokud není citlivě zacházeno s výstupy z diagnostiky a terapeutické či jiné práce s dětmi – a to jak rodiči, kteří je mohou zneužít jako municí při řešení

svých „dospěláckých“ sporů, tak systémem, tzn. policií, soudy apod. Stává se, že svědectví dítěte či artefakty z terapie jsou využity v soudním řízení vedeném proti jeho rodiči, jenže je-li rodič odsouzený na základě výpovědi dítěte, je to pro dítě neúměrná zátěž a může v dalším životě trpět silnými pocity viny. Role terapeuta u soudu je vůbec sporná, v zájmu terapie a zachování nestrannosti terapeuta není vhodné, aby u soudu vypovídal nebo vůbec něco sděloval o obsahu terapie. Je zde velké riziko ztráty primární důvěry dítěte. Pokud mají být některé výstupy využity pro účely soudního řízení, dítě o tom předem musí vědět. Nicméně rizikem zůstává, že podaří-li se s dítětem navázat dobrý kontakt, snadno by jeho sdílnost mohla být zneužita.

Dětem rovněž uškodí, jsou-li odborníkem uzavřeny do škatulky oběti, dítěte, které má problémy, místo toho, aby se hledalo, co potřebuje, aby mu bylo líp a mohlo fungovat normálně – dítě pak navždy zůstane tím, kdo zažil něco ošklivého, jeho potíže jsou pak (i rodiči) omlouvány, a tak se zakonzervují.

Často se stává, že zakázka rodičů je v rozporu s potřebami dítěte, dítěti může ublížit, „zmákne-li“ odborník dítě ve prospěch zakázky rodičů.

Děti by neměly slyšet, co není pro dětské uši. Matky bývají zvyklé o svých problémech hovořit před dětmi a leckdy si neuvědomují, že už hovoří o něčem, co není vhodné, aby děti slyšely. Pracovníci Acorusu v tomto ohledu spatřují svoji roli v jejich korekci – v diskusi zaznělo, že děti by např. neměly být přítomny vstupnímu pohovoru, při němž matka popisuje vše, co se doma dělo, neměly by být svědky emocionálních výlevů (nadávky) namířených vůči jejich otcům. Nicméně všímají si, že děti mají „radary“ na situace, kdy k tomu dochází, právě v takových chvílích přicházejí a dožadují se pozornosti. Vysvětlují si to tím, že některé děti přijímají vůči mamince ochrannou roli, která je nutí monitorovat, co se děje, mít věci pod kontrolou, nebude-li maminka potřebovat pomoc.

Faktory úspěšnosti terapie u dětí

Úspěšnost terapie závisí na délce, intenzitě a druhu násilí, kterému bylo dítě vystaveno, jakož i na jeho načasování, respektive v jakém vývojovém období dítěte probíhalo. Terapeutická práce s dětmi, které byly svědky domácího násilí, je snazší:

- s dětmi z rodin, kde docházelo výhradně k fyzickému násilí, než z rodin, kde bylo nebo je psychické násilí;
- s dětmi, které se do domácího násilí nenarodily, to znamená, že předtím, než se rozvinulo domácí násilí, ještě zažily funkční rodinné vztahy a zázemí⁵¹;
- s dětmi, které mají mimo svou nukleární rodinu důležitou vztahovou osobu, které mohou věřit (babička, teta, učitel, vedoucí kroužku, trenér apod.).

⁵¹ Čím je dítě mladší, tím méně má vyvinuté obranné a adaptační mechanismy a tím ničivěji ho trauma zasahuje. (Wünschová, 2015)

5. Rozhovory terapeutů s dětmi a kazuistiky

V rámci našeho výzkumu terapeuti Lociky provedli rozhovory se sedmi dětmi (3 dívky, 4 chlapci) v jejich aktuální péči⁵² a vypracovali deset anonymizovaných kazuistik (u 3 dětí nebyl proveden rozhovor), které zaznamenali do zvláštního formuláře (viz příloha č. 2). Věk dětí se pohyboval v rozmezí 5-12 let. Vzhledem k tomu, že se jedná o aktuální klienty Lociky, uvádíme pouze vybrané dílčí výsledky obsahové analýzy, ostatní budou obsaženy v interní zprávě pro Acorus.

V kazuistické části se terapeuti u každého dítěte vyjadřovali k otázce „*Jaké negativní dopady podle Vás má na toto dítě jeho rodinná situace?*“ Zmíněné negativní dopady uvádíme formou souhrnného výčtu⁵³:

- ambivalentní pocity k oběma rodičům, konflikt loajality, narušený vztah s matkou, nedůvěra k dospělým, ztráta pocitu bezpečí a rodinného zázemí, narušený vztah se sourozenci;
- neporozumění situaci, potlačený vztek, pocity bezmoci, pocity osamocení;
- postaršení, přejímání zodpovědnosti za situaci, potřeba být „hodný“, silné vnímání potřeb druhých a přizpůsobování se jim – potlačování vlastních potřeb, potlačení dravosti, agresivity;
- rozpojení kognitivního a emočního vývoje (emoce a chování na úrovni věkově mladšího dítěte), malá schopnost seberegulace – agresivní i plačtivé výbuchy, špatný kontakt s emocemi, zvýšená dráždivost a ostražitost, potřeba zvýšené kontroly sociálních situací, oslabení sociálního chování (neumí navazovat kontakty, mluví vulgárně v nepřiléhavých situacích) naučení patologických vzorců chování (úder, kopy, zastrašování, nečekané invazivní osahávání žen), výchovné problémy ve škole, obtíže ve vrstevnickém kolektivu (oběti šikany a/nebo používající nepřiměřené síly a hrubosti v interakci s dětmi);
- neidentifikace s ženskou rolí, obraz muže negativní (komplikace pro výběr partnera a riziko pro partnerský vztah), potíže s mužskou identitou;
- zdravotní komplikace na psychosomatickém podkladě.

Terapeuti v kazuistikách odpovídali na otázku: „*Říká se, že v životě nám každá těžkost něco bere, ale i dává. Dokážete již říci, v čem je podle Vás toto dítě silnější, schopnější, právě díky tomu těžkému, co zažilo?*“ U osmi dětí terapeuti uvedli konkrétní dovednosti či schopnosti, které podle nich takto získaly, u dvou žádné takové nenašli. Byly zmíněny např. charakteristiky naznačující zralejší chování či uvažování vzhledem k věku (dospělejší hodnocení situace), dále pak odpovědnost, přizpůsobivost, pocit vlastní síly a kompetence, sociální zdatnost, schopnost přežít to, co by ostatní děti těžko zvládaly, rychlejší rozvoj kognitivních funkcí, dovednost rozpoznat své potřeby a říci si o pomoc.

Vedle individuální („mapovací“, diagnostické, terapeutické) práce s dětmi v Locice jsou nebo byly ve všech rodinách poskytovány další služby Acorusu. V pěti z devíti rodin (dvě děti jsou sourozenci, proto devět, nikoliv deset rodin) matka využívá pobyt v azylovém domě Acorusu. Dalšími nejvyužívanějšími službami jsou sociální/sociálně-právní poradenství a konzultace rodiče s psychologem dítěte. Dvě matky se v Locice účastní skupiny pro matky na podporu jejich rodičovských kompetencí, jedna matka docházela do poradny Acorusu na terapii. Dále bylo

⁵² Vybrané výstupy z rozhovorů terapeutů s dětmi uvádíme v příloze.

⁵³ Jedná se o celkový výčet za všechny sledované případy, tzn., u žádného z dětí nebyly identifikovány všechny zmíněné dopady.

terapeuty jedenkrát zmíněno právní poradenství; videotrénink interakcí (VTI) pro matku a dítě, případová konference za účasti otce a u téhož otce jeho účast ve skupině pro muže i individuálně poradenská práce sociálního pracovníka Lociky s ním; jedenkrát bylo na přání matky uspořádáno facilitačně laděné setkání obou rodičů nad tématy dítěte.

V Locice je cílem práce s dětmi a jejich rodiči podpořit zdravý vývoj dětí. V odpovědích na otázku „*Jaké jsou cíle Vaší (terapeutické) práce s tímto dítětem?*“ byly zaznamenány konkrétní cíle, jejichž stručný výčet zde uvádíme.

U dětí je cílem posílit, podpořit:

- sebeúctu a sebepojetí,
- kontakt s emocemi,
- ventilaci vzteku,
- porozumění rodinné situaci a odvinění dítěte, zorientování se ve vlastních ambivalencích zatížených emocích a pocitech,
- stabilitu dítěte, zpracování traumatu, obnovu pocitu bezpečí a seberegulace, snížení depresivity (s výhledem možnosti omezit léky do budoucna),
- srovnání emočního a kalendářního věku,
- dovednost definovat a strážit své hranice,
- uvědomování si svých potřeb, posilování schopnosti vyjádřit tyto potřeby a zajistit si jejich naplnění (např. umět si říci ve škole učitelce, co potřebuje ke splnění úkolu, umět říci matce/otci, co se mi nelíbí),
- dovednost projevat zraleji (adekvátně věku) své potřeby a prožívání, artikulovat je pro ostatní srozumitelně bez nutnosti používat násilí a manipulaci,
- míru důvěry ve vztazích,
- schopnost vztahovat se a ve vztahu se včas bezpečně otevřít a odevzdat,
- sociabilitu tak, aby si dítě získalo zdroje a opory jak mezi vrstevníky, tak např. u učitelů,
- posílení a ozdravění vztahu s matkou,
- navázání bezpečného kontaktu s otcem.

U rodičů konzultace s terapeuty směřují:

- ke stabilizaci rodinného systému / rodinné situace,
- k posílení dětské role jeho dítěte (tzn., aby dítě v rodině/ve vztahu s rodičem mohlo být skutečným dítětem, a ne malým dospělým),
- k reálnějšímu pohledu na dítě, k podpoře vztahu na úkor výkonu.

V odpovědi na otázku „*Co se Vám ve Vaší práci s tímto dítětem daří?*“ se nejčastěji objevovalo navázat s ním kontakt/terapeutický vztah, popřípadě ještě rozvedena jeho kvalita – „*Navázali jsme relativně kvalitní kontakt, postupně navazujeme vztah, charakteristický relativním bezpečím.*“ / „*Navázali jsme kvalitní terapeutický vztah, který je pro dívku podporou.*“ / „*Navázali*

jsme hezký vztah, charakteristický důvěrou, bezpečím... daří se nám oslovovat témata důvěrnější, kde zažívám velkou míru otevřenosti.“ / „Máme 4 setkání – jsem ráda, že se podařilo/daří navazovat vztah, že se mnou dívka mluví, že vyjadřuje potřebu dále docházet. Že si chce odnášet symbolické předměty z Lociky...“. V terapeutické práci s dětmi byly zaznamenány tyto úspěchy: byla navázána důvěra, dítě spolupracuje – chápe, k čemu Locika slouží a jaká je role terapeuta vůči němu, dokáže využívat nabízeného projektivního materiálu; dítě má možnost v bezpečném prostředí ventilovat své potřeby, problémy, nahromaděnou tenzi; společně s ním se dítě daří motivovat a směřovat tam, kam ono právě potřebuje vykročit; daří se dítě držet v hranicích laskavě, ale pevně – na to reaguje zklidněním a určitým uvolněním se; daří se práce na zpracování traumatu, na vzteku, na obnovení pocitu bezpečí; obnovení důvěry v matku, práce na obnovení či na posílení zdravé části vztahu s matkou. V mapovací, diagnostické práci s dítětem, u něhož nebyla sledována indikace pro terapeutickou práci, se povedlo navázat s ním kontakt, zjišťovat potřebné informace a dítě ví, že se na Lociku může obrátit, bude-li potřebovat. Při práci s rodiči se vedle navázání kontaktu a důvěry podařilo jít za matčino původní očekávání od společné práce a mluvit neutrálně o tom, co dítě skutečně trápí (rozchod rodičů, noví sourozenci, pocit opuštěnosti ze strany obou rodičů apod.); pracovat s matkou na zvládnání posttraumatických reakcí dítěte; zvýšit citlivost matky k potřebám dítěte.

V odpovědi na otázku „*Co se Vám naopak při Vaší práci s tímto dítětem nedaří a proč?*“ jedna terapeutka v obou svých kazuistikách uvedla: „*Není nic, co se nám nedaří. Vše má svůj čas a to, jak „to“ (spolupráce) je, má svůj smysl. Tj. jako takové je to dobré.*“ Jiná terapeutka ve své kazuistice napsala: „*Vnímám to tak, že jsme natolik na začátku, že mám spíš radost, že se dívka navázala. Nedaří se mi jí vidat zatím pravidelně 1x týdně, ale činíme kroky pro to, aby to bylo možné.*“ U jednoho dítěte je proces dítěte ztížen vážným zdravotním stavem matky – „*Vyjadřování potřeb vůči rodičům je v tuto chvíli blokováno obavou z matčiny nemoci (její stav se přechodně zhoršil)*“. V kazuistikách tří ze čtyř chlapců bylo jejich terapeuty zmíněno, že se nedaří budování mužské identity – mezi důvody, proč tomu tak je, se objevovalo, že chlapcům v životě chybí pozitivní mužské vzory (v jednom případě je otec ve vězení a syn z něho má strach) a Locika postrádá terapeuta-muže. Pokud jde o práci s rodiči, v jednom případě bylo zmíněno, že se nedaří zprostředkovat matce náhled, že somatické reakce dětí mají jiný zdroj, než se domnívá. V dalším případě se Locice nepodařilo navázat spolupráci s otcem. V jiné kauze se zatím nepodařilo pomoci matce získat náhled na možné emočně zneužívající vzorce chování ve svém vztahu k dítěti. Z důvodů, které brání kýžnému pokroku v terapeutické práci a ještě nebyly zmíněny, jde především o nedostatek času na změnu kvůli nepravidelné docházce.

Kazuistická část šetření byla zakončena otázkou „*Co byste si Vy osobně pro toto dítě přál/a?*“. Odpovědi terapeutů uvádíme v souhrnném výčtu:

- Možnost přerámovávat příběh toho, co se vlastně v rodině stalo, kde by byl menší akcent na patologii a roli oběti, a více možná akcentovat resilienci.⁵⁴
- Výrazně klidnější, konstruktivnější a racionální interakci rodičů, ze které by vzešly jasné a stabilní výchovné strategie, dohoda o styku obou s dítětem, apod. To bude mít přímý kladný dopad na kvalitu jeho života.
- Aby dítě nemuselo prožívat úzkost z hrozící smrti matky a mělo prostor pro sebe.
- Stabilizaci rodinného zázemí – vlastní bydlení.

⁵⁴ nezdolnost, odolnost, houževnatost, nezlomnost

- Stabilizaci matky, tedy i její větší dostupnost pro dítě. Pak věřím, že se více nastartují uzdravné mechanismy a terapeutický proces bude mít vyšší šanci na úspěch.
- Snížení míry depresivity, posílení zdrojů atp.
- Aby situace v rodině zůstala stabilizována.
- Aby si dítě mohlo upevnit vztah se sourozenci ...
- Přijetí dítěte jako holčičky ze strany některých členů rodiny, získání pocitu bezpečí i v ženské roli. Samotný posilující čas s otcem, možnost dobře se identifikovat s matkou – neodsuzování otcem a jeho rodinou - sjednotit „rodinný příběh“ a domluvit jasná pravidla.
- Méně úzkostnou maminku.
- Aby dítě mohlo volně bez pocitů viny přecházet od otce k matce a zase zpět.
- Hezký čas o samotě s tátou i mámou.
- Moci prožívat dětství bez neustálých lékařských vyšetření, psychologických posudků a konzultací atp.
- Méně manipulující babičku – aby babička získala v rodinném systému roli, která jí přísluší a přestala dominantně ovlivňovat životy svých blízkých.
- Moci prožívat dětství bez starostí o rodiče.
- Nového perspektivního partnera matky.
- Bezpečný kontakt s tátou i po propuštění z vězení.
- Nalezení dobré mužské identity, kdy síla chrání.
- Pravidelnou terapii pro matku.
- Korektivní zážitky zdravých mužsko-ženských vztahů.
- Dobré sociální zázemí, zázemí v kroužku, partě.

SHRnutí

Předložená monografie shrnuje poznatky z výzkumu, který probíhal v rámci projektu Tři pilíře bezpečí, jehož nositelem byl Acorus, z.ú. Cílem projektu je vybudovat inovativní systém práce s celou rodinou ohroženou domácím násilím, který bude chránit zájem dítěte, poskytovat ohroženým dětem a jejich rodinám komplexní a citlivou pomoc a přispěje tak ke snížení výskytu domácího násilí. Principem je oddělená práce s původcem domácího násilí, osobou ohroženou a dítětem jako svědkem domácího násilí (tři pilíře). Tyto tři pilíře vytvoří pro dítě bezpečný most v bouři rozchodu rodičů v důsledku domácího násilí. Pro dosažení těchto cílů bylo otevřeno v Praze centrum Locika poskytující komplexní pomoc dětem ohroženým domácím násilím.

Partnerem projektu, zodpovědným za samotný výzkum jako jedné z aktivit projektu, byl Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. Objektem výzkumu byla klientela služeb Acorusu, jedná se tedy o vybrané služby jedné pomáhající organizace se sídlem v Praze. Jeho výsledky není proto v žádném případě možné zobecňovat. Cílem výzkumu bylo jednak systematicky zmapovat klientelu pobytových služeb Acorusu, jednak pomocí kvalitativních metod poskytnout podklady pro komplexní posouzení vlivu domácího násilí na psychosociální vývoj dítěte.

Výzkum byl založen na několika aktivitách. V první řadě se jednalo o získání dat ze spisové dokumentace klientek, které v období 2002 až 2014 využily některou ze dvou pobytových služeb Acorusu (tedy krizovou pomoc nebo pobyt v azylovém domě). Velikost datového souboru je omezena jednak počtem klientek, které dané služby využily, což je dáno zejména kapacitou daných služeb, jednak úplností spisové dokumentace. Podobným způsobem byly získány i údaje o dětech, které spolu s matkami čerpaly výše zmíněné služby. Získaná data byla analyzována standardními statistickými metodami a jejich výsledky jsou prezentovány v první části publikace.

Klientky, které čerpaly uvedené služby, byly nejčastěji ve věku 25 až 39 let, v průměru jim bylo 35 let. Oproti běžné populaci bylo mezi nimi méně vysokošolaček. Podle rozhovorů s pracovníky Acorusu není z tohoto údaje možné usuzovat, že se domácí násilí vysokošolaček netýká. Praxe naopak ukazuje, že výše vzdělání nehraje v míře incidence domácího násilí významnou roli. Vzdělanější ženy mající vyšší sociální status spojený s vyšším sociálním a ekonomickým kapitálem jsou však méně často nuceny vyhledat náhradní ubytování v sociálních službách, a jsou proto spíše klientkami odborného poradenství (ambulance).

Z hlediska rodinného stavu byla polovina klientek vdaná, každá třetí byla svobodná. S tím souvisí to, že násilnou osobou byl v polovině případů manžel, ve druhé polovině druh. Z výzkumu dále vyplývá, že potřebu vyhledat některou z ubytovacích služeb mají ženy, které jsou finančně závislé na partnerovi. Polovina klientek tak byla na mateřské nebo rodičovské dovolené, zaměstnanou nebo samostatně výdělečně činnou byla pouze každá čtvrtá z nich. V naprosté většině měly klientky alespoň jedno nezletilé dítě, nejčastěji měly jedno nebo dvě děti. Dětem, které přišly spolu matkou na pobytovou službu, byly nejčastěji 3 roky, průměrný věk byl 6 let. Dle spisové dokumentace byly téměř všechny tyto děti přímými svědky domácího násilí, přibližně každé druhé dítě pak bylo samo terčem útoků násilné osoby (tj. svého otce nebo partnera matky).

Podobně jako klientky měli jejich partneři méně často vysokoškolské vzdělání, naopak každý čtvrtý měl (ne)dokončené základní vzdělání. Třetina násilných osob byla v době příchodu klientky do Acorusu nezaměstnaná. Výzkum ukázal, že v rodinách klientek mělo domácí násilí velmi komplexní a závažný charakter, neboť klientky zažívaly nejčastěji fyzické, psychické, sociální i ekonomické násilí. Pobytovou službu a odbornou pomoc většinou vyhledaly v okamžiku, kdy bylo domácí násilí již téměř na denním pořádku. Jak konstatovali pracovníci Acorusu, brutalita útoků se

v posledních letech zvyšuje, výzkum také ukázal, že se zvyšuje i jejich frekvence. Dle informací ve spisech vyhledala každá druhá klientka v souvislosti s napadením partnerem lékařskou pomoc, každá čtvrtá z nich pak byla dokonce hospitalizována.

Domácí násilí probíhá většinou v určitých cyklech, kdy po útoku přichází období klidu, „líbánek“. Z tohoto důvodu ohrožené osoby nevyhledávají odbornou pomoc ihned, ale zpravidla po nějakém čase, když se útoky či jiné projevy násilí opakují či vyhrocují. Polovina klientek ve výzkumném souboru vyhledala odbornou pomoc do tří let od prvních projevů domácího násilí, jak však z logiky vyplývá, stejný podíl byl domácímu násilí vystaven poměrně delší dobu. Posledním impulsem, který vede k tomu, že žena-oběť domácího násilí vyhledá odborné služby, bývá obzvláště brutální útok nebo podnět týkající se dětí. Klientka například vyhodnotí situaci už natolik nebezpečnou, že může ohrožovat i děti. Silným impulsem bývá i to, když děti začnou přebírat násilné vzorce agresora a být vůči ní agresivní nebo jeho chování považovat za normální.

Prvním místem, kam se klientky obrátily o pomoc, byly nejčastěji azylové domy, orgán sociálně-právní ochrany dětí, policie či linka důvěry. Zaměříme-li se na bezprostřední okolnosti násilného incidentu, pak měla zkušenost s přítomností policie každá druhá klientka. Dle údajů ve spisové dokumentaci policie nejčastěji sepsala hlášení, k vykazání násilné osoby dle zákonných předpisů došlo přibližně v každém čtvrtém případě, kdy byla přivolána policie.

Prvotním cílem při vyhledání pobytové služby je pro všechny klientky bez výjimky získání pocitu bezpečí a bezpečného bydlení. Klientky se tak chtějí v první řadě ukrýt před násilnou osobou, získat čas a klid rozmyslet si další kroky. Přicházejí-li s dětmi, je často silným motivem pro vyhledání pomoci zajištění bezpečí zejména pro ně. Mezi důležitá zjištění výzkumu však patří mimo jiné i to, že po odchodu z pobytových služeb Acorusu se klientky potýkají dál s problémem bydlení. Obecně zde chybí chráněné či podporované bydlení, a to nejen pro ženy a matky, které zažily domácí násilí.

Na děti jako svědky či přímo oběti domácího násilí se zaměřila druhá část výzkumu. Tato část se opírá o hloubkové rozhovory a diskusní skupiny s pracovníky Acorusu, hlavním zdrojem informací však byly hloubkové rozhovory s mladými lidmi, kteří jako děti byli svědky domácího násilí. Jejich cílem bylo zjistit, jak vypadá domácí násilí z pohledu dětí, co děti v takové situaci nejvíce potřebují od odborníků a svého okolí a jaké dopady má domácí násilí na jejich život. V určité paralele byly provedeny i rozhovory s aktuálními dětskými klienty centra Locika, kteří byli nebo stále ještě jsou svědky domácího násilí. S ohledem na děti byly rozhovory vedeny jejich terapeuty podle připraveného scénáře a doplněny jimi zpracovávanou anonymizovanou kazuistikou částí.

S účastí v našem výzkumu formou hloubkových rozhovorů s mladými lidmi, kteří jako děti ve svých rodinách zažili domácí násilí, souhlasilo osm respondentů ve věku cca 15–30 let. Jednalo se o děti klientek služeb Acorusu. Polovina z respondentů byla svědkem domácího násilí pouze v útlém věku – když s nimi matka od otce odešla, bylo jim tři až pět let. Druhá polovina byla vystavena domácímu násilí do vyššího věku, tři respondenti do 11–15 let, jedna respondentka téměř až do dospělosti. Ve dvou rodinách se násilné chování otce objevilo poté, co začal zneužívat nelegální drogy. Ve většině ostatních rodin bylo přítomno nadužívání alkoholu otcem, které jeho chování ovlivňovalo. Ve více rodinách fungoval model, kdy matka chodila do zaměstnání, živila rodinu a otec se na jejím finančním zabezpečení nepodílel. Měl problém najít či udržet si práci, byl nezaměstnaný, případně se staral o malé děti v rodině, přičemž matkou vydělané peníze utrácel za alkohol či drogy.

Určité psychické následky rodinné situace si životem nesou všichni respondenti i jejich sourozenci. V dětství a pubertě se většina respondentů potýkala s nedostatkem sebedůvěry, se

svou uzavřeností, stydlivostí, nedůvěřivostí, straněním se vrstevníků a s tím souvisejícími potížemi ve školním kolektivu. Čtyři respondenti mají zkušenost i s jinou formou násilí vůči sobě – ve dvou případech šlo o šikanu spolužáky, dvě dívky se setkaly s násilím ze strany partnera. Tři dívky zmínily sebevražedné myšlenky či pokusy ve své minulosti. Dvě dívky zažily období experimentování s tvrdými drogami, jedna nadužívání psychofarmak.

Ti, kteří byli v době, kdy doma docházelo k násilí mezi rodiči, velmi malí, na to mají jen útržkovité vzpomínky – některé sami vytěsnili, neboť je nechtěli. O tom, co se doma dělo, tedy mají jen informace, které jim zprostředkovala matka. Na to, co nevědí, se neradi doptávají, a to ani ti, kteří byli starší a vzpomínek mají více. Jednak si negativní události z tohoto období jen neradi připomínají a jednak se snaží matku chránit. U některých byla patrná jistá ambivalence – chtěli by znát skutečnost, ale současně také nechtějí.

V době, kdy probíhalo domácí násilí či po odchodu od násilného partnera, ve většině rodin našich respondentů matka neměla mezi příbuznými nikoho, o koho by se opřela. V okamžicích nejprudších konfliktů a násilí mezi rodiči mladší sourozenci hledali oporu a bezpečí zpravidla u svých starších sourozenců. Starší sourozenci, chránící mladší, a jedináčci v takových chvílích oporu neměli. Někteří respondenti se se svým trápením ohledně toho, co se doma děje, mohli svěřit nejbližším kamarádům. Ne všichni však tenkrát kamarády mít směli a ne všichni je mít uměli. Pokud o tom, co doma zažívají, vůbec měl nějaké povědomí někdo z učitelů, zpravidla šlo o jednoho či maximálně dva, s nimiž měli nějakým způsobem nadstandardní vztah. Ani dnes o tom, za jakých podmínek vyrůstali a dospívali, naši respondenti běžně nemluví. V jejich okolí o tom ví jen doslova pár nejbližších přátel, k nimž mají nejvyšší důvěru. Mezi důvody patří stud, pocity trapnosti za to, co se doma dělo, a vlastní zranitelnost. Ti, kteří vyrůstali v atmosféře násilí v rodině do školního a vyššího věku si dlouho neuvědomovali, že to, co se doma děje, není v pořádku. Uvědomění si nepatřičnosti urychlovala přítomnost fyzického násilí vůči matce, sourozencům či respondentovi samotnému. Nicméně věk, v němž toto uvědomění nastalo, se různí (u někoho okolo osmého roku, u někoho teprve téměř v dospělosti). Roli patrně hraje mj. to, do jaké míry má dítě kontakt s vrstevníky, a tudíž možnost srovnávat. Strategie, jak násilí v rodině přežít a přečkat, které si osvojili, většinou zahrnovaly únikové mechanismy: snažit se uniknout – vypnout – nevnímat – neposlouchat a nevidět, co se děje – necítit (tzn. odejít pryč, pobývat co nejméně doma a když to není možné, pustit si hudbu, sledovat filmy, unikat do svého vlastního světa a snění, odpojit se od nepříjemných emocí a jejich prožívání, co nejméně cítit a rozrušovat se, co nejvíce ignorovat). Někteřým pomáhalo svěřovat se sourozenci, nejlepšímu kamarádovi, někteří naopak měli potřebu svá trápení nesdílet a spoléhat se výhradně na sebe.

V azylovém domě Acorusu spolu s matkou pobývali čtyři z našich respondentů, z toho tři ve věku tří až pěti let. Acorus se u nich těší pověsti zařízení, které jejich matkám pomohlo, kde se zotavily a odrazily ode dna. Někteří zmiňovali, že přechodem do azylového domu i pro ně skončilo psychicky nejnáročnější období, poté se jejich život začal zlepšovat (podobně se vyjadřovali i ti, kteří byli z rodiny umístěni do ústavní péče). Jejich vzpomínky na pobyt v azylovém domě jsou převážně pozitivní – oceňovali společnost dětí, kvalitu místního společenství („jako rodina“), dostupnost podpory a pomoci v případě potřeby, vstřícnost personálu, zábavu a rozptýlení dětí volnou hrou s ostatními nebo organizovanými programy, ať už jednorázovými (divadelní představení, pečení buřtů atd.) či pravidelnými (kroužky). V rozvoji zájmů, kterým se zde začali věnovat, někteří pokračují dodnes (např. hra na hudební nástroj, výtvarné aktivity). Někteří spontánně uváděli jména pracovníků azylového domu, které měli rádi nebo k nim měli z nějakého důvodu blízko. Negativnější postoje vyjadřovala dívka, která v azylovém domě postrádala soukromí a drobné jistoty, na které byla zvyklá, pobídky dospělých ke společným hrám s dětmi jí jako stydlivému dítěti velice vadily a při hovorech pracovníků s matkou, které probíhaly za zavřenými

dveřmi, se, přestože tehdy byla teprve čtyřletá, cítila být ostrčená od řešení problémů dospělých, do nichž předtím byla rodiči vtažena.

Výpovědi respondentů potvrzují negativní dopady domácího násilí na vztahy v rodině – nejen na vztahy mezi rodiči, ale mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci navzájem. Nesouhlas s chováním otce, nejen ve smyslu násilného jednání vůči členům rodiny, ale také s jeho projevy nezodpovědnosti a zejména pocíťovaným nezájmem o ně samotné (např. i nehrazení výživného), zazníval téměř ve všech v rozhovorech. Selhání otců jsou pro jejich děti palčivá, nepochopitelná. Většina respondentů dnes se svými otci není v kontaktu. Nezájem či odmítání otce však neznamená skutečnou lhostejnost vůči němu nebo snad vyrovnanost s minulostí a současným stavem věcí ve vzájemných vztazích. Téma otce je u všech spojeno se silnými emocemi. Ve výpovědích většiny respondentů – tedy i těch, kteří dnes kontakt s otcem odmítají a vyjadřují nezájem o něj – je totiž stále patrna či skryta určitá nenaplnitelná touha po jeho zájmu, pozornosti (tj. potvrzení, že jeho dítě je pro něj důležité, přijímá jej jaké je, váží si ho a má ho rád) a zejména po jeho sebereflexi (uvědomění si a uznání chyb, kterých se dopustil) a změně (jeho problémového životního stylu a chování). Nechtít být s otcem v kontaktu jim za dané situace (otec jim nevěnuje zájem, cit a respekt, jak by potřebovali, nemá náhled na své minulé chování a nečiní žádné změny ve svém problémovém životním stylu) v životě přináší více klidu, než kdyby o něj usilovali nebo s otcem v kontaktu byli.

Každá náročná zkušenost člověku něco bere, ale i dává, něco jej pro život učí. Někteří respondenti uváděli, že rodinná situace je připravila o dětství. Mnozí přinejmenším po určité období neměli možnost být bezstarostným dítětem, které vyrůstá v klidném, bezpečném zázemí, cítí oporu rodičů, může prožívat zážitky, které k dětství patří, rozvíjet své zájmy a realizovat se (např. možnost sportovat a vyhrávat). Byli postaršeni v malé dospělé, přejímali zodpovědnosti, které k danému věku nenáleží, často byli povýšeni do partnerství s matkou či se jejich role obracely, to když jí poskytovali podporu a ochranu. Kdyby neprožívali tak odlišné dětství, jejich život by byl jednodušší, nemuseli by stále tak bojovat s dopady, které na ně rodinná situace měla a má. Zmiňovali nejistotu, nervozitu v kontaktu a v komunikaci s lidmi a potíže ve vztazích. Více či méně jim je komplikuje stydlivost, uzavřenost, nedůvěra, snížené sebevědomí a sebeúcta, emotivnost, absence zdravých vzorů v rodině a u některých problémy s řečí. Často se v jejich výpovědích objevovalo, že jim dodnes silně vadí křik, vyvádí je z rovnováhy. Všichni si nesou nějaké traumatické zážitky a vzpomínky. Větší spokojenost se sebou a nynějším životem vyjadřovali ti, kterým už se něco pro ně zásadního podařilo překonat nebo dosáhnout, učinili pokrok v komunikaci a kontaktu s lidmi, více se otevřeli, mají okolo sebe několik lidí, s nimiž se cítí dobře a o které se aspoň trochu mohou opřít. Jejich život se určitým způsobem stabilizoval, mají jisté povědomí o vlastní síle, hranicích, jejich sebevědomí a sebeúcta o něco povyroستly. Dodává jim to naději, která koexistuje s jejich pochybnostmi, hlubokými strachy a úzkostmi. Časté jsou obavy z partnerského života a zvládnutí selhání v rodičovské roli – mají strach, aby neopakovali chyby rodičů, postrádají pozitivní vzory. Když respondenti měli uvést dovednosti, které díky tomu, co prožili, získali, nejčastěji zaznívaly životaschopnost, odolnost, bojovnost, smysl pro zodpovědnost, praktické dovednosti (jako např. postarat se o domácnost, o děti, postavit se k práci), samostatnost, vědomí toho, na čem v životě skutečně záleží, vnímavost, citlivost a schopnost empatie – možnost čerpat ze svých zážitků a zužitkovat je tak, že mohou porozumět a pomoci druhým. Od jedné z respondentek zaznělo, že na základě svých zkušeností dospěla k tomu, že jediný způsob, jak se člověk může vyrovnat s těžkostmi v životě, je vyrůst na nich. Jinak ho zlomí. Pokud je přijme jako dar a najde v nich pro sebe „to dobré“, stane se silnějším a dá tomu hroznému, co ho potkalo, smysl.

Výzkum ukázal, že pohledy dotazovaných mladých lidí, kteří vyrůstali v rodinách, kde docházelo k domácímu násilí, jsou v souladu s vnímáním, zkušenostmi a představami terapeutů a

ostatních odborných pracovníků služeb Acorusu o jejich prožívání, potřebách a dopadech, které na ně jejich rodinná situace má. Rovněž potvrdil potřebu dostupnosti adekvátní terapeutické péče o děti se zkušeností svědectví domácího násilí se zaměřením na posílení sebeúcty, vnitřních zdrojů a stability dítěte, ventilaci emocí, zpracování traumatu, obnovu pocitu bezpečí a seberegulace, porozumění rodinné situaci, zorientování se ve vlastních emocích a pocitech zatížených ambivalencí, odvinění (dítěte), uvědomování si svých potřeb a posilování schopností je adekvátně (bez násilí a manipulace) vyjadřovat a naplňovat, posilování důvěry ve vztazích, posílení a ozdravení vztahu s matkou a navázání bezpečného kontaktu s otcem tam, kde je to možné, a tam, kde to možné není, na zpracování témat spojených s otcem atd. Důraz Lociky na práci s celým rodinným systémem dítěte a pokud možno s oběma rodiči dítěte, se zaměřením na podporu jeho stability a rozvoj rodičovských kompetencí, ale také připravované individuální práce s otci v rámci restorativních programů, se ve světle poznatků z rozhovorů jeví jako opodstatněný. Potřebnost dostupnosti včasné terapeutické péče o děti se zkušeností s domácím násilím v rodině podporuje i fakt, že přestože všichni respondenti hovořili o problémech, které pociťují jako dopady toho, čemu byli jako děti vystaveni, a trápí je obavy z opakování vzorců chování rodičů, podporu terapeuta by dnes většina z nich nevyhledala (kromě tří respondentek, které už v takové péči byly nebo jsou). Dle jejich slov jim v tom brání jejich uzavřenost, nechť o tom, co se dělo, s někým mluvit a připomínat si to, či hrdost, která jim nedovolí říci si o pomoc.

Jedním z cílů výzkumu bylo zjistit, co potřebují děti, které mají zkušenost s domácím násilím, od profesionálů, kteří jim chtějí pomoci. Rady obsažené ve výpovědích jednotlivých respondentů jsme shrnuli do těchto doporučení:

1. Buďte na nás milí...
2. Přijímejte nás takové, jaké jsme, a mějte nás rádi...
3. Buďte v kontaktu s námi lidštití a autentičtí...
4. Dejte nám najevo, že to, co říkáme, chcete slyšet...
5. Dejte nám bezpečí a jistotu, že s Vámi můžeme mluvit o tom, o čem s nikým jiným mluvit nemůžeme, a že se Vám můžeme ozvat, kdykoliv to budeme potřebovat...
6. Dopřejte nám čas – po tom, co se stalo, máme problém lidem věřit a dovolit, aby se k nám někdo přiblížil. Může nám dlouho trvat, než to dovolíme Vám. A může se stát, že Vám důvěřovat nezačneme a nikdy se Vám neotevřeme.
7. Zacházejte s tím, co se od nás dozvíte, citlivě. Někdy se Vám nechceme svěřit, protože se bojíme, kdo všechno by se to od Vás dozvěděl a jaké by to mělo následky pro nás a naši rodinu.
8. I když se Vám nelíbí, co (nám) naši rodiče dělají, chovejte se k nim zdvořile a s respektem – nemůžeme Vám důvěřovat, když vidíme, že na nás jste milí a s nimi zacházíte s respektem...
9. Mějte na vědomí, jak důležité pro nás je, abychom věděly, co přesně se doma děje nebo stalo, a nemusely jsme si vytvářet domněnky, které mohou vést k hlubokým nedorozuměním...
10. Tím, co jsme doma zažily, jsme byly postaršeny, jednejte a mluvte s námi podle toho...
11. Dodávejte nám sebevědomí, protože to naše je každý den srážené...
12. Nenálepkujte nás diagnózami, nepodporujte ještě více náš vlastní pocit, že jsme jiné, horší než ostatní...
13. Nenasazujte nám předčasně nebo zbytečně psychofarmaka... Je těžké na sobě pracovat, když se kvůli jejich vedlejším účinkům se sebou nedokážeme spojit. A je těžké si jich nebrat víc a

víc, když nevíme kudy kam..., a propadat se tak hlouběji a hlouběji, odkud už třeba ani není cesty ven...

14. Pomozte nám naši situaci ustát, třeba s námi i vymyslete nějaký konkrétní plán... jen se vypovídat leckdy prostě nestačí...
15. Snažte se odvrátit naši pozornost od problémů doma, aby nás úplně nepohltily a nepřestaly jsme žít svůj život... Hledejte s námi, co nás baví, v čem můžeme být dobří a podporujte nás, abychom se v tom rozvíjely...
16. Dávejte nám hranice i svobodu...
17. Nekřičte na nás – křik nesnášíme, vyvádí nás z míry a vzbuzuje v nás nepříjemné vzpomínky...
18. Nelitujte nás, nadměrný soucit je nám nepříjemný, cítíme se pak ještě hůř... Nedělejte z nás oběti...
19. Učte nás zacházet se svými životy a samostatnosti...
20. Zprostředkujte nám příběhy a vzory těch, kteří prošli podobnou zkušeností jako my, a umožněte nám s nimi kontakt... v pubertě si od nich necháme spíše pomoci než od Vás...
21. Rodičům, kteří jsou pohlčení vzájemnými konflikty, důrazně vysvětlete, že jestli budou pokračovat v tom, jak se chovají, tak nás zničí...
22. Máme v sobě spoustu strachů i z vlastních selhání. Někdy od Vás potřebujeme slyšet povzbuzení: *„Vím, že teď je to zlé, ale neboj, bude to dobré. Jenom se nesmíš vzdát. Prostě vydrž a boj.“*

ZDROJE

Acorus – spisová dokumentace klientek, rozhovory s pracovníky, diskusní skupiny.

Acorus www.acorus.cz.

Centrum sociálních služeb Praha. <http://www.csspraha.cz/25801n-domaci-nasili-aktualne>.

Český statistický úřad.

<https://www.czso.cz/documents/10180/20541951/32018014a01.pdf/895ef3fe-cfc3-40ec-bc09-7f7d45e90c07?version=1.0>

Intervenční centrum Praha. <http://www.intervencnicentrum.cz/System%20ochrany%20web.pdf>

Les enfants exposés aux violences au sein du couple, quelles recommandations pour les pouvoirs publics?; UNICEF Behind closed doors. Dostupné online na <http://www.doc88.com/p-854247136279.html>.

Levine, P. A., Frederick, A., 2011. Probouzení tygra – léčení traumatu. Maitrea. ISBN 978-80-87249-21-5.

Macková, K. 2006. Občanské sdružení Acorus (monografická studie domácího násilí). Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra sociální práce a sociální politiky.

Marvánová-Vargová, B., Pokorná, D., Toufarová, M., 2008. Partnerské násilí. Linde. ISBN 978-80-86131-76-4

Metodické doporučení č. 3/2010 k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech domácího násilí. Dostupné na http://www.mpsv.cz/files/clanky/9466/metodika_3.pdf

Metodický pokyn ministerstva zdravotnictví pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím (věštník MZ ČR 2008/6.

Dostupné na: http://www.mzcr.cz/Legislativa/dokumenty/vestnik_3613_1774_11.html

Pikálková (ed.). 2004. Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině. Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN 80-7330-054-0.

Pikálková, S., Podaná, Z., Buriánek, J., 2015. Ženy jako oběti partnerského násilí. Sociologická perspektiva. SLON. ISBN 978-80-7419-189-3.

Policie ČR. <http://www.policie.cz/clanek/zverejnene-informace-2016-domaci-nasili.aspx> .

Richards, K., 2011. Children's exposure to domestic violence in Australia. Trends and issues in crime and criminal justice No.419. Dostupné online na: <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/401-420/tandi419.html>.

Rosa – centrum pro týrané ženy. <http://rosa-os.cz/tretina-seniorek-mela-v-zivote-zkusenost-s-nasilim>

Wűnschová, P., 2009. Děti a domácí násilí. In: Bednářová, Z., Macková, K., Wűnschová, P., & Bláhová, K. Domáci násilí - zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám. Acorus, o.s. ISBN 978-80-254-5422-0.

Wűnschová, P., 2014. Rodina a domácí násilí. In: Matoušek, O. & Pazlarová, H. Podpora rodiny. Portál. ISBN 978-80-262-0697-2.

Wűnschová, P., 2015. Domáci násilí očima dítěte – zkušenosti práce s dětmi ohroženými domácím násilím (nepublikovaný text).

PŘÍLOHY

Dotazníky pro dítě a matku pro spisovou dokumentaci

DOTAZNÍK - dítě (za každé dítě klientky zvlášť)

1. Identifikační číslo dítěte - viz dotazník matky, otázka 11.

2. Rok narození

(není známo 33)

3. Vztah ke klientce

- 1. vlastní dítě
- 2. nevlastní dítě (dítě partnera)
- 3. v osvojení/PP
- 4. jiný (např. vnouče, neteř)
- 5. není známo

4. Bylo toto dítě svědkem násilí (slyšelo nadávky, vidělo fyzické napadení apod.)?

- Ano
- Ne
- Není známo

4a. Pokud ano, v jakém věku poprvé?

(není známo 33)

5. Bylo samo toto dítě násilnou osobou napadáno (fyzicky, slovně)?

- Ano
- Ne
- Není známo

(5a. a 6. Pouze ty, kde 5=1, jinak 7)

5a. Pokud ano, v jakém věku poprvé?

(není známo 33)

6. Mělo napadení nějaké následky?

	Ano	Ne	Není známo
a. modřiny	☐	☐	☐
b. řezné rány, škrábnutí, popáleniny	☐	☐	☐
c. zlomeniny	☐	☐	☐
d. poranění hlavy nebo mozku	☐	☐	☐
e. zlomený nos	☐	☐	☐
f. vnitřní zranění	☐	☐	☐
g. poranění v genitální oblasti	☐	☐	☐
h. jiné, jaké: <input type="text"/>	☐	☐	☐

7. Jaký byl celkový zdravotní stav dítěte při příjmu?

- 1. dobrý
- 2. spíše dobrý
- 3. spíše špatný
- 4. špatný
- 5. není známo

8. Mělo dítě při příjmu nějaké speciální potřeby?

	Ano	Ne	Není známo
a. výchovné problémy (lhaní, vzdorovitost, neposlušnost atd.)	☐	☐	☐
b. poruchy chování (agresivní komunikace, experimentování s drogami, alkoholem, suicidální pokusy, sebepoškozování apod.)	☐	☐	☐
c. chronická onemocnění, častá nemocnost, psychosomatická onemocnění	☐	☐	☐
d. symptomy posttraumatické stresové poruchy (flashbacky, disociace, zvýšená dráždivost, regresivní chování, poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, potíže s koncentrací, nepřiměřená ostražitost...)	☐	☐	☐
e. ADHD	☐	☐	☐
f. poruchy učení	☐	☐	☐
g. smyslové postižení	☐	☐	☐
h. tělesné postižení	☐	☐	☐
i. mentální postižení	☐	☐	☐
j. psychiatrické onemocnění (jiné než posttraumatická stresová porucha)	☐	☐	☐
k. jiné, jaké: <input type="text"/>	☐	☐	☐

9. Má dítě ve svém okolí osoby, které jsou pro ně zdrojem bezpečí, a je s nimi rádo (kromě matky a násilné osoby)?

- 1. ano
- 2. ne
- 3. není známo

9a. Pokud ano, kdo je to?

- 1. příbuzný (jiný než rodič)
- 2. někdo jiný
- 3. není známo

10. Trápilo něco matku ve vzájemném vztahu s dítětem při příchodu do Acorusu?

11. Probíhal během pobytu v AD kontakt dítěte s násilnou osobou?

- 1. ano, v rámci asistovaného styku
- 2. ano, v rámci asistovaného předávání
- 3. ano, bez asistence
- 4. ano s asistencí i bez asistence
- 5. ano, není známo, zda s asistencí či ne
- 6. ne, dítě nechce
- 7. ne, násilná osoba nechce
- 8. není známo

12. Jaké další instituce/organizace se podílely na řešení situace /podpoře /ochraně dítěte?

	Ano	Ne	Není známo
a. OSPOD	☐	☐	☐
b. psychiatrické pracoviště	☐	☐	☐
c. služby jiných organizací (NNO apod.), jakých? _____	☐	☐	☐

13. Pokusila se klientka získat dítě do péče předběžným opatřením?

- 1. ano, před příjmem do Acorusu
- 2. ano, během poskytování služeb Acorusu
- 3. ano, před i během pobytu v Acorusu
- 4. ano, není známo kdy
- 5. ne
- 6. není známo

13a. Pokud ano, s jakým výsledkem? Pokud bylo více PO, uveďte výsledek posledního, o němž bylo již rozhodnuto.

- 1. bylo jí vyhověno
- 2. nebylo jí vyhověno
- 3. není známo

14. Podala klientka k soudu návrh na úpravu poměrů k tomuto nezletilému dítěti?

- 1. ano, jednou
- 2. ano, vícekrát
- 3. ne
- 4. není známo

14a. Pokud ano, pak dítě bylo svěřeno.

(pokud 14=2, uveďte výsledek posledního návrhu, o němž bylo již rozhodnuto)

- 1. do výlučné péče matky
- 2. do výlučné péče otce
- 3. do střídavé /společné péče rodičů
- 4. do pěstounské péče - příbuzných
- 5. do pěstounské péče - mimo biologickou rodinu

- 6. do ústavní péče
- 7. jiné
- 8. není známo

15. Byl soudně upraven styk dítěte s otcem?

- 1. Ano
- 2. Ne
- 3. Není známo

Dokončit

DOTAZNÍK - matka

Úvodní otázky

1. Číslo klientky ve výzkumu

2. Které z těchto služeb byly klientce v Acorusu poskytnuty a v jakém pořadí?

	ano	3. Pořadí (1. - 4.)
a. krizová pomoc	☐	<input type="text"/>
b. azylový dům	☐	<input type="text"/>
c. ambulantní poradenství	☐	<input type="text"/>
d. právní poradenství obětem trestných činů	☐	<input type="text"/>

4. Kdy klientka čerpala jednotlivé služby uvedené v ot. 2?

(není známo 33, netýká se 44)

(poslední návštěva: stále čerpá tuto službu = nepřetržitý kontakt = 4.2._den= 00,4.2._mesic= 05, 4.2._rok=15)

[4.1.první návštěva /4.2.poslední návštěva]

	den	měsíc	rok	den	měsíc	rok
a. krizová pomoc	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
b. azylový dům	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
c. ambulantní poradenství	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
d. právní poradenství obětem trestných činů	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

5. Kolikrát čerpala klientka jednotlivé služby? Uveďte, prosím, počet jednotlivých pobytů na KP a v azylu, je - li jich více, a počet návštěv v ambulanci či právní poradně.

	Počet
a. krizová pomoc	<input type="text"/>
b. azylový dům	<input type="text"/>
c. ambulantní poradenství	<input type="text"/>
d. právní poradenství obětem trestných činů	<input type="text"/>

6. Jak se o Acorusu klientka dověděla?

vyberte z možností

Základní sociodemografické údaje o klientce

7. Rok narození klientky

(není známo 33)

8. Počet nezletilých (do 18 let) dětí v domácnosti

(není známo 33)

	9. Rok narození	10. V péči Acorusu	11. Číslo dítěte
a. nejstarší dítě	<input type="text"/>	☐	<input type="text"/>
b. druhé dítě	<input type="text"/>	☐	<input type="text"/>
c. třetí dítě	<input type="text"/>	☐	<input type="text"/>
d. čtvrté dítě	<input type="text"/>	☐	<input type="text"/>
e. páté dítě	<input type="text"/>	☐	<input type="text"/>
f. šesté dítě	<input type="text"/>	☐	<input type="text"/>
g. nejmladší dítě	<input type="text"/>	☐	<input type="text"/>

(otázka č.9: není známo 33, netýká se 44)

12. Kromě výše uvedených dětí žijících v domácnosti, má klientka nějaké další nezletilé děti, které žijí jinde (u druhého rodiče, u jiných příbuzných, v péstounské péči, ve ZDVOP, dětském domově či jiných zařízeních)?

- Ano
- Ne
- Není známo

13a. Typ rodiny při příchodu do Acorusu

- 1. svobodná
- 2. vdaná
- 3. rozvedená
- 4. ovdovělá
- 5. není známo

13b. Typ rodiny při odchodu z Acorusu

- 1. svobodná
- 2. vdaná
- 3. rozvedená
- 4. ovdovělá
- 5. není známo

14. Pobírala klientka při příchodu do Acorusu následující dávky?

	Ano	Ne	Není známo
a. dávky státní sociální podpory	☐	☐	☐
b. dávky nemocenského pojištění	☐	☐	☐
c. dávky v hmotné nouzi	☐	☐	☐
d. invalidní důchod	☐	☐	☐
e. starobní důchod	☐	☐	☐

15. Pobírala klientka při odchodu z Acorusu následující dávky?

	Ano	Ne	Není známo
a. dávky státní sociální podpory	☐	☐	☐
b. dávky nemocenského pojištění	☐	☐	☐
c. dávky v hmotné nouzi	☐	☐	☐
d. invalidní důchod	☐	☐	☐
e. starobní důchod	☐	☐	☐

16. Ekonomická aktivita klientky při příchodu do Acorusu

- 1. zaměstnaná,
- 2. nezaměstnaná,
- 3. na mateřské nebo rodičovské dovolené,

- 4. v domácnosti,
- 5. OSVČ,
- 6. studující,
- 7. invalidní/starobní důchodce
- 8. jiné (uvedte jaké)
- 9. není známo

17. Nejvyšší dokončené vzdělání při příchodu do Acorusu

- 1. nedokončené základní nebo základní
- 2. vyučena bez maturity nebo střední bez maturity
- 3. vyučena s maturitou
- 4. střední odborné nebo všeobecné s maturitou
- 5. vyšší odborné, pomaturitní studium
- 6. vysokoškolské - bakalářský program, magisterský program, inženýrské či jiné souvislé 4 - 6 leté studium, doktorandský program
- 7. není známo

18. Místo faktického pobytu

- 1. Praha
- 2. Středočeský kraj
- 3. jiné
- 4. není známo

19. Žila klientka v době příchodu do Acorusu s násilnou osobou ve společné domácnosti?

- 1. Ano
- 2. Ne
- 3. Není známo

20. Údaje týkající se bydlení klientky při příchodu do Acorusu

- 1. státní (obecní) byt
- 2. vlastní byt
- 3. družstevní
- 4. v nájmu (majitel)
- 5. podnájem
- 6. ubytovna
- 7. u svých rodičů / u přátel
- 8. u rodičů násilné osoby
- 9. jiné
- 10. není známo

21. Právní vztah klientky k bytu při příchodu do Acorusu

- 1. nájemkyně
- 2. společný nájemce s násilnou osobou
- 3. výhradní majitelka
- 4. spolumajitelka
- 5. bez právně upraveného vztahu k bytu
- 6. jiné
- 7. není známo

Násilí/problém, se kterým klientka přichází

22. Zakázka při příjmu do Acorusu

23. Kdy se objevily první projevy psychického násilí (nadávky, ponižování...)

(Není známo = 33, Nikdy, netýká se = 44)

a. Rok b. Měsíc

24. Kdy došlo k prvnímu fyzickému napadení?

(Není známo = 33, Nikdy, netýká se = 44)

a. Rok b. Měsíc

25. Jaké nejtěžší zranění v důsledku násilí utrpěla klientka za poslední rok?

Vybrat max. dvě možnosti

- a. modřiny
- b. řezné rány, škrábnutí, popáleniny
- c. zlomeniny
- d. poranění hlavy nebo mozku
- e. zlomený nos
- f. vnitřní zranění
- g. potrat
- h. poranění v genitální oblasti
- i. jiné, jaké:
- j. Žádné zranění neutrpěla
- k. není známo

26. Jaká byla frekvence násilí za poslední půlrok před příchodem do Acorusu?

a. Psychické vyberte z možností

b. Fyzické vyberte z možností

27. Mělo násilí tendenci se stupňovat?

	1. ano	2. ne	3. není známo	4. netýká se
a. Psychické	☐	☐	☐	☐
b. Fyzické	☐	☐	☐	☐

Charakter násilí**28. Psychické násilí**

	Ano	Ne	Není známo
a. nadávky	☐	☐	☐
b. výhrůžky fyz. násilím	☐	☐	☐
c. ponižování	☐	☐	☐
d. vydírání, manipulace	☐	☐	☐
e. jiné, jaké ? ____	☐	☐	☐

29. Fyzické násilí

	Ano	Ne	Není známo
a. strkání, kroucení rukou, tahání za vlasy	☐	☐	☐
b. facka, kousání, štípání, kopání, úder pěsti	☐	☐	☐
c. škracení, topení, dušení, pálení	☐	☐	☐
d. ohrožování nožem, pistolí	☐	☐	☐
e. házení věcí, úder předmětem	☐	☐	☐
f. ničení osobních věcí uživatele/ky, ničení společného majetku	☐	☐	☐
g. jiné, jaké ? ____	☐	☐	☐

30. Následky násilí u klientky

	Ano	Ne	Není známo
a. modřiny	☐	☐	☐
b. řezné rány, škrábnutí, popáleniny	☐	☐	☐
c. zlomeniny	☐	☐	☐
d. poranění hlavy nebo mozku	☐	☐	☐
e. zlomený nos	☐	☐	☐
f. vnitřní zranění	☐	☐	☐
g. potrat	☐	☐	☐
h. poranění v genitální oblasti	☐	☐	☐
i. jiné, jaké ? ____	☐	☐	☐

31. Sexuální násilí

	Ano	Ne	Není známo
a. vynucování sexuálního styku	☐	☐	☐
b. vynucený sexuální styk (překonaním fyzického odporu)	☐	☐	☐
c. nucení k sexuálním praktikám nepřijatelným pro uživatele/ku	☐	☐	☐
d. jiné, jaké ? ____	☐	☐	☐

32. Byla klientka obětí sociálního násilí?

Ano	Ne	Není známo
☐	☐	☐

33. Byla klientka obětí ekonomického násilí?

☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------

34. Vyhledala někdy klientka v souvislosti s napadením lékařské ošetření?

☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------

35. Existují lékařské zprávy dokumentující napadení?

☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------

36. Vynutila si zranění někdy hospitalizaci klientky? Pokud Ano, uveďte kolikrát.

Ano	Ne	Není známo
☐	☐	☐

délka ve
dnech

37. Vynutila si zranění někdy pracovní neschopnost klientky? Na jak dlouho (pokud vícekrát - nejdelší)?

Ano	Ne	Není známo
☐	☐	☐

Informace o násilné osobě

38. Násilnou osobou je

- 1. manžel
- 2. druh
- 3. otec
- 4. matka
- 5. syn
- 6. dcera
- 7. jiná osoba
- 8. není známo

39. Rok narození násilné osoby

(Není známo = 33)

40. Ekonomická aktivita násilné osoby při příchodu klientky do Acorusu

- 1. zaměstnaná
- 2. nezaměstnaná
- 3. OSVČ
- 4. invalidní nebo starobní důchodce
- 5. jiné, jaké ?
- 6. není známo

41. Nejvyšší dokončené vzdělání násilné osoby

- 1. nedokončené základní nebo základní
- 2. vyučena bez maturity nebo střední bez maturity
- 3. vyučena s maturitou
- 4. střední odborné nebo všeobecné s maturitou
- 5. vyšší odborné, pomaturitní studium
- 6. vysokoškolské - bakalářský program, magisterský program, inženýrské či jiné souvislé 4 - 6 leté studium, doktorandský program
- 7. není známo

42. Vlastní násilná osoba střelnou zbraň?

- 1. ano, legálně
- 2. ano, nelegálně
- 3. ne
- 4. není známo

43. Napadá násilná osoba i jiné lidi (kromě členů rodiny)?

- 1. ano
- 2. ne
- 3. není známo

44. Byla násilná osoba někdy odsouzena za trestný čin?

- 1. ano
- 2. ne
- 3. není známo

44a. Pokud ano, za jaký trestný čin?

- 1. násilný (násilí, pohrůžka násilím)
- 2. majetkový
- 3. jiný
- 4. není známo
- 5. netýká se

45. Užívá násilná osoba v nadměrné míře alkohol nebo drogy?

- 1. ano
- 2. ne
- 3. není známo

Údaje týkající se dosavadních pokusů o řešení

46. Předtím, než vyhledala služby Acorusu, požádala klientka o pomoc jinde?

	Ano
a. neformální pomoc - příbuzný, přítel, známý, soused	☐
b. policie	☐
c. azylový dům (jiný než Acorus)	☐
d. linka důvěry/krizové centrum	☐
e. intervenční centrum	☐
f. manželská poradna	☐
g. OSPOD	☐
h. lékař	☐
i. jiné, jaké ?	☐

47. Byla k incidentu někdy přivolána policie?

- 1. ano
- 2. ne
- 3. není známo

(Pokud 47=1, pak 48, jinak 49)

48. Jaká opatření policie přijala?

	Ano	Ne	Není známo
a. vykázání násilné osoby	☐	☐	☐
b. zapsala hlášení	☐	☐	☐
c. doporučila/poskytla informace o službách odborníků (psycholog, krizová centra...)	☐	☐	☐
d. poskytla ochranu/zadržela násilnou osobu	☐	☐	☐
e. poskytla informace o právních záležitostech	☐	☐	☐
f. policie nic neudělala	☐	☐	☐
g. udělala něco jiného, 48h. co ?	☐	☐	☐

49. Byla násilná osoba někdy vykázána policií ze společně obývaného bytu (domu) nebo žádala klientka policii o její vykázáání? kolikrát Ano Ne Není známo

50. Podala klientka trestní oznámení na násilnou osobu? kolikrát Ano Ne Není známo

51. Byla někdy násilná osoba za útoky vůči klientce

a. obviněna z přestupku Ano Ne Není známo
 b. obviněna a odsouzena k trestu odnětí svobody s podmíněčným odkladem Ano Ne Není známo
 c. obviněna a odsouzena k trestu odnětí svobody Ano Ne Není známo
 d. obviněna a zproštěna viny Ano Ne Není známo
 e. obviněna a oběť oznámení stáhla Ano Ne Není známo

52. Podala klientka nějaké návrhy k soudu? Čeho se týkaly?

	Ano, před příjmem do Acorusu	Ano, během čerpání služeb v Acorusu	Ano, není známo kdy	Ne	Není známo
a. návrh na prodloužení policejního vykázáání násilné osoby	☐	☐	☐	☐	☐
b. návrh na předběžné opatření	☐	☐	☐	☐	☐
c. návrh směřující k vyřešení vztahů spojených s bydlením	☐	☐	☐	☐	☐
d. žaloba o rozvod manželství	☐	☐	☐	☐	☐
e. návrh týkající se úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi	☐	☐	☐	☐	☐
f. jiný, jaký? <input type="text"/>	☐	☐	☐	☐	☐

Služby Acorusu

53. Naplnilo se očekávání klientky?

- 1. rozhodně ano
- 2. spíše ano
- 3. neví
- 4. spíše ne
- 5. rozhodně ne
- 6. není známo

54. Případala klientce podpora ze strany Acorusu dostatečná?

- 1. rozhodně ano
- 2. spíše ano
- 3. neví
- 4. spíše ne
- 5. rozhodně ne
- 6. není známo

55. Byla klientka spokojena s přístupem personálu v Acorusu?

- 1. velmi spokojena
- 2. spíše spokojena
- 3. neví
- 4. spíše nespokojena
- 5. velmi nespokojena
- 6. není známo

55a. Pokud nespokojena, proč

56. Jak klientce vyhovovala nabídka aktivit a programů?

- 1. byla velmi spokojena
- 2. byla spíše spokojena
- 3. neví, nemá názor
- 4. byla spíše nespokojena
- 5. byla velmi nespokojena
- 6. není známo

57. Jaké programy klientka absolvovala?

	Ano
a. terapeutická skupina	☐
b. individuální terapie	☐
c. konzultace s právníčkou	☐
d. cvičení	☐
e. výuka na PC	☐
f. angličtina	☐
g. rukodělné činnosti	☐
h. pedagogické poradenství	☐
i. keramika	☐

58. Jaké programy absolvovaly její děti?

	Ano
a. arteterapie	☐
b. scénotest	☐
c. relaxační masáže	☐
d. dětský klub	☐
e. pohybové hry	☐
f. hry pro matky s dětmi	☐
g. modelářství	☐
h. videotrénink interakcí	☐

**59. Tři pro klientku nejpřínosnější aktivity.
(výběr 3 možností)**

- a. terapeutická skupina
- b. individuální terapie
- c. konzultace s právníčkou
- d. cvičení
- e. výuka na PC

- f. angličtina
- g. rukodělné činnosti
- h. pedagogické poradenství
- i. keramika
- j. není známo

60. Tři pro klientku nejméně užitečné aktivity (výběr 3 možností)

- a. terapeutická skupina
- b. individuální terapie
- c. konzultace s právníčkou
- d. cvičení
- e. výuka na PC
- f. angličtina
- g. rukodělné činnosti
- h. pedagogické poradenství
- i. keramika
- j. není známo

61. Které programy by klientka uvítala a nebyly nabídkou?

62. Dosáhla klientka v průběhu pobytu dle svého názoru nějakých změn v oblasti:

	63. Jakých?			
		Ano	Ne	Není známo
a. zaměstnání	<input type="text"/>	☐	☐	☐
b. bydlení	<input type="text"/>	☐	☐	☐
c. finanční situace	<input type="text"/>	☐	☐	☐
d. vztahu k dětem	<input type="text"/>	☐	☐	☐
e. týkající se manželství, partnerského vztahu	<input type="text"/>	☐	☐	☐
f. týkající se klientky osobně	<input type="text"/>	☐	☐	☐
g. jiné	<input type="text"/>	☐	☐	☐

64. Dosáhla podle názoru klientky dítě/děti v průběhu pobytu nějakých změn v oblasti:

	65. Jakých?			
		Ano	Ne	Není známo
a. chování	<input type="text"/>	☐	☐	☐
b. prožívání	<input type="text"/>	☐	☐	☐
c. nových schopností či dovedností	<input type="text"/>	☐	☐	☐

66. Kam klientka z Acorusu odchází?

- 1. k partnerovi
- 2. do původního bytu, kde však násilný partner už nebydlí
- 3. do podnájmu
- 4. k rodinným příslušníkům / k přátelům
- 5. do jiného azylového domu
- 6. na ubytovnu
- 7. do nového bytu
- 8. jina, vyplňte kam

67. - 68. Byla klientka či násilná osoba v dětství obětí či svědkem

	[-----67. Klientka-----I-----68. Násilná osoba-----]					
	Ano	Ne	Není známo	Ano	Ne	Není známo
a. domácího násilí mezi rodiči či jinými příbuznými - svědek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. týrání či zanedbávání ze strany rodičů - oběť	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. sexuálního zneužívání - svědek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. sexuálního zneužívání - oběť	☐	☐	☐	☐	☐	☐

69. Je o dítěti klientky / dětech klientky veden samostatný spis?

- 1. Ano, u všech
- 2. Ano, u některých
- 3. Ne
- 4. Klientka nemá děti

Dokončit

Záznamový formulář pro kazuistiku a rozhovor terapeuta s dítětem

TERAPEUT DÍTĚTE *(vyplňuje terapeut dítěte)*

Vaše jméno a příjmení:

Název Vaší pracovní pozice v Locice:

Kontakty na Vás pro případ, že bychom se potřebovali na něco doptat...

Telefon:

E-mail:

KAZUISTICKÁ ČÁST *(vyplňuje terapeut dítěte)*

1. Fiktivní jméno, nebo Vaše přezdívka pro dítě pro účely tohoto výzkumu *(prosíme, neuvádějte skutečné jméno dítěte)*:

2. Vaše vlastní metafora (výstižná přezdívka) pro jeho rodinu:

3. Věk dítěte:

4. Pohlaví dítěte:

5. Počet sourozenců:

6. Pohlaví a věk sourozenců *(např. sestra1 - 8 let, sestra2 - 3 roky, bratr - 1 rok)*:

7. Prosíme, uveďte nás stručně do příběhu tohoto dítěte. Napište jen to, co považujete za nejdůležitější, abychom si dokázali představit jeho situaci.

8. Jaké negativní dopady podle Vás má na toto dítě jeho rodinná situace?

9. Říká se, že v životě nám každá těžkost něco bere, ale i dává. Dokážete již říci, v čem je podle Vás toto dítě silnější, schopnější, právě díky tomu těžkému, co zažilo?

10. Jaké jsou silné stránky (pozitivní zdroje) tohoto dítěte?

11. Jaká rizika (slabé stránky) vnímáte u tohoto dítěte pro jeho život?

12. Jaké jsou cíle Vaší (terapeutické) práce s tímto dítětem?

13. Poskytuje Locika nebo ostatní služby Acorusu (poradna, azylový dům) rodině dítěte nějaké služby? Jaké? (např. matka, otec a dítě dochází na rodinnou terapii do Lociky; matka dochází na terapii a kvůli sociálně-právnímu poradenství do poradny)

14. Co se Vám ve Vaší práci s tímto dítětem daří?

15. Co se Vám naopak při Vaší práci s tímto dítětem nedaří a proč?

16. Co byste si Vy osobně pro toto dítě přál/a?

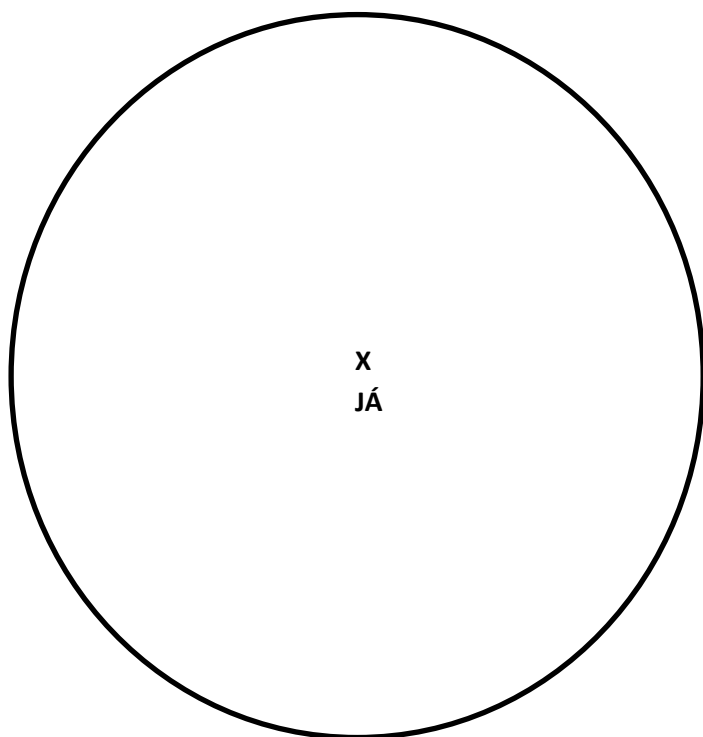
OTÁZKY PRO DĚTI – pokyny pro terapeuty

Prosíme, položte dětem, pokud možno všech 12 otázek. Otázky jsme se snažili formulovat tak, aby byly pro děti co možná nejsrozumitelnější. Necháváme na Vašem uvážení, zda je budete formulovat takto doslovně, nebo použijete vlastní formulace v rámci přirozeného rozhovoru a ve vlastním pořadí. Věříme, že pro každé dítě najdete tu nejlepší formu. Odpovědi dětí prosím запиšte do tohoto formuláře pokud možno ve větách, nikoliv heslovitě, aby nám byly srozumitelné. Ponecháváme na Vás, budete-li si v průběhu rozhovoru s dítětem dělat poznámky, nebo budete s dítětem „vyplňovat dotazník“, nebo jeho odpovědi zapíšete do formuláře zpětně. Pokud zvolíte třetí možnost, prosíme, abyste tak učinili ihned po skončení sezení s dítětem, dokud jej ještě máte v čerstvé paměti.

Prostor pro Váš komentář: U každé z otázek můžete v komentáři kurzívou uvést i jakékoliv Vaše postřehy a sdělení, jak se Vám s našimi otázkami právě s tímto dítětem pracovalo – např. které otázky pro něj byly obtížné, nebo vyvolaly emoce, reakce v řeči těla, mimice apod., nebo Vaše důvody, proč jste danou otázku dítěti nepoložili (chápeme, že někdy např. nemusí být vhodné pokládat otázky týkající se otce), případně jakýkoliv Váš komentář k odpovědi dítěte apod.

OTÁZKY PRO DĚTI

1. Nakresli na papír veliký kruh. Doprostřed kruhu udělej malý křížek nebo smajlíka a napiš k němu JÁ, protože to jsi ty ;-). Do kruhu vepiš všechny z tvého okolí, kterým na tobě záleží, kteří tě mají rádi – ty, kteří jsou ti nejbližší, umísti co nejbliže k sobě, tedy ke středu kruhu. A ty, kteří jsou ti vzdálenější, umísti od středu dál. Až to budeš mít, tak udělej kolečko žlutou pastelkou okolo těch, s kterými je největší legrace. Zelenou pastelkou namaluj kolečko okolo těch, s kterými bys jel(a) na výlet. Modré kolečko udělej okolo těch, s nimiž máš nějaké společné zájmy, baví vás podobné věci. Oranžovou pastelkou nakresli kolečko o kolo těch, kterým bys mohl(a) říct nějaké své tajemství. Červené kolečko udělej okolo těch, kterým bys mohl(a) říct nějaké své trápení. Hnědé kolečko nakresli okolo těch, kterým bys řekl(a) o pomoc, o povzbuzení.

2. Indiáni dostávají jména podle toho, jací jsou, jaké mají vlastnosti, co dovedou, nebo třeba čím vynikají oproti ostatním... Zkus vymyslet takové jméno nebo přezdívku pro vaši rodinu, anebo pro každého člena vaší rodiny zvlášť...

3. Všichni máme vlastnosti, které nám v životě pomáhají, a vlastnosti, které nám život a naše vztahy s druhými komplikují, dostávají nás do potíží... Když si postupně vybavíš všechny členy vaší rodiny – mámu, tátu, sebe, sourozence... Dokážeš u každého z vás najít a pojmenovat takovéto 3 „plusové“ a 3 „mínusové“ vlastnosti?

Maminka

+.....

-.....

Táta

+.....

-.....

Já

+.....

-.....

4. Je něco, co máš na mámě rád, nebo na ní dokonce obdivuješ? A na tátovi?

5. Je něco, co ti na mámě vadí? A na tátovi?

6. Děti se často v něčem podobají svým rodičům... Je něco, co máš s mámou společného? Třeba máš nějaké podobné povahové vlastnosti jako ona, možná Vás baví stejné věci...? Spojuje tě takto něco s tátou?

7. Jsou ti máma a táta v životě v něčem vzorem? V čem chceš být naopak jiná/ý?

8. Co ses ve Vaší rodině naučil/a o ženách – jaké jsou a jaké to v životě mají?

9. A co ses ve Vaší rodině naučil/a o mužích – jací jsou a jaké to v životě mají?

10. Až jednou budeš hledat muže/ženu, jaký/jaká by měl/a být?

11. Přeješ si mít jednou svoje vlastní děti? Jakou rodinu by sis pro ně přál/a vytvořit?

12. Kdybys měl/a kouzelný zvoneček, který plní přání, když s ním zazvoníš... Jaká tři přání by sis právě teď přála pro sebe, pro mámu, pro sourozence a pro tátu?

Vybrané výsledky z rozhovorů terapeutů s dětmi

Tabulka P1 Nakresli na papír veliký kruh. Doprostřed kruhu udělej malý křížek nebo smajlíka a napiš k němu **JÁ, protože to jsi ty ;-)** . Do kruhu vepiš všechny z tvého okolí, kterým na tobě záleží, kteří tě mají rádi – ty, kteří jsou ti nejbližší, umísti co nejbliže k sobě, tedy ke středu kruhu. A ty, kteří jsou ti vzdálenější, umísti od středu dál.⁵⁵

Klient	Všichni, kterým na mně záleží a mají mne rádi, podle toho, jak jsou mi blízcí
1	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. sestra, 3. táta, 4. babička od táty, 5. bratr, 6. nevlastní matka, <i>úplně na okraji:</i> 7. babička a děda od mámy
2	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. táta, 3. babička a děda od mámy, 4. sestra
3	<i>od středu:</i> 1.-5. máma, bratr, synovec, kamarádka1, kamarádka2, 6.-9. bratranec1, sestřenice1, sestřenice2, sestřenice3, 10.-11. teta1, teta2, 12. bratranec2, 13. terapeutka, <i>úplně na okraji:</i> 14. babička, 15. táta
4	<i>od středu:</i> 1. matka, 2. kamarádka, 3.-5. kočka1, terapeutka Lociky, kočka2
5	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. babička, 3. táta, 4. kamarád, 5. bratr, 6. sestra

Tabulka P2 **Až to budeš mít, tak udělej kolečko žlutou pastelkou okolo těch, s kterými je největší legrace.**

Klient	S kým je největší legrace	Všichni, kterým na mně záleží a mají mne rádi, podle toho, jak jsou mi blízcí
1	sestra, bratr	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. sestra, 3. táta, 4. babička od táty, 5. bratr, 6. nevlastní matka, <i>úplně na okraji:</i> 7. babička a děda od mámy
2	máma, táta, babička a děda od táty	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. táta, 3. babička a děda od mámy, 4. sestra
3	bratr, kamarádka1, bratranec1, sestřenice2, teta1, bratranec2	<i>od středu:</i> 1.-5. máma, bratr, synovec, kamarádka1, kamarádka2, 6.-9. bratranec1, sestřenice1, sestřenice2, sestřenice3, 10.-11. teta1, teta2, 12. bratranec2, 13. terapeutka, <i>úplně na okraji:</i> 14. babička, 15. táta
4	kamarádka, terapeutka Lociky	<i>od středu:</i> 1. matka, 2. kamarádka, 3.-5. kočka1, terapeutka Lociky, kočka2
5	máma, babička, kamarád, bratr	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. babička, 3. táta, 4. kamarád, 5. bratr, 6. sestra

Tabulka P3 **Zelenou pastelkou namaluj kolečko okolo těch, s kterými bys jel(a) na výlet.**

Klient	S kým bych jel(a) na výlet	Všichni, kterým na mně záleží a mají mne rádi, podle toho, jak jsou mi blízcí
1	máma, sestra, táta, babička od táty	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. sestra, 3. táta, 4. babička od táty, 5. bratr, 6. nevlastní matka, <i>úplně na okraji:</i> 7. babička a děda od mámy
2	máma, táta, babička a děda od táty	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. táta, 3. babička a děda od mámy, 4. sestra

⁵⁵ Ze sedmi obrázků jich bylo analyzováno pět. Dva obrázky byly vyloučeny z obavy o dezinterpretaci.

3	máma, bratr, synovec	<i>od středu:</i> 1.-5. máma, bratr, synovec, kamarádka1, kamarádka2, 6.-9. bratranec1, sestřenice1, sestřenice2, sestřenice3, 10.-11. teta1, teta2, 12. bratranec2, 13. terapeutka, <i>úplně na okraji:</i> 14. babička, 15. táta
4	kočka1	<i>od středu:</i> 1. matka, 2. kamarádka, 3.-5. kočka1, terapeutka Lociky, kočka2
5	máma, babička, táta, kamarád	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. babička, 3. táta, 4. kamarád, 5. bratr, 6. sestra

Tabulka X **Modré kolečko udělej okolo těch, s nimiž máš nějaké společné zájmy, baví vás podobné věci.**

Klient	S kým mám společné zájmy, baví nás podobné věci	Všichni, kterým na mně záleží a mají mne rádi, podle toho, jak jsou mi blízcí
1	máma, táta	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. sestra, 3. táta, 4. babička od táty, 5. bratr, 6. nevlastní matka, <i>úplně na okraji:</i> 7. babička a děda od mámy
2	máma, táta, babička a děda od táty	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. táta, 3. babička a děda od mámy, 4. sestra
3	kamarádka2, sestřenice 1, sestřenice3	<i>od středu:</i> 1.-5. máma, bratr, synovec, kamarádka1, kamarádka2, 6.-9. bratranec1, sestřenice1, sestřenice2, sestřenice3, 10.-11. teta1, teta2, 12. bratranec2, 13. terapeutka, <i>úplně na okraji:</i> 14. babička, 15. táta
4	kočka2	<i>od středu:</i> 1. matka, 2. kamarádka, 3.-5. kočka1, terapeutka Lociky, kočka2
5	kamarád	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. babička, 3. táta, 4. kamarád, 5. bratr, 6. sestra

Tabulka X **Oranžovou pastelkou nakresli kolečko o kolo těch, kterým bys mohl(a) říct nějaké své tajemství.**

Klient	Komu bych mohl(a) říct nějaké své tajemství	Všichni, kterým na mně záleží a mají mne rádi, podle toho, jak jsou mi blízcí
1	máma, babička od táty	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. sestra, 3. táta, 4. babička od táty, 5. bratr, 6. nevlastní matka, <i>úplně na okraji:</i> 7. babička a děda od mámy
2	máma	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. táta, 3. babička a děda od mámy, 4. sestra
3	máma, bratr, kamarádka1, kamarádka2, táta, babička	<i>od středu:</i> 1.-5. máma, bratr, synovec, kamarádka1, kamarádka2, 6.-9. bratranec1, sestřenice1, sestřenice2, sestřenice3, 10.-11. teta1, teta2, 12. bratranec2, 13. terapeutka Lociky, <i>úplně na okraji:</i> 14. babička, 15. táta
4	terapeutka Lociky	<i>od středu:</i> 1. matka, 2. kamarádka, 3.-5. kočka1, terapeutka Lociky, kočka2
5	máma, babička, táta	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. babička, 3. táta, 4. kamarád, 5. bratr, 6. sestra

Tabulka P4 Červené kolečko udělej okolo těch, kterým bys mohl(a) říct nějaké své trápení.

Klient	Komu bych mohl(a) říct nějaké své trápení	Všichni, kterým na mně záleží a mají mne rádi, podle toho, jak jsou mi blízcí
1	máma	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. sestra, 3. táta, 4. babička od táty, 5. bratr, 6. nevlastní matka, <i>úplně na okraji:</i> 7. babička a děda od mámy
2	máma	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. táta, 3. babička a děda od mámy, 4. sestra
3	máma, babička, táta	<i>od středu:</i> 1.-5. máma, bratr, synovec, kamarádka1, kamarádka2, 6.-9. bratranec1, sestřenice1, sestřenice2, sestřenice3, 10.-11. teta1, teta2, 12. bratranec2, 13. terapeutka Lociky, <i>úplně na okraji:</i> 14. babička, 15. táta
4	-	<i>od středu:</i> 1. matka, 2. kamarádka, 3.-5. kočka1, terapeutka Lociky, kočka2
5	máma, babička, táta	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. babička, 3. táta, 4. kamarád, 5. bratr, 6. sestra

Tabulka P5 Hnědé kolečko nakresli okolo těch, kterým bys řekl(a) o pomoc, o povzbuzení.

Klient	Komu bych řekl(a) o pomoc, o povzbuzení	Všichni, kterým na mně záleží a mají mne rádi, podle toho, jak jsou mi blízcí
1	máma, babička od táty	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. sestra, 3. táta, 4. babička od táty, 5. bratr, 6. nevlastní matka, <i>úplně na okraji:</i> 7. babička a děda od mámy
2	máma, babička a děda od táty	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. táta, 3. babička a děda od mámy, 4. sestra
3	bratr, terapeutka Lociky	<i>od středu:</i> 1.-5. máma, bratr, synovec, kamarádka1, kamarádka2, 6.-9. bratranec1, sestřenice1, sestřenice2, sestřenice3, 10.-11. teta1, teta2, 12. bratranec2, 13. terapeutka Lociky, <i>úplně na okraji:</i> 14. babička, 15. táta
4	terapeutka Lociky	<i>od středu:</i> 1. matka, 2. kamarádka, 3.-5. kočka1, terapeutka Lociky, kočka2
5	máma, babička, táta, kamarád	<i>od středu:</i> 1. máma, 2. babička, 3. táta, 4. kamarád, 5. bratr, 6. sestra

Tabulka P6 Všichni máme vlastnosti, které nám v životě pomáhají, a vlastnosti, které nám život a naše vztahy s druhými komplikují, dostávají nás do potíží... Když si postupně vybavíš všechny členy vaší rodiny – mámu, tátu, sebe, sourozence... Dokážeš u každého z vás najít a pojmenovat takovéto 3 „plusové“ a 3 „mínusové“ vlastnosti?

Klient	Výrok
1	<p><u>Máma</u> + „pomáhá mi, učí se se mnou a vysvětlí mi věci, je chytrá, umí to s lidma,“ - „nevím, nic mě nenapadá... Někdy křičí a chtěl bych, aby měla víc čas“</p> <p><u>Táta</u> + „nevím.. (dlouho přemýšlí..), asi, že mi taky dokáže poradit a dá se s ním taky různě povídat, nekřičí“ - „nemá čas, musím hlídat bratra, někdy se s ním nedá povídat, třeba o věcech s babičkou a dědou, nebo tak“ (osobní a konfrontační témata v rodině – pozn. terapeuta)</p> <p><u>Já</u> + „jsem silnej, jde mi fotbal a tak, jsem hodnej docela, pomáhám mámě a umím to se sestrou, s klukama když jsem, tak někdy vymyslím různé hry, který je baví, a taky, když někdo porušuje pravidla, tak to řeším, umím dělat vtipy“</p>

	- „někdy zlobim a máma kvůli mě křičí, kluci si někdy nechtěj se mnou hrát, někdy se mi smějou, a to mi vadí, že taky mě někdy neberou, někdy si myslím, že jsem hloupý, a taky moc přemýšlím (říká táta), ale máma říká, že to je dobře“
2	<u>Máma</u> + „nevím.....mám ji rád, pomáhá mi, hraje si se mnou“ - „nevím...když si se mnou nechce hrát..“ <u>Táta</u> + „nevím.. (dlouho přemýšlí..), hrajeme pc hry, dovolí mi věci“ - bez odpovědi <u>Já</u> + (odpovídá po doptávání a s pomocí - pozn. terapeuta) „doma vymýšlím hry, které všichni hrajou. ...Dobře plavu. Umím jezdit s velkým nákladákem.“ - (hodně deflektuje, nesoustředí se, otázka se jeví jako jemu nepříjemná - pozn. terapeuta) „, nic...“
3	<u>Máma</u> + „chytrá, šikovná na oblékání, vaření, líčení, je hodná“ - „přísná“ <u>Táta</u> + „dobře vaří, uklízí“ - „nepříjemně se chová, bývá opilý“ <u>Já</u> Spontánně odpovídá (pozn. terapeuta): „já nejsem v ničem dobrá, jsem hloupá“ + „dobře tančím, jsem kamarádká“ - „jsem hloupá“
4	<u>Máma</u> + „hodná, má nás ráda“ - „rychle se naštve kvůli prkotině“ <u>Táta</u> + „má mě rád, i bráchu a ségru“ - „nemusí mámu, naštve se kvůli prkotině“ <u>Já</u> + „sportuju“ - „řekl jsem paní učitelce, že ve třídě vládne korupce. Říkám pravdu do očí, což není každému příjemné“
5	<u>Máma</u> nechce se vyjadřovat (pozn. terapeuta) <u>Táta</u> všechno + (pozn. terapeuta) <u>Já</u> + „prát, kreslit, utěšovat“
6	<u>Máma</u> + „Umí vařit, zpívá, je hodná“ - „Aby furt neřvala“ <u>Táta</u> + „Je silnej, myslí na nás, je hodnej“ - „Nic“ <u>Já</u> + „Pomáhám, nezlobim, umím tančit“ - „Mlátím ségru, neumím matiku, odmlouvám mámě“
7	<u>Máma</u> +“Voní, voní, voní, všechno na ní mám ráda“ - „Nevím, nic“ <u>Táta</u> + „Nic fajn na něm není“ - „Smrdí a je to blbeček“ <u>Já</u> + „Nevím, chci se zabít“ – dále nechce pokračovat, respektuji. Ošetřuji tematiku sebevraždy, již

	se k ní vyjádřila dříve u kolegyně. Chce kreslit, věnujeme se kreslení. Chce, abych já nakreslila obrázek jí a ona mne – ať má památku, až nebude chodit do Lociky. Činíme tak, zároveň snižuji úzkost a vysvětluji, že do Lociky ještě chodit bude, že jsme na začátku naší práce, atp. (pozn. terapeuta)
--	--

Tabulka P7 Jsou ti máma a táta v životě v něčem vzorem? V čem chceš být naopak jiná/ý?

Klient	Výrok
1	„Nevím...nechtěl bych být jako R. (expartner matky)“
2	„Nevím“
3	„Máma je chytrá a v tom bych chtěla být jako ona“. (O tátovi se nechce vyjádřit - pozn. terapeuta)
4	„To nevím“
5	Bez odpovědi
6	„Nevím“
7	Bez odpovědi

Tabulka P8 Co ses ve Vaší rodině naučil/a o ženách – jaké jsou a jaké to v životě mají?

Klient	Výrok
1	„Nevím....Mají to těžký, máma musí hodně vydělávat, abychom to zvládli, když jsme sami. Malý holky jako [sestra] jsou šikovný a roztomilý“
2	„Nevím“
3	„Ženy se starají o děti“
4	„Že by ženy měly být hodné k mužům“
5	„Holky těžký - musej rodit. Chtěla bych být kluk, aby brácha měl bráchu.“
6	„Mají to těžké, musí se starat o muže“
7	Bez odpovědi

Tabulka P9 A co ses ve Vaší rodině naučil/a o mužích – jací jsou a jaké to v životě mají?

Klient	Výrok
1	„Táta to má lehčí. Ale zas na mě má málo času. To mi vadí. Nevím,...“
2	„Nevím“
3	„Muži chodí do práce“
4	Že by muži měli být hodní k ženám. Neměli by je bít.
5	Bez odpovědi
6	Muži to mají těžké, musí se starat o ženy.
7	Bez odpovědi

Tabulka P10 Až jednou budeš hledat muže/ženu, jaký/jaká by měl/a být?

Klient	Výrok
1	„To nevím. Hodná a nekřičet.“
2	„To nevím. Jako máma.“
3	„Nechci žádného muže“ Dále při rozhovoru udává výčet vlastností: spravedlivý, mít peníze, hodný, trpělivý, chytrý (pozn. terapeuta)
4	„Aby byla hodná“
5	„Smích, bez odpovědi“
6	„Moje žena musí být hodná, hezká a musí mě mít ráda.“
7	Bez odpovědi

Tabulka P11 **Přeješ si mít jednou svoje vlastní děti? Jakou rodinu by sis pro ně přál/a vytvořit?**

Klient	Výrok
1	„Jednou asi jo.“ „To nevím. Tak jak to bylo, když jsem byl malý, s mámou a s tátou.“
2	„Jako máme doma.“ (už nerozvedl, zda myslí domácnost, kterou sdílí s prarodiči, nebo v přítomném čase mluví o původním stavu před rozchodem rodičů - pozn. terapeuta)
3	„Nechci mít žádné děti ani muže“, říká spontánně a velmi rozhodným tónem. „To by bylo furt: nemůžu se vyspat, ani chodit ven s kamarádkama...“ (říká to bratr) Zároveň je velmi milá a pečující k malým dětem v azylovém domě, má k nim blízko a děti ji mají velmi rády, takže tato výrazně odmítavá odpověď byla překvapivá, ačkoli v kontextu jejího příběhu zcela pochopitelná (pozn. terapeuta).
4	„Nevím, nad tím jsem ještě nepřemýšlel. Asi bych chtěl dva kluky a jednu holku a psa. A aby se všichni měli dobře.“
5	„Aby se měli rádi“
6	„Budeme mít dvě děti a budeme jako rodina“
7	Bez odpovědi

Tabulka P12 **Kdybys měl/a kouzelný zvoneček, který plní přání, když s ním zazvoníš... Jaká tři přání by sis právě teď přála pro sebe, pro mámu, pro sourozence a pro tátu?**

Klient	Výrok
1	<u>Sobě</u> : „Sobě...nevím...dobrý kamarády, klid ve škole, ..abych mohl jíst to, co chci“ (reakce na zdravotní potíže – pozn. terapeuta) <u>Mámě</u> : „Mámě dost peněz a práce (jmenuje máminy pracovní aktivity), aby nebyla ve stresu. A abych byl hodnej a nemusela mě pořád řešit s paní učitelkou.“ <u>Tátovi</u> : „Tátovi, aby měl víc času a byl víc v pohodě.“ <u>Sestře</u> : „,...(přemýšlí) aby nemusela chodit k [XY]“ (expartner matky a biologický otec sestry – pozn. terapeuta) <u>Bratrovi</u> : „hezký hračky, a aby nezlobil, abych si s ním nemusel hrát (kření se)“
2	<u>Sobě</u> : Hrát doma hry na pc, hrát s ostatními hry, které vymyslí, s tátou např. <u>Mámě</u> : „Nevím. Aby třeba neměla [X].“ (sestru) <u>Tátovi</u> : „Aby nebyl sám“
3	<u>Sobě</u> : 1) abych byla princezna 2) abych bydlela v zámku a všechno bylo na ovladač 3) abych měla krásný pokoj <u>Mámě</u> : 1) aby neměla rakovinu 2) aby se měla dobře (užívala si, byla veselá...) 3) aby měla muže (jaký by měl být? hodný, citlivý, trpělivý, aby měl auto... protože mamka nemůže řídit) <u>Tátovi</u> : 1) aby byl hodný, citlivý, aby mámu netrápil 2) aby nepil 3) aby měl ženu (jakou? normální)
4	<u>Sobě</u> : „Ať mám nekonečně mnoho přání. Malý dům a auto, až budu velký“ <u>Mámě</u> : „Ať má hezký auto a šaty podle jejích snů“ <u>Sestře</u> : „Aby byla hodná. Provokuje mne, například si pouští jiné věci na TV než já. A aby nebyla přetvářka. Jinak se chová ke mně a jinak ke svým kamarádkám.“ <u>Bratrovi</u> : „Nové hry na PC a nový počítač“ <u>Tátovi</u> : „Aby měl vlasy. I když mu to sluší i pleš.“
5	„Aby máma měla peníze. A abychom se měli rádi.“
6	„Abychom bydleli u táty a měli se rádi“
7	Bez odpovědi

Výtahy z oponentských posudků

PhDr. Branislava Marvánová Vargová

Dopady domácího násilí na děti, které jsou jeho svědky, jsou z hlediska původních studií v České republice stále ještě značně neprobádané téma. Za unikátní považují zejména kvalitativní část rozhovorů s dnes již dospělými "dětmi, svědky domácího násilí", která, ač na vzorku 8 příběhů, velmi dobře ilustruje a podporuje známé teoretické koncepty o vlivu násilí v rodině na prožívání a psychický i fyzický vývoj dítěte.

Publikace přináší přehledný vhled do prožívání a potřeb dětí, které jsou ohroženy domácím násilím a je bohatým zdrojem cenných informací pro odborníky z různých profesních oblastí, kteří přicházejí s touto skupinou dětí do kontaktu (psychologové, terapeuti, soudní znalci, sociální pracovníci, kurátoři pro mládež, soudci, státní zástupci, a další).

V neposlední řadě studie ukazuje význam a nezastupitelné místo specializovaných azylových domů pro oběti domácího násilí v systému pomoci obětem a jejich dětem. Jak vyplývá z kvalitativního šetření, je důležité, aby poskytované služby vnímaly a dokázaly adekvátně reagovat na specifické potřeby obětí domácího násilí a jejich dětí (bezpečí, vyrovnání se traumatickými zážitky, podpora u soudu či např. během trestního řízení, atd.). V širším kontextu lze také vnímat nezastupitelné místo těchto specializovaných pobytových zařízení vedle dalších systémových opatření ochrany obětí, jako např. institutu vykazání a dalších, jelikož každé opatření reaguje na jiné potřeby obětí.

Mgr. Bc. Ivana Matoušková

Zjištění získaná daným výzkumem mají dle mého přesvědčení velký potenciál využitelnosti. Mohou být základem pro nastavení multidisciplinární spolupráce všech dotčených subjektů zapojených do řešení problematiky domácího násilí.

Alarmující výpovědi dětí se mohou stát podkladem pro doporučení pro rodiče, aktéry domácího násilí. Jednalo by se o analogii s „20 prosbami dětí“ zpracovanými v rámci tzv. Cochemského modelu multidisciplinární spolupráce při řešení vztahového konfliktu rozvádějících se rodičů nezletilých dětí.

Výsledky výzkumu mohou dále sloužit k tomu, aby odborníci v rámci svých rezortů (orgány sociálně-právní ochrany, zdravotnická zařízení, školy, policie) věnovali pozornost využívání zákonných kompetencí a aby plnili své povinnosti za účelem předcházení či zabránění vzniku domácího násilí.

V neposlední řadě mohou výsledky výzkumu být v budoucnosti podkladem ke koncepčním a legislativním změnám posilujícím preventivní opatření na ochranu před domácím násilím.